REVISTA TEOLOGICĂ

SERIE NOUĂ, Anul I (73), Nr. 6, NOV.—DECEMBRIE, 1991

EDITURA MITROPOLIEI ARDEALULUI
SIBIU

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

CUPRINS

Pag.

PASTORALE ARHIEREŞTI

† ANTONIE, Mitropolitul românilor ortodocşi din Ardeal, Crişana şi Maramureş: Pastorală la Naşterea Domnului 1991 3
† ANDREI, Episcopul Alba Iuliei: Pastorală la Naşterea Domnului 1991 . . . 8
† TEOFIL, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului şi Clujului: Pastorală la Naşterea Domnului 1991 10
† VASILE, Episcopul Oradiei: Pastorală la Naşterea Domnului 1991 13
† JUSTINIAN, Episcopul Maramureşului şi Sătmarului: Pastorală la Naşterea Domnului 1991 17

STUDII ŞI ARTICOLE

Pr. Prof. T. BODOGAE: Lupta lui Andrei Şaguna pentru emanciparea Bisericii Române de sub jurisdicţia celei sîrbeşti 21
Diacon Asist. IOAN I. ICĂ: Pr. Pavel A. Florensky (1882—1937): savant, filosof, teolog, preot şi martir (II) 33
Pr. drd. DUMITRU MOCA: Originea şi originalitatea bisericii de lemn din Transilvania 44

SPIRITUALITATEA ORTODOXĂ

Cuviosul SILUAN ATONITUL: Însemnări duhovniceşti, cap. XIX (Traducere de Pr. prof. IOAN I. ICĂ) 58

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

Arhim. TEOFIL PĂRĂIAN: Naşterea Ta, Hristoase, Dumnezeul nostru . . 72
Pr. Dr. ŞTEFAN SLEVOACĂ: Sfinţirea numelui lui Dumnezeu 75
Arhim. SERAFIM MAN: Cuvînt la o cununie 77

REVISTA TEOLOGICĂ

REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI ARDEALULUI

6

SERIE NOUĂ, Anul I (73), Nr. 6, NOI.—DECEMBRIE, 1991

EDITURA MITROPOLIEI ARDEALULUI
SIBIU

R E V I S T A   T E O L O G I C Ă

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIAȚA BISERICEASCĂ

ÎNTEMEIAT ÎN 1907

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA

CENTRUL MITROPOLITAN SIBIU, STR. MITROPOLIEI, Nr. 24

† ANTONIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU, ARHIEPISCOP AL SIBIULUI
ŞI MITROPOLIT AL ROMÂNILOR ORTODOCŞI DIN ARDEAL,
CRIŞANA ŞI MARAMUREŞ

Cinului monahal, prea cucernicilor protopopi, preoţi şi diaconi şi tuturor binecredincioşilor creştini din de Dumnezeu păzita noastră Arhiepiscopie, Har şi milă de la Dumnezeu, iar de la noi arhierească binecuvîntare.

Iubiţi credincioşi,

În aceste zile menite să ne însenineze sufletele prin reîntîlnirea cu Pruncul dumnezeiesc Iisus, şi cu cele mai frumoase tradiţii şi obiceiuri ale poporului nostru românesc, cîntăm cîntarea: *„Hristos se naşte, slăviţi-L; Hristos din ceruri, întîmpinaţi-L; Hristos pe pămînt, înălţaţi-vă!"* Această cîntare este, în acelaşi timp, descoperire, anunţare, dar şi chemare. Ne descoperă cine este Cel ce se naşte, adică Mesia, Fiul lui Dumnezeu care se întrupează pe pămînt. Cîntarea ne cheamă apoi să-L întîmpinăm aşa cum se cuvine, ca pe un oaspe scump şi important. Şi ne mai face chemarea să-I ieşim întru întîmpinare, înălţîndu-ne: *Hristos vine pe pămînt: înălţaţi-vă!*

Aşa cum unui oaspe mare îi ieşim întru întîmpinare la marginea satului, la gară, la aeroport, în semn de cinstire, aşa se cade să-I ieşim întru întîmpinare şi Mîntuitorului. El vine din ceruri, pe pămînt, aşa că noi trebuie să urcăm spre ceruri, ca să-L întîmpinăm.

E un oaspe de seamă. În casele celor mai mulţi n-a intrat niciodată vreun rege, sau vreun ministru, sau altcineva de rang mare. Iată însă că Dumnezeu vine în casele tuturor. Dacă n-am avut prilejul să primim în casele noastre oaspeţi mari pămînteşti, iată că avem acum un privilegiu mai mare, o cinste ieşită din comun: să ne viziteze Dumnezeu!

Vine Fiul lui Dumnezeu să lege din nou, printr-un nou Legămînt, pămîntul de cer, cerul de pămînt. Vine ca să nu ne mai simţim singuri, aruncaţi, *alungaţi* sub Legea păcatului şi a pedepsei, în care toată omenirea se afla încă de la neascultarea primilor părinţi, Adam şi Eva.

Vine Fiul lui Dumnezeu, spre împăcare. Vine să vorbim cu El. Să-L ascultăm. Să aflăm de la Dînsul ce e cu noi, biete fiinţe ajunse fără căpătîi, ca şi cum am fi venit de nicăieri şi mergeam spre nicăieri. Vine să ne spună totul despre Dumnezeu şi despre om, şi să deschidă cale de comunicare şi de iubire între cer şi pămînt. Întruparea Domnului e ca o *Scară* care leagă pămîntul de cer, pe care El coboară, iar noi ne putem înălţa. El vine să ne înveţe cum să ne folosim de această scară.

Psalmistul proorocise: *„Iată-Mă că vin. În sulul Cărţii* (Biblia V.T.) *este scris despre Mine"* (Ps. 40, 7). Proorocii Vechiului Testament, într-adevăr, anunţaseră venirea lui Mesia ca a unui împărat, Împăratul cerurilor: *„Strigă de bucurie fiica Ierusalimului! Iată că împăratul tău vine la tine"*, spusese Zaharia (9, 9). Evangheliştii Matei (21, 5), şi Ioan (12, 15) se vor referi cu precădere la acest text profetic, cînd vor arăta că Iisus era cel promis de Tatăl şi profeţit de prooroci.

Mîntuitorul s-a întrupat „la plinirea vremii", într-un timp bine determinat istoric, în zilele regelui Irod, născîndu-se în Betleem, precum de asemenea proorocise Miheia, unul din profeţi: *„Şi tu Betleeme, pămîntul lui Iuda, nicidecum nu eşti mai mic între voievodatele lui Iuda, căci din tine are să iasă Povăţuitorul"* (5, 2).

Cunoaştem toţi aceste profeţii şi altele încă, rostite cu sute de ani înainte de Naşterea Mîntuitorului, şi ştim că toate s-au împlinit întocmai. Faptul că le amintim, vrea să dovedească, anume, că totul a fost prevăzut de Dumnezeu, anunţat dinainte, pentru ca la venirea Sa, Fiul să fie recunoscut ca Fiu al lui Dumnezeu şi ascultat. Căci venea cu o trimitere bine voită şi bine rînduită de Tatăl, ca să aducă neamului omenesc mîntuirea şi *lumina cunoştinţei* adevărului (I Tim. 2, 4), adică să-i scoată pe oameni din neştiinţă şi din păcat ,să-i înveţe să deosebească binele de rău, să-i înveţe să facă binele şi să se iubească între ei ca fraţii, pentru a fi bineplăcuţi lui Dumnezeu, şi pentru a dobîndi viaţa veşnică. *„Am venit să-i chem la pocăinţă pe cei păcătoşi"*, va spune Mîntuitorul (Marcu 2, 17). *„Am venit ca să fiu lumină în lume"*, va mai spune (Ioan 12, 46).

Drept credincioşi creştini,

Mulţi, autointitulîndu-se „evanghelişti", şi chiar „apostoli", pretind astăzi că ar fi trimişi să ne aducă *ei* lumina, cu condiţia să trecem la secta sau confesiunea lor. *Sînt prea mulţi şi învaţă în prea multe feluri, ca să fie trimişi adevăraţi!* Acest lucru ni-l spune logica cea mai simplă. Trimis adevărat e numai cel care e om al Bisericii, al acelei Biserici care păstrează neîntreruptă învăţătura Mîntuitorului, de la întemeierea ei pînă astăzi, şi aceasta este Biserica Ortodoxă. Sfîntul Pavel ne îndeamnă la păstrarea unităţii Bisericii celei dintru început. Ascultaţi: *„Să urmăm aceeaşi regulă, şi să cugetăm la fel... Căci mulţi, de care v-am vorbit adesea şi de care acum vă vorbesc, plîngînd, se poartă ca nişte vrăjmaşi ai crucii lui Hristos"* (Filipeni 3, 16—18).

Cred că nu mai este nevoie să vă dau prea multe alte semne şi dovezi, deşi sînt încă multe, ca să-i recunoaşteţi pe aceşti rătăciţi, cuprinşi de patima de a rătăci cît mai mulţi împreună cu dînşii. Sfîntul Pavel face un apel stăruitor, să ne ferim de cei care ne îndeamnă să gîndim *altfel*, şi care ne ispitesc să interpretăm Scriptura după minţile lor. Repet porunca apostolului, pe care l-am mai citat mai sus: *„Să urmăm aceeaşi regulă şi să cugetăm la fel"*. Care regulă? Care cugetare? Desigur acelea pe care le avea Sfîntul Pavel, atunci, de la Mîntuitorul şi din tradiţia primară creştină, nu acestea pe care ni le propovăduiesc unii *acum*, deci *alte* reguli şi alte cugetări.

Aceste alte reguli şi alte cugetări duc la pierzare pe cei care le propovăduiesc şi îi duc la pierzare şi pe cei care îi ascultă. Nu e cuvîntul meu. E tot cuvîntul Sfîntului Pavel: „Sfîrşitul lor e pieirea", scrie Sfîntul în epistola către Filipeni (3, 19).

Unii dintre aceşti „evanghelişti" de modă nouă, care vin la noi ca nişte sălbatici păgîni — deşi poporul nostru e creştin cu cel puţin o mie de ani înainte de a se fi creştinat popoarele lor — pretind totuşi că propovăduiesc *Evanghelia* şi pe *Iisus Hristos*. Dar atunci de ce condiţionează mîntuirea de trecerea la secta lor?

Iată, vă voi dezvolta mai departe cîteva argumente simple, elementare, dar riguros logice, care ne vor arăta că unii ca aceştia nu gîndesc bine şi că propovăduirea lor nu poate fi adevărată. Vă rog să urmăriţi cu atenţie aceste argumente şi să vă formaţi singuri convingerea cea mai adevărată.

Dacă, prin urmare, ei pretind că propovăduiesc Evanghelia şi pe Hristos, aşa cum e propovăduită Evanghelia şi e propovăduit Iisus Hristos, potrivit rînduielilor şi înţelesurilor celor din vremea Mîntuitorului şi a Apostolilor, şi cum au fost păstrate acestea în Biserica ortodoxă, de ce nu spun: rămîneţi ortodocşi, rămîneţi în Biserica şi în rînduielile voastre vechi de la Hristos şi de la Apostoli, şi vă veţi mîntui!

Şi de ce nu adaugă: Vă veţi mîntui aşa cum, de două mii de ani, s-au mîntuit în Biserica ortodoxă strămoşească, toţi moşii şi strămoşii voştri!

Dar ei nu spun niciodată aşa. Ei spun că toţi moşii şi strămoşii noştri, care n-au trăit pînă azi ca să-i asculte pe dînşii şi să treacă la secta lor, şi-au pierdut sufletele şi s-au dus în iad! Iată pînă unde poate merge îndrăzneala lor.

Ei ne batjocoresc astfel şi credinţa noastră de azi, şi pe cea de ieri, şi pe cea din totdeauna a strămoşilor noştri. Căci ce altceva poate fi aceasta, decît batjocură?

Ei îi fac vinovaţi pe strămoşii noştri că ne-au învăţat, din pruncie, să ne însemnăm cu semnul crucii, că ne-au învăţat să ne spovedim şi să ne cuminecăm, că ne-au învăţat să ne pomenim morţii şi să ne rugăm pentru dînşii, că ne-au lăsat cu limbă de moarte să ne iubim bisericile, şi să ne păstrăm obiceiurile cele din vechime.

Ei îi fac vinovaţi pe strămoşii noştri şi pentru că ne-au învăţat să le punem la căpătîiul mormintelor cruci de mîntuire, ca semne ale credinţei lor în jertfa de pe cruce a Mîntuitorului, răscumpărătoare de păcate pentru ei şi pentru noi toţi.

Strămoşii noştri, şi noi, sîntem făcuţi vinovaţi pentru că o rugăm pe Maica Domnului *„cea binecuvîntată între femei"* cum se spune în Ev. Sfîntului Luca (1, 42), să mijlocească pentru noi. Ne fac vinovaţi şi pentru faptul că ne rugăm sfinţilor să mijlocească şi ei pentru noi şi pentru mîntuirea noastră. Aceşti tîlcuitori noi, porniţi pe acuzări nedrepte, jignitoare la adresa Maicii Domnului şi a Sfinţilor bine plăcuţi lui Dumnezeu (II Petru 2, 13; I Cor. 11, 26), nu citesc în Sfînta Scriptură decît ceea ce le convine lor şi sectei lor, căci dacă ar citi totul cu bună credinţă şi onestitate, ar vedea că Sfîntul Pavel însuşi, pe care ei zic că-l cinstesc, a spus: *„Nu ştiţi că sfinţii vor judeca lumea?"* (I Cor. 6, 2).

Iată, iubiţi credincioşi, cîteva lucruri, cum v-am spus mai înainte, foarte simple care vădesc rătăcirea celor care vor să ne schimbe credinţa *„după poftele lor"* cum se spune la II Tim. 4, 3. Ei uită că Sfîntul Pavel a zis: *„Iisus Hristos şi ieri şi astăzi şi în veci e acelaşi"* (Evrei 13, 8). Ei propovăduiesc *astăzi* un Iisus Hristos care nu mai seamănă, nu mai este Cel de *ieri* care ne-a mîntuit toţi moşii şi strămoşii. Toată propovăduirea acestor semănători de vrajbă şi de confuzii, e un joc cu cuvintele, şi cînd intri în vorbă cu ei, încep dispute interminabile, ca să schimbe sensul adevărat al cuvintelor Scripturii. Dar ascultaţi-l tot pe Sfîntul Pavel ce îi scrie lui Timotei, ucenicul său: *„Să le aduci aminte oamenilor şi să-i îndemni înaintea Domnului să nu intre în dispute, căci nu-s de nici un folos"* (II Tim. 2, 14). Iar lui Tit îi spune de-a dreptul: *„De omul eretic, după o sfătuire sau două te fereşte, ştiind că s-a răzvrătit unul ca acesta şi păcătuieşte, fiind singur de sine osîndit"* (Tit 3, 10—11).

Auzind acestea, unii dintre aceşti „evanghelişti" rătăciţi, poate vor protesta şi vor zice: *„Nu-i adevărat! Noi nu-i învinovăţim pe strămoşii voştri de nimic şi nu spunem că au fost rătăciţi şi că şi-au pierdut mîntuirea"*.

Dacă vor zice aşa, atunci le vom răspunde şi îi vom întreba: *„Dacă strămoşii noştri au trăit în dreapta credinţă şi s-au mîntuit, atunci de ce nu ne daţi pace să ne mîntuim şi noi în credinţa lor, în bisericile noastre, în obiceiurile noastre? De ce vreţi să ni le stricaţi şi să ne atrageţi acum la rătăcire? Ori credinţa lor a fost bună, şi acea credinţă i-a mîntuit, şi atunci şi credinţa noastră e bună, ori, dacă îi acuzaţi că s-au rătăcit două mii de ani, toţi, atunci îi batjocoriţi şi pe ei şi pe noi, şi ne jigniţi cumplit, ceea ce e o îndrăzneală pe care nici un ortodox nu o va înţelege şi nu o va accepta."*

Oricum s-ar apăra aceşti rătăciţi de la adevărata credinţă, nici o apărare nu stă în picioare în faţa celei mai simple şi mai sănătoase gîndiri.

Am auzit însă, din partea unora şi vorbe ca acestea:

Unii dintre aceşti rătăciţi par totuşi evlavioşi, umblă cu Biblia în mînă, pomenesc mereu pe „Domnul Hristos"! Le-aş răspunde acestora: Aşa par. Dar şi diavolii sînt credincioşi. Diavolii cred în Dumnezeu, dar nu-L ascultă, şi îi falsifică învăţătura, Sfîntul Iacob spune chiar: *„Şi demonii cred"* (vezi Iacob 2, 19). Şi pe Iisus îl recunosc ca Fiu al lui Dumnezeu. Nu zice demonul din sărmanul om pe care pusese stăpînire în Gadara: *„Ce ai cu mine Iisuse Fiul lui Dumnezeu"*? (Marcu, 5, 7). Cît despre evlavia şi cucernicia acestor rătăciţi de la dreapta credinţă, Sfîntul Pavel care îi cunoştea foarte bine pe cei din vremea sa, — căci existau şi pe atunci — observă că unii ca aceştia *„au doar chipul cucerniciei, iar puterea ei o tăgăduiesc"*. De aceea îi scria lui Timotei *„De aceştia să te fereşti"* (II Timotei 3, 5.)

Că umblă cu Scriptura în mînă, e şi aceasta adevărat, dar nici aceasta nu e de ajuns. Tot cu Scriptura în mînă l-a ispitit diavolul în pustie şi pe Mîntuitorul, zizîndu-i că: *„Scris este în Scriptură..."* (Matei 4, 6). Cunoaşteţi desigur Ispitirea lui Iisus din pustie.

E adevărat și faptul că acești vechi și noi „evanghelişti" rătăciți, și unii sectanți, pomenesc mereu de „Domnul Hristos" și de Iehova și umblă din casă în casă să-și răspîndească rătăcirea. Pot înșela și prin aceasta pe cei neștiutori în ale Scripturii sau slabi de minte, dar oare n-a spus chiar Mîntuitorul că nu e de ajuns să zică cineva: *„Doamne, Doamne"!*

Și mai ascultați un criteriu de recunoaștere a rătăcirilor:

Dacă în numele lui Hristos desparți pe credincioși de Biserică, dacă dezbini oamenii, poate aceasta să fie de la Dumnezeu? Nu. *„Căci dragostea lui Hristos unește"* scrie Sf. Pavel Corintenilor (II Cor. 5, 14), nu dezbină, nu scoate din Biserică, nu îndeamnă la despărțirea de Biserică. Cînd predica cuiva urmărește dezbinarea, acea predică nu e de la Hristos. Nu Hristos e prezent acolo, ci un Hristos falsificat. Printr-un astfel de predicator vorbește duhul cel rău al dezbinării, chiar dacă se ascunde în cuvinte bisericești, evlavioase și în aparență frumoase.

În Epistola către Timotei se vorbește despre unii ca aceștia care par credincioși și evlavioși, și care umblă cu Biblia în mînă să dezbine. Lupta lor e de fapt o fărădelege: *„Chiar de se luptă cineva, nu se încununează dacă nu se luptă după lege"* (II Tim. 2, 5), spune textul. Adică dacă cineva iese din rînduiala Bisericii, a Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții, așa cum au fost ele înțelese vreme de două mii de ani, fără încetare, pînă azi, în Biserica Ortodoxă, acela nu se mîntuiește. Numai dreapta credință mîntuiește. Ea naște adevărata evlavie și cuvioșie.

Iubiți credincioși,

„Astăzi s-a născut Hristos, Mesia cel luminos". Așa cîntăm în frumoasele noastre colinde. Și cum vă aminteam la început, mai cîntăm: *„Hristos se naște, slăviți-L; Hristos din ceruri, întîmpinați-L; Hristos pe pămînt, înălțați-vă"* (Catavasiile Nașterii).

Să ne îmbrăcăm în haina cea curată a faptelor bune, a gîndurilor celor frumoase, a iertării celor ce ne-au greșit, a dragostei de Dumnezeu și de aproapele. Să ne prezentăm la întîlnire cu inimile deschise, gata să-I ascultăm învățătura.

Întotdeauna a fost, dar și acum este vremea să fim mai buni. Aceasta vine Iisus să ne învețe, și de data aceasta.

Prin greutăți să trecem cu demnitate și cu răbdare, și prin muncă să încercăm să depășim greutățile.

Întotdeauna a fost, dar și acum este vremea să ne întărim credința și să ne-o apărăm de cei care vor să ne-o schimbe. Parcă prea s-au prea înmulțit. De aceea am socotit că e bine să vă previn să vă păstrați credința moșilor și strămoșilor, aceea prin care ne-am apărat și neamul, și pămîntul și limba, „legea" noastră din vechime. N-avem cu nimeni nimic, de la noi să aibă pace, dar să ne lase și pe noi în pace, în credința noastră.

Să ne gîndim cu dragoste și cu rugăciune în aceste zile și la frații noștri care mai sînt sub stăpîniri străine, în Basarabia și Bucovina, și să cădem înaintea Domnului care se naște, cu cerere stăruitoare, ca să-i aducă înapoi acasă, așa cum i-a mai adus odată în anul cel mare al împlinirilor din 1918. Să ne facă și acum dreptate după atîtea suferinți. Să ne amintim cu recunoștință și de cei care s-au jertfit în 1989 pentru libertate.

Vă fac urări să petreceți Sărbătorile cu bucurie și în fericire. Dacă mai sînt lipsuri în țara noastră secătuită și năpăstuită jumătate de veac, belșugul din inimi, bucuria libertății, să acopere lipsurile, și să ne rugăm Domnului să ni le adaoge și pe toate cele de trebuință vieții, că prea mult a fost oropsit poporul nostru cel binecredincios! Să ne rugăm pentru dragostea și unitatea cea dintre noi, pentru buna înțelegere între toți fiii Țării, pentru mai multă dreptate, pentru mai multă bunătate, pentru mai multă credință.

Gîndurile noastre bune, faptele noastre bune, să ne fie aripile cu care să ne înălțăm ca să-L primim pe Hristos care vine astăzi pe pămînt pentru noi și pentru mîntuirea noastră.

Anul Nou 1992 să fie an aducător de roade bogate pentru suflete și pentru viața cea de toate zilele. Dumnezeu să ne facă parte de toată împlinirea de care avem nevoie fiecare din noi, și neamul nostru românesc.

SĂ FIȚI SĂNĂTOȘI,

Al vostru al tuturor de tot binele voitor
și pururea rugător,
† A N T O N I E
Mitropolitul românilor ortodocși
din Ardeal, Crișana și Maramureș

† ANDREI

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL EPISCOPIEI DE ALBA IULIA

Iubitului cler, cinului monahal şi dragilor noştri credincioşi Har şi bucurie de la Domnul Cel ce se naşte în peşteră, iar de la noi arhierească binecuvîntare.

„Deci, precum aţi primit pe Hristos Iisus, Domnul, aşa să umblaţi întru El".
(Col. 2, 6)

Iubiţii noştri fii sufleteşti,

Vă scriem rîndurile acestea cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Crăciunului şi în vremuri în care Ţara şi Neamul trec prin grele încercări şi frămîntări. Vă scriem cu convingerea că Biserica lui Hristos are de la Dumnezeu daruri nenumărate şi puternice, care, puse cu înţelepciune în lucru pot să ne salveze din mizeria morală şi să ne ajute să depăşim şi sărăcia economică.

Nu este îngăduit ca atunci cînd Satana îşi împlineşte cu meticulozitate lucrarea lui noi să stăm cu braţele încrucişate, *buimăciţi de somnul unui optimism ucigător*, de parcă o vrajă din iad ar fi pus stăpînire pe noi. Îngerul Domnului vine şi ne scoală din somnul indiferenţei, spunîndu-ne că astăzi în cetatea lui David ni s-a născut un Mîntuitor, că Dumnezeu se coboară printre noi pentru a da sens vieţii noastre, pentru a ne îndumnezei.

Cel dintîi gînd pe care doresc să-l întipăresc în inimile şi minţile dumneavoastră este acesta: Crăciunul nu-i numai o frumoasă Sărbătoare folclorică, un prilej de mese bogate, ci este cu mult mai mult decît atît. Crăciunul este Sărbătoarea coborîrii cerului pe pămînt, este Sărbătoarea în care se redeschide raiul cel închis pentru păcatul lui Adam.

Aşa se cîntă la biserică: *„Găteşte-te Betleeme că s-a deschis Edenul pentru toţi; înfrumuseţează-te Efrata că Pomul Vieţii a înflorit în peşteră din Fecioară. Pentru că pîntecele aceleia s-a arătat rai înţelegător, întru care este dumnezeiescul pom, Iisus Hristos, din care împărtăşindu-ne vom fi vii şi nu vom muri ca Adam. Hristos se naşte ca să ridice chipul cel văzut mai înainte".*

Crăciunul este sărbătoarea renaşterii noastre la o viaţă nouă în Hristos şi cu Hristos. Fără aceasta Crăciunul n-are nici un înţeles. A te lepăda de omul păcatului ca de o haină zdrenţuită şi murdară, a nu mai fi omul trist şi posomorît de dinainte, a permite ca în ieslea sufletului tău să se nască Hristos, a trăi apoi după Evanghelia lui Hristos — acesta este Crăciunul.

Omul care şi-a primenit, prin spovedanie, ieslea sufletului său şi L-a primit pe Hristos în taina sfintei Cuminecături îşi dă seama cît de bun este Domnul şi încearcă să devină şi el plin de iubire pentru semenul său, ajungînd blînd şi smerit cu inima după pilda Mîntuitorului.

Hristos a venit pe pămînt ca să ne ducă pe noi acolo unde este El cu Preasfînta Sa Maică şi cu toţi sfinţii săi. Este cu neputinţă ca noi să rămînem nepăsători în afară de bucuria Naşterii Domnului. Clopotul ce bate în turnul bisericii şi te cheamă la rugăciune este ecoul inimii ce bate în pieptul tău. Această inimă a ta este anume făcută pentru Hristos după cum şi El S-a născut anume pentru inima ta.

Se va pune întrebarea: nu poate fi omul fericit, cu sufletul plin de bucurie şi fără de Hristos? Categoric nu! Hristos este focul care încălzeşte şi luminează inima, spune Sfîntul Serafim; dacă noi simţim în inimă răceala care vine de la diavol — căci diavolul este rece — să alergăm la Hristos şi El ne va încălzi inima cu o iubire puternică, nu numai faţă de El ci şi faţă de semeni.

Sfîntul Maxim Mărturisitorul face în acest sens cea mai potrivită asemănare: fierul este rece. Prin firea lui el nu poate nici încălzi nici lumina. Dacă este încălzit în foc se înroşeşte şi dă lumină şi căldură. Nici nu mai ştii care-i fier şi care-i foc. Aşa şi sufletul omului: este rece şi întunecat. Pe măsură ce intră în legătură cu Hristos — Soarele dreptăţii — devine fierbinte şi dă lumină şi căldură. Dacă stăruieşte în această comuniune se desăvîrşeşte şi poate spune împreună cu sfîntul Pavel: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine" (Gal. 2, 20).

Din nefericire, iubiţi fraţi şi surori, din ceea ce constatăm în jurul nostru nu s-ar prea observa o puternică legătură cu Hristos. Întunecată şi pustiitoare se declanşează ura care divizează şi lăcomia după avere. Ura, care înveninează, ori de cîte ori constată superioritatea sufletească a celuilalt; ura, care îi asmuţă cu stăruinţă, pe unii împotriva altora; ura care nu vede niciodată decît numai greşelile celorlalţi; ura teribilă şi bine camuflată care îi împarte pe români în confesiuni şi secte, cînd bine ştim că înainte toată suflarea românească avea o singură Lege. Ura care transformă inimile în sloi de gheaţă.

Atunci de unde să primim căldura în suflete, de unde să primim focul iubirii înspre a birui răul din noi şi din lume? De la Hristos fraţilor! Lumina şi căldura, dragostea şi bucuria vin de la Hristos Cel ce S-a născut în iesle. El ne porunceşte tuturor să restabilim dragostea cea dintîi pe care a lucrat-o El în Biserica Sa. Fără această dragoste, zadarnic ne ostenim noi de a-i aduce închinăciune. Zadarnic predicăm Evanghelia şi ne numim creştini, dacă nu avem dragoste între noi, căci prin lipsa noastră de dragoste facem neroditoare Evanghelia. Iniţiativa acestei iubiri trebuia să plece de la cel ce se socoate mai bogat în har. Dacă toţi creştinii ne socotim bogaţi în har şi în cunoaştere, atunci de la toţi dimpreună să plece iniţiativa dragostei. Să ne întindem toţi braţele şi să facem fiecare cel dintîi pas spre îmbrăţişare.

Hristos Cel ce prin Naşterea Sa a răsărit lumii lumina cunoştinţei ne povăţuieşte ca la recensămîntul ce se va face să optăm pentru Biserica strămoşilor noştri, pentru Biserica lui Ştefan cel Mare, a lui Mihai Viteazul şi a lui Constantin Brîncoveanu.

Hristos Lumina luminii ne învaţă că la alegerile locale şi generale ce vor urma să punem în fruntea noastră oameni cu frică de Dumnezeu şi cu dragoste faţă de oameni, care să fie reprezentativi pentru acest popor creştin.

De fapt lucrul acesta îl nădăjduiam şi de la actualul Guvern şi Parlament. Socoteam că am scăpat de o cîrmuire fără Dumnezeu şi am intrat într-o democraţie luminată de vechile şi trainicile noastre tradiţii. Am rămas însă numai cu nădejdi şi promisiuni neîmplinite.

Cererile noastre repetate de a ni se restitui drepturile pe care le-am avut odată au rămas fără răspuns. Pentru ca educaţia religioasă să devină obiect de studiu în şcolile de stat a fost nevoie de o luptă teribilă. În Constituţie nu s-a acceptat să fie pomenită Biserica noastră naţională. Ba mai mult! Şi în parlamentul comunist, aşa cum era el de formă, Biserica avea reprezentanţi. Acum nu îi mai are. Nu mai pomenim de faptul că mijloacele materiale pe care le avem la îndemînă pentru a ne desfăşura activitatea şi pentru a ne salariza preoţii sînt aproape inexistente.

În încheiere încredinţîndu-vă de dragostea mea părintească şi încredinţîndu-mă dragostei voastre vă îndemn să rostim împreună: *Doamne Iisuse! Blîndule şi Bunule Prunc, ce Te-ai născut în iesle. Ajută-ne pe fiecare în parte şi pe toţi împreună ca să lepădăm răul şi ura care ne despart şi să primim în suflete dragostea pe care Tu o ai, spre a putea intra şi noi în rîndul adevăraţilor închinători ai Naşterii Tale!*

Al vostru rugător către Dumnezeu şi iubitor părinte,

† ANDREI
Episcopul Alba Iuliei

† TEOFIL

DIN MILA LUI DUMNEZEU, ARHIEPISCOP AL EPARHIEI VADULUI, FELEACULUI ȘI CLUJULUI

Iubitului nostru cler și binecredincioșilor creștini din această eparhie: har, milă și pace de la Dumnezeu, iar de la Noi calde urări de bine și arhierească binecuvîntare.

„Slavă lui Dumnezeu întru cele înalte" (Lc. II. 14)

Iubiții noștri fii duhovnicești,

Nimic mai firesc și mai de folos pentru noi în aceste momente și în acest sfînt lăcaș decît să ne ducem cu gîndul lîngă ieslea din Betleem care găzduiește pe Iisus pruncul, comoara cerului și răscumpărarea lumii, bucuria oamenilor și a îngerilor.

Îngenunchiați la picioarele pruncului ceresc să ne închinăm Lui ca unui Dumnezeu al nostru și să-I vădim toată recunoștința și dragostea de care sîntem capabili. Să ne bucurăm de omagiile pe care I le vădesc îngerii, noi care nu sîntem în stare să vădim decît smerite laude și închinăciuni.

Și totuși este fapt neîndoielnic că evlavia voastră v-a adus astăzi la biserică, în praznicul Crăciunului, purtați de dorința de-a vă ridica mintea și inima de la bucuriile cele pămîntești la bucuriile cele cerești.

Ați pășit pragul casei Domnului cu dorința de a vă lumina cugetul și inima cu lumina lui Hristos, bineștiind că El este trimisul Cerului și strălucirea slavei Celui Preaînalt. Ați făcut popas sufletesc în preajma Sfîntului Altar ca să vă închinați pruncului Iisus laolaltă cu reprezentanții evreilor, cu păstorii din Betleem și laolaltă cu reprezentanții păgînilor, cu magii de la Răsărit. Poposind în preajma Altarului, ați poposit aievea în preajma ieslei din peșterea Betleemului. Și aici ca și atunci acolo petrece sub înfățișarea de mare smerenie Fiul Fecioarei Maria, care este totodată și Fiul unic al lui Dumnezeu, este Cel Unul Născut din Tatăl (Ioan I 14).

În Sfînta Euharistie care neîncetat se păstrează și ziua și noaptea pe Altar, noi avem aievea trupul și sîngele lui Hristos, noi avem și ne bucurăm de prezența reală a lui Hristos cel coborît în Betleem.

Ori de cîte ori ne împărtășim — noi preoții și credincioșii — rostind cu evlavie rugăciunile de la cuminecare spunem cu apăs, precum bine știți: *„Cred Doamne și mărturisesc că Tu ești* (în Potir) *cu adevărat Hristos, Fiul lui Dumnezeu care ai venit în lume să mîntuiești pe cei păcătoși... Cred că acesta este însuși Preacurat Trupul Tău și acesta este însuși scump sîngele Tău"*. Bine-știind noi că Hristos a înviat, nu va fi greu să credem că în trupul Său cel de taină noi ne împărtășim totodată cu sufletul și cu dumnezeirea Sa.

Așadar, în Sfînta Împărtășanie noi primim pe Hristos întreg, biruitor și preamărit. Acolo în potir și în chivot noi păstrăm o comoară de preț nespus de mare. Acolo pe masa Altarului a rămas cu noi ca să ne fie de folos în truda noastră pentru dobîndirea vieții veșnice. Cel ce a zis despre sine: *„Eu sînt Pîinea vieții... Eu sînt pîinea cea vie care s-a pogorît din Cer"* (Ioan VI 48, 51).

Sfînta Euharistie este așadar o pîine vie, o pîine cerească, o pîine gînditoare, o pîine simțitoare și ajutătoare. Mana pe care au primit-o evreii în călătoria lor către Țara făgăduinței a fost numită în Biblie *„pîine cerească"* și *„hrană îngerească"* (Ps. 77, 28—29), numai pentru motivul că ea prevestea era, timpul Sfintei Împărtășanii, adevărata hrană îngerească și pîine cerească (Ioan VI. 32, 35).

În rugăciunile pe care numai preotul le rostește în taină înainte de cuminecarea sa, Sfînta Biserică vestește deslușit prezența reală a lui Hristos în Euharistie. Astfel în prima rugăciune se roagă așa: *„Ia aminte Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru din sfînt lăcașul Tău și de pe tronul slăvit al Împărăției Tale și vino ca să ne sfințești pe noi Cel ce sus împreună cu Tatăl șezi și aici în chip nevăzut aievea cu noi împreună ești"*. Să fie cineva prezent în același timp în două sau mai multe locuri *„la oameni lucrul acesta este cu neputință, dar la Dumnezeu toate lucrurile sînt cu putință"* (Matei 19, 26).

Să nu ne îndoim așadar despre acest strălucit și mîngîietor adevăr ce ni se vestește: Cel ce sus șade la dreapta Tatălui în aceeași vreme în mod nevăzut împreună cu noi petrece.

Cînd preotul liturghisitor sfărîmă Agnețul adică bucata de pîine prefăcută în Sfînt Trupul lui Hristos, prin glasul lui Biserica proclamă: *„Se sfărîmă și se împarte acum Mielul lui Dumnezeu, Cel ce se sfărîmă și nu se desparte, Cel ce se mănîncă pururea (în cuminecare) și niciodată nu se sfîrșește, ci pe cei ce se împărtășesc îi sfințește."*

Este prin urmare neîndoielnic: Biserica în cutezanța ei de *„stîlp și temelie al adevărului"* (I Timotei III, 15), învață deslușit și cu apăs această doctrină: în Sfînta Euharistie este prezent și sfințește pe cel ce o primește Însuși *„Mielul lui Dumnezeu care ridică păcatul lumii"* (Ioan 1, 29). Este prezent în smerenie Cel culcat odinioară în aceeași smerenie în ieslea necuvîntătoarelor.

Iubiți și cinstiți credincioși,

Nădăjduiesc că am izbutit să vă încredințez mai adînc despre adevărul vestit dintotdeauna de Biserica noastră Ortodoxă și anume: poposind în preajma Sfîntului Altar din această biserică, ați făcut popas în apropierea ieslei din peștera Betleemului. Fiindcă și aici astăzi ca și acolo odinioară găsiți sub înfățișare de mare smerenie pe Cel ce deodată este Fiul Tatălui ceresc, din veșnicie și Fiul Fecioarei *„cînd a venit împlinirea vremii"* (Gal. 4, 4).

Cel dintîi scriitor sfînt care a folosit pentru Mesia, numirea de Emanuel a fost profetul Isaia. El a scris: *„De aceea Domnul însuși vă va da un semn: Iată, Fecioara va rămîne însărcinată, va naște un fiu și-i va pune numele Emanuel"* (Isaia 7, 14). Evanghelistul Matei completează... Emanuel care tălmăcit înseamnă: *„Dumnezeu este cu noi"* (Matei 1, 23).

Iubiți credincioși,

Ce motiv mare de bucurie, ce izvor bogat de mîngîiere, ce lumină dătătoare de pace și, de fericire este această veste bună: *„Dumnezeu este cu noi"!* Creatorul a tot ce există este lîngă noi. El ne iubește, ne ocrotește, ne susține și ne călăuzește în toate clipele vieții noastre. Noi sîntem lucrarea mîinilor Lui, sîntem opera iubirii Sale, sîntem rodul înțelepciunii, a bunătății și a puterii Lui. Omul singuratic și omenirea întreagă este zidită după chipul și asemănarea Lui. Amăgiți fiind de cel rău și căzuți în păcat, El nu ne părăsește, ci hotărăște îndată trimiterea unui Izbăvitor. *„Aceasta sămînță a femeii, fiul Mariei, al femeii celei mai alese, Iisus Mîntuitorul — acesta îți va zdrobi capul ție diavole"* (Facere 3, 15). *„Iosife, fiul lui David... ce s-a zămislit întrînsa* (în Maria logodnica ta) *este de la Duhul Sfînt. Ea va naște un fiu, și vei pune numele Iisus, pentru că El va mîntui pe poporul Lui de păcatele sale"* (Matei 1, 20—21).

Iubiți credincioși,

Iată cum se vădește nesecata dragoste părintească a lui Dumnezeu. Cînd ne răzvrătim și îl ofensăm cu păcatele noastre, El ne povățuiește spre îndreptare, dar nu ne părăsește. Hristos este Emanuel — este Dumnezeu cu noi — în orice împrejurare, în orice greutate sau nevoie.

Deci este vădit că Dumnezeu ne poartă de grijă, totuși silă nu ne face. El nicicînd nu uită de noi dar totuși noi sîntem liberi să uităm de noi înșine, să uităm de chemarea noastră la luptă cu răul, cu ispitele. În același timp noi sîntem slobozi

şi capabili să nu uităm de chemarea noastră la slujire, la urcuşul spre desăvîrşire: *„voi dar fiţi desăvîrşiţi după cum şi Tatăl vostru cel ceresc desăvîrşit este. Fiţi milostivi cum şi Tatăl vostru este milostiv“* (Matei 5, 48).

Sînt strîns legate laolaltă acestei trei chemări: la luptă, la biruinţă, la răsplătire. *„Celui ce va birui, îi voi da să şadă cu Mine pe tronul Meu, după cum şi Eu am biruit şi am şezut cu Tatăl Meu pe tronul Lui“* (Apoc. 3, 21).

Iubiţi credincioşi,

În anul acesta Biserica noastră s-a bucurat laolaltă cu ţara întreagă cu ocazia sărbătorii de 1 Decembrie, sărbătoarea naţională a românilor de acum încolo. Am mulţumit lui Dumnezeu pentru unirea Ardealului cu ţara-mamă-România şi pentru celelalte uniri ale provinciilor locuite de români. Ele au fost dobîndite cu eforturi mari şi jertfe numeroase de vieţi ostăşeşti şi cetăţeneşti.

Păstrarea şi dăinuirea numeroaselor biruinţe obţinute de neamul nostru românesc de-a lungul veacurilor trecute, cere de la noi cei ce le-am moştenit şi beneficiem de ele, hotărîri neclintite de a duce o viaţă curată şi jertfelnică, de-a munci cinstit în ogorul patriei noastre iubite. Numai aşa ne vom arăta urmaşi demni ai înaintaşilor ce au trudit şi şi-au jertfit viaţa pentru slava neamului nostru, pentru libertatea şi demnitatea fiilor săi.

La încheierea acestor povăţuiri creştineşti, rog pe Bunul Dumnezeu să vă învrednicească să petreceţi sfintele sărbători ale Crăciunului, ale Anului Nou şi ale Bobotezei în pace, cu sănătate şi bucurii curate şi să le ajungeţi întru mulţi şi fericiţi ani!

Darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toţi.

Naşterea lui Hristos să vă fie de folos!

Al vostru al tuturor, voitor de tot binele,

† T E O F I L
Arhiepiscopul Clujului

† VASILE

DIN MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPISCOPIEI ORTODOXE ROMÂNE A ORADIEI

Iubitului cler şi dreptcredincioşilor creştini har, milă şi pace de la Dumnezeu-Tatăl şi de la Domnul nostru Iisus Hristos, iar de la noi arhiereşti binecuvîntări.

„Intru aceasta s-a arătat iubirea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul Său cel Unul Născut L-a trimis în lume, ca prin El viaţă să avem“ (I Ioan 4, 9).

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Marile praznice creştineşti, pe care le petrecem totdeana cu atîtea bucurii şi cu nădejdi cereşti, revarsă în sufletele noastre înmiresmate daruri duhovniceşti. Sînt momente în care ne desprindem de grija cea lumească şi de preocupările noastre de fiecare zi, spre a ne îndrepta gîndurile şi simţămintele cele mai profunde către bunul şi atotmilostivul Dumnezeu, cu dragoste şi cu recunoştinţă adîncă, privind cu ochii cei lăuntrici şi retrăind sfintele şi dumnezeieştile evenimente pe care ni le înfăţişează aşa de frumos Sfintele Evanghelii şi cîntările slujbelor noastre bisericeşti.

Prin darul şi binecuvîntarea lui Dumnezeu, iată ne învrednicim să întîmpinăm din nou marele praznic al Naşterii Domnului, în care *„taina cea din veac ascunsă şi de îngeri neştiută“* se descoperă iarăşi nouă, oamenilor, cerurile se deschid şi Stăpînul şi Făcătorul a toate cele văzute şi nevăzute îşi îndreaptă faţa spre făptura Lui, spre a ne cuprinde în lumina veşniciei Sale. Cu adevărat, vedem şi putem spune astăzi cît de mare este taina creştinătăţii: *„Dumnezeu S-a arătat în trup, S-a îndreptat în Duhul, a fost văzut de îngeri, S-a propovăduit între neamuri, a fost crezut în lume, S-a înălţat întru slavă“* (I Timotei 3, 16).

De aceea, cu atîta bucurie în suflete, vestim tuturor, prin graiul frumoaselor noastre colinde, că cele cereşti sînt astăzi una cu cele pămînteşti, în aceeaşi plinătate de simţire şi slăvire:

Cerul şi pămîntul
În cîntări răsună,
Îngeri şi oameni
Cîntă împreună.

Hristos se naşte,
Domnul coboară,
Îngerii cîntă,
Magii îl adoră.
Păstori aleargă,
Ieslea o-nconjoară,
Mari minuni se întîmplară.

Sfîntul Apostol şi Evanghelist Ioan, ucenicul cel plin de iubire, care şi-a pus capul pe pieptul Mîntuitorului la Cina cea de Taină, ne descrie astfel strălucirea acestui praznic al Naşterii Domnului:

„Şi Cuvîntul S-a făcut trup şi S-a sălăşluit între noi şi noi am văzut mărirea Lui, mărire ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr“ (Ioan 1, 14).

Iată, deci, o mărturie cît se poate de clară și de convingătoare pentru noi a unui Apostol care L-a urmat pe Domnul cu atîta credincioșie în toate momentele lucrării Sale mîntuitoare, pînă pe culmea Golgotei și care avea să scrie în finalul Evangheliei sale despre sine că el este *„ucenicul care mărturisește despre acestea și care a scris acestea și știm că mărturia lui e adevărată"* (Ioan 21, 24).

Iubiți credincioși,

Prin tradiția moștenită din străbuni, noi creștinii împodobim în casele noastre la aceste sărbători bradul de Crăciun, singurul pom care rămîne verde chiar și sub gerul aspru și zăpezile iernii. E și aceasta un semn al credinței noastre că prin venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu dobîndim și noi viața cea veșnică și nepieritoare, înfruntînd cu stăruință umbra păcatelor și gerul pătrunzător al ispitelor.

Sub brad, bătrînul și bunul Moș Crăciun aduce daruri pentru toți, pentru cei mai mari ,dar mai ales pentru cei mici ,pentru copii, care poartă pe chipurile lor gingașe nevinovăția și blîndețea Pruncului Iisus din ieslea Betleemului. Și ne aducem aminte în aceste momente de darurile pe care le-a adus Mîntuitorul la venirea Sa în lume, vestite de cîntarea îngerilor: *„Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace, între oameni bunăvoire"*.

În ieslea acestui veac, care se apropie de sfîrșit, sînt de mare trebuință aceste daruri, căci prea multe sînt veștile și evenimentele care ne aduc îngrijorare, teamă, neliniște și nesiguranță. E prea multă tulburare și învrăjbire, prea mult egoism și nepăsare între noi, prea mult s-a răcit dragostea, pacea și buna înțelegere dintre oameni. Și nu numai la noi, ci pretutindeni în lume. Se pare că, într-un fel, omenirea a intrat în *„întunericul și umbra morții"*, după cuvîntul Sfintei Scripturi, și că are atîta lipsă de *„lumina lui Hristos, care luminează pe tot omul ce vine în lume"* (Matei 4, 16).

Omenirea se află într-o cumpănă grea a existenței ei, cînd liniștea și buna înțelegere, dreptatea și adevărul, iubirea și pacea sînt răstignite și alungate din inimile multor oameni. Din această pricină, mii și mii de semeni ai noștri flămînzesc și însetează nu numai după hrana cea de toate zilele, ci mai ales după adevăr, armonie, echitate, frățietate, apropiere și întrajutorare.

Ne întrebăm: cum le vom putea împlini acestea, cum le vom înfăptui? În nici un caz singuri, mînați de mîndrie și egoism, și nici alergînd pe căile pierzătoare ale ispitirilor lumii de astăzi, ale goanei după îmbogățire pe orice căi, călcînd dreptatea și iubirea frățească, ci numai cu ajutorul lui Dumnezeu, fără de care Mîntuitorul ne spune că nu putem face nimic, și cu împlinirea cuvîntului adevărului Său.

Am văzut odată o frumoasă icoană care zugrăvea nașterea Pruncului Iisus în peștera din Betleem. Ceea ce ieșea în evidență era lumina care învăluia peștera și care alunga întunericul nopții. Razele luminii porneau din ieslea în care era dumnezeiescul Prunc și străbăteau în depărtări, spre a risipi umbrele lumii vechi.

Tot așa și astăzi, praznicul Crăciunului vine către noi ca o lumină cerească, spre a ne risipi umbrele răutății și dezbinărilor, a tulburării sufletești și a ne aduce liniștea, pacea și încrederea într-un viitor mai bun.

Această încredere izvorăște și din cuvintele pe care le-a spus îngerul păstorilor în noaptea sfîntă: *„Nu vă temeți. Căci, iată, vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul. Că vi s-a născut azi Mîntuitor, Care este Hristos Domnul"* (Luca 2, 10—11).

Bucuria aceasta au trăit-o și cei trei magi de la răsărit cînd au văzut steaua și s-au lăsat conduși de ea, spre a-L găsi pe Domnul. Tot așa și noi, astăzi, să ne lăsăm conduși de acest fior sfînt al praznicului Crăciunului, care ne deschide calea spre cer, spre bucuria celor nepieritoare. Căci mesajul cel sfînt și binefăcător al Nașterii Domnului este bucuria că Dumnezeu nu a părăsit lumea, nu a lăsat-o la voia întîmplării, ci a venit printre noi, a îmbrăcat firea noastră omenească, spre a ne mîntui din păcat și din moarte. Această bucurie ne încredințează de nesfîrșita iubire a lui Dumnezeu, care ne ajută, prin Iisus Hristos, să ne putem împlini rostul ce-l avem în viață și să dobîndim mîntuirea.

În vremea încercărilor, a necazurilor și a greutăților de tot felul cu care ne confruntăm în viață, credința și nădejdea în Dumnezeu ne dă putere ca să le învin-

gem. De altfel, Mîntuitorul ne spune deschis: *„În lume necazuri veți avea, dar îndrăzniți, căci Eu am biruit lumea"* (Ioan 16, 33). Iar cînd se afla cu apostolii în barca amenințată de valurile furtunoase ale lacului Ghenizaret, Domnul i-a îmbărbătat cu cuvintele: *„Nu vă temeți. Eu sînt cu voi"*. Aceeași încredințare ne-a făcut-o și nouă înainte de înălțarea la cer: *„Eu cu voi sînt în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului"* (Matei 28, 20).

Iată de ce, orice fel de probleme, de îngrijorări și de frămîntări ne aduc aceste vremuri de adînci transformări în toate domeniile, pe care nu numai noi le trăim ci și alte popoare, noi, creștinii, ne punem nădejdea în ajutorul Părintelui ceresc, cîntînd împreună cu Psalmistul: *„Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți neamuri și vă plecați, căci cu noi este Dumnezeu"*.

Este greșit să confundăm nădejdea cu resemnarea. Ele sînt două stări sufletești deosebite una de cealaltă. Resemnarea înseamnă capitularea în fața răului, iar nădejdea înseamnă îndemn și putere în biruirea răului.

Sfîntul Apostol Pavel ne înfățișează aceste trepte ale stărilor sufletești prin care trece omul în timpul încercărilor, spunînd: *„Să ne lăudăm întru nădejdea slavei lui Dumnezeu, bine știind că necazul aduce răbdare, răbdarea încercare și încercarea nădejde. Iar nădejdea nu rușinează, pentru că iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre, prin Duhul Sfînt, Cel dăruit nouă"* (Romani 5, 2—5).

În cartea psalmilor găsim numeroase îndemnuri la nădejde, pe care o dobîndim prin rugăciunea și evlavia noastră către Dumnezeul îndurărilor și a toată milostivirea. Și zice Psalmistul: *„Spre Tine, Doamne, am nădăjduit, pleacă urechea Ta și mă mîntuiește, că întărirea și scăparea mea ești Tu. Nu mă lepăda în vremea necazului, Doamne, cînd va lipsi tăria mea. Dumnezeul meu, spre ajutorul meu ia aminte. Eu pururea voi nădăjdui spre Tine și voi înmulți lauda Ta. Gura mea va vesti lauda Ta"* (Psalm 70).

Drept aceea, să înmulțim în aceste zile de praznic bucuria și nădejdea noastră în Domnul, să căutăm să fim mai buni, mai iertători, mai îngăduitori și mai apropiați față de toți semenii noștri și, așa cum ne povățuiește Sfînta Scriptură, nimănui cu nimic să nu fim datori, decît numai cu iubirea, fiind rîvnitori spre tot lucrul bun, bineplăcut lui Dumnezeu și de folos oamenilor și neamului nostru.

După cuvîntul Sf. Ap. Pavel, vă îndemnăm: *„Bucurați-vă, desăvîrșiți-vă, mîngîiați-vă, fiți uniți în cuget, trăiți în pace unii cu alții și Dumnezeul dragostei și al păcii va fi cu voi"* (II Cor. 12, 11).

Iubiți credincioși,

Am sărbătorit de curînd, la 1 Decembrie, în cel de-al doilea an al libertății noastre, Ziua națională a României, zi simbol a triumfului unității și demnității poporului nostru.

Idealul unității naționale a fost de-a lungul veacurilor farul călăuzitor al neamului românesc și de dorul lui „ne-au murit moșii și strămoșii", ctitorind o țară pe temelii de nesfîrșite jertfe și strădanii. Orice izbeliști au venit peste noi, oricîte stăpîniri străine au încercat să ne despartă și să ne împartă, n-au reușit, căci ne-am simțit una întru toate și neîntrerupte legături ne-au menținut în aceeași unitate de conștiință și spiritualitate.

Între toți românii din Țara Românească, Moldova și Transilvania a fost o comuniune neîntreruptă etnică, de limbă, bisericească și culturală. Carpații n-au fost niciodată zid despărțitor între frați, ci, așa precum a spus Octavian Goga, au fost „coloana vertebrală" a pămîntului românesc.

Pentru aceea, la „plinirea vremii", cînd a venit ceasul izbăvirii, la 1 Decembrie 1918, s-au adunat la Alba Iulia, pe cîmpia lui Horea, peste o sută de mii de români, care au rostit atunci, cu o gură și cu o inimă, voința neamului nostru de a fi pe vecie una: o *țară, un neam, o limbă și o credință*, o *singură simțire românească*.

Alba Iulia a devenit, astfel, simbolul unității noastre. Aici a fost inima Ardealului, cetatea în care s-au afirmat drepturile poporului român pentru dreptate și libertate, pentru unitate și independență națională.

Veacuri de-a rîndul, Alba Iulia a fost centru de cultură, unde s-au tipărit cărți pentru toți românii, ca o cetate de apărare a ortodoxiei. Aici Mihai Viteazul a intrat

cu triumful împlinirii, pentru prima dată, a idealului unirii, zidind apoi aici o biserică. Aici au suferit atîtea prigoane mitropoliţii Ilie Iorest şi Sava Brancovici, fiind bătuţi şi închişi pentru credinţă şi de aceea îi socotim în rîndul mucenicilor şi mărturisitorilor dreptei credinţe.

Tot aici au fost zdrobiţi pe roată Horea, Cloşca şi Crişan, purtătorii revoltei poporului împotriva nedreptăţii în care a fost ţinut neamul nostru românesc veacuri de-a rîndul. În anul 1852, a fost întemniţat vremelnic la Alba Iulia şi craiul munţilor, Avram Iancu. Dar cu toate suferinţele îndurate, năzuinţele noastre după dreptate, libertate şi unitate naţională n-au putut fi înăbuşite.

Purtînd mai departe aceste sfinte moşteniri şi aceste scumpe idealuri, azi gîndurile şi privirile noastre se îndreaptă către fraţii noştri de-un sînge, de-un grai şi de-o credinţă din Basarabia şi Bucovina, ţinuturi româneşti smulse prin silnicie din trupul ţării de puteri străine. Acum, cînd suflul puternic de libertate şi independenţă a sfărîmat vechile zăgazuri ce au înlănţuit popoarele din răsăritul Europei, avem sacra datorie de a întinde peste „Prutul lacrimilor noastre", cum spune poetul, mîinile şi inimile noastre, într-un firesc gest de îmbrăţişare caldă a fraţilor noştri din aceste ţinuturi, spre a reface iarăşi România Mare. Se cuvine să facem acest legămînt, urmînd astfel strălucitele pilde ale bravilor înaintaşi, ca să putem lăsa celor care vin după noi o ţară întregită şi înfloritoare.

Într-un asemenea gest de solidaritate şi frăţietate, bihorenii au dăltuit de curînd un frumos monument creştinesc şi l-au aşezat cu pietate la mormîntul marelui luptător pentru unitate naţională Iancu Flondor de la Storojeneţ din Bucovina, dimpreună cu rugăciunile înălţate către milostivul Dumnezeu să ne ajute *„ca toţi să fim una"*, buni români şi buni creştini.

Iubiţii mei fii sufleteşti

Naşterea Domnului este minunea prin care s-a arătat în lume iubirea cea nemărginită a lui Dumnezeu faţă de oameni.

Dar noi prăznuim la aceste sărbători nu numai Naşterea Mîntuitorului din Preacurata Fecioară Maria, ci şi sălăşluirea Lui în inimile şi sufletele noastre. De aceea, nu vorbim despre această minune dumnezeiască la timpul trecut, ca şi cînd ne-am aminti doar de un eveniment petrecut demult, ci vorbim la timpul prezent, în actualitate, căci ştim că Domnul pururea este cu noi. Cîntarea bisericească a Crăciunului exprimă atît de frumos acest adevăr astfel:

Hristos se naşte, măriţi-L,
Hristos din ceruri, întîmpinaţi-L,
Hristos pe pămînt, înălţaţi-vă,
Cîntaţi Domnului tot pămîntul!

La acest mare praznic, inimile noastre se deschid cu evlavie şi cu mulţumită, ca să-L primească pe dumnezeiescul Prunc, spre a ne înnoi viaţa şi a ne întări sufleteşte în lupta cu patimile şi păcatele ce caută să ne împresoare.

Să căutăm, aşadar, să ne curăţim simţirile de toată răutatea şi ispitirea, bineştiind că Domnul nu se poate sălăşlui decît într-un lăcaş al curăţiei sufleteşti şi al dragostei de Dumnezeu şi de semeni, după îndemnul Sf. Apostol Pavel, care zice: *„Peste toate îmbrăcaţi-vă întru dragoste, care este legătura desăvîrşirii. Şi pacea lui Hristos, întru care aţi fost chemaţi, ca să fiţi un singur trup, să stăpînească în inimile voastre"* (Coloseni 3, 12—15).

Împărtăşindu-vă aceste gînduri şi învăţăminte, vă îndemn cu toată dragostea părintească să păstraţi cu sfinţenie credinţa moşilor şi strămoşilor noştri, trăind în „legea românească" pe care ei ne-au transmis-o din neam în neam.

De praznicul Crăciunului, vă întîmpin cu urarea străbună a colindei:

Această zi preasfinţită
Şi sărbătoare slăvită
Vă dorim ca să vă fie
Întru mulţi ani cu bucurie!

Al vostru de tot binele voitor şi pururea rugător către Hristos Domnul,

† VASILE
Episcopul Oradiei

† JUSTINIAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL EPARHIEI MARAMUREȘULUI ȘI SĂTMARULUI

„Sosit-a Praznicul iară
De care ne bucurăm,
Că Iisus din cer coboară
Să se nască-n Betleem".

Iubiți frați,

Cu aceste cuvinte sfinte de colind ce răsună în aceste zile pretutindeni pe la casele bunilor noștri creștini, îmi îndrept și eu sufletul către voi iubiții mei frați care în fiecare an după rînduiala strămoșească, la aceste sfinte sărbători îl primiți în casele și inimile voastre pe Domnul nostru Iisus Hristos.

Cu frățească dragoste vă chem zicîndu-vă: veniți copii nevinovați, veniți voi tineri curați, veniți voi bărbați luminați, veniți voi femei și mame înțelepte, veniți toți cei ce-L iubiți pe Iisus Hristos, veniți să ne îndreptăm gîndurile spre ieslea din Betleem și să ne plecăm frunțile în fața „Celui ce pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire s-a pogorît din ceruri și s-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Fecioara Maria și s-a făcut om. Și s-a răstignit pentru noi în zilele lui Ponțiu Pilat și a pătimit și s-a îngropat. Și a înviat a treia zi după Scripturi și s-a înălțat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui și iarăși va să vină cu slavă să judece viii și morții, a cărui împărăție nu va avea sfîrșit". Nu va avea sfîrșit! Aceasta este credința noastră pe care o mărturisim în fiecare zi. Aceasta este convingerea noastră, aceasta este bucuria și mîngăierea noastră pe care o trăim și o gustăm și acum în ziua Nașterii Domnului.

Poporul român, popor iubit și binecuvîntat de Dumnezeu, popor nobil, popor frumos la suflet și la trup, popor ales de Dumnezeu asemenea crailor care au venit să se închine Pruncului Sfînt ce s-a născut în Betleem, asemenea lor și noi am adus dintotdeauna și se cuvine să-i aducem daruri: aur, smirnă, și tămîie.

Ca *aurul* a fost credința noastră românească, curată și nepătată. Ca *smirna* plină de mireasmă sfîntă a fost evlavia sufletului și curăția trupului oricărui român adevărat. Ca *tămîia* ce arde în fața sfîntului altar, a fost rugăciunea și jertfa poporului român.

Popor drept, popor cu suflet mare, popor iubit de Dumnezeu, popor care a avut inima deschisă pentru toți străinii, căci n-a asuprit niciodată pe nimeni, acesta a fost poporul român.

Toate virtuțile și calitățile noastre s-au dezvoltat și s-au conturat prin credința și dragostea lui Dumnezeu, prin legea creștinească și românească care era contopită în viața și activitatea de zi cu zi a poporului nostru căci nu degeaba ne-am născut ca popor român și creștin în aceeași vreme. Și credința sau legea creștinească sau românească n-a fost orice credință ci aceea curată, nepătată și nestricată pe care Hristos a lăsat-o și Sfinții Apostoli au predicat-o și răspîndit-o.

Am avut așadar credința sfîntă și curată ce a avut-o Biserica primară de pretutindeni. Am avut „un Domn, o credință, un Botez" așa cum spune Scriptura (Efes 4, 5). Aceasta este zestrea ce am primit-o de la începuturi, de la Sf. Apostoli, de la Sf. Andrei și ne-am păstrat-o ca lumina ochilor ori prin cîte strîmtorări și necazuri am trecut. Statornicia noastră neclintită în fața puhoaielor s-a datorat tocmai și acestui simțămînt sfînt, aceeași lege și credință care ne-a ținut uniți — fiind în același timp un mijloc de echilibru între celelalte popoare din jur, aici între Răsărit

şi Apus, între specificul spiritualizat al grecilor şi cel trupesc sau material al romanilor.

Iubiţi fraţi,

Praznicul Naşterii Domnului ne îndeamnă să ne reculegem şi să ne cercetăm cugetele şi să observăm cît de aproape sîntem de Iisus Hristos. În fiecare an sărbătorim Naşterea Domnului. Dar oare cît de puternic arde în sufletul nostru credinţa şi dragostea pentru Cel ce de la Tatăl, din ceruri a venit şi s-a născut pe pămînt?

Cele mai sfinte, mai curate şi mai iubite fiinţe de pe acest pămînt sînt copiii. Pe copii îi iubeşte toată lumea. Copiii sînt un dar de la Dumnezeu. Ei luminează casele, ei înseninează frunţile încruntate, deschid inimile înnourate, coboară pace în sufletele învrăjbite, revarsă bucurie şi binecuvîntare în familii şi în casele noastre.

Crăciunul ne aminteşte că Cel vechi de zile, Cel veşnic, Fiul din veci al Tatălui, prin care Dumnezeu a făcut cerul şi pămîntul se face prunc mic, copil, asemenea copiilor noştri dar care este în acelaşi timp Stăpînul cerului şi al pămîntului care a venit să se nască într-o peşteră friguroasă şi întunecoasă în condiţii sărăcăcioase. A venit de fapt ca să îndeplinească o lucrare deosebită pe pămînt despre care am aflat numai după ce a fost răstignit şi a înviat. Am aflat atunci după ce a biruit moartea şi pe diavol şi a exclamat pentru toate locurile şi timpurile: „Datu-mi-s-a toată puterea în cer şi pe pămînt...". Dar nu pentru puterea aceasta noi îl iubim ci pentru bunătatea Sa, pentru mila Sa, pentru iubirea Sa nemărginită, pentru dreptatea şi toată sfinţenia ce a revărsat-o peste noi, pentru toate acestea noi azi ne bucurăm. Cerurile astăzi s-au deschis. Dumnezeu a venit între noi. Îngerii s-au arătat ca să slujească pe Stăpînul lor. Păstorii s-au închinat şi s-au bucurat cu bucurie mare. Craii i-au adus daruri ca unui Stăpîn şi Împărat al cerului şi al pămîntului şi au recunoscut că acest prunc este Domn, Împărat, Arhiereu şi Povăţuitor al tuturor.

Regele Irod ca un despot, înspăimîntat că-şi va pierde tronul s-a tulburat şi ca un tiran a reacţionat cu cea mai mare cruzime. Mare mulţime de copii din Betleem şi din împrejurimi i-a ucis fără de milă numai pentru a-şi pune scaunul său la adăpost. Mare durere şi multe răni s-au deschis în inimile părinţilor şi mai ales ale mamelor, cutremurate de acel măcel al pruncilor.

O lume a păcatului era la putere atunci. Toate fărădelegile şi nelegiuirile stăpîneau lumea în timpurile acelea.

Sfînta Evanghelie ne spune că cele mai curate fiinţe de pe pămînt, copiii, au fost primele victime sacrificate de puterile întunericului cînd s-a născut Hristos pe pămînt. De aceea Mîntuitorul a iubit foarte mult copiii şi le-a acordat o atenţie specială.

La acest praznic luminat, cînd Fiul lui Dumnezeu s-a arătat lumii sub chipul unui copil nevinovat, Dumnezeu ne cheamă pe toţi să dăm şi noi o grijă deosebită copiilor noştri.

În Biserica creştină copiii de la început s-au bucurat de o atenţie deosebită pentru că întemeietorul ei, Iisus Hristos, i-a iubit şi de la El ne-au rămas aceste prea frumoase şi neuitate cuvinte: „Lăsaţi copiii să vină la Mine şi nu-i opriţi" (Mc. 10, 14). Aceste cuvinte, din nefericire nu au fost şi nu sînt înţelese îndeajuns adică în toată profunzimea şi frumuseţea lor. Prin aceste cuvinte copiii nu au fost chemaţi de o persoană oarecare, în scopuri pămînteşti sau personale, ci de însuşi Iisus Hristos care este Mîntuitorul lumii, care a spus: „Eu sînt calea, adevărul şi viaţa". Aceste cuvinte au fost spuse de Cel ce a putut afirma: Eu sînt Viaţa (In. 1, 4, 6), Eu sînt Lumina (In. 8, 12), Eu sînt Adevărul (In 14, 6). De aceea, cînd a rostit cuvintele: „Lăsaţi copiii să vină la Mine şi nu-i opriţi" (Mt. 18, 16), Domnul s-a adresat tuturor copiilor lumii şi i-a chemat pe toţi la Lumină, la Adevăr, la Viaţa cea adevărată care nu se stinge niciodată ,care nu se limitează numai la cîteva decenii de existenţă, ci la o viaţă înfrăţită cu eternitatea, pe care omul o dobîndeşte printr-o luptă dreaptă pe pămînt şi este împodobită de Dumnezeu în „cununa vieţii veşnice" (Apoc. 2, 10).

Iisus Hristos este cel ce i-a chemat pe copii la Lumina care dă vieţii împliniri reale. Lipsa de lumină şi în lumea fizică şi în cea duhovnicească, aduce suferinţă

şi neîmplinire. Incultura nu este altceva decît un spaţiu lipsit de lumină. Viaţa imorală, robită de instincte animalice este generată de întuneric, de lipsă de lumină spirituală, de necunoaşterea şi nesocotirea cuvîntului lui Dumnezeu. De aceea „Lăsaţi copiii să vină la Mine... înseamnă lăsaţi copiii să vină la lumină, la cunoaştere, la dreptate, la sfinţenie. Lăsaţi copiii să vină într-o lume luminată de Cuvîntul lui Dumnezeu, în care se cultivă şi se dezvoltă tot ce este mai frumos, mai luminos, mai înălţător, mai ziditor, pentru ei, pentru familie, pentru părinţi, pentru societate, pentru viaţă, pentru eternitate.

„Lăsaţi copiii să vină la Mine..." înseamnă lăsaţi copiii să vină la calea cea dreaptă, la calea cea adevărată, lăsaţi copiii să vină la Adevăr. Nimenea nu are mai multă nevoie de adevăr decît copiii. Nici o greşeală nu este mai mare decît a nu fi sincer faţă de copii, faţă de tineri care sînt însetaţi de adevăr. O societate care nu este sinceră faţă de copii este o societate care-şi pregăteşte singură pieirea pentru că dînd o educaţie falsă copiilor, transformă viitorii ei membri în neoameni, în fiinţe care înşeală viaţa sau sînt înşelate, mai devreme sau mai tîrziu; toţi cei ce înşeală vor primi pedeapsă pentru că s-au înşelat pe ei, au înşelat pe semeni şi mai presus de toate l-au minţit pe Dumnezeu. Tată al minciunii este diavolul (In. 8, 44). Temelia tuturor relelor din lume este minciuna. Minciuna este o mare hoţie pentru că răpeşte cel mai scump lucru care este adevărul. Minciuna te face să cazi în eroare, în rătăcire, te împinge în toate prăpastiile din lume şi apoi te prăbuşeşte în osînda veşnică.

Pe copii nu avem voie să-i ţinem departe de adevăr. Dintre toate căile, cunoaşterea de Dumnezeu este o strălucită realizare a omului. Cea mai mică eroare ce se face într-un calcul matematic, omul învăţat ştie acest lucru, poate aduce o mare nenorocire. Tot aşa de grave pot fi şi urmările căderii într-o eroare spirituală, religioasă ori morală. De aceea copiii trebuie ajutaţi să găsească şi să cunoască adevărul, adică pe Iisus Hristos. El este cuvîntul lui Dumnezeu „care s-a făcut trup şi a locuit printre noi, plin de har şi de adevăr" (In. 1, 14). Numai cel ce-L cunoaşte şi-L ascultă pe Iisus Hristos este cu adevărat liber. „Dacă veţi rămîne în cuvîntul Meu sînteţi cu adevărat ucenicii Mei şi veţi cunoaşte adevărul, iar adevărul vă va face liberi". (In. 8, 31—32).

Educaţia copiilor se face şi în familie, dar un mijloc important în acest sens este şcoala. Învăţătorii şi profesorii au înalta îndatorire să formeze din copiii noştri oameni adevăraţi. Şcolile de azi se cuvine să fie temple sacre care să înzestreze pe copii cu folositoare cunoştinţe pentru viaţă.

Desfăşurarea educaţiei moral-religioase în şcoli este prima şi cea mai sfîntă datorie a lumii de azi. Cei ce pun piedici introducerii acestei discipline în şcoli, fără să-şi dea seama, pun stavilă luminii, adevărului, vieţii.

Educaţia moral-religioasă este o disciplină de interes universal şi vital pentru societatea omenească. Lipsa acestei educaţii face să apară erori grave morale, spirituale şi sociale, în lume.

Naşterea Celui ce a spus: „Eu sînt calea, adevărul şi viaţa" o prăznuim azi şi ne bucurăm pentru că Naşterea Domnului a răsărit lumii, lumina cunoştinţei.

Naşterea Domnului a spart gheaţa lumii păcatului.

Naşterea Domnului a trezit lumea din moartea spirituală. Naşterea Domnului a deschis de atunci încoace uşa multor suflete, intrînd în case vestea minunată a Naşterii Mîntuitorului Lumii. Colindătorii ce ne intră-n case ne aduc şi azi această veste. Copiii, tinerii, prietenii şi toţi cei care ne-au păşit pragul casei în noaptea sfîntă de Crăciun ne-au adus un zîmbet, un cuvînt bun şi o speranţă pentru mai bine.

Cu sfinţenie mă adresez acum tuturor binecredincioşilor creştini, tuturor slujitorilor Bisericii noastre ortodoxe, de la sate şi oraşe şi vă asigur că Dumnezeu este cu noi.

Mă adresez vouă, celor ce aveţi inima curată şi sufletul luminat în primul rînd şi apoi tuturor celor ce purtaţi numele de creştin şi vă îndemn să vă îmbrăcaţi cu toate armele lui Dumnezeu, ca să puteţi sta împotriva uneltirilor diavolului.

Iubiţii mei, fraţi,

„Staţi deci tari, avînd mijlocul vostru încins cu adevărul şi îmbrăcîndu-vă cu platoşa dreptăţii. Încălţaţi picioarele voastre, gata fiind pentru Evonghelia păcii. În toate luaţi pavăza credinţei cu care veţi putea să stingeţi toate săgeţile cele arzătoare ale vicleanului. Luaţi şi coiful mîntuirii şi sabia Duhului, care este cuvîntul lui Dumnezeu. Faceţi în toată vremea, în Duhul, tot felul de rugăciuni şi de cereri şi întru aceasta priveghind cu toată stăruinţa şi rugăciunea pentru toţi sfinţii (creştinii). Rugaţi-vă şi pentru mine, ca să mi se dea cuvîntul, cînd voi deschide gura mea să fac cunoscută cu îndrăzneală taina Evangheliei" (Efes. 6. 11, 14, 16).

Iubiţi fraţi,

Vă doresc şi mă rog pentru voi, şi doresc ca Sfintele şi alesele sărbători ale Naşterii Domnului, Anul Nou şi Botezul Domnului să reverse în sufletele voastre, multă credinţă, dragoste de Dumnezeu şi de semeni, să vă întărească şi statornicească cu gînduri curate şi fapte vrednice de buni creştini şi români.

Vă îndemn, ca asemenea păstorilor din Betleem şi crailor din Răsărit, să-i aduceţi prinosul curat al sufletelor voastre, Pruncului ce s-a născut în Betleem.

Fie ca Sfintele sărbători ale Crăciunului, Anului Nou şi Bobotezei să le petreceţi în pace, sănătate şi bucurie întru mulţi şi fericiţi ani.

JUSTINIAN CHIRA
Episcopul Maramureşului şi Sătmarului

Studii şi articole

LUPTA LUI ANDREI ŞAGUNA PENTRU EMANCIPAREA BISERICII ROMÂNE DE SUB JURISDICŢIA CELEI SÎRBEŞTI

DIN CORESPONDENŢA INEDITĂ A LUI ANDREI ŞAGUNA

Într-o epistolă din 18 april 1849 Şaguna scria episcopului Eugeniu Hacman al Bucovinei[1] că „deşi e mai lesne a cîştiga unirea bisericească decît cea politică, totuşi punerea în lucrare şi organizarea ierarhiei naţionale bisericeşti este mai grea decît aceea a administraţiei politice". De bună seamă că prin rîndurile acestea se exprimă toată complexitatea situaţiei, în care se afla Biserica română din vremea aceea. Pe de o parte, dezbinarea confesională între uniţi şi ortodocşi în Transilvania, iar pe de altă parte administraţia politică aparte atît pentru Bucovina, cît şi pentru Transilvania, ca să nu mai vorbim de Banat, unde cu începere de la 1 ianuarie 1849 se crease, de către Curtea imperială din Viena, administraţia nefirească a Voivodinei sîrbeşti (1849—1960), sub conducerea personală a mitropolitului Iosif Rajacici, care a fost învestit şi cu titlul de patriarh şi de voievod sîrbesc. Dacă ne mai gîndim că, potrivit canoanelor, organizaţia bisericească urmează totdeauna pe cea politică, putem înţelege şi mai uşor afirmaţia lui Şaguna făcută tocmai din Olmütz, unde se afla ca mandatar al naţiunii sale alături de alţi delegaţi trimişi de Adunarea de la Blaj ca să susţină drepturile poporului român.

Totuşi, cu toate că Rajacici fusese pentru el un mare binefăcător şi sprijinitor, Şaguna nu va înceta nici o clipă a lupta pentru a obţine independenţa Bisericii sale.

Se ştie că datorită intervenţiei lui Rajacici, dar desigur şi meritelor excepţionale pe care le prezenta noul candidat atît prin pregătirea lui, cît şi prin realizările legate de numele lui ca profesor şi consilier la Carloviţ şi Vîrşeţ şi apoi ca vicar în Ardeal, s-a ajuns la desemnarea lui Şaguna ca episcop în Ardeal. Dar el a afirmat încă de la hirotonia sa în 18 aprilie 1848 în catedrala de la Carloviţ că înţelege să lupte „pentru mîntuirea poporului său, pentru trebuinţele bisericii şi în potrivire cu spiritul timpului".[2] Şaguna a înţeles să lucreze „nu după voinţa sau pasiunea proprie, ci numai în conformitate cu dispoziţiile canonice şi după cum reclamă situaţia însăşi în care se află Biserica românească.[3]

„Spiritul timpului" nu mai îngăduie „ca de aici înainte să mai fie vreo supremaţie sau predominare a unei naţiuni asupra alteia, cu alte cuvinte nici o naţiune să nu mai fie subordonată alteia".[4] Aşa se exprima în 6 martie 1849 delegaţia română candusă de Şaguna în Memorandumul către noul împărat de la Viena. Pe ideea egalei îndreptăţiri a fiecărui popor şi a fiecărei naţiuni din cadrul imperiului habsburgic înţelegea ierarhul de la Sibiu să-şi clădească toată argumentaţia luptei sale politice, culturale, sociale şi bisericeşti. Şi fiindcă acest „spirit al timpului", spirit de libertate, de egalitate şi de frăţietate între toate popoarele îl afirmaseră şi sîrbii în Proclamaţia [5] lor din 5 mai 1848, nu trebuie să ne mirăm de intransin-

---

1 Il. Puşcariu: *Metropolia Românilor ortodocşi din Ungaria şi Transilvania, Studiu istoric . . .*, Sibiu, 1900, acte, p. 40.

2 N. Popea: *Arhiep. Andrei*, Sibiu, 1879, p. 38.

3 Aşa scrisese încă în 8 februarie 1848 lui Rajacici, pe cînd încă era numai vicar. Vezi S. Dragomir: *J. Rajacic et A. Saguna*, în rev. „Balcania", VI, Bucureşti, 1943, p. 280, iar în româneşte la T. Bodogae: *100 de ani de la venirea lui Şaguna în Ardeal*, Sibiu 1947, p. 24 (Extras din „Rev. Teol", 1947).

4 Il. Puşcariu: *Metropolia . . ., acte*, p. 15.

5 Vezi-o la N. Popea: *Memoriul lui Şaguna*, I (Sibiu 1889), p. 145.

genţa luptei lui Şaguna pînă la biruinţa finală, dar trebuie să nu uităm că, deoarece cunoştea bine toate împrejurările grele în care se desfăşura viaţa Bisericii sale, ierarhul român a rămas aproape 20 de ani îndurerat că n-a aflat înţelegere deplină la cei printre care a trăit şi cu care a lucrat şi în primul rînd la binefăcătorul său, patriarhul Iosif Rajacici. Acesta afirmase în Proclamaţia din 5 mai 1848 că „noi nu voim nimica, nici cîtu-i un fir de păr să avem mai mult decît voi", dar cînd a fost vorba de alegerea de episcopi români la eparhiile Vîrşeţ şi Timişoara[6] (unde sîrbii nu întruneau nici 1/3 din populaţie), atîta a tărăgănat lucrurile şi a lăsat vacante scaunele respective, conduse de arhimandriţi şi protopopi sîrbi, iar şcolile îndrumate şi controlate tot de sîrbi, încît, cu toată iritarea produsă la Curtea din Viena, lucrurile au putut fi rezolvate „în spiritul timpului" abia după moartea lui (1861). Nu degeaba chiar istoriografia sîrbă de azi a condamnat cu tot apăsul atitudinea retrogradă şi îngustă a ierarhului sîrb.[7]

Scrisorile pe care le publicăm aici completează etapele cunoscute ale luptei dusă de ierarhul român pentru libertatea spirituală a poporului şi a Bisericii române. Documentele cunoscute pînă acum din studiile şi publicaţiile lui Nicolae Popea, Ilarion Puşcariu, Ioan Lupaş, Gh. Tulbure, Silviu Dragomir şi alţii îşi vor primi astfel o mai temeinică valoare bisericească şi naţională deopotrivă. Etapele acestei lupte sînt întrerupte doar de realizările şcolare, tipografice, sinodale şi fundaţionale, care vor schimba în chip uimitor viaţa bisericească şi culturală a Ardealului din cei 25 de ani de păstorire a lui Şaguna (1848—1873), însă firul roşu al întregii opere a marelui ierarh va fi, desigur, restaurarea mitropoliei românilor ardeleni întreruptă „prin vitregia vremurilor" (cum zice Şaguna) prin calcul de politică meschină a Habsburgilor catolici de la 1700.

În strînsă legătură cu lupta sa a compus Şaguna în anii 1849—51 cunoscutele „Promemoria", „Adaus la Promemoria şi „Memorialul" către Ministerul de culte condus de cel mai retrograd ministru al vremii, Leo Thun, despre care se aminteşte adeseori în scrisorile de faţă. Scriind cald, intim, convingător, Şaguna imploră, pe ierarhul de la Carloviţ, în cuvinte ca acestea[8]: „Sînt silit a Te ruga, Prea Fericite, să binevoieşti a promova şi independenţa naţiunii române — cum ai făcut-o pentru neamul sîrbesc şi cum ai descoperit-o în „Prochemăciunea" din 5 mai 1848. Acum a sosit timpul cel mai de pe urmă, în care Fericirea Ta să te enunţi categoric pentru independenţa neamului românesc atît bisericească, cît şi politică. Să nu cugeţi că prin o astfel de faptă loială vei desbina Biserica noastră ortodoxă din Austria; nu, ci o vei întări şi mai tare... căci aşa cere spiritul timpului prezent, rîvnitor după drept şi dreptate".

La fel îi scria[9] şi episcopul Gharasim Raţ de la Arad: „Naţiunea sîrbească aibă mitropolitul său la Carloviţ şi să se bucure de titlul lui de patriarh, dar naţiunea română să fie dăruită cu mitropolit din sînge de român". Unitatea Bisericii — pe care o „apărau" sîrbii — nu stătea în aceea ca să avem patriarh cu autoritate în cele dogmatice, ca în biserica Apusului, unde forma de guvernare a bisericii e monarhică, ci în unire şi înţelegere între egali sau prin sinod propriu, căci fără sinod independent nu e posibilă viaţa bisericească" zice în 1857 şi 1858 Şaguna. Lipsa de înţelegere arătată de episcopul Eugeniu Hacman al Bucovinei, greutăţile interne sociale şi politice din Transilvania şi Ungaria, dar mai ales patimile şi intrigile confesionale şi prozelitiste ale păturilor conducătoare romano-catolice şi uniate, iată, pe scurt, celelalte piedici peste care a trebuit să treacă Şaguna — afară de neînţelegerea patriarhului de la Carloviţ — pînă ce şi-a putut împlini visul. Mergînd consecvent pe aceeaşi linie, el a ştiut delătura pînă la urmă toate aceste piedici. Că unii din ierarhii sîrbi erau de părerea lui Şaguna, dar nu îndrăzneau de frica lui Rajacici a păşi mai curajos pe linia adevărului, reiese cu clari-

6 Eparhia Aradului a reuşit după lupte grele şi după jertfe nenumărate să fie românizată abia în 1829.

7 Vezi îndeosebi studiul lui Jovan Radonic: *Autobiografia patrijarha Josifa Rajacica*, Beograd, 1951, (Academia Sîrbă, secţiunea ştiinţelor sociale, serie nouă, cartea 5), în l. sîrbă.

8 Il. Puşcariu: *Mitropolia*... p. 38—39.

9 Il. Puşcariu, *Metropolia*..., p. 40—41.

tate din multe scrisori, din cele de mai jos, iar despre „mirarea" şi „murdăria" conferinţelor episcopale de la Viena din 15 oct. 1850 — 3 aug. 1851 ne vorbeşte deschis scrisoarea trimisă episcopului Platon de Bačka.

Se pare că punctul culminant al luptei îl prezintă sinodul din nov. 1852, cînd Şaguna n-a fost lăsat nici să participe la alegerile celor 4 episcopii vacante: Timişoara, Buda, Vîrşeţ şi Arad, pe motiv că el nu era ales de sinod conform „Rescriptului declaratoriu" din 1777, care reglementa „privilegiile ilirice" ale sîrbilor din Austria şi Ungaria şi cu care ocazie nici un candidat român n-a putut fi ales, căci bunul arhimandrit Patrichie Popescu, fost administrator al eparhiei de Vîrşeţ fusese înfundat în egumenia unei mînăstiri pînă la moartea sa (1862), iar Procopie Ivacicovici, deşi român, era complet sîrbizat. Totuşi, Şaguna nu pierde speranţa. În decembrie 1856 scrie lui Rajacici: „Pace şi mulţumire nu poate fi între noi decît prin sinod... după el oftează mic şi mare, sîrb şi român". Cunoscutul consilier şcolar Teodor Mandici, contemporan al lui Şaguna, scrie în memoriile sale, condamnînd şi el atitudinea lui Rajačići.

Dar să lăsăm să vorbească scrisorile însele. Ele se află în Arhiva bibliotecii mitropolitane (A.B.M. fond Şaguna) şi sînt redactate în slavona de redacţie sîrbească a timpului.

Publicînd scrisorile de faţă, nu ne putem opri gîndul de a omagia şi măcar pe calea aceasta lupta măreaţă dusă pentru emanciparea naţională şi bisericească de marele ierarh de la Sibiu, a cărui operă a ajuns a fi aprobată şi sancţionată de legile statului ungar tocmai în 1869.

(A.B.M. Şaguna 2538)

Zemun 26 iunie 1849. Patriarhul Rajacici înştiinţează pe Şaguna de moartea episcopului Ştefan Popovici al Vîrşeţului (21 iunie) şi despre înmormîntarea lui, cerîndu-i să comunice poporului.

(original)

Prea Sfinţia Voastră,

A găsit de bine prea vecinica Pronie în sfatul său nesfîrşit ca P. S. episcop diecezan de Vîrşeţ Ştefan Popovici să se mute din veacul de aici la cele vecinice, în ziua de 21 iunie la ora 6. dimineaţa după 12 zile de bolire de bolire de tifos.

Rămăşiţele pămînteşti ale adormitului întru Domnul episcop vor fi transportate în 22 ale lunii la mîn. Fenek iar a doua zi, adică 23 iunie P. S. Sa d. episkop de Pacraţ însoţit de numeroşi preoţi îl vor înmormînta în cadrul dumnezeeştii liturghii, după rînduiala bisericii, în gropniţa bisericii. Comunicînd Prea Sfinţiei Voastre această prea tristă veste prin prezenta îndrumare pe Prea Sfinţia Voastră ca moartea adormitului întru Domnul episkop s-o faceţi cunoscută cum ştiţi poporului vostru iar numele lui să-l treceţi în diptichile fraţilor episcopi răposaţi.

Încolo, cu profundă stimă, rămîn
al P. S. Voastre
prea devotat
Iosif

(A.B.M. Şaguna 2539)

Viena 30 iulie 1849. Şaguna către Rajacici în legătură cu moartea episcopului Ştefan al Vîrşeţului. Cere lămuriri despre îndepărtarea lui din scaun.

(Concept)

La distinsa epistolă a Fericirii Voastre din 26 iunie primită de mine în 29 iunie mă simt obligat a descoperi cu supunere Fericirii Voastre că moartea fratelui nostru Ştefan, episcopul Vîrşeţului m-a impresionat profund şi aceasta o spun nu fără suficient motiv: anume că mai întîi vestea despre el s-a răspîndit peste tot, că din pricina prea marei devoţiuni preoţeşti n-ar fi fost leal faţă de înălţatul nostru împărat, fapt pentru care ar fi fost îndepărtat de Fericirea voastră de la slujirea arhierească.

Pe de o parte, știrea aceasta este, așadar, importantă pentru istoria contemporană și pentru cea care va urma, iar pe de altă parte cinstea arhierească și națională ușor s-ar putea discredita iar pacea s-ar strica în urma multelor discuții ce s-au iscat ,dacă lucrurile nu s-ar aduce în mod cuviincios la cunoștință: de aceea rog prea respectuos pe Fericirea Voastră să binevoiți a mă încunoștința în legătură cu această împrejurare dureroasă pentru a putea face în cuprinsul eparhiei cuvenita înștiințare despre moartea amintitului frate Ștefan.*

(Andrei
episcop)

* Notă: „Episcopul Ștefan Popovici al Vîrșețului a fost destituit în Adunarea populară de la Lugoj din 15/2 iunie 1848, care a ales ca vicar al eparhiei pe Ignatie Vuia. Bănuit că pactizează cu revoluționarii, mitropolitul Rajacici îl trimite la o mănăstire, unde în scurt timp își găsește sfîrșitul". (I. D. Suciu: *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, pag. 260).

(A.B.M. Șag. 2540 — 1)

Rajacici anunță pe Șaguna despre convocarea sinodului la Viena aprobat de împărat. Data va fi anunțată ulterior (original).
Se anexează, în copie, scrisoarea împăratului în acest sens.

Majestatea Sa Împăratul autocrat și crai Franz Iosif I a binevoit printr-o scrisoare autografă din 11 a lunii curente a.c. după noul calendar pe care și o și comunicăm Sanctității Voastre în copie, să Vă invite la Viena pentru probleme importante cu privire la sfînta Biserică precum și la iubitul nostru popor. În greaua călătorie din zilele acestea, dacă va vrea Dumnezeu să ne vedem, nu voi scăpa ocazia de a informa pe Prea Sfinția Voastră rugîndu-Vă în același timp cu mare sîrguință, pe lîngă multele lucrări și strădanii care Vă apasă, să ne pomeniți și pe noi în rugăciunile Voastre.

Pe lîngă care rămîn cu profundă stimă al P. S. Voastre
Prea devotat slugă
Iosif

IV

Traducere din limba germană:

Iubite patriarhe Rajačić!

Fiindcă acțiunea Comandantului Suprem al armatei mele din Ungaria precum și a împuternicitului meu pentru problemele naționale se extind și peste acele părți din țara noastră a căror administrație V-am încredințat-o temporar prin scrisoarea mea autografă din 2 aprilie a.c., am decis să utilizez de acum pe Luminăția și Serenitatea Voastră în alt cîmp de activitate.

Așadar Vă aștept să veniți fără întîrziere la palatul meu pentru a lua parte la consfătuirea asupra unor probleme, asupra cărora mi-am îndreptat atenția mea deosebită și care privesc viitorul credinciosului meu popor sîrb și ajută în chipul cel mai strîns trebuințele bisericii greco-neunite.

Schönbrun, 11 iulie 1849.

Franz Iosif m.p.

F. Schwartzenberg
F.M.L.

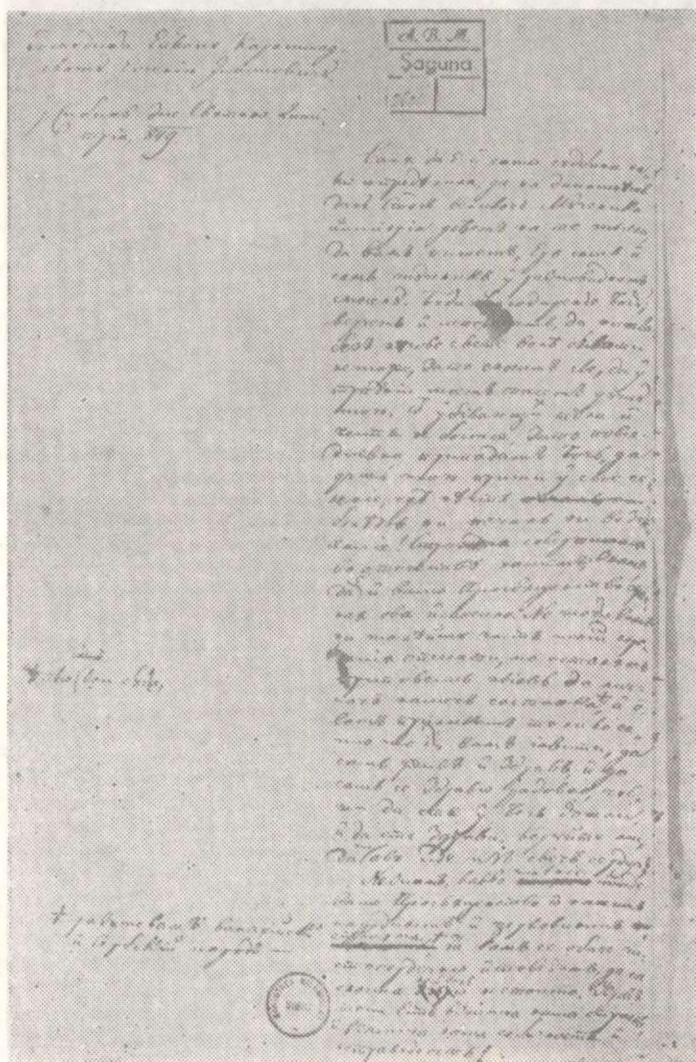
(A.B.M. Șaguna 2606)

Sibiu 26 octombrie 1849. Șaguna scrie episcopului Evghenie Ioanovici din Carlștat că și viața lui seamănă cu a mucenicului Dumitru, care nu s-a temut de suferinți numai să-și mîntuie sufletul. Pentru noi sufletul e credința și po-

porul. Să nu ne opunem voii poporului, care e sfîntă. Rău face patriarhul că nu ascultă de popor; ne osîndesc vremile.

(concept)

Poate că însuşi destinul a hotărît ca tocmai în ziua de sfîntul Dumitru să ajung la ideea de a Vă scrie, căci într-un anumit sens şi eu sînt un fel de mucenic. Domnul fie binecuvîntat: cred şi mărturisesc că nimic nu se poate întîmpla fără

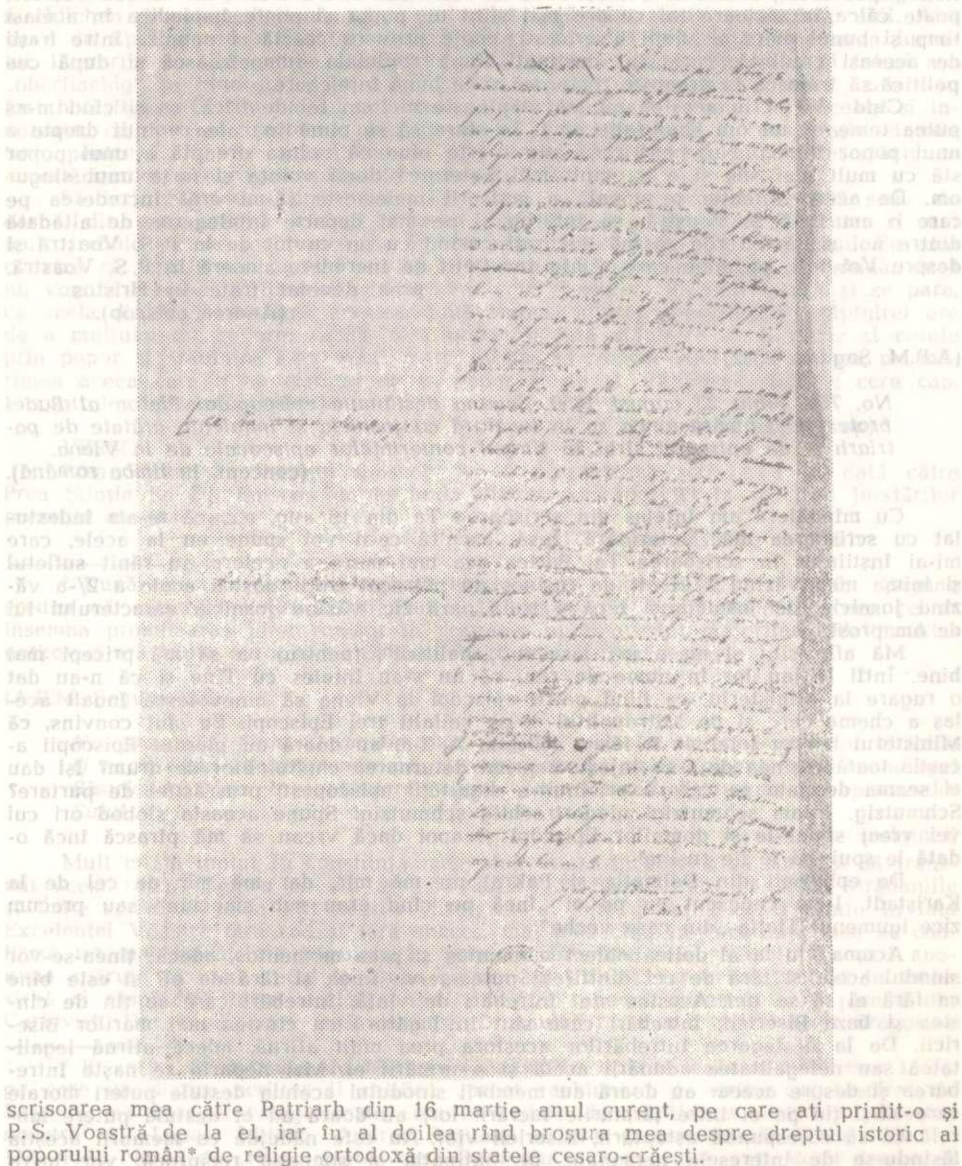
voia Lui, de aceea le duc toate, pentru ca să-mi mîntuiesc şi eu sufletul prin răbdare. Nu mă tem de cei ce ucid trupurile şi calcă în picioare onoarea altuia, pentru că zilnic mă rog înaintea Lui să-mi primească sufletul în lăcaşurile sale, unde nu mai este durere, nici scîrbă, nici suspinare!

în patria noastră sînt evenimentele ieșite din comun. Știu că și Prea Sfinția Voastră ați trecut prin aceste stări de lucruri excepționale. Acum nu Vă pot descrie nici o fărîmă din încercările prin care am trecut, las istorisirea lor pînă cînd ne vom întîlni personal, dacă ne va fi dat acest lucru; deocamdată Vă pot spune doar atîta că trăiesc și sînt sănătos și că m-am bucurat nespus auzind că ați sosit la Viena și că Vă aflați bine. Credeți-mă că V-o spun din toată inima.

Nu știu ce părere are Prea Sfinția Voastră despre problemele noastre naționale și bisericești, mă gîndesc la cele ale popoarelor noastre, român și sîrb, dar Vă mărturisesc sincer că nu stăm prea bine cu ele și pricina o văd numai în pasiunile noastre reciproce, în egoismul nostru național și în nedreptate.

E știut de toți că la urzirea faptelor mari se cer și suflete mari. Am început adineauri să Vă amintesc despre aceste fapte mari cari privesc situația întregului

nostru popor; să fiu eu cumva cu sufletul cel mai mic? Fie şi aşa, dar atîta pot încredinţa pe oricine despre porunca imperioasă a vremii actuale, că în privinţa problemelor naţional-bisericeşti m-am gândit mult şi chiar foarte mult şi m-am socotit totdeauna că trebuie să plec de la punctul de vedere ca în ideile şi faptele mele să se poată conta pe jurămîntul drept al unui om de bună credinţă, curat şi strein de patimă şi de răzbunare. Ca un astfel de rod am conceput eu mai întîi

scrisoarea mea către Patriarh din 16 martie anul curent, pe care aţi primit-o şi P.S. Voastră de la el, iar în al doilea rînd broşura mea despre dreptul istoric al poporului român* de religie ortodoxă din statele cesaro-crăeşti.

* „Promemoria".

Pentru mine, drept măsură în problemele național-bisericești servește hotărîrea poporului. Ați fost de față înșivă anul trecut în adunarea de la Carloviț, prin urmare ați auzit și ați văzut și știți de la fața locului ce a hotărît poporul sîrb. În acelaș sens s-a pronunțat și poporul român. Ar greși, sigur, ar greși pentru vecie orice om singuratic, care s-ar ridica împotriva voinței drepte și loiale a poporului propriu sau a altui popor strein, căci poate aduce prejudicii idealului național, poate îngreuia foarte mult reușita cea bună a treburilor de interes obștesc, poate călca în picioare tot ce are mai sfînt un popor și poate împiedica în același timp și bunul mers al vieții bisericești, poate provoca ceartă și neunire între frații de aceeași credință, cari sînt destinați după rînduiala dumnezeiască și după cea politică să trăiască în dragoste reciprocă și în bună înțelegere.

Cînd Vă scriu acestea nu mă stăpînește nici un fel de frică, ca și cînd m-aș putea teme că un om singuratic ar fi în stare să se pună în calea voinții drepte a unui popor întreg. Nu, pentru că știu foarte bine că voința dreaptă a unui popor stă cu mult mai sus și e cu mult mai puternică decît voința și forța unui singur om. De aceea intenția principală a scrisorii mele este să-mi arăt încrederea pe care o am în P. S. Voastră, să întărim și pe mai departe înțelegerea de altădată dintre noi și să Vă rog să mă bucurați curînd cu un cuvînt de la P. S. Voastră și despre Voi toți, pe mine care rămîn însuflețit de încredere sinceră în P. S. Voastră,

prea devotat frate în Hristos

(Andrei, episcop).

(A.B.M. Șaguna, 2542)

No. 756. Sibiu 23 august 1850. Șaguna destăinuie episcopului Platon al Budei protestul și amărăciunea sa în legătură cu josnicia și indolența arătate de patriarh și de episcopii sîrbi în timpul conferințelor episcopale de la Viena.

(concept, în limba română).

Cu mîngăiere am înțeles din scrisoarea Ta din 16 aug. a.c. că te-am îndestulat cu scrisoarea mea anterioară. Însă, ascultă ce-ți voi spune eu la acele, care mi-ai înștiințat în scrisoarea Ta. Partea cea mai mare a acelora au rănit sufletul și inima mea văzînd 1/*iu* cît de rușinos au petrecut frații noștrii acolo a 2/-a văzînd josnicia, da josnicia și încă a treia oară zic, văzînd josnicia caracterului lui de om prost.

Mă aflu silit și eu a mă lăsa în „analitică", (pentru) ca să mă pricepi mai bine. Întîi le iau lor în nume de rău, că nu s-au înțeles cu Tine și că n-au dat o rugare la Ministeriu, ca fiind patru episcopi la Viena să binevoiască Innalt acelaș a chema cerc și pe Mitropolitul și pe ceilalți trei Episcopi. Eu sînt convins, că Ministerul nostru loial ar fi făcut aceasta. A 2-a, au doară au pierdut Episcopii aceștia toată rușinea de s-au înjosit a primi deturnarea cheltuielilor de drum? Își dau ei seama de pata pe care a pricinuit-o dignității episcopești prin astfel de purtare? Schmutzig. Infam schmutzig! niedertrachtig schmutzig! Spune aceasta slobod ori cui vei vrea; spune-le și domnilor Episcopi și apoi dacă vreau să mă pîrască încă odată le spui: să le fie rușine!

De episcopii din Dalmația și Pakraț nu mă mir, dar mă mir de cel de la Karlștadt. I-am cunoscut eu pe ei „încă pe cînd erau sub smochin" sau precum zice igumenul Tiatia „din casa veche".

Acuma viu la al doilea obiect momentos și prea momentos, adecă: ținea-se-vor sinodul acela și fără de cei dintîi? și putea-se-va ținea și fără de el? și este bine ca fără el să se ție? Acestea sînt întrebări de viață, întrebări care se țin de cinstea și baza Bisericii, întrebări care sînt în legătură cu cinstea mai marilor Bisericii. De la deslegarea întrebărilor acestora prea mult atîrnă, adecă atîrnă legalitatea sau nelegalitatea adunării aceia și a urmării ei. Mai departe se naște întrebarea și despre aceea: au doară au membrii sinodului aceluia destule puteri morale care să-și ție pe ei între țărmurile lucrării lor; au doară au ei destulă putere morală ca să corespundă așteptării, Bisericii vie? Au este nădejde ca membrii aceștia lăsîndu-se de interesele personale, de antipatia și simpatia reciprocă, vor lucra acolo după sfințenia dregătoriei lor și după sfințenia obiectelor sinodale? Mai departe, putea-vor ei reprezenta Biserica? sau nu e de lipsă, ca să reprezinte Bise-

rica sau Eparhia, ci doară numai se cere, ca Episcopii în calitate de episcopi să-și dee părerile la obiectele care li se vor propune? Și în cazul acesta putea-va fi îndestulită Biserica, Biserica vie? Și dacă nu se va mulțumi cu lucrarea sinodului, putea-va sinodul sili Biserica — Biserica vie —, ca să asculte sinodul, care au fost în chipul acesta adunat?

Mi se pare, că e adunarea aceasta episcopească, care în toată Europa cu un cuvînt se cheamă „Sinod", căci Sinodul nu e alta, fără numai „Versammlung in kirchlichen Angelegenheiten", că e mult mai important decît ce gîndesc unii. Aici nu e de lipsă a ceti multe foliante, ca apoi cineva să înțeleagă importanța lucrului. Lucrurile de toate zilele din destul arată ponderaositatea Sinodului și totuși așa „oberflachig" se gîndește și se lucră pentru el, încît dintre trei soroace, care s-au fost hotărît pentru ținerea lui, au rămas toate fără efect. Văzînd eu răceala și indolența, cu care se tractează obiectul acesta important, cad în desperație și văitare, pentrucă nu văz seriozitate, nu văz regularitate, ci văz numai deșertăciunea deșertăciunilor și neregularitatea neregularităților!

Să ierți, rogu-te, iuțimei mele, care însă să nu o socotești deșartă sau de oarbă, din care pricină spiritul scrisorii mele nu se poate numi de iute, ci mai mult trebuie să se socotească de mărturisirea adevărului și a dreptului. Eu sînt convins că vom iscusi din partea Bisericii și a stăpînirei înfruntate și osîndă, dacă nu vom fi credincioși Bisericii și dacă nu vom fi sinceri Stăpînirei; așa și se pare, că acela dintre noi vatămă acestea două trupuri sfinte; poporului și stăpînirei are de a mulțumi tot ce are; carele fără popor și fără stăpînire ar fi nimic și carele prin popor și stăpînire s-au făcut mare. Acum să vedem cum se va ținea pe mărimea aceea care o au ciștigat de la popor și de la stăpînire? Aici se cere cap, altmintrelea urmează amețeală.

(Andrei, episcop).*

VERSO:

Prea Sfinția Sa Domnul Episcop A. Ș. prezentează scrisoarea sa dată către Prea Sfinția Sa Dl. Episcop de la Buda Platon Atanaţkovici în privința jurstărilor prezente ale Bisericii.

Să se păstreze în Arhiv

* După cum se vede din cele 2 epistole cu numerele 2942 și 2606, Șaguna credea că episcopii Evghenie și Platon îl sprijină în lupta sinodală, ceea ce ar însemna promovarea unor români în scaunele unde ei sînt majoritari. Platon Atanaţkovici era foarte apropiat de Șaguna. Vorbea bine românește.

(A.B.M. Șaguna 2528)

No. prez. 165. Sibiu 31 martie 1852. Șaguna scrie lui Rajacici că-l dor bîrfelile și neadevărul broșurii anonime, cu care combat sîrbii doleanțele independenței Bisericii române. În continuare Șaguna descrie uneltirile uniate ale episcopului Șuluț.

(original)

Mult m-am luptat în conștiința mea pînă m-am încumetat să scriu și să transmit acest raport pentru că am această dureroasă încredințare că toate strădaniile și toate scrisorile mele atît pentru viitor, cît și cele de pînă acum rămîn în fața Excelenței Voastre fără rod și fără succes, mai ales cînd în conștiința mea se confirmă tot mai întemeiată bănuiala în privința autorului unei anumite broșuri anonime apărute în anul trecut în limba germană la Viena, iar acum tradusă în limba sîrbă și răspîndită între ierarhii noștri după un anumit consemn care pleacă din Carloviț*. Dar, rîvna mea față de casa Domnului fiind mai mare decît dragostea

* E vorba de broșura de răspuns („Antwort" tipărită anonim la Viena 1851), pe care un distins scriitor îl califică „preot rachiunos", în orice caz inspirat de Rajacici, pe care îl categorisește „om nevrednic de poziția ce ocupă în Biserica noastră" (I. Lupaș, Mitrop. Andrei Șaguna, scriere comemorativă, Sibiu 1909, p. 116—118). Noroc de „rîvna pentru casa Domnului", care e mai mare decît dragostea față de persoana mea", zice aici marele ierarh, care a continuat să „conlucreze" mai departe împreună.

față de persoana mea, am dorit din suflet să aduc la cunoștință Excelenței Voastre cu toată smerenia și importantul fapt de mai jos.

Nou instalatul episcop unit din Transilvania Alexandru Șterca Șuluț a tipărit în zilele trecute cuvîntul arhiepiscopesc aci alăturat, care mi-a dat ocazie prin conținutul lui să înaintez cu acest prilej Prea Înaltului Guvernămînt local remonstrația anexată:

Cuvîntul e urzit cu cea mai mare viclenie în așa fel, încît ușor poate duce în eroare pe omul simplu. Aș vorbi mai pe larg despre conținutul lui, dar extrasul ce l-am făcut suplinește tot ceea ce nu mai spun aici. Dar mai este un fapt important, care mă obligă să-l fac cunoscut, anume: aud de la mulți că același episcop unit a tipărit din cuvîntul său mai multe mii de exemplare și le trimite cu grămada în toate părțile pe unde locuiesc românii, ba încă le trimite prin oamenii săi și la preoții noștri și la poporenii noștri. După cum se vede și din foaia de titlu, acest cuvînt nu-i făcut și nici nu-i îndreptat numai către oamenii din eparhia lui sau în genere către uniți, ci către tot poporul român de la Tisa pînă la Marea Neagră și pînă la Munții Pindului cu toate că el este numai episcop unit al diecezei de Făgăraș. Această îndrăsneală a lui și această rîvnă oarbă poate cauza mare rană Bisericii noastre dacă noi nu vom fi activi; dar dacă vom fi activi și vom lua cu succes și cu grijă măsurile necesare pentru dejucarea urzelilor lor viclene, atunci cea mai mare rușine și osîndă pe care a țesut-o asupra altora, poate cădea tocmai asupra acestui prooroc mincinos, care s-a încumetat să scrie astfel de lucruri împotriva Bisericii noastre, care este recunoscută prin lege (gesetzlich anerkannte Religion) și acesta este faptul asupra căruia am dorit să atrag atenția deosebită a Excelenței Voastre.

Eu am scos deja o circulară, prin care am demascat conținutul plin de viclenie al acestei cuvîntări și am chemat la mine pe rînd mai mulți protopopi și preoți să le arăt tot ceea ce aflu necesar, și spunîndu-le că din tot ce am aflat pînă acum cea mai mîngăietoare este descoperirea și lămurirea credincioșiei lor în sfînta maica noastră biserică. Vă asigur, Excelenta Voastră, că zi și noapte veghez ca nici un rău să nu se încuibe în jurul meu; în ce măsură voi reuși, viitorul ne va arăta cel mai bine. Pentru timpul de pîn' acum al arhipăstoriei mele n-am pierdut nici un suflet, în schimb am cîștigat mai multe mii. Mai departe avînd toată nădejdea că voi avea din partea Excelenței Voastre toate îndrumările necesare în această lucrare importantă, rog cu toată supunerea să mă informați ce fel de măsuri ați luat, ca să știm unul de altul. Iar dacă îmi îngăduiți să mai fac și o a doua cerere, atunci o fac și pe asta, dar pentru aceasta să binevoiască Prea Sfinția Voastră, cu speranța în Hristos cel înviat, că veți face tot ce-i necesar pentru completarea cît mai repede a eparhiilor vacante, pentru că de acest fapt depinde cel mai mult binele și pacea Bisericii.

(Andrei,
episcop).

(A.B.M. Șaguna 2539)

No. 517. Carloviț 18 aprilie 1852. Rajacici răspunde lui Șaguna în legătură cu repetatele lui cereri pentru alegerea de episcopi la scaunele vacante și pentru reglementarea despărțirii Bisericii române amenințată de năvala propagandei uniate și romano-catolice (original).

Excelența Voastră,

Cu cît mai mult V-ați luptat în conștiință pînă să Vă luați îndrăzneală a ne scrie la 31 martie a.c. cu No. 165 în probleme strict bisericești, cu atîta mai puțin ba chiar de loc n-am ezitat în conștiința mea să Vă răspund cît mai repede la scrisoarea respectivă, asigurîndu-Vă că nici în privința raporturilor noastre față de persoana Voastră — în care deodată cu punerea mîinilor noastre am coborît și am transmis darul episcopal al Prea Sfîntului Duh văd un fiu duhovnicesc, nici în raporturile noastre față de Voi ca episcop al Transilvaniei supus nouă canonicește în cele spirituale noi nu ne simțim c-am avea cumva conștiința apăsată.

În privința ostenelilor de care pomeniți la începutul scrisorii Voastre, mai întîi pot asigura pe Excelența Voastră că ele au să fie socotite ca o contribuție ce o aduceți pe tărîmul Bisericii noastre și în folosul ei, iar înaintea noastră și în cadrul Bisericii ele nu-s fără roadă și poate că nu-s lipsite nici de rezultatul cuvenit, cum se amintește în acest sens în scrisoarea Voastră.

Iar dacă aceste strădanii ale Voastre au fost pînă acum fără rod și memoriile Voastre nu și-au ajuns încă efectul, aceasta nu are a ni se atribui nouă, ci dispozițiilor Bisericii noastre, care ne silesc și pe Excelența Voastră, ca și pe noi să le observăm pururea.

În privința celor comunicate în subsidiar, nu pot să nu laud atît activitatea vie, pe care o desfășurați cu toate că ea e primită neprietenește, cît și rîvna pe care o arătați în combaterea acestor vrăjmași, după cum nu pot nici să nu aprob măsurile luate din partea Voastră împotriva celor porniți pe față împotriva Bisericii noastre, fiind încredințați că în scrisoarea pastorală Prea Sfinția Voastră ați demascat suficient atît netemeinicia celor expuse de fapt în cuvîntul lui pastoral de episcopul unit al Făgărașului, cît mai ales că V-ați străduit să combateți în public viclenele uneltiri ale acelui cuvînt și să-i dați răspunsul cuvenit.

În privința remonstrației făcute de Prea Sfinția Voastră în aceeași problemă la prea Onoratul Guvernămînt local, am de obiectat că nu totdeauna e consult că în astfel de memorii să întrebuințezi aceleași expresii, căci prin ele am putea explica poziția noastră, dar am putea aduce și prejudicii rînduielii lăuntrice a Bisericii noastre; încolo, poate că s-ar fi putut cere în acea reprezentanță a Voastră expres că răspîndirea în public a unor astfel de cuvîntări (ca a episcopului blăjan) ar duce la stricarea păcii obștești dintre credincioși în genere, și în deosebi ea să fie interzisă între credincioșii Bisericii noastre, căci dacă n-ar avea loc această interzicere ar fi de datoria noastră să respingem pe altă cale asemenea lucrări din Biserica noastră.

Din partea noastră, Noi am dat dispoziție vicarilor din eparhiile unde se află credincioși de naționalitate română ca ei să fie treji în fața curselor ce se întind credincioșilor noștri și să grăbească a lua măsurile cele mai potrivite în această privință.

Cînd, deci, fac cunoscute aceste lucruri la cererea Voastră că purtînd grijă sincer, după datoria misiunii noastre, de completarea eparhiilor noastre vacante pentru care am repetat de mai multe ori cererea noastră la locul cel mai înalt ca să se dea prea înaltă decizie cît mai curînd pentru ținerea sinodului arhieresc precum și pentru alegerea noilor episcopi ca și pentru orînduirea altor treburi ce țin de raporturile noastre ierarhice, dar că pînă acum nu s-a dat urmarea cuvenită, — pînă la urmă nu pot să nu pun la inima și la sufletul Prea Sfinției Voastre să Vă opuneți cît mai tare atacurilor vrăjmașe pornite contra Bisericii noastre și să stați și de acum înainte neînfricat, ținînd cu bărbăție tot ce grăbește menținerea și întărirea dreptei credințe.

Încolo, cu dragoste și adîncă stimă

prea devotat
Iosif

Verso:
Sibiu 24 mai 1852.

(A.B.M. 2554)

Sibiu 8 ianuarie 1855. Şaguna atrage atenția episcopului de Vîrșeț asupra insinuărilor catolicizante ale „Gazetei" de la Brașov, care exploatează sîrbizarea Bisericii române prin școala de la Carloviț (concept).

M-aș abate greu de la demnitatea mea înaintea Prea Sfinției Voastre dacă nu V-aș aduce la cunoștință conținutul unui articol din „Gazeta Transilvania", No. 102, pag. 408, pe care desigur nu-l cunoașteți și dacă nu V-aș atrage atenția asupra spiritului de care e pătruns și a intenției cu care a fost scris. Articolul poartă data: „Din Banat, Oravița 18 Decembrie" și e stăpînit de duh de dezbinare față de ierarh și ierarhie, pentrucă se spune în el că „dieceza Vîrșețului e plină de o mulțime de

români, cari aşteaptă cu toată dreptatea, ca capul lor bisericesc să le întindă cît de puţin mîna deajutor, pentru a li se face şi lor înlesniri pentru înaintarea în cultură şi ca să-şi capete din sînul lor propovăduitorii Evangheliei... şi ce să auzi? lucru necrezut, ba şi botezat şi fără căpătîi. Ei! se poate ca un bisericaş să oprească un jurnal între subordonaţii săi? dar chiar aceasta va stîrni cu mult mai mare curiozitate respectivilor, căci cine vede, nu e orb".

Mai departe, articolul vorbeşte despre clericii români, care învaţă 2 ani în Vîrşeţ, iar în al treilea an trec la Karloviţ, „unde Românul trecuînd prin procesul desnaţionalizării se metamorfozează ca şi Likaon în lup; chiar şi profesorii, toţi sîrbi că nu ne promit nici o mîngîiere, că doar mîine-poimîine vom deveni a căpăta preoţi nesîrbi, care să ne poată predica Cuvîntul lui Dumnezeu în limba română. Preparanzii români toţi învaţă studiul limbii slavice, de milă şi de silă. Ei! cine n-ar simţi şi această intenţiune, orb ar fi!" După acest atac neobrăzat, articolul trece la nou-numiţii protopopi din eparhia Timişorii şi închee aşa: „Noi astăzi, în secolul progresului să ne vedem tot înapoiaţi şi lipsiţi de speranţa de a înainta? Nu putem fi indiferenţi şi Dumnezeu încă va fi cu noi dacă ne vom îngriji de vatra şi interesul înaintării noastre cum fac şi ei".

În această privinţă cred că trebuie să luăm lucrurile cu înţelepciune şi cu rîvnă, dar tot Vă informez sincer despre această împrejurare primejdioasă pentru Biserica noastră, anume că antipatia acestui „valah" care pe drept sau pe nedrept, pe cale particulară sau prin ziarul său prezintă pe vlahi duşmani sîrbilor de aceeaş credinţă şi ajută puternic strădania acelor vlahi, care aşteaptă ca de la Roma să vie toată fericirea şi tot progresul, avînd mare nădejde de progres pentru naţie prin nou creata mitropolie a Făgăraşului şi prin cele două episcopii de Lugoj şi Gherla identificînd prin urmare orice faptă bisericească cu sfinţenia naţionalităţii, încît atunci cînd vine vorba în acea afurisită de „Gazetă" de vreun episcop unit, despre vreun protopop sau preot unit totdeauna să adaoge şi cuvîntul „român", după cum se dovedeşte şi din rubrica „ştire tristă" a aceluiaş număr 102, unde e vorba de moartea unui protopop unit, pe care corespondentul îl numeşte „protopop român". Nu-mi vine greu să mărturisesc că din vina noastră vom ajunge pe tărîm bisericesc să fim de cea mai mare batjocură, ca la teatru, dacă nu vom vedea răul care s-a vîrît de ani de zile în Biserică şi să-l desrădăcinăm cu orice jertfă. Pentru „Telegraful" n-avem pe nimeni din Eparhia Voastră şi a Timişorii decît doar pe Teodori, parohul Lugojului [1] apoi pe protopopul din Belinţ şi încă 2—3. În schimb, luaţi No. 855 al acestei afurisite oficine braşovene şi veţi avea ce vedea, chiar dacă el pierde cînd ne gîndim că pomenitul articol din Oraviţa şi-a avut un fabricant al său. Înştiinţaţi administraţia de control, aveţi încredere în persoanele oficiale, fixaţi în Eparhia Voastră pe cineva care să facă refe-ate etc. E oare adevărată această nouă decizie despre „clerici"? Eu n-o socot salutară, dacă peste tot e adevărată.

În speranţa unui răspuns curînd, rămîn cu frăţească dragoste, fratele Vostru cel mai devotat şi mai credincios,

(A. Ş.)

---

1 Preot revoluţionar. Ajutoarele băneşti de pe urma abonamentelor la „Telegraful Român" şi la desfacerea cărţilor de cult erau foarte modeste. Desigur că nici episcopii sîrbi din Vîrşeţ şi din Timişoara nu se întreceau în a ajuta pe români în această privinţă. Şi totuşi, mitropolitul Andrei Şaguna tipărea cărţi şi le trimitea credincioşilor români din acele părţi. A făcut şi oferte episcopilor sîrbi pentru tipărirea cu text sîrbesc a modelelor pentru antimise, care pînă atunci se executau numai în tipografiile din Viena.

(A.B.M. 2574)

No. prez. 318. Sibiu 30 decembrie 1856. Refăcut după o boală grea, Şaguna insistă din nou pe lîngă Rajacici să convoace în sinod pe toţi ierarhii din Austria pentru a rezolva problemele mari ale zilei îndeosebi despărţirea în biserică separată a românilor. Îl roagă totodată să recomande şi susţinerea materială a „Telegrafului". (Concept).

Mulţimea treburilor şi gîndurilor importante legate de viaţa sfintei maicii noastre Biserici, care se ridicaseră în sufletul meu nu numai cînd mă gîndeam la epar-

hia mea, ci şi la cele vecine, au influenţat puternic asupra mea, încît şi sănătatea mi-am zdruncinat-o şi o adîncă melancolie s-a abătut asupră-mi, slăbindu-mă trupeşte şi sufleteşte; abia de curînd a început orizontul spiritual de deasupra capului meu să se curăţe de pîcla necazurilor; abia de curînd m-am întremat, de aceea mă grăbesc să-mi împlinesc nesmintit acea datorie, pe care dacă n-aş onora-o, aş fi un mare vinovat şi astfel urez Sactităţii Voastre numai bine de Praznicul Crăciunului, al Noului An şi al Bobotezii.

Prin asociaţie de idei nu pot aici să nu-mi exprim mirarea cît de viu transpune Sf. Ioan Gură de Aur în împrejurările timpului său pe cele de azi, cînd adaugă acea frumoasă rugăciune din liturghie, în care preotul se roagă lui Dumnezeu ca arhiereul să fie „drept îndreptînd cuvîntul adevărului Său". De bunăseamă că Dumnezeu l-a înţelepţit să compună această rugăciune, pentru că Dumnezeul cel atotputernic ştia că vor fi şi astfel de arhierei care nu vor avea în inimă gîndul de a „îndrepta drept cuvîntul adevărului Lui".

Pe temeiul acestei rugăciuni am socotit să rog prea plecat pe Sanctitatea Voastră ca prin demnitatea Voastră de întîi stătător să binevoiţi a acţiona într-acolo, ca noi toţi arhiereii să îndreptăm drept cuvîntul adevărului Domnului. Mijloc pentru ajungerea acestei stări fericite nu poate fi altul, decît acela care duce la realizarea păcii şi mulţumirii Bisericii celei vii, adecă a creştinilor. Iar azi aşa ceva e posibil numai printr-un sinod bisericesc. De aceea rog şi iarăşi rog pe Sanctitatea Voastră să depuneţi toate sforţările pentru ţinerea sinodului întregii Biserici ortodoxe din Austria, după care oftează şi mic şi mare, sîrb şi român, arhierei şi preoţi. Fără sinod noi arhiereii n-avem nici o bază în acţiunile noastre. Căci e de datoria noastră să ştim ce gîndeşte poporul despre întreţinerea arhiereilor lui, a protopopilor, a preoţilor şi dascălilor lui. Iar ca să poată fi ascultat poporul cum se cuvine, ar trebui să se ţină, după părerea mea nepărtinitoare mai întîi 1) sinod parohial, apoi 2) sinod protopopesc sau districtual, pe urmă 3) sinod eparhial, şi, în fine, 4) sinodul tuturor ierarhilor. Dacă această lucrare s-ar putea realiza şi pertracta cum se cuvine pe toate aceste trepte, atunci ar creşte mult şi încrederea enoriaşilor că arhiereii de fapt „drept îndreptează Cuvîntul adevărului dumnezeesc" şi că pe dreptate cîntă creştinătatea în troparul Naşterii: „Naşterea Ta, Hristoase, Dumnezeul nostru, răsărit-a lumii lumina cunoştinţii".

Portretele Sanctităţii Voastre şi icoanele sfinţilor apostoli ai slavilor le-am primit şi mă străduiesc să aflu şi negustorii să le vîndă. M-aş bucura să pot ajuta şi eu la vindecarea lor din ce se va putea cît mai repede. În privinţa „Telegrafului Român", care e singurul organ de publicitate al creştinilor noştri în ce priveşte religia şi naţionalitatea, nu-i atît de norocos în strîngerea abonaţilor.

Cu adevărat mare servicii ar face Sanctitatea Voastră ortodoxiei noastre dacă aţi binevoi să întăriţi cu puţin ajutor această întreprindere a mea spre binele Bsericii.*

(Andrei,
episcop)

* Să ajute progresul tipografiei.

Pr. prof. T. Bodogae

PĂR. PAVEL ALEXANDROVICI FLORENSKI (1882—1937): SAVANT, FILOSOF, TEOLOG, PREOT ŞI MARTIR

— SCHIŢĂ BIOGRAFICĂ, PROFILUL OPEREI —

(urmare din numărul anterior)

De altfel, încă din 1921, Florenski se alăturase, la invitaţia teoreticianului artei şi pictorului N. M. Cernîşev (1885—1973), nou întemeiatei grupări artistice „Makoveţ", invită din gruparea: „Arta e viaţă", grupare postavangardistă ce milita împotriva artei „analitice" avangardiste pentru o artă nouă „sintetică" care să con-

ducă la schimbarea și transformarea ontologică a vieții. Inspirat de ideile filosofului rus Nikolai Feodorov (1832—1903), Cernîșev visa o sinteză vie a artelor și științelor care într-o liturghie extra-cultică generalizată, să transfigureze universul și să învie morții. În 1922 apare primul număr al revistei grupării, al cărei nume „Makoveț" nu era altceva decît locul de naștere al Sf. Serghei de Radonej (+1392), întemeietorul Lavrei Troița Serghieva. Alături de pictorii și artiștii N.M. Cernîșev, V. N. Cekrîghin, L. E. Jegin, Pestel ș.a., în gruparea care dă „direcția ideologică a revistei" apare și numele păr. Florenski. În articolul-manifest „Prologul nostru" se spune: „Știm că în orice operă de artă obiectivă integrală, lumea nu e o simplă masă de detalii nelegate între ele, ci orice detaliu, orice apariție e condiționată de o mare legătură, de o mare corespondență. Ordinea eternă ce se oglindește în toate lucrurile își dovedește sensului ei ca fiind infinit și imens întrucît ea singură prin existența ei luminează esența religioasă a artistului autentic . . . Vedem, deci, sfîrșitul artei analitice, iar sarcina noastră este aceea de a aduna elementele ei risipite într-o sinteză puternică". Programul includea o nouă deschidere spre tradiție și realitate; dragostea de realitate și expresivitatea vieții sînt caracteristicile „operei reale". În cele două numere ale revistei care au apărut, Florenski publică *Actul cultic ca sinteză a artelor* și *Semne cerești*, fragment din lucrarea inedită, gata pentru tipar: „*Simboluri ale cerescului. Analiza icoanelor Lavrei Troița Serghieva ca încercare a unei iconologii*". Un al treilea studiu „*Despre realism*", anunțat pentru nr. 3 n-a mai apărut, revista încetîndu-și apariția. Gruparea „Makoveț" a organizat și expoziții, la cea din 1924 participînd cu tablouri și sora lui Florenski, Raisa. Gruparea a ființat pînă în 1927, iar printre scriitorii care au făcut parte din ea se numără și cunoscuții literați B.L. Pasternak, M.N. Aseev și V.V. Hlebnikov.

Deși angajat încă din 1919 într-o activitate tehnico-științifică care-l va acapara practic aproape total după 1924, nemailăsîndu-i răgazul pentru alte opere originale, păr. Florenski reușește între anii 1918—1922 folosind elaborate anterioare să schițeze „antropodiceea" plănuită sub forma a două mari opere: *Filosofia cultului* și respectiv, ciclul *La cumpăna apelor gîndirii. Liniile generale ale unei metafizici concrete.*

Filosofia cultului, la care se adaugă un amplu studiu neterminat intitulat *Iconostas*, rezumă sub formă de prelegeri într-o formă concentrată, nefinisată și fragmentară ideile centrale ale „antropodiceii" anunțate încă din 1914 (cu diviziunile: aspecte și trepte ale pogorîrii lui Dumnezeu; categorii ale conștiinței spirituale; Revelație și Scriptură; Taine și Ierurgii, Natura Bisericii; arta bisericească și știința) și al cărei nucleu speculativ rezidă în demostrarea faptului și felului în care întreaga activitate umană, spirituală și corporală, întreaga filosofie și știință, întreaga artă și toată tehnica își au rădăcinile în cult. Iată titlurile acestor prelegeri: 1. Frica de Dumnezeu; 2. Cult, religie, cultură; 3. Cult și filosofie; 4. Rituri și Taine; 5. Deducția celor 7 Taine; 6. Martorii (martirii); 7. Slujba cuvîntătoare (adorație rațională). 8. Rugăciunea; prelegeri la care se alătură un amplu studiu păstrat fragmentar cu titlul „Filosofia Cultului" și de care se leagă și textul neterminat despre „Iconostas" — o metafizică a icoanei și artei în general (icoana ca „metafizică concretă").

În 1922, păr. Florenski anunță ca fiind gata pentru publicare un amplu ciclu în cinci volume de monografii filosofice — un fel de compendiu al prelegerilor și studiilor sale filosofice de pînă atunci, a cărei publicare a fost împiedicată se pare în ultimul moment — sub titlul generic de *La cumpăna apelor gîndirii. Liniile generale ale unei metafizici concrete.* Iată planul acestei vaste lucrări, ultima operă filosofică a autorului ei: Vol. I: 1. La Makoveț; 2. Căi și centre; 3. Perspectiva inversată; 4. Gîndire și limbaj: Știința ca descriere simbolică. Dialectica. Antonomiile limbajului. Termenul. Structura cuvîntului. Caracterul magic al cuvîntului. Cinstirea numelui (imiaslavie) ca premiză filosofică. Vol. II: 5. Întruparea formei (activitate și unealtă): Homo faber. Prelungirea simțurilor. Proiecția organelor. Simbolica viselor. Spațiul trupului și anatomia mistică. Economia. Macrocosmos și microcosmos. Vol. III.: 6. Formă și organizare: conceptul de formă. Întregul. Divina actio. Secțiunea de aur. Întregul în timp. Organizarea timpului. Cicluri de evoluție. Signatura rerum. Formula formei. Vol. IV—V: 7. Numele de familie (istorie, arbore genealogic, ereditate); 8. Sensul idealismului (metafizica neamului și feței); 9. Ră-

dăcinile general-umane ale idealismului (filosofia popoarelor); 10. Metafizica numelui în luminare istorică; 11. Numele şi personalitatea; 12. Despre orientare în filosofie (filosofie şi simţul vieţii). Înţelegerea mecanicistă a lumii. Kabbla. Ocultism. Creştinism. 14. Pămînt şi cer (filosofie, astrologie şi ştiinţele naturii). 14. Creaţia de simboluri şi legea continuităţii. În scrisoarea sa către cenzură din 13.9.1922, Florenski îşi prezenta gîndirea drept „o viziune despre lume monistă, o ideologie concretă ,opusă principial spiritualismului, idealismului abstract şi adversară unei atari metafizici; viziunea asupra lumii trebuie să aibă rădăcini rezistente şi să desăvîrşească printr-o întrupare vie în tehnică, artă ş.a.m.d.", trebuie aşadar, să fie o „metafizică" concretă sau un „idealism concret". Se pare că, în cele din urmă, cenzura a înţeles că, folosind acest limbaj derutant, cifrat, Florenski se referea de fapt la viziunea despre lume care nu făcea decît să extindă şi să gîndească pînă la capăt, în categorii filosofice şi ştiinţifice misterul creştin al Întrupării — şi a refuzat să permită tipărirea operei.

În acelaşi limbaj este redactată şi *autoprezentarea* gîndirii sale redactată de păr. Florenski în 1924 şi publicată de data asta, în „*Dicţionarul bibliografic enciclopedic Granat*, volumul 44, 1927, col. 143—144. „Sarcina vieţii sale o înţelege Florenski drept o pregătire a căii spre o viitoare viziune integrală asupra lumii. Florenski consideră drept legea de bază a lumii cel de-al doilea principiu al termodinamicii: legea entropiei, a nivelării generale. Împotriva lumii se ridică legea ektropiei (Logosul). Cultura este lupta cu nivelarea cosmică — moartea. Cultura (de la „cult") este un sistem organic de mijloace de realizare şi revelare a unei valori acceptate ca necondiţionată şi care serveşte ,de aceea, ca obiect de credinţă. Credinţa determină cultul, iar cultul înţelegerea lumii din care apoi urmează cultura. Întreaga legitate universală, cosmică, este o dependenţă funcţională, de înţeles ca discontinuitate în ce priveşte conexiunile şi discretă în ce priveşte realitatea însăşi. Această discontinuitate şi izolare în lume duce la afirmarea pitagoreică a numărului ca formă şi la încercarea de a explica „ideile platonice ca prototipuri". Este clar că în acest context, legea entropiei, haosului nivelării şi morţii, este legea creaturii căzute, a „lumii" în sens biblic ioaneic, căreia i se opune salvator ektropia, legea organizării şi diferenţierii, instaurate de Logos, adică de Iisus Hristos, Mîntuitorul lumii. Cultura adevărată trebuie să aibă drept obîrşie cultul şi credinţa tocmai în acest Logos salvator şi ordonator, trebuie să fie un sistem organic care să reveleze şi actualizeze actul salvator şi ordonator al Logosului, act înscris în însuşi modul existenţei Lui trinitare: legea identităţii concrete, legea de existenţă homoousiană a persoanelor Treimii Care se afirmă fiecare pe Sine prin Celelalte revelînd astfel pe Dumnezeu ca Iubire. Acestei legi homoousianice divine a identităţii concrete a cărei esenţă este viaţa şi fiinţa, i se opune legea homoiousiană (ariană) a identităţii abstracte, izolate, a persoanelor şi lucrurilor, în afirmare egoistă de sine, a cărei esenţă e păcatul şi moartea şi care duce la Gheenă.

Tipologic vorbind există, aşadar, două culturi fundamental diferite: o cultură a homoousiei, cultura medievală bizantină ,cu o concepţie ontologică, şi realist-simbolică despre cunoaştere şi limbaj ca unire reală între energiile subiectului şi cele ale obiectului şi realităţii cunoscute (în sensul terminologiei palamite a veacului XIV); iar, pe de altă parte, o cultură a homoiousiei: cultura Renaşterii şi modernităţii cu o concepţie subiectivistă, psihologică, convenţionalistă şi, în ultimă instanţă, iluzionistă despre cunoaştere, existenţă şi limbaj, în care acestea nu se întîlnesc real, ci doar formal, rămînînd entităţi veşnic separate şi izolate. Sau în cuvintele păr. Florenski însuşi din acelaşi „autoreferat": „Tema călăuzitoare a vederilor lui Florenski în istoria culturii este negarea culturii ca un proces derulat unitar în timp şi spaţiu. În ce priveşte culturile luate în parte, Florenski dezvoltă ideea subordonării tipurilor culturale ce se schimbă ritmic: cel medieval şi cel al Renaşterii. Caracteristicile tipului subiectiv al culturii renascentiste sînt diferenţierea, individualismul, logica, stabilitatea, pasivitatea, intelectualismul, senzualismul, iluzionismul, gîndirea analitică, abstracţiunea şi superficialitatea. Cultura renascentistă a Europei se stinge după convingerea lui Florenski la începutul secolului XX şi, odată cu primii ani ai noului secol, se pot recunoaşte în toate liniile culturii germenii unei noi orientări a culturii. Caracteristicile tipului obiectiv al culturii medievale sînt: integritatea şi creşterea organică, comuniunea (sobornost) şi dialectica, dinamica şi activitatea, principiul voinţei şi pragmatismul,

realismul, viziunea sintetică, aritmologia, concretețea și integralitatea. Propria sa viziune asupra lumii Florenski o vede exprimată în stilul Evului mediu istoric rus al secolelor XIV—XV".

Aceeași temă a conflictului celor două tipuri de cultură: iluzionistă și realistă, în care trebuie căutate și cauzele ultime ale destinului tragic al vieții păr. Florenski, apare dezvoltată și într-unul din ultimele sale texte, scris în 1932, cu cîteva luni înainte de arestare și intitulat testamentar *„Bilanț"*: „Perspectivismul în arta plastică, schematismul și lupta contra cuvîntului în poezia modernă sînt consecințele unei rupturi cu realitatea, sînt, în cele din urmă, rezultatul raționalismului ce constă în principiul identității, al gîndirii abstracte. Realismul descoperă realitatea, iluzionismul o inventează. Iluzionismului abstract, i se opune relația vie cu realitatea exprimată simbolic în arta plastică prin perspectiva inversată iar în poezie prin dialectică. Aceasta face ca prin imagini să vedem realitatea iar prin nume să o auzim. Simbolurile sînt deschideri operate în subiectivitatea noastră. Iluzionismul și subiectivismul filosofiei și artei moderne, scindarea lumii în perspective sau puncte de vedere diferite, provin în esență din faptul că știința, filosofia și arta și-au pierdut măsura fundamentală: Omul". Iarăși, nu este vorba aici de omul empiric ci de omul ideal care întrupează Adevărul etern: Iisus Hristos Care revelează în dogma și cultul Bisericii logos-ul realității create și realizează salvarea ei de haosul păcatului.

Iar acest haos izbucnise deja în istoria umanității cu o forță nemaiîntîlnită pînă atunci, în revoluția din 1917: „Tot ceea ce se întîmplă în jurul nostru, scria păr. Florenski într-o scrisoare din 30 iunie 1917, este, desigur, dureros pentru noi. Cred însă, și sper că, odată epuizat, nihilismul își va arăta tuturor esența lui distructivă și va genera ură împotriva lui ca, după căderea acestui idol, inimile să se întoarcă, iarăși, nu ca înainte, fără vlagă și cu reținere, ci cu căldură, la gîndul, la Rusia, la Sfînta Rusie... Sînt sigur că ce este mai rău încă ne stă înainte și nu în spatele nostru, că criza nu a trecut încă. Dar cred că criza va purifica atmosfera rusă, poate chiar atmosfera întregii lumi bolnavă încă din secolul XVII". Refuzînd să emigreze, păr. Florenski și-a înțeles sensul existenței sale de acum înainte ca fiind acela de a da mărturie și a opune haosului istoric Logosul creștin în patria sa. Și a făcut aceasta implicîndu-se activ în procesul de reconstrucție materială și spirituală a URSS, dar de pe poziții creștine, vrînd să demonstreze astfel prin însăși existența sa falsitatea poziției ireconciliabile susținute de ideologia sovietică între știință și religie, între rațiune și credință și, implicit a tezei despre obscurantismul clerical constitutiv al Bisericii. Într-o lume intrată tot mai mult în umbra totalitarismului, a ateismului și haosului social și spiritual, păr. Florenski a ales conștient calea consecvent creștinească a mărturiei și mărturisirii ce avea să-l ducă apoi și la martiriu.

Fără a abandona cu totul problematica teologică și filosofică și continuînd să slujească regulat ca preot în biserici din Serghiev Posad (Zagorsk) și Moskova, păr. Florenski va lucra mai ales ca profesor consultant și conducător științific în domeniul matematicii, fizicii aplicate și ingineriei electrotehnice făcînd în această calitate o serie de descoperiri științifice și zeci de invenții tehnice de mare utilitate (ca de ex. crearea în 1927 a unui ulei de motor necoagulant numit în cinstea celei de-a zecea aniversări a revoluției din octombrie: dekanit).

Îndată după revoluție, păr. Florenski a ținut cursuri de matematică, fizică și astronomie la licee și la Institutul de învățămînt popular din Serghiev Posad, din care a definitivat o *Enciclopedie a matematicii*, gata pentru tipar în 1922, inedită încă. Concomitent participa cu referate și la Asociația rusă a inginerilor, pe teme de fizică și matematică, expunîndu-și cercetările proprii asupra electro-magnetismului, ca și în 1921 cu mai vechea lucrare despre *„mărimile imaginare în geometrie"* din 1902 (de pe vremea studenției). Împreună cu I.P. Ognev a lucrat în 1920 și la Institutul histologic al Universității din Moscova la aplicarea unui ultramicroscop special. Încă din 1919 a început să lucreze și în domeniul electrotehnicii, care a devenit principala sa activitate științifică și socială pînă la arestarea sa în 1932. Mai întîi în 1919, ca tehnician specialist la uzina „Karbolit", una din primele fabrici indigene de mase plastice, unde a condus laboratoarele de testare și cercetarea tehnico-științifică a uzinei. Iar, începînd din 1921, în cadrul programului de cercetare al „Comisiei de stat pentru electrificarea Rusiei" (GOERLO) la „Ad-

ministraţia superioară a industriei electrotehnice" de pe lîngă Sovietul Suprem pentru economie naţională (Glavelektro VSNH), specializîndu-se în cercetarea cîmpurilor electro-magnetice şi izolatorilor. Elaborează acum şi publică în 1921 o serie de monografii speciale asupra transformatorilor şi efectuează cercetări intensive asupra materialelor neconducătoare de electricitate finalizate într-o masivă monografie: *Dielektrici (Materialele neconducătoare) şi aplicaţiile lor tehnice: I. Caracteristicile generale ale Dielectricelor* (1924, 388 p.), lucrare devenită standard în domeniu, dar din care n-a apărut decît primul volum. În 1924 devine membru al Consiliului electrotehnic central de pe lîngă „Glavelekro" şi e confirmat oficial ca profesor de fizică. Tot acum creează şi conduce începînd din 1925 ca inginer-şef în cadrul Institutului de stat pentru testare în electrotehnică primul laborator de verificare a materialelor din URSS, în care se cercetau materialele izolatoare şi, în special, masele plastice a căror utilizare tehnică a fost recomandată printre primii de păr. Florenski. În vara anului 1925 a fost trimis în Caucaz să exploreze posibilităţile de producţie ca material izolator ale bazaltului fluid (topit). Cercetările în care era angajat vizau în special identificarea şi crearea de noi materiale electrotehnice din resurse indigene, problemă vitală pentru industrializarea statului sovietic. Participă cu referate în calitate de inginer şi profesor de fizică, la mai multe Congrese electrotehnice unionale, la sesiuni ale Uniunii inginerilor şi electrotehnicienilor, la care apărea ca şi la laborator, spre marea senzaţie a participanţilor îmbrăcat în reverendă şi cu crucea preoţească pe piept. In 1927 devine redactor al secţiunii electrotehnice la *Marea enciclopedie tehnică sovietică* (1927—1937, 36 volume) participînd pînă în 1934 la realizarea primelor 23 de volume cu nu mai puţin de 127 de articole, adevărate micromonografii. Iar în *Dicţionarul de termeni fizici, chimici şi tehnici* (din 1928—1931), aferent „Enciclopediei tehnice" se menţionează faptul că a fost alcătuit „cu strînsa colaborare a lui P.A. Florenski". Redactează alte lucrări tehnico-ştiinţifice, cum sînt: *Porozitatea porţelanului izolator* (1927, 65 p.), *Carbolitul. Producţia şi proprietăţile lui* (1928, 125 p.), ş.a. În cele cîteva luni de exil intern din vara anului 1928 la Nijni-Novgorod (azi oraşul Gorski, locul de exil şi al fizicianului dizident Andrei Saharov, în anii 80) a lucrat la laboratorul radio întemeiat în 1918 de M.A. Bonici-Bruievici. Întors la Moscova în ianuarie 1930 devine conducător al secţiunii de materiale şi chiar al Institutului electrotehnic unional continuînd să conducă secţiunile de tehnica vidului, tehnica iluminatului, tehnica Röntgen şi măsurători. În mai 1929 şi februarie 1931, păr. Florenski participă la lucrările primelor două Conferinţe unionale asupra materialelor izolatoare, la ultima fiind ales chiar în prezidiul biroului pentru materialele izolatoare al Comitetului energetic panunional. Tot în 1931 este delegat din partea Institutului electrotehnic pentru studiul zăcămintelor minerale utile în sudul Rusiei şi în Caucaz: la Mariopol (grafit), Kerci (fier), Tbilisi şi Ciaturi (magnetit). În februarie 1932 încheie un contract cu forţele militare aeriene pentru editarea unui *Curs de cercetare a materialelor electrotehnice pentru tehnica electro şi radio* gata pentru tipar, dar care n-a mai apărut. În fine, în mai 1932 este inclus şi în Comisia pentru standardizarea tehnico-ştiinţifică a termenilor şi simbolurilor de pe lîngă Sovietul muncii şi apărării al URSS.

Cu toată această activitate ştiinţifică imensă depusă de păr. Florenski în folosul statului sovietic şi în pofida loialităţii sale civice faţă de autorităţile acestuia, activiştii de partid ultra-stîngişti şi ateiştii militanţi n-au încetat să-l atace mereu pentru mărturia creştină şi preoţească pe care acesta o dădea contemporanilor lui şi mai ales tinerilor prin exemplul său provocator de preot savant, de om de ştiinţă ultraprofesionist şi totodată, om şi slujitor al Bisericii — şi aceasta în plină ofensivă antireligioasă a regimului. Din 1918 şi pînă la arestarea sa în 1933 el a fost ţinta unei vînători ideologice sistematice, aceştia izbutind de fiecare dată să-l scoată din instituţiile în care activa. Activitatea sa depusă în scopul salvării Lavrei Troiţa Serghieva ca „muzeu viu" a fost interpretată ca încercare contrarevoluţionară şi reacţionară de creare a unui „Vatican ortodox". De la „Atelierele superioare de tehnica artistică" a fost exclus în urma acuzaţiilor de a introduce, în „coaliţie idealistă", cu V. A. Favorski, „misticismul" în înţelegerea artei. Punctele culminante ale vînătorii de vrăjitoare dirijate împotriva păr. Florenski le-au reprezentat însă publicarea a două studii ale sale.

În 1922, apare la Moscova lucrarea matematico-filosofică *„Mărimi imaginare în geometrie"* (65 pag.) redactată încă din 1902 ca lucrare de seminar la facultatea de matematică; completată cu un al optulea paragraf, ea fusese susținută de autor în toamna lui 1921 la o sesiune a „Uniunii ruse a inginerilor". În vara anului 1922, cu prilejul împlinirii a 600 de ani de la nașterea lui Dante (1921), Florenski mai adaugă un paragraf în care întreprinde reabilitarea cu mijloacele geometriei neeuclidiene și teoriei relativității, a imaginii despre lume aristotelico- ptolemeice din „Divina Comedie" — a unui univers curbat eliptic, nelimitat dar finit, în centrul căruia ar odihni pămîntul. Lucrarea în speță ultimul paragraf a entuziasmat și inspirat pe mari scriitori ruși ai vremii cum ar fi poeții Maksimilian Voloșin (1877—1932) și Viaceslav Ivanov (1895—1963) care l-au căutat și au avut lungi discuții cu Florenski, ca și pe romancierul și dramaturgul celebru azi Mihail Bulgakov (1891—1940) care s-a inspirat din ea în redactarea ultimelor capitole al cunoscutului său roman *Maestrul și Margareta*. În orice caz, ea a stîrnit o adevărată senzație în rîndurile intelectualității ruse a timpului. Reacțiile n-au întîrziat, însă, să apară. În publicațiile de partid ca „Sub stindardul marxismului" și „Steagul roșu" au apăurt în 1922 și respectiv 1923 recenziile critice „demascatoare" ale unui V. Ter-Oganesian și S. Gorodertki, purtînd titluri semnificative: „Înapoi la Copernic" sau „Florenski contra lui Copernic", și înfierînd ca inadmisibilă și sfidătoare publicarea cu avizul cenzurii de stat a unei astfel de scrieri obscurantiste" chiar în preajma jubileului Copernic din 1932. Dacă represaliile au întîrziat să se producă, aceasta se datorează în primul rînd faptului că păr. Florenski era încă indispensabil prin știința sa instituțiilor tehnico-științifice sovietice incipiente.

Nu se știe exact din ce motive în vara anului 1928 păr. Florenski este arestat, închis o vreme la închisoarea din Butîrka (unde fusese deținut cîteva săptămîni în 1906) și trimis în exil intern la Nijni-Novgorod (Gorki) unde a lucrat la laboratorul radio și a continuat să-și redacteze articolele pentru „Enciclopedia tehnică"". După trei luni însă i se suspendă pedeapsa și se întoarce la Moscova (cu această ocazie păr. Florenski scria unui cunoscut: „Am fost în exil și m-am întors la munca forțată"), ca urmare a intervenției Ekaterinei Peșkova (1876—1965), prima soție a lui Gorki și președinta „Crucii roșii politice".

În 1930 avea să izbucnească cu o forță și mai intensă campania de lichidare a dușmanului de clasă ideologic. În centrul ei au stat păr. Florenski și filosoful A. F. Losev (n. 1894), autor al unei lucrări despre *„Cosmosul antic și știința modernă"* publicată în 1929 și care relua și dezvolta interpretarea filosofică, dată de Florenski teoriei relativității ca sprijinind imaginea antică despre univers. În urma conferinței lui Gh. Garber de la Institutul de filosofie al Academiei comuniste *„Contra misticismului militant al lui A.F. Losev"*, acesta este arestat în 1930 și trimis într-un lagăr de unde se întoarce după cîteva luni „convertit" la marxism. Un pas înainte l-a făcut V.G. Fridman în lucrarea „Teoria relativității și propaganda religioasă" (1932), care vedea în interpretarea „mistică" dată de la Florenski și Losev teoriei relativității o dovadă că aceasta este „în miezul ei o teorie idealistă", un produs al „științei burgheze" și un auxiliar pervers al religiei. În fapt, toți acești recenzenți ideologi funcționau ca adevărați agenți ai poliției secrete sovietice (NKVD), știind bine că în acest timp în URSS etichetele de „idealist", „burghez", s.c. erau sinonime cu „contrarevoluționar" și „dușman de clasă". Aceste ultime consecințe avea să le tragă — pornind de la ultimul articol teoretic al păr. Florenski publicat în presa sovietică: *Fizica în slujba matematicii* („Reconstrucția socialistă și știința" nr. 4/1932) — E. Kolman într-un violent articol cu titlul *Contra noilor revelații ale obscurantismului burghez*, publicat în revista de partid „Bolșevik" nr. 12/1933. Acesta scria: „Lachei cu diplomă ai popimii folosesc sub nasul nostru matematica pentru formele cele mai bine mascate de propagandă religioasă, pentru propaganda idealismului... P.A. Florenski nu e doar un simplu popă obișnuit, el este un luptător ultrasavant al Ortodoxiei celei mai reacționare a „Sotniilor negre" — grupare politică pseudo-ortodoxă de extremă dreaptă dinainte de revoluție —, al idealismului celui mai cras și al misticismului celui mai obscurantist". În încheiere, Kolman făcea un apel la „vigilență revoluționară" intensificată din partea redactorilor revistelor în care s-au „strecurat" articolele lui Florenski, „căci tocmai acest lucru este necesar pentru stăvilirea încercărilor de a acoperi un gunoi idealist conștiința societății socialiste fără clase".

Ca urmare a acestei campanii de presă „demascatoare", păr. Florenski este arestat în noaptea de 25—26 februarie a anului 1933 de „organele" OGPU, acuzat fiind de „agitaţie şi propagandă contrarevoluţionară şi organizare de activităţi contrarevoluţionare" căzute sub incidenţa temutului § 58-10-11 din Codul penal sovietic. În timpul cercetării păr. Florenski a fost închis la închisoarea Butîrka. Ancheta a fost condusă de temutul Şciupeiko, împuternicitul OGPU pentru districtul Moscova (ulterior condamnat la moarte la 4 iunie 1930 de un tribunal NKVD pentru falsificarea proceselor verbale şi aplicarea torturii în anchete). Împreună cu părintele Florenski a fost arestat un grup întreg de profesori şi oameni de ştiinţă care ar fi aparţinut unei „organizaţii" politice ilegale conduse de P.A. Florenski, P.V. Ghidulianov şi academicienii N.P. Luşin şi S.A. Ciaplîghin. Ei erau acuzaţi de a fi urmărit: politic, crearea unei forme de guvernămînt republican-democrată sprijinită pe Biserica Ortodoxă, iar, religios, o unire între Biserica Ortodoxă şi cea romano-catolică. Sentinţa tribunalului special de trei membri (Troika) a OGPU-ului din Moscova dată la 26 iulie 1933 îl condamnă pe acuzatul P.A. Florenski la 10 ani de internare într-un lagăr de muncă.

În etape, păr. Florenski a fost apoi deportat în Siberia orientală în lagărul „Svobodnîi" („Libertatea"!) aflat la nord de Blagovescenk la graniţa cu China. Începînd cu data de 1 decembrie 1933 a lucrat în cadrul secţiunii pentru cercetarea BAMLAG-ului (Sistemului de lagăre Baikal-Amur). Mai exact, începînd cu 10 februarie 1934, a lucrat la staţiunea experimentală pentru cercetarea terenurilor cu îngheţ veşnic (permafrost) de la Skovordino (aflată la nord-vest de „Svobodnîi", tot la graniţa ruso-chineză). Cercetările sale au stat la baza cărţii lui N. I. Bîkov şi P.N. Kapterev: *Permafrostul şi construcţiile pe el* (1940, 372 p., lucrare considerată azi ca aparţinînd păr. Florenski. Tot aici a scris poemul liric „Oro" şi strînge material pentru un dicţionar oroceno-rus).

În luna iulie şi începutul lui august 1934, urmare a intervenţiei aceleiaşi prime soţii a lui Gorki, Ekaterina Peşkova, Anna Mihailovna Florenskaia şi copiii cei mai mici: Olga, Mihail şi Maria, au primit permisiunea de a-l vizita pe soţul şi tatăl lor în lagărul siberian de la Skovordino. A fost ultimul contact nemijlocit al păr. Florenski cu familia sa. Nu a fost însă vorba de o simplă revedere, ci şi de o întîlnire cu un scop precis. La rugăminţile intelectualităţii ruse din emigraţie, guvernul cehoslovac condus de preşed. Masaryk, profesor de filosofie şi filosof, intervenise pe lîngă guvernul URSS pentru eliberarea lui Florenski şi stabilirea lui în Cehoslovacia. Era nevoie însă de consimţămîntul explicit al acestuia. Invocînd textul biblic din Epistola către Filipeni cap. 4, 11—13, păr. Florenski a refuzat categoric şi a rugat să fie oprite toate eforturile în această direcţie; în calitate de creştin ,trebuie să se mulţumească cu orice: „Am învăţat să fiu mulţumit aşa cum mă găsesc. Pot fi sus, pot fi jos, pot fi sătul şi flămînd, să am din destul şi să sufăr lipsuri. Toate le pot prin Hristos, Care mă întăreşte".

Cu aceeaşi ocazie, Anna Mihailovna i-a transmis întrebarea unora din fiii lui duhovniceşti dacă să rămînă în URSS sau, dacă se iveşte posibilitatea, să plece în străinătate? Răspunsul păr. Florenski a fost următorul: cel ce simte în el forţa de a rezista, să rămînă; cine însă nu e sigur de această putere ,acela mai bine să plece. Faptul este confirmat de necrologul pe care i l-a scris la Paris în anii '40, prietenul său apropiat părtaş al aceleiaşi viziuni sofianice a lumii cu el, păr. Serghei Bulgakov: „Nu e întîmplător faptul că el nu a plecat în străinătate unde l-ar fi aşteptat cu siguranţă un viitor ştiinţific strălucit şi probabil o celebritate mondială — lucruri care pentru el păreau nici măcar să nu existe. Desigur el a ştiut ce îl aştepta, a trebuit să o ştie, cum s-ar fi putut să nu ştie, căci despre aceasta vorbeau fără încetare evenimentele şi destinele din patria sa, de la cei mai de sus şi pînă la cei mai de jos... S-ar putea spune, de aceea, că viaţa i-a oferit alternativa de a alege între două lucruri: între Paris şi Solovki. Iar s-a hotărît pentru patrie, măcar că aceea însemna şi Salovki, dar el a vrut să împartă pînă la sfîrşit destinul poporului său. Părintele Florenski nu voia şi nu putea fi prin fiinţa sa un emigrant în sensul unei separări voluntare sau involuntare de patria sa. El însuşi şi destinul lui sînt măreţia şi faima Rusiei dar şi una din cele mai mari crime ale ei". Fiicei sale Olga i-a spus cu acelaşi prilej că n-a renunţat nici o clipă la preoţie, deşi i s-a cerut nu odată aceasta în schimbul eliberării, ca şi faptul că la interogato-

rii a fost torturat. Această mărturisire evidenţiază adevăratul motiv al reprimării păr. Florenski: „rezistenţa sa ideologică", fidelitatea sa faţă de Adevărul revelat pe care-l cunoştea prin credinţă, pe care-l vedea garantat în Biserică şi pe care, ca preot, îl propovăduia şi celebra în cult şi Liturghie, iar, ca şi creştin adevărat, îl mărturisea prin toată viaţa sa; nu altceva decît aplicarea în practică consecventă a principiului *„eclesialităţii"* *(ţerkovnost)* amplu teoretizat în *opus-ul* său *magnum*: *„Stîlpul şi întărirea Adevărului"* (1914).

Pe neaşteptate, pe cînd familia sa se mai afla încă în vizită la Skovorodino, la 17 august 1934 păr. Florenski este băgat în „izolatorul" lagărului, iar pe 2 septembrie este trimis cu un transport special în lagărul de muncă instalat în fosta mînăstire Schimbarea la Faţă din insulele Solovki din Marea Albă (cea mai nordică mînăstire ortodoxă din lume întemeiată în sec. XV de sfinţii cuvioşi Zosima şi Savati). Aici a lucrat începînd cu data de 15 noiembrie 1934 în uzina de iod a lagărului ocupîndu-se cu problema obţinerii iodului şi agar-agarului din plantele marine. Aici face iarăşi o serie de cercetări şi descoperiri ştiinţifice privitoare la tehnologia producerii acestor substanţe şi chimia plantelor marine despre care a şi redactat şi susţinut în primăvara anului 1936 un curs. Scrisorile către familie păstrate arată că, în pofida ritmului demenţial impus producţiei, a reflexiilor pline de tristeţe asupra destinului tragic al existenţei sale zădărnicite şi neîmplinirii operei sale, păr. Florenski mai afla resurse, pe lîngă îmbărbătarea familiei şi preocuparea plină de afecţiune faţă de soţie şi copii, chiar şi pentru vizionare meditaţii asupra destinului ştiinţei şi să-şi manifeste dezacordul cu „spiritul fizicii prin formule analitice... Fizica viitorului va trebui să apuce pe alte căi — cea a configuraţiei concrete. Nu, nici la Moscova n-aş lua parte la lucrările actuale în fizică, ci aş începe să mă ocup de cosmofizică, de principiile generale ale structurii materiei, dar aşa cum este ea dată în existenţa reală şi nu aşa cum este ea azi construită din premize formale. Mai aproape de realitate, mai aproape de viaţă, aceasta e orientarea, ea. Nu fără motiv am migrat la timpul ei înspre cercetarea electrotehnică a materialelor" (23—25 aprilie 1936).

„Ce am făcut eu de-a lungul întregii mele vieţi?" — se întreabă la 21 martie 1937, simţind parcă apropierea sfîrşitului. „Am privit lumea ca un întreg, ca o unică imagine şi realitate, dar în fiecare moment dat sau, mai exact, în fiecare etapă a vieţii mele sub un anumit unghi de vedere. Am privit legăturile reciproce globale (cosmice) într-o secţiune transversală într-o anumită direcţie, pe un anumit nivel şi m-am străduit să înţeleg structura lumii pe baza acestui indiciu care m-a preocupat în respectiva etapă. Nivelele secţiunii transversale s-au schimbat, dar unul nu l-a suprimat pe celălalt, ci l-a îmbogăţit. Pe aceasta se bazează dialectica neîncetată a gîndirii (schimbarea nivelelor privirii), în vreme ce punctul de vedere asupra lumii ca întreg a rămas acelaşi".

Din cele două texte citate reiese limpede că în ultima sa perioadă de activitate păr. Florenski intenţiona să concretizeze, plecînd de la cercetările sale ştiinţifice, şi o „cosmodiceee" bazată pe o fizică calitativă în sens goetheean şi platonic şi nu una cantitativă ca cea tradiţional-ştiinţifică, şi care să întregească sub forma unui vast triptic „teodiceea din *„Stîlpul şi întărirea Adevărului"* şi respectiv, „antropodiceea" din *„Filosofia cultului"* şi *„La cumpăna apelor gîndirii"*.

Tot cu presimţirea sfîrşitului apropiat — începînd din primăvara anului 1937 lagărul de muncă de pe Solovki s-a transformat într-un lagăr de exterminare — în scrisoarea din 11—13 martie păr. Florenski îşi face un fel de testament literar, grupîndu-şi contribuţiile ştiinţifice creatoare ale vieţii sale în 4 mari clase, după cum urmează: I. *În matematică:* 1. Conceptele matematice ca elemente constitutive ale filosofiei (discontinuitate, funcţii, ş.a.m.d.); 2. Teoria mulţimilor şi teoria funcţiilor cu variabilă reală; 3. Mărimi imaginare în geometrie; 4. Individualitatea numerelor (numărul ca formă); 5. Studiul curbelor în concreto; 6. Metodica cercetării numărului. II. *În filosofie şi istoria filosofiei:* 1. Rădăcinile cultice ale începuturilor filosofiei; 2. Fundamentul cultic al categoriilor; 3. Antinomiile intelectului; 4. Studiul istoric, filologic şi lingvistic al terminologiei; 5. Fundamentele materiale ale antropodiceei; 6. Realitatea spaţiului şi timpului III. *În istoria artei:* 1. Metodele descrierii şi datării obiectelor artei ruse vechi (sculptură, giuvaiergie, pictură): 2. Spaţialitatea în operele de artă. Particularităţile artei plastice. IV. *În electroteh-*

nică: 1. Studiul cîmpurilor; 2. Metodica studiului materialelor electrice; fundamentarea studiului materialelor electrice; 3. Importanţa structurii materialelor electrice; 4. Propagarea gudroanelor sintetice; 5. Utilizarea diferitelor deşeuri pentru masele plastice; 6. Propagarea şi elaborarea elementelor de depolarizare; 7. Clasificarea şi standardizarea materialelor, elementelor, etc.; 8. Studiul mineralelor carbonice ca grupă unitară; 9. Studiul unei serii de roci mai înalte; 10. Studiul sistematic al micăi şi descoperirea structurii ei; 11. Studiul solurilor şi pămînturilor. *Neclasificate:* Fizica terenurilor îngheţate. Valorificarea utilizării algelor şi iodului (ultimile cercetări efectuate în detenţie).

Şi scrisoarea se încheie astfel: „Epopeea uzinei noastre de alge se încheie în aceste zile. Cu ce mă voi ocupa în continuare, nu ştiu, poate cu lemnul: adică aş dori să aplic în acest domeniu analiza matematică. Sfîrşitul muncii asupra algelor este ceva natural: întotdeauna a fost aşa în viaţa mea; odată ce stăpîneam obiectul, trebuia din motive independente să-l părăsesc şi să încep altceva. Probabil se află aici un sens mai adînc, din moment ce aceasta se repetă de-a lungul unei întregi vieţi — o ştiinţă a dezinteresării, şi, totuşi, totul e atît de obositor".

Iată şi cîteva pasaje din scrisori exprimînd drama personală a savantului, a celui mai mare şi profund geniu al Rusiei contemporane aruncat de un destin nemilos în gulagurile staliniste: „Opera vieţii mele e distrusă: niciodată nu voi mai avea dorinţa de a reînnoi munca tuturor aceşti cincizeci de ani. N-aş mai avea dorinţa pentru că n-am lucrat pentru mine, nici spre a scoate de aici vreun avantaj, şi dacă umanitatea, în numele căreia n-am cunoscut viaţa personală, a socotit să anihileze tot ce am făcut pentru ea, neaşteptînd pentru aceasta decît momentul în care opera era aproape încheiată, cu atît mai rău pentru umanitate: atunci să încerce ea să facă tot ce a distrus. Cu toate condiţiile în care mă aflu, ajung să mai primesc ceva literatură şi văd că alţii lucrează asupra unor chestiuni pe care le-am lucrat singur, orbecăind şi tatonînd. Desigur, bucată cu bucată şi încetul cu încetul, tot ce am făcut va fi făcut de alţii, dar va trebui timp, puteri, bani şi noroc. Prin distrugerea a ceea ce s-a făcut în ştiinţe şi filosofie oamenii s-au arătat aşa cum sînt, atunci la ce-mi serveşte să-mi fac griji pentru mine însumi. Deşi lucrez, lucrez pe chestiuni secundare sau cu totul accesorii: nici condiţiile de muncă, nici vîrsta, nici moralul nu-mi dau posibilitatea să mă ocup de lucrurile primordiale. Cunosc suficient de bine istoria şi dezvoltarea istorică a gîndirii pentru a prevedea timpul în care se vor căuta bucăţică cu bucăţică fragmentele a ceea ce a fost distrus. Faptul nu mă bucură, din contră: prostia omenească e vrednică de urît, ea durează de la începutul istoriei şi, fără îndoială, pînă la sfîrşitul ei. Cu atît mai rău. Pentru mine, faptul e lipsit de interes" (10—11 martie 1936).

Sau, meditînd pe marginea destinului „iraţional" al lui Puşkin şi al tuturor oamenilor de geniu: „Îl numesc iraţional pentru că în Puşkin se împlineşte legea universală a profeţilor ucişi cu pietre cărora, odată morţi, li s-au înălţat monumente. Puşkin n-a fost nici primul nici ultimul: destinul măreţiei e suferinţa, suferinţa ce vine de la lumea din afară şi suferinţa interioară ce vine de la tine însuţi. Întotdeauna a fost aşa, şi aşa va fi întotdeauna. Şi e perfect clar de ce anume: societatea e declarată în raport cu măreţia: creşterea e inegală, nu corespunde, în vreme ce măreţia marchează diferenţa între caracteristicile medii ale societăţii şi propria ei organizare în măsura în care aparţine societăţii. Dar să încetăm să mai dăm un răspuns la întrebarea „de ce" şi să vrem un răspuns **la întrebarea „la ce bun?"** Este limpede că aşa e făcută lumea, că tot ceea ce se dă ei trebuie plătit cu preţul suferinţelor şi persecuţiilor. Cu cît darul e mai dezinteresat, cu atît persecuţiile sînt mai feroce şi suferinţele mai dure. Aceasta e legea vieţii şi axioma ei principală. Interior o simţi ineluctabilă şi generală, dar cînd te izbeşti de realitate, în fiecare caz individual eşti izbit să o vezi atît de nouă şi neaşteptată". (13 februarie 1937). Ca peste cîteva zile să-şi exprime „ferma convingere că în lume nimic nu se pierde, nici bun nici rău, şi chiar dacă lucrul rămîne ascuns mai mult sau mai puţin timp, el se va manifesta mai curînd sau mai tîrziu. Pentru viaţa personală această convingere este poate puţin reconfortantă. Dar dacă arunci o privire exterioară asupra ta ca un element al vieţii lumii, fiind convins că nimic nu se pierde, poţi lucra liniştit, chiar dacă pe moment aceasta nu produce nici un efect exterior imediat şi manifest" (23 februarie 1937).

În mai 1937 a început reorganizarea lagărului de la Solovki ca lagăr de exterminare, în temuta „închisoare Solovki pentru uz-special". Păr. Florenski este trimis din uzina de iod aflată în schitul Filippova înapoi în bărăcile comune aflate în incinta fortificată a citadelei (kremlinului) ce înconjura biserica mînăstirii principale, împreună cu mulţi alţi exilaţi şi condamnaţi politici şi de drept comun. Din cînd în cînd se retrăgea, cînd avea ocazia, în laboratoarele improvizate ca să mai scrie cîte o scrisoare şi să-şi petreacă nopţile în reculegere şi singurătate. La sfîrşitul lui iunie 1937 a început acţiunea de transportare a deţinuţilor pentru execuţii în masă. Acum se întrerupe şi corespondenţa păr. Florenski cu familia. În ultima scrisoare venită, datată 4 iunie 1937, acesta scrie: „Totul e scos afară (totul şi toţi). Aici s-ar mai putea începe ceva (d. ex. acum scriu scrisori —, dar frigul deznădăjduitor din uzina moartă, zidurile reci şi vîntul urlător ce trece prin ferestre, nu îndeamnă la muncă şi din scrisul meu poţi vedea că nici măcar scrierea de scrisori nu vrea să-i reuşească celui ce scrie cu mîinile îngheţate... Acum e 6 dimineaţa, deasupra pîrîului de afară a început ninsoarea şi un vînt nebun spulberă în şuier zăpada dinaintea lui. În spaţiile moarte, oberlichturile distruse se lovesc de ramele lor ori de cîte ori bate vîntul. Ţipetele speriate de pescăruşi îmi pătrund în urechi, cu toată fiinţa mea simt nimicirea omului, a operelor şi eforturilor lui".

Sfîrşitul pămîntesc al păr. Florenski, locul, data şi modul în care a avut loc a rămas de atunci şi pînă de curînd învăluit în necunoscut, în legende şi jumătăţi de adevăruri oficiale. După moartea lui Stalin (1953) în perioada „dezgheţului" hruşciovist, două hotărîri judecătoreşti de reabilitare postumă anulează: la 6 mai 1958, la Moscova, condamnarea suferită de păr. Florenski la 26 iulie 1933 din partea tribunalului special de trei („troikăi") al OGPU din districtul Leningrad; iar la 6 martie 1958, la Arhanghelsk o a doua condamnare necunoscută pînă atunci din partea tribunalului special de trei („troika") al NKVD-ului din districtul Leningrad pe data de 25 noiembrie 1937. Florenski este declarat „nevinovat" iar acuzaţiile „neîntemeiate pe fapte". La 3 noiembrie 1965 familia primeşte din partea oficiului de stare civilă Nevski din Leningrad un act de deces care menţiona data de 15 decembrie 1943, cauza morţii necunoscută". Era, însă, o dată tipică de gulag.

Dar tăcerea mincinoasă şi vinovată a KGB-ului asupra ruşinosului adevăr — condamnaseră la pieire nu doar „un simplu popă", ci nici mai mult nici mai puţin ce un „Leonardo da Vinci rus"! — a dus la rezultatele contrarii celor scontate. În jurul ei s-a construit un adevărat nor de legende, zvonuri şi presupuneri mai mult sau mai puţin acoperite în realitate, dar care reprezenta deja în sine un eveniment hagiografic modern „in statu nascendi". Memoria păr. Florenski a fost înconjurată în societatea sovietică cu o aureolă fascinantă de sfinţenie, putîndu-se spune, fără exagerare, că ea a introdus în Biserica Ortodoxă un nou tip, modern, de sfinţenie: cel al savantului credincios care şi-a plătit cu moarte martirică fidelitatea faţă de viziunea sa organică unitară despre existenţă, faţă de unitatea vie şi trăită consecvent între ştiinţă şi credinţă şi viaţă. Totodată, începînd cu anul 1967, imensa şi complexa operă filosofică, teologică şi ştiinţifică rămasă în manuscris a păr. Florenski începe să fie republicată şi valorificată atît în URSS cît şi în Occident, recepţie ce continuă cu o intensitate sporită mai ales după deschiderea culturală de după 1985. Reviste de ştiinţă şi estetică sovietice, periodicul anuar de „Studii teologice" a Patriarhiei Moscovei, revista rusă din emigraţie „Vestitorul uniunii studenţeşti creştine" de la Paris, publicaţia ştiinţifică budapestană „Studia Slavica", repun în circulaţie într-o competiţie tot mai accelerată fragmente din „opus"-ul „postum" al păr. Florenski ce se dovedeşte uriaş în extensiune şi genial în profunzimea gîndului original. Studiile despre această operă gigantică, una din cele mai importante ale secolului, proliferează într-un ritm accelerat. În ianuarie 1988 are loc la Universitatea din Bergamo (Italia), primul simpozion internaţional, cu largă participare, asupra relaţiei între „P.A. Florenski şi cultura epocii sale". La sfîrşitul anului 1989 s-a creat o comisie pentru cercetarea şi răspîndirea operei păr. Florenski conduse de cunoscuţii academicieni ortodocşi D. Lihaciov şi S. Averniţev. Editura „Misl" anunţa pentru anii 1990—1991 apariţia unei ediţii a scrierilor filosofice ale păr. Florenski în trei volume. Editura de partid „Pravda" anunţă şi ea pentru 1990 reeditarea *„Stîlpului..."* şi a ciclului inedit *„La cumpăna gîndirii"*. Se pare, însă, că va mai dura o vreme pînă ce se va realiza o ediţie ştiinţifică a în-

tregii opere florenskiene, ce se izbește de dificultăți nu ușoare legate de risipirea manuscriselor ascunse în diferite locuri de familie, dificultatea descifrării lor care cere cunoștințe lingvistice și științifice deosebite, etc.

În fața acestui val de entuziasm pentru gîndirea, opera și personalitatea păr. Florenski, care a cuprins întreaga Rusie trecînd mult dincolo de granițele ei, KGB-ul a fost silit să spună adevărul despre sfîrșitul păr. Florenski. Urmare a unei cereri a familiei din iunie 1989 de reinvestigare a condițiilor morții păr. Florenski, la 24 noiembrie 1989 familia primește de la oficiul de stare civilă a districtului Kalinin, următorul document: *„Cetățeanul Florenski Pavel Aleksandrovici a murit la 8 decembrie 1937 / în vîrstă de 55 de ani. / Cauza morții: împușcare. / Locul morții: districtul Leningrad"*. Dovada sinistră a tragicului adevăr era copia anexată a următorului document din arhivele KGB-ului: *„Act nr. 694: Sentința „Troikăi"* VNKVD-LO (Administrației Comisariatului poporului pentru afaceri interne a districtului Leningrad) *nr. de protocol 199 din 25 noiembrie 1937 privitoare la condamnatul la pedeapsa capitală (VMN* — visaia meru nalazania — „cea mai înaltă pedeapsă") *Florenski Pavel Aleksandrovici, a fost executată la 8 decembrie 1937, dată la care a fost întocmit și prezentul act.* Semnează indescifrabil: *Comandantul VBKVD-LO, locotenent de securitatea statului* (indescifrabil). *8 decembrie 1937"*. Într-o scrisoare trimisă familiei la 11 ianuarie 1990 de conducerea KGB-ului din Moscova, nr. 5/KI—1267 se precizează că condamnarea „troikăi" NKVD din Leningrad din 25 noiembrie 1937 poartă justificarea stereotipă *„pentru propaganda contrarevoluționară"*.

Ca și întreaga sa viață, interpretată de opera sa, și sfîrșitul păr. Florenski are un sens simbolic mai adînc. Prin întreaga sa existență și creație filosofico-științifică el a atras atenția asupra semnificației principale a două tipuri de cultură — religios-bisericească și respectiv, secular-umanistă — și, asupra conflictului lor istoric căruia, în ultimă instanță i-a căzut jertfă. În felul lui propriu, el n-a încetat să atragă atenția asupra căii funeste a distrugerii omului prin anihilarea logosului și spiritului în care se angajase istoric cultura secular-umanistă modernă culminate în revoluțiile, războaiele și celelalte catastrofe ale secolului XX. Ca orice cultură, și cultura modernă provine, și nu numai etimologic, dintr-un cult: cultul omului empiric dominat, abstract vorbind, de legea egoistă a identității abstracte, legea izolării individualiste; acest cult conduce, arată păr. Florenski, în artă și știință la abstracționism, iluzionism și superficialitate, în economie la cultul dominării și jafului omului și naturii, iar în politică la cultul personalității și totalitarism. Într-un anume sens, nu destinul păr. Florenski este tragic, ci cel al epocii în care a trăit și care s-a dovedit incapabilă să-i înțeleagă semnificația profundă, „post-modernă" am spune azi, a sintezei sale organice între știință, gîndire și preoție. Opera ca și existența sa fascinantă și provocatoare totodată, e mai mult decît un avertisment și un semnal pentru contemporanii săi. Ele sînt o ilustrare vie a acelui cuvînt tulburător pe care l-a scris și justificat filosofic în „teodiceea" sa, cum că omul modern este pus, de fapt, în fața unei alternative supreme: să aleagă *„între Treime și gheenă"* — *„tertium non datur"*. Iar cine zice Treime, zice Hristos, cine zice Hristos zice Biserică, dar zice și Cruce, zice și Jertfă, zice și Martiriu. Contrariul lor nu reprezintă în esență, altceva — și istoria contemporană o confirmă neîncetat și în atîtea feluri — decît o anticipare a Iadului.

În anul 1981, preotul Pavel Aleksandrovici Florenski, matematician, fizician, filosof, teolog și martir, a fost canonizat, împreună cu sutele de mii de neomartiri și mărturisitori ai credinței ortodoxe care și-au dat viața pentru ea și Biserică în persecuțiile staliniste și poststaliniste, de Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse din afara granițelor țării. Ziua cinstirii Sfinților neomartiri și mărturisitori ai Rusiei: 23 ianuarie stil vechi, 5 februarie stil nou. Troparul praznicului, glas 4:

„Ca niște flori ale livezii duhovnicești a Rusiei ați înflorit minunat în timpul demoniceștii prigoane, noilor Mucenici și Mărturisitori fără de număr: Ierarhi și împărați, preoți și monahi, monahi și monahii, bărbați și femei și copii, aducînd prin răbdarea voastră roadă bună lui Hristos. Rugați pe Cel ce v-a sădit să izbăvească poporul Său de toate puterile demonicești și fără-de-Dumnezeu, ca prin suferințele și sîngele vostru să se întărească Biserica spre mîntuirea sufletelor noastre".

*

În alcătuirea acestei prezentări am folosit, fără să le cităm la fiecare pas, din motive de spațiu, spre a nu dubla numărul de pagini al acestui text și așa destul de extins, de următoarele lucrări:

Prezentări generale ale vieții păr. Florenski:

— ierom. Andronik Trubaciov (nepot al păr. Florenski) *„The Personality, Life and Work of Father Pavel Florensky*, „The Journal of the Moscow Patriarchate" nr. 5/1982, p. 18—29 (versiunea rusă originală „Jurnal Moskovskoi Patriarhii" nr. 4/1982, p. 12—19).

— *Idem, K 100-letiu so dnia rojdenia sviascenika Pavla Florenskogo*, „Bogoslovski Trudîi" (Moskova), 23(1982), p. 264—276.

— Idem, *Bishop Antony — Spiritual Father of the Priest Pavel Florensky*, „The Journal of The Moscow Patriarchate", nr. 4/1982, p. 69—78 (în versiunea rusă originală în „Jurnal Moskovskoi Patriarhii" nr. 9/1981, p. 71—77 și 10/1981, p. 67—73).

— Idem, *Wissenschaftler im Priesterrock. Vater Pavel Florenskijs Leidensweg im Ringen um eine religiöse Weltsicht*, „Stimme der Orthodoxie" nr. 3/1989, p. 25—31.

— H. J. Ruppert, *Vom Licht der Wahrheit. Zum 100 Geburtstag von Florenskij*, „Kerygma und Dogma" 28(1982) nr. 3, p. 179—214.

— Robert Slesinki, *Pavel Florensky: a Methaphysics of Love*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 1984, p. 21—50.

— Michael Silberer OSC, *Die Trinitätsidee im Werk von Pavel A. Florensky* (Das östliche Christentum, N.F.Bd. 36), Würzburg 1984, p. 21—50.

— Herman Golz, *Er setzte den Logos gegen das Chaos, Priester P. T. Florenskij (1882—1937)*, „Ostkirchliche Studien" nr. 2—3/1990, p. 105—118 (autorul redă în facsimil documentele recente privind moartea păr. Florenski).

— *Bibliografii generale* ale operei publicate a păr. Florenski și despre el:

— ierod. Andronik Trubaciov, *Ukazatel peciatnik trudov sviașcenika Pavel Florenskogo*, „Bogoslovski Trudîi" 23(1982), p. 280—309 (bibliografia rusă și sovietică completă pînă în 1981, 338 numere).

— Michael Silberer, *op. cit.*, (supra), 1985, p. XVII—XXXV (de Florenski) și p. XXXV—XLIII (despre Florenski, cea mai completă pînă în 1985).

— Michael Hagemeister, P.A. Florenskijs *„Wiederkehr". Materalien zu einer Bibliographie* (1985—1989), „Ostkirliche Studien" nr. 2—3/1990, p. 119—145 (lucrări de și despre Florenski, în rusă și principalele limbi occidentale, pe ani).

Diacon asist. Ioan I. Ică

ORIGINEA ȘI ORIGINALITATEA BISERICII DE LEMN DIN TRANSILVANIA*

„Alături de documentele vechi, de filele bătrînelor cronici, de cumpănitele predanii ale strămoșilor monumentele istorice bisericești sînt izvoare nesecate care ne ajută să cunoaștem aspecte din istoria poporului nostru, să înțelegem moștenirea culturală a străbunilor." [1]

Dacă aceste valoroase considerații s-au putut face în legătură cu monumentele istorice bisericești în general, bisericile de lemn reprezintă „monumentul" prin excelență, biserica inițială, tipul autohton din care au evoluat apoi bisericile întîlnite pe tot cuprinsul pămîntului românesc.

---

* Lucrare de seminar în cadrul cursurilor de doctorat în Teologie întocmită la catedra de Liturgică, Pastorală și Artă bisericească sub îndrumarea P.C. Părinte Prof. Dr. Ilie Moldovan, care a dat și avizul spre a fi publicată.

1 Prea Fericitul părinte Patriarh Justin, *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, 1974, p. 5.

În Transilvania se află de veacuri o mulţime de biserici de lemn, monumente istorice. Aşezate pe vîrfuri de deal sau în străfunduri de văi, locuite de români, aceste biserici sînt comori de artă ale întregului popor şi mărturii ale unei străvechi evlavii, ale prezenţei şi continuităţii româneşti pe aceste meleaguri.

Construcţia lor echilibrată şi armonioasă, încadrată într-un peisaj natural cu care se înfrăţesc, crestăturile artistice ale uşilor de la intrare, minunatele brîuri ce le înconjoară, numeroasele obiecte de cult: sfeşnice, cruci, candelabre, sînt expresia unei vechi şi statornice îndeletniciri a oamenilor acestor locuri.

Faptul că meşterii ţărani din Surdeşti au înălţat acum mai bine de două veacuri cea mai înaltă construcţie de lemn din Europa — ea numără 54 metri — nu poate fi întîmplător şi nici un simplu element de împrumut. Dimpotrivă, realizarea unor astfel de monumente trebuie să aibă la bază experienţa unei îndelungate şi evoluate tradiţii, transmise din generaţie în generaţie.

La originile unei tradiţii arhitecturale româneşti: mărturii lingvistice, istorico-documentare şi arheologice.

Folosirea lemnului ca material de construcţie într-o ţară plină de păduri, în care procesul de încreştinare a coincis cu acela al etnogenezei poporului, este deplin firească.

Despre începuturile manifestărilor artistice creştine pe teritoriul Transilvaniei depun mărturie o seamă de dovezi lingvistice, istorico-documentare, arheologice şi a altor discipline din domeniul istoriei artelor. Analiza denumirilor populare, date principalelor elemente constitutive a caselor ţărăneşti, ca şi a locaşului de cult, dovedeşte existenţa unei tradiţii arhitecturale româneşti foarte vechi. Termenii care privesc casa, cu diferitele părţi ale sale, sînt latini: casa (cassa), fereastră (fenestra), poarta (ostium), strat (stratum), acoperiş (cooperimentum), perete (perietem). Numele principalelor meşteşuguri legate de prelucrarea lemnului sînt de asemenea de origine latină: lemnar (lingvarius), faur (faber).

Nici unul din termenii creştini n-a fost redat prin forme atît de variate ca acela destinat pentru „casa Domnului". Strămoşii noştri daco-romani au folosit, în mod curent, două cuvinte pentru a exprima aceeaşi realitate: basilica şi templum. Pe întreg teritoriul, care se întindea de-a lungul Dunării, de la gurile ei pînă la frontiera imperială pe Rin, biserica se chema „basilica".

La romani, basilica păgînă servea ca local de judecată, tribunal, în care se împărţea dreptatea în numele împăratului. Înţelesul păgîn al lui „basilica" a evoluat încet, spre cel creştin primind sensul de Biserică, adică s-a extins de la locaşul de cult la noua comunitate. În partea de apus a Imperiului, „basilica" a început încă din secolul III să fie înlocuită cu expresia ςεκκλΧκ — adunare, comunitate, local de întrunire, biserică. Din acest cuvînt, au derivat apoi denumirile caselor de cult creştine din limbile romanice: chiesa, eglise, iglesia.

În vreme ce „Eclesia" s-a răspîndit în tot Occidentul, din contră, „basilica" exista numai în ariile izolate, adică în Dacia, Retia, etc.[2] Basilica, singura formă a acestei arii, este mai veche decît „eclesia" şi ţine de faza în care ea a dispărut din limba latină. Termenul „basilica" se va menţine în ambiţia daco-romană de aici înainte în mod neîntrerupt. Desigur, acest cuvînt a fost folosit numai în cadrul romanităţii orientale (besearecă, în aromână, băsearecă în meglenoromână), etc. Cuvîntul este important de reţinut şi dintr-un alt punct de vedere: el denumeşte, în general, locaşul de cult încreştinat din marile oraşe: Axiopolis, Tropaeum, Troesmis, Capidava, Sarmizegetusa, etc.

Un alt cuvînt, care ne duce cu gîndul la existenţa unei arte şi a unor meşteri specializaţi în împodobirea tîmplei, este şi acela de tîmplar. Cuvîntul este luat din latinescul templum, — templu păgîn, întrebuinţat în mod frecvent la sat. În cazul acesta el denumeşte nu atît pe simplul lucrător în lemn, ci pe artiştii populari, oameni care durau la început doar tîmpla şi apoi întreg locaşul de cult în

---

2 Th. Capidan, *Basilica*, în rev. „Biserica Ortodoxă Română" LXI (1938), 1—4, p. 4.

lemn.[3] „Singurul popor latin care a putut avea acest cuvînt în uz, pentru locașurile de cult, păstrat încă din perioada precreștină, alăturea de biserică, era cel român. O mare probabilitate că românii au folosit, în parte, pînă la un anumit timp, deci pînă la încreștinarea maghiarilor acest cuvînt, pentru locașul de cult, este dată în faptul că au păstrat un cuvînt ce derivă de la templu, pentru o parte a bisericii și anume pentru iconostas pînă azi.[4]

Latinitatea lexicului păstrat atît de unitar în graiul popular românesc certifică evident originea acestui sistem constructiv. Creația populară românească a păstrat în memoria sa, mereu intactă, comoara învățăturilor pe care le-a sădit antichitatea.

Vestigiile unei tradiții arhitecturale autohtone ar putea urca pînă la cele dintîi locașuri de cult ale strămoșilor noștri geto-daci, la care „rîvna pentru cele divine era lucru de căpetenie".[5] Fără a coborî vechimea bisericii de lemn pînă într-o epocă anterioară creștinismului, care nu ar corespunde adevărului istoric, existența vechilor altare din munții Transilvaniei ni se pare semnificativă. Ea ne oferă posibilitatea de a surprinde anumite punți de legătură, elemente de continuitate, pe care ni le pune la dispoziție tradiția construirii locașului de cult al înaintașilor noștri din epoci atît de îndepărtate, care se concretizează în cîteva elemente: plasarea în spațiu, planul dreptunghiular și, în mare parte, decorația sculptată a locașului de lemn.

Săpăturile arheologice întreprinse în centrul Transilvaniei au dat la iveală înfățișarea vechilor sanctuare. Ele erau de două tipuri: patrulatere și circulare. Cele în formă de patrulater constau din șiruri de coloane de lemn sau de piatră așezate pe tambururi de calcar. Cele în formă circulară constau din stîlpi așezați în cerc și grupați în chip semnificativ, specific.[6]

Cadrul istoric al formării și încreștinării poporului român ne oferă, de asemeni, cîteva elemente prețioase. Concomitent cu cucerirea romană a Daciei are loc procesul încreștinării. Locașurile dacice de cult oficiale, mai ales din cetățile mai mari, și-au încetat activitatea odată cu instaurarea stăpînirii romane. La sate în schimb, în locuri mai retrase, s-au menținut mai departe clădirile de cult liniare, cu absida poligonală sau curbă. Deodată cu vechiul cult se face resimțit din ce în ce mai puternic, pe tot cuprinsul teritoriului dacic și în lumea orașelor valul creștinismului. Numai așa se poate înțelege, de ce în cursul secolului al IV-lea, încep să circule în lumea strămoșească noile cuvinte „biserică și păgîn".

După retragerea stăpînirii romane, a apărut și fenomenul părăsirii treptate a orașelor, care a făcut ca întreaga viață urbană să decadă, iar populația, parte creștină, să se îndrepte către sate. Este cazul basilicii de la Sarmizegetusa care nu mai servea scopului inițial, dar nici unui scop ritual.[7]

Procesul de încreștinare cerea noilor comunități clădiri modeste, iar acestea, în starea de sărăcie și de exploatare în care se găseau, nu puteau oferi decît tradiționala casă rectangulată cu camere înșiruite și prispă, fie clădirea de cult liniară cu absidă. Clădirile păgîne treceau în folosul celor creștine, cea mai mare din încăperi fiind destinată credincioșilor, în vreme ce a doua, patrulateră sau absidată, servea oficierii cultului.[8]

Pînă acum, cercetările arheologice nu au ajuns încă la confirmarea existenței, în acele timpuri, a casei de cult absidată. Se consideră că ipoteza existenței continuității se impune logic, transmiterea firească a formelor fiind atestată de prezența altarelor absidate, rotunde sau poligonale la bisericile de lemn din Transil-

---

3 Arvinte Vasile, *Terminologia exploatării lemnului și plutăritului*, în Studii și cercetări științifice și filologice, București, 1975, p. 5.

4 Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Rolul Ortodoxiei în formarea și păstrarea ființei și unității poporului român*, în „Ortodoxia" XXX (1978), nr. 4, p. 592.

5 Strabo, *Geografia*, 3—4 VII, *Izvoare privind Istoria României*, vol. III, p. 229.

6 Hadrian Daicoviciu, *Așezări getice din Muntenia*, București, 1966, p. 32—33; Emilian Vasilescu, *Istoria religiilor*, București, 1975, p. 327.

7 Dinu Antonescu, *Originea dacică a arhitecturii bisericilor transilvane de lemn*, în Îndrumătorul pastoral, Alba Iulia, 1978, p. 79.

8 *Idem*, p. 81.

vania. O verigă de legătură cu aceste lăcaşuri de început ar putea să constituie „biserica bordei", ale cărei urme s-au descoperit, îndeosebi în Ţara Românească.[9] „Bisericile bordei" erau lipsite de pronaos, gîrliciul care acoperea scara ţinînd deopotrivă locul pronaosului şi al pridvorului. Forma absidei este mai totdeauna uşor rotunjită şi cîteodată chiar dreptunghiulară, de o deschidere egală cu lungimea navei. Tăvăneala, din despicături mari de lemn, aşezate în două pante, ca suport al acoperişului de paie sau pămînt, ţinea totodată locul acelor bolţi semicilindrice ale bisericilor de lemn.

Peste această zestre moştenită de la înaintaşi, s-au suprapus, de-a lungul veacurilor, notele caracteristice ale lăcaşului de cult creştin. De altfel, problema originii bisericii de lemn este foarte complexă şi, în stadiul de astăzi al cercetărilor, nu i s-a dat un răspuns definitiv.

Celebrul istoric al artei Iosef Strzygowschi, studiind în ansamblu problema arhitecturii în lemn din toate ţările care o posedă, s-a oprit la concluzia că arhitectura în lemn, a apărut înaintea arhitecturii de zid şi că aceasta îi datorează mult celei dintîi.[10]

În ţara noastră, o seamă de cercetători ai problemei înclină să creadă că biserica de lemn s-a dezvoltat pornind de la casa de locuit adaptată necesităţilor liturgice. Ea ar fi pornit de la casa ţărănescă, cu două camere.[11] Într-adevăr, tipul casei cu tindă este atestat de către etnografi ca fiind tipul cel mai frecvent întîlnit în întreaga Transilvanie. Domeniul său cuprinde Bihorul, Sălajul, Sudul judeţului Someş şi o mare parte din judeţele Cluj, Turda, Alba Iulia, în zona de mijloc a Mureşului, în cîmpia Transilvaniei şi zona Tîrnavelor".[12] Asemănarea între casă şi biserică este pusă în lumină de descoperirea unui tip de biserică-locuinţă românească, a cărei înfăţişare de odinioară este păstrată în cîteva stampe. Intre acestea se numără o stampă a unei biserici din Oradea de la 1598 şi alta a unei biserici din Gilău (jud. Cluj). „Planul bisericii din Gilău este compus din două încăperi şi are ca element caracteristic prispa aflată numai în faţa uneia dintre încăperi. De formă dreptunghiulară el este întîlnit des la casele ţărăneşti din Transilvania".[13]

O altă categorie de cercetători, între care George Balş, Eugenia Greceanu şi alţii, susţin o opinie opusă. Astfel doctor arhitect Eugenia Greceanu atacă teoria — Strzygowschi-Vătăşianu-Paul Petrescu — privind derivarea bisericii de zid „de tip longitudinal", denumită ulterior „biserică sală",, din biserica de lemn cu navă unică dreptunghiulară. De asemenea, pune la îndoială derivarea bisericii de lemn de acest tip din casa ţărănească.[14] Ca argument preia schema tipologică propusă de prof. Virgil Vătăşianu şi încadrează în schemă 17 biserici de lemn din Tran-

---

9 Andrei Pănoiu, *Din arhitectura lemnului*, Bucureşti, 1977, p. 140.

10 Iosef Strzygowski, *Der vorromanische Kirchenbau*, cf. Coriolan Petranu, *L'art roumaine de Transylvanie*, Bucureşti, 1931, p. 26.

11 Gheorghe Curinschi-Verona, *Istoria universală a arhitecturii*, vol. II, Bucureşti, 1981, p. 14. „Casa zeului era concepută asemenea unei locuinţe omeneşti ideea religioasă schimbîndu-şi doar funcţionalitatea"; Paul Henry, „Acest tip al unei case de la ţară, nedeosebindu-se aproape cu nimic... de celelalte case de la sat", cf. Coriolan Petranu, *Bisericile de lemn ale românilor ardeleni*, Sibiu, 1941, p. 14; Virgil Vătăşianu, *Contribuţii la studiul tipologiei bisericilor de lemn din ţările române*, în Anuarul Institutului de istorie din Cluj, III, 1960, p. 78.

12 Romulus Vuia, *Le village roumaine de Transilvanie et du Banat*, Bucureşti, 1975, p. 378.

13 Paul Stahl, Paul Petrescu, *O biserică locuinţă românească*, în Studii şi cercetări de istoria artei, Bucureşti, 1957, 1—2, p. 329—331.

14 Eugenia Greceanu, *Arhitectura bisericilor de zid româneşti din Transilvania în secolele XIII—XVII*, teză de doctorat, Bucureşti, 1975, p. 13. „Între cele două mari categorii arhitecturale (lemn-piatră) există interferenţă, dar influenţele se transmit de obicei de la piatră la lemn, întrucît simpla dorinţă de imitaţie a unei forme de boltă nu permite transpunerea în zid a unei forme de lemn, eroare capitală a lui Strzygowski, combătută de George Balş în articolul *„Grinda şi arcul"* în B.C.M.I. XXIV, 1931, p. 66—69.

silvania şi Banat, datate cu inscripţie în veacul al XVII-lea.[15] Ele se încadrează în tipul I (absidă nedecroşată) şi II (absidă decroşată).

Pentru argumentarea evoluţiei bisericii de lemn din casa ţărănească lipseşte biserica de plan dreptunghiular fără absida altarului, presupusă a deriva din casa ţărănească. Singurele exemplare de acest fel cunoscute pînă în prezent în toată ţara, sînt cele două biserici de lemn din Deag (jud. Mureş), Buna Vestire şi Sfinţii Arhangheli, ambele datînd din secolul al XVIII-lea.[16] Exemplul Gilău (Petrescu-Stahl) nu este concludent, întrucît biserica nu mai există, iar discuţia se poartă pe baza unei litografii din secolul al XIX-lea, care permite şi alte interpretări (prezenţa unei abside ascunse de naosul în prim-plan). Celelalte argumente Petrescu-Stahl privind filiaţia casă biserică (posibilitatea de strămutare, identitatea de materiale etc.) nu sînt concludente, întrucît se aplică tuturor construcţiilor în lemn (şuri, grajduri, piue).

Factorul decisiv pentru determinarea tipologică este programul, funcţia clădirii, care antrenează rezolvări spaţiale şi structurale diferite. Separarea pronaos-naos-altar nu are nimic de a face cu casa. „Sublinierea funcţiei de biserică se rezolvă prin acoperirea interioară a bolţii, elemente ce nu apar niciodată la casa ţărănească".[17] Derivarea locaşului de cult din casa ţărănească, după cîteva secole de existenţă a creştinismului, presupune, pe de altă parte, izolarea totală a comunităţilor româneşti de lumea creştină europeană, aserţiune care este contrazisă de izvoare scrise şi dovezi arheologice.[18]

Divergenţa aceasta de păreri ascunde în substratul său posibilitatea unor influenţe reciproce de la biserică la casă, dar şi invers. Fără a intra în detalii, se pare totuşi că rolul primordial în constituirea unei tradiţii arhitecturale religioase l-a avut înţelegerea profundă a strămoşilor noştri, conform căreia locaşul de cult este spaţiul unei prezenţe divine, care se reflectă în forme sensibile, precum: orientarea locaşului totdeauna spre răsărit, preferinţa pentru o anumită formă a lăcaşului (de obicei dreptunghiular), decoraţia exterioară încărcată de simbolica cerului.

Cum este firesc, arhitectura bisericească de lemn s-a dezvoltate în paralel cu cea de zid, reflectînd evoluţia formelor de cult, nivelul material al comunităţii precum şi posibilităţile meşterilor locali de a realiza monumente de valoare cu mijloace relativ modeste. Cele mai vechi urme de biserici descoperite pînă în prezent pe teritoriul Transilvaniei provin de la clădiri de piatră. Este vorba de fundaţiile a două biserici dezgropate lîngă cetatea Dăbîca. Ambele biserici erau compuse din cîte un naos dreptunghiular, în timp ce altarul primei biserici era şi el dreptunghiular, iar al celeilalte se termina spre est cu o absidă pentagonală spre exterior şi semicirculară în interior,[19] deci de un tip curent în ambianţa bizantino-balcanică. Descoperirile de la Dăbîca, asociate cu cele făcute recent la biserica ortodoxă din Strei Sîngeorgiu,[20] unde cercetările par a indica prezenţa unei abside dreptunghiulare databilă înainte de secolul al XIII-lea, infirmă teza, conform căreia, apariţia sanctuarului pătrat s-ar datora influenţelor arhitecturii cisterciene.[21]

Izvoarele documentare păstrate din secolele al IX-lea şi al XIII-lea pun ţinutul Transilvaniei în legătură cu Bizanţul, de la care am preluat împărţirea interioară a lăcaşului de cult.[22] Totuşi principalele construcţii transilvănene recurgeau la planul bazilical. S-a răspîndit, astfel, ceea ce se numeşte biserică-sală totdeauna

15 *Contribuţii*... p. 80.

16 Eugenia Greceanu, *Tipologia bisericilor de lemn din zona centrală a Transilvaniei*, în Studii şi lucrări de restaurare, vol. III, 1969, p. 35.

17 Idem, *Arhitectura*..., p. 50.

18 G. Popa Liseanu, *Izvoarele istoriei românilor, Anonimii Bele regis notarii, Gesta Hungarorum*, Bucureşti, 1934, p. 91.

19 Ştefan Pascu, M. Rusu, P. Iambor, *Cetatea Dăbîca*, în Acta Musei Napocensis, V, 1968, p. 169—170.

20 Radu Popa, *Streisîngeorgiu. Ein Zeugnis rumänischer Geschichte des 11—14 Jahrhunderts im Süden Transilvaniens*, în „Dacia", XX, 1976, p. 36.

21 Vasile Drăguţ, *Biserica din Strei*, în Studii şi cercetări de istorie a artei, 1965, nr. 12, p. 229.

22 G. Popa Liseanu, *op. cit.*, p. 9—10, 122—123.

tăvănită." Dacă între secolele X—XII răspîndirea arhitecturii romanice în Transilvania a încurajat dezvoltarea unei arhitecturi de piatră româneşti, prin adaptarea tipului bisericii-sală, construit iniţial în lemn împrumutînd de la basilici şi unele elemente constructive şi formale, în veacurile următoare al XIV-XV-XVI-lea au rămas predominante bisericile construite în lemn.[23]

În zorii secolelor al X-XI-lea la graniţa Transilvaniei îşi fac apariţia ungurii, iar peste un secol vor fi colonizaţi aici saşii. De aceea continuitatea tradiţiei trebuie urmărită în contextul noilor infiltrări. Se ştie că pînă la aşezarea definitivă a ungurilor în cîmpia Panoniei triburile maghiare — ce de altfel toate popoarele migratoare — nu aveau arhitectură proprie, locuinţa lor caracteristică fiind cortul.[24] După aşezarea lor în cîmpia Tisei, ungurii au preluat de la români meşteşugul construcţiilor în lemn. Aceasta rezultă din două ştiri datînd din vremea regelui Ladislau I cel Sfînt (1077—1095). Astfel, sinodul de la Szabolcsz din 1092 a hotărît să fie reconstruite vechile biserici distruse prin foc (arse n.n.).[25]

Meşterii ţărani din Transilvania au continuat, pe mai departe, să dureze locaşurile lor de cult în lemn. Cercetările arheologice efectuate la Voievozi (jud. Bihor) au demonstrat că biserica era încadrată de mari construcţii în lemn, probabil corpuri de chilii caracterizate prin folosirea unor fundaţii de piatră, legate cu mortar de pămînt. Aceste procedee tehnice îşi găsesc analogii perfecte la Cuhea în Maramureş şi la Suceava.[26]

Un contact mai complex l-a avut arta bisericii de lemn cu arta gotică a saşilor aşezaţi în Transilvania, care au introdus în arhitectura eclesiastică arcul ogival şi tendinţa spre înălţime. Totuşi, acoperişul bisericilor noastre a rămas pe mai departe coborît peste navă, pînă aproape de pămînt. La fel, turnul nu a fost preluat în mod simplist, ci asimilat în mod creator. Faţă de turnurile săseşti şi ungureşti, meşterul român transilvănean a introdus svelteţe, graţie, eleganţă, calităţi ce nu se găsesc la cele săseşti şi ungureşti. De altfel, nu aflăm nici o dovadă despre importul lor de aiurea.[27] În vremuri mai îndepărtate au slujit drept turnuri de veghe. De aceea se înalţă mult deasupra edificiului şi ne sugerează observaţia că ele sînt mai înalte în zonele de munte şi de deal şi coboară în trepte din ce în ce mai joase, pe măsura apropierii de zonele de cîmpie. Această variaţie de înălţime şi înfăţişare trădează reminiscenţe din vremea cînd turnul avea un rost practic, de observare.

Mai mult, noi am avut biserici fără turn. „În Transilvania, transmiterea într-o fază tîrzie a elementelor romanice şi gotice... precum şi realizarea construcţiilor în condiţiile economice, politice şi sociale total diferite de cele ale apusului, conduc la interferenţe stilistice cu caracter eclectic, prelucrate în şantiere proprii, care creează forme cu un pronunţat caracter local.[28]

Cît de evoluată era tradiţia artei de a construi în lemn la noi ne lasă să înţelegem şi o relatare culeasă de Paul din Alep, arhidiacon însoţitor al patriarhului Macarie al Antiohiei, aflat în călătorie în ţările noastre. El consemnează informaţia conform căreia, un pustnic, care trăia în împrejurimile mănăstirii Dintr-un lemn, ar fi construit locaşul din lemnul unui singur arbore.[29] Motivul pentru care i s-a dat această denumire este că, în vremurile vechi, locuia aici un pustnic care

23 Virgil Vătăşianu, *Istoria artei europene*, I, Epoca medie, Bucureşti, 1967, p. 338.

24 În acest sens sînt edificatoare referirile din *Cronicon pictum Vindobonensis*, privitoare la corturile regelui Atila cap. IX—XV, Cf. Popa Liseanu, *op. cit.*, p. 9—10.

25 Ladislau Gal, *L'arhitecture religiose en Hongrie du XI—XII-emes siecles*, cf. Vasile Drăguţ, *O vatră de străveche cultură românească*, în vol. Monumente istorice bisericeşti din eparhia Oradiei, Oradea, 1978, p. 20.

26 Radu Popa, *Valea Bistrei în secolele XIII—XIV*, în Cercetări documentare şi arheologice în nordul Bihorului, Oradea, 1972, p. 215—219.

27 I. D. Ştefănescu, *Arta veche a Maramureşului*, Bucureşti, 1968, p. 33.

28 Eugenia Greceanu, *Influenţa gotică în arhitectura bisericilor de zid din Transilvania*, în Studii şi cercetări de istorie a artei, I, 1971, p. 33.

29 *Călători străini despre ţările române*, VI, Bucureşti, 1968, p. 33.

deşteptîndu-se a găsit o icoană a Maicii Domnului, care i-a spus: „Dorinţa mea este ca tu să clădeşti o biserică din acest copac". Aşadar, pustnicul s-a sculat, a tăiat copacul şi a început să clădească din el o biserică frumoasă pe care a acoperit-o şi a ridicat-o din lemnul unui singur copac.[30]

Dăinuirea unei astfel de tradiţii este atestată şi de faptul că la bisericile vechi (Ieud) scara este cioplită dintr-o singură bucată de lemn, treptele fiind scobite tot din lemn.[31] Uşile la tindă se încuiau şi descuiau cu chei din lemn. Din Transilvania duceau românii de peste munţi cuiele din acelaşi material necesare construcţiilor caselor şi bisericilor.

În legătură cu naşterea unei tradiţii arhitecturale româneşti, un rol important trebuie să fi avut chiar slujitorii altarelor, preoţi şi călugări. Foarte de timpuriu s-au ridicat dintre slujitorii Bisericii clerici care au deprins meşteşugul construirii şi înzestrării bisericilor: preoţi, diaconi şi dieci, care ştiau construi biserici de lemn. Din numărul celor mulţi rămaşi anonimi sînt cunoscuţi preoţii maramureşeni Ignat Opriş, care, împreună cu fiul său, au cioplit lemnul bisericii din satul lor. Alt preot constructor de biserică, arhitect şi sculptor în lemn, a fost preotul Lazăr din judeţul Hunedoara. Stîlpul porţii bisericii din Birtin, jud. Hunedoara are inscripţia că biserica a făcut-o popa Lazăr la 2 aprilie 1690.[32]

Alături de preoţi, am putea aminti şi numele altor meşteri: Ilie Tulea, meşterul bisericii din Rieni (jud. Bihor), Isaia, Ignaţiu, Crăciun, meşterii bisericii din Brădet (jud. Bihor), Nicola Ursu, marele revoluţionar Horia de la 1784 de la Cizer (jud. Sălaj). Ei poartă nume româneşti şi sînt exponenţii cunoscuţi ai multor generaţii de anonimi, prin a căror muncă s-au înălţat neîncetat mărturiile existenţei noastre continue pe aceste meleaguri.

Vigoarea şi trăinicia tradiţiei arhitecturale româneşti este confirmată de supravieţuirea ei în arta bisericilor de piatră din Transilvania şi de iradierea ei în arta bisericilor ţărilor de peste munţi. „Arhitectura românească din piatră din judeţul Hunedoara este un conglomerat, din care se desprinde ca bază indigenă, care a supravieţuit tuturor înfluenţelor străine: tipul bisericilor de lemn longitudinale cu bolta semicilindrică".[33]

Bolţile, mai mult romanice decît gotice ale bisericilor moldoveneşti de zid, se explică bine şi se leagă de evoluţia bisericilor de lemn ale Maramureşului şi Transilvaniei, de semicilindri organizaţi din bîrne şi scînduri groase, de poliedrii absidelor şi de procedeele folosite în Maramureş pentru acoperirea încăperilor. „Inrîurirea Maramureşului se poate urmări cu folos în Moldova şi anume în bisericile vechi din secolele XIV, XV şi XVI. Acestea sînt compartimentate: un zid desparte naosul de pronaos şi acesta comunică prin mijlocirea unei uşi de mici proporţii deschisă în cel dintîi. Zidul aminteşte şi reproduce peretele de grinzi maramureşan, care se întîmpină în toate bisericile din această regiune".[34]

Tipologia bisericilor de lemn din Transilvania.

Dintre cele două mari sisteme de tehnică a construcţiilor de acest fel din Europa, bisericile noastre de lemn sînt construite în cununi de bîrne orizontale, aşa-numitul sistem Blokbau. Ele se deosebesc astfel de bisericile din nordul continentului, construite în sistemul Mastenbau, la care stîlpi înalţi de lemn formează un fel de schelet completat cu pereţi de bîrne verticale.[35]

Ţăranul român, care în general a fost arhitectul şi constructorul propriei sale

30 Este vorba de fosta biserică de lemn care pare să fi existat încă din secolul al XVI-lea, căci în 1578—1579 Mihnea Turcitul îi întăreşte unele privilegii, cf. I. Donat, *Fundaţiile religioase ale Olteniei* în Arhiva Olteniei, XV, 1936, p. 66.

31 Atanasie Popa, *Bisericile de lemn din Transilvania*, Timişoara, 1942, p. 7.

32 Pr. prof. Ştefan Lupşa, *Clerici români meşteşugari*, în Studii Teologice, II (1950), 7—8, p. 418.

33 Virgil Vătăşianu, *Vechile biserici de piatră româneşti din judeţul Hunedoara*, în Anuarul comisiunii monumentelor istorice, Cluj, 1930, p. 220.

34 I. D. Ştefănescu, *op. cit.*, p. 34.

35 Paul Petrescu, *Arhitectura ţărănească în lemn din România*, Bucureşti, 1974, p. 9.

case şi biserici, a folosit de-a lungul veacurilor ca materiale de construcţie de bază: lemnul, pămîntul, păioasele, cărămida. Lemnul a fost folosit sub toate formele lui: de la trunchi de copac curăţat numai de ramuri, pînă la cele mai felurite grinzi şi cele mai fine elemente cioplite şi fasonate. „Se găsesc în regiune toate elementele de construcţie şi decoraţie a bisericilor de lemn: construcţia din bîrne orizontale, bolta semicilindrică, absida poligonală, acoperişul în patru ape, consolele, decorul torsadei în relief, ornamentarea geometrică şi chiar turnul de est, cu galeria deschisă şi săgeată piramidală (cu excepţia săgeţii elansate flancată pe patru turnuri.[36]

Plecînd de la forma dreptunghiulară alungită, planul bisericii de lemn a căpătat în decursul veacurilor felurite înfăţişări, încît putem distinge cinci categorii sau familii de planuri pe întinsul patriei. Fiecare categorie are un tip de bază şi mai multe variante proprii.

Grupa I, care cuprinde formele cele mai vechi (păstrate prin refaceri sau reproduceri succesive), se caracterizează prin aceea că întreg planul poate fi înscris într-un dreptunghi alungit, ale cărui capete sînt teşite. Teşitura, de formă poligonală, poate avea două pînă la şase laturi. Adesea biserica primeşte un portic, fie numai în faţa pronaosului, fie cîteodată numai pe una din laturile lungi, alteori pe amîndouă sau chiar şi în faţă şi pe laturi. Exemple reprezentative ale acestui grup de biserici sînt monumentele din Deag (jud. Maramureş), Turbuţa, Bîrsăul-Mare, Sighetu-Silvaniei (Sălaj), Delureni, Sub-piatră, Valea Crişului (Bihor), Rona de Jos, etc.

Grupa a II-a cuprinde bisericile în care pronaosul şi naosul formează un corp comun, dreptunghiular, căruia îi urmează, spre răsărit, o încăpere mai mică — absida altarului, a cărei formă poate fi pătrată sau poligonală cu trei pînă la şase laturi. Adesea pronaosul are şi el o formă absidată şi nu sînt rare cazurile cînd edificiul este prevăzut cu un pridvor sau o prispă, fie numai frontal, fie pe una sau două din laturile lungi, fie în sfîrşit pe trei laturi. Printre elementele cele mai izbutite ale acestui tip amintim bisericile din Hotar, Tilecuş, Brădet (Bihor), Piroşa, Stobor, Letca (Sălaj), Glod (Maramureş), etc.

Grupa a III-a o formează bisericile — puţine la număr — în care cele trei încăperi rituale sînt decroşate în scară, de la apus spre răsărit: pronaosul dreptunghiular supralărgit, dispus cu laturile lungi perpendiculare pe axa longitudinală a edificiului, naosul relativ mai spaţios, tot dreptunghiular, însă dispus cu laturile lungi paralele cu axa longitudinală şi absida poligonală.

Cele mai vechi biserici de acest fel par să fie cele din Zagra, jud. Bistriţa-Năsăud (sec. XVII), cele din Fînaţe, adusă din Top şi cea din Gîrboul Dejului (sec. XVII), ambele din judeţul Cluj.

Grupa a IV-a înglobează bisericile al căror plan are o formă de cruce, încăperea mediană, naosul, depăşind ca mărime atît pronaosul, cît şi absida altarului. Puţinele variante aparţinînd acestei categorii pot avea absida altarului — cîteodată şi pronaosul — formă poligonală. De asemenea, pronaosul pătrat poate fi precedat de un pridvor. Astăzi grupul cel mai compact de monumente de acest fel îl rezervă numai zona de la nord-vest şi sud-vest de Tîrgovişte. Este vorba de bisericile din Frasinul din Deal (jud. Dîmboviţa), biserica din Schela (jud. Gorj), biserica din Mislea şi altele.

În grupa a V-a sînt cuprinse bisericile al căror plan are forma unui trilob, fiind vorba de o contaminare a planului caracteristic grupei a doua cu planul trilobat al bisericilor de zid. Ca şi în celelalte categorii biserica poate avea adesea pronaosul absidat şi pridvor în faţa intrării.[37] Elaborarea planului trilobat al bisericii de lemn pare să aparţină în exclusivitate Moldovei din perioada de început a secolului al XVIII-lea, de unde a iradiat atît în Transilvania cît şi în Ţara Românească. În Transilvania, el este reprezentat de cele patru monumente de la Reghin, Topliţa, Bilbor şi Tulgheş (jud. Mureş).

Faţă de această tipologie, evident mult evoluată, biserica de lemn din Transilvania a conservat, de-a lungul veacurilor, cel puţin pînă în secolul al XVIII-lea, primele două tipuri tradiţionale lăcaşului de cult planul care poate fi înscris într-un dreptunghi alungit, ale cărui capete sînt teşite (cu absida nedecroşată) şi planul

36 Coriolan Petranu, *L'art roumaine de Transylvanie*, Bucureşti, 1938 p. 26.

37 Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, Bucureşti, 1982, p. 72—75.

în care pronaosul şi naosul formează un corp comun dreptunghiular, căruia i se alătură absida altarului decroşată în interior. În Transilvania, lipsesc sau sînt întîlnite foarte rar şi accidental bisericile încadrate în grupele a IV-a şi a V-a, respectiv cele a căror plan are forma de cruce sau de trilob, la care evoluţia s-a manifestat urmînd un traseu semicircular. La bisericile din această parte a ţării, evoluţia acumulată o dată cu scurgerea vremii a urmat un traseu liniar. Aceasta se poate observa urmărind capetele teşite ale absidei altarului care pornesc din extremităţile de nord-est şi sud-est ale naosului. Acelaşi lucru se poate afirma şi în cazul celui de-al doilea tip, care are nava dreptunghiulară, iar absida fie dreptunghiulară, fie pătrată, fie poligonală retrasă în interior urmînd acelaşi traseu liniar, care conferă bisericii de lemn din Transilvania o mai mare fidelitate faţă de tradiţia arhitecturală autohtonă.

Analizînd tipologia bisericilor de lemn, constatăm că în toate cele trei „ţări" româneşti se întîlnesc mai mult sau mai puţin toate formele de plan, fenomen de interferenţă, care cu rare excepţii este caracteristic arhitecturii în lemn.

Formă specifică arhitecturii de zid, absida semicirculară este excepţional de rar redată în lemn: dar cu atît mai mult prezenţa sa şi în Transilvania (Bulgari, Sălaj), pe care tradiţia o atribuie anului 1547 şi în Banat prin locaşul de la Dragomireşti ca şi în Moldova (prin absida Schitişorului) constituie mărturia unor tradiţii comune.[38]

În Ţara Românească, bisericile de lemn sînt îndeobşte foarte simple. Încăperea sfîntului altar, în majoritatea cazurilor puţin mai îngustă decît naosul şi pronaosul, are o formă poligonală; mai rar deşi de uzanţă mai veche, dreptunghiulară. Vechile biserici din Ţara Românească erau lipsite de turn, avînd înfăţişarea unei case de locuit. „Una din cele mai vechi ce ni s-a păstrat într-un sat din judeţul Vîlcea (Grămeşti), datată de o inscripţie în anul 7173 (1664), nu are, în afară de forma poligonală a altarului şi de crucile micuţe care marchează vîrfurile învelitorii nici un alt semn exterior care să o deosebească prea mult de o casă".[39] În Ţara Românească, biserica avea proporţii reduse, era sobră şi lipsită de monumentalitate. Alături de biserica din Grămeşti, vom recunoaşte aceste note caracteristice la alte locaşuri precum: biserica din Pişteştii din Deal (jud. Gorj), biserica din Pietrarii de Jos (jud. Vîlcea).

În Moldova, majoritatea bisericilor de lemn păstrate datează de la sfîrşitul veacului al XVIII-lea şi din al XIX-lea. Planul multora din ele interpretează în mod vădit forme caracteristice arhitecturii de zid: naosul este lărgit în lături cu două abside, iar pronaosul se încheie adesea ca şi cea dinspre răsărit în formă de absidă poligonală. Cele 147 de biserici de lemn cunoscute se grupează în 11 tipuri de plan. Cinci dintre acestea reprezintă forme străvechi, cu navă dreptunghiulară, întîlnită pe întreaga arie de formare a poporului român. Specific acestei provincii este elaborarea planului treflat „care pare să aparţină în exclusivitate Moldovei, de unde a iradiat atît în Ţara Românească cît şi în Transilvania.[40] La bisericile din Moldova nu vom regăsi prispele, a căror realizare ne farmecă în Transilvania. Locul lor este luat aici de pridvorul amplasat pe latura de sud sau de vest a locaşului, pe care îl vom putea admira la bisericile din Miroslăveşti-Iaşi, Pogleţi-Bacăuş, Mănăstioara-Suceava şi altele.[41]

În Transilvania, numeroase biserici de sat ce ni s-au păstrat — multe datînd din veacul al XVII-lea — sînt de o remarcabilă ţinută şi reproduc tipuri şi forme caracteristice, ale căror origini se pierd în negura veacurilor. La bisericile de lemn din Transilvania se observă tendinţa meşterilor anonimi de monumentalizare a spaţiului. Elementele esenţiale ce atrag privirea din exterior în compoziţia arhitecturală a mai tuturor bisericilor transilvănene sînt pridvorul şi turnul.

---

38 Ioana Cristache Panait, *Biserica de lemn, document al unităţii româneşti*, în „Biserica Ortodoxă Română" C (1982), 1—2, p. 156.

39 Grigore Ionescu, *op. cit*, p. 75.

40 Ioana Cristache Panait, *Bisericile de lemn din Moldova*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei" XLV (1969), 7—8, p. 690.

41 Andrei Pănoiu, *Din arhitectura lemnului în România*, Bucureşti, 1977, p. 110.

Pridvorul este aşezat de obicei pe faţada dinspre apus a edificiului. El precede, apără şi pune în evidenţă intrarea, avînd aceeaşi funcţie şi aceleaşi forme ca şi prispa casei ţărăneşti. În Maramureş, pridvorul are adesea un etaj puţin mai îngust, care, separat de arcadele parterului printr-o poală de acoperiş, se continuă întocmai ca învelitoarele navelor laterale ale unor basilici.

Ceea ce deosebeşte însă bisericile de lemn transilvănene de cele din celelalte părţi ale ţării şi constituie punctul de greutate al artei lor constructive este turnul clopotniţă ridicat peste pronaos. De o înălţime considerabilă, în raport cu restul edificiului, el ţîşneşte deasupra acoperişului ca un adevărat turn de catedrală gotică. Executate cu o artă îngrijită, mai ales în Maramureş — unde găsim şi cele mai numeroase, mai vechi şi mai splendide realizări în lemn (Fildu de Sus, jud. Sălaj, Bîrsana, Cuhea, Surdeşti, Ieud, jud. Maramureş), — aceste turnuri clopotniţe sînt alcătuite dintr-o bază în formă de turlă prismatică, cu patru laturi, peste care se ridică un foişor deschis, terminat printr-un elegant coif piramidal înalt şi ascuţit care vrea să străpungă cerul. Uneori, mai ales în Bihor şi Cluj, acesta este încadrat la bază cu patru mici turnuleţe.

Arta bisericilor de lemn nu este o artă hibridă, pasivă şi mimetică, ci una în permanentă efervescenţă evolutivă.[42] Ea a ştiut să adauge tradiţionalului de forme şi detalii elemente noi, care au darul să le confere un spor de eleganţă, frumuseţe şi originalitate. Fenomenul acesta iese în evidenţă dacă ne oprim la tipologia în cadrul bisericii de lemn transilvănene. Dincolo de tiparele unei unităţi fundamentale, se poate distinge în Transilvania, o mulţime de forme interpretative şi rezolvări artistice specifice fiecărei regiuni.

Din analiza tipologică a bisericii de lemn din zona centrală a Transilvaniei se desprind următoarele concluzii. Din totalul celor 44 de biserici studiate, 17 au nava dreptunghiulară, cu absida altarului poligonală. Trei dintre acestea prezintă o variantă diferenţiată, prin terminaţia poligonală a pronaosului, formă caracteristică ţinutului Hunedoarei. În această zonă, tipologia prezintă următoarele particularităţi:

— este utilizat curent tipul de plan dreptunghiular cu absida poligonală decroşată, fără a putea fi locolizat într-o anumită perioadă de timp;

— absida altarului este terminată spre est cu trei laturi;

— majoritatea bisericilor nu au turn;

— absenţa — probabil impusă a turnului clopotniţă pe pronaos, ceea ce a condus la ridicarea clopotniţelor de lemn independente.[43]

Nava cu absida decroşată cu cinci laturi este predominantă la bisericile de lemn din Sălaj. Prin această variantă, biserica de aici se leagă organic de celelalte zone, respectiv de biserica din Moldova, dar mai ales de Muntenia unde tipul dreptunghiular a fost predominant. O altă formă de plan preferată de meşterii sălăjeni este cea constituită dintr-un dreptunghi cu absida decroşată pătrată. Prezenţa sa aici în exemplare mai vechi decît cele de pe valea Agrişului, precum şi vecinătatea cu zona Bihorului, ne îndreptăţeşte ipoteza că lăcaşul cu absida pătrată a fost predominant în întreaga ţară a Sălajului. Faptul că această variantă a planului dreptunghiular nu se regăseşte în Banat, Muntenia sau Moldova, poate constitui punctul de plecare al cercetării originii acesteia în arhitectura Transilvaniei.[44]

În ceea ce priveşte arhitectura bisericilor de lemn din Transilvania, ţinem să facem remarca că există mai multe subzone, determinate de contacte cu zonele vecine sau de condiţii locale diferite. Astfel spre deosebire de ţinutul someşan, unde turnul tradiţional este scund, cu foişor şi săgeată de o mică înălţime, meşterii sălăjeni, sub influenţa turnurilor maramureşene, se abat de la tradiţie. Păstrînd dimensiunile scunde ale turnului propriu-zis, el îl înalţă cu cîte o săgeată de o accentuată verticalitate. Turnul lipsea pentru că prea puţine erau bisericile de sat înzestrate cu un clopot, pe de altă parte în evul mediu, însemnul său era

42 Alexandru Bauer, *Unele aspecte privind tipologia, interferenţele şi problema spaţiului arhitectural la bisericile de lemn de pe valea superioară a Mureşului*, în „Mitropolia Ardealului" XV (1979), 10—12, p. 117.

43 Eugenia Greceanu, *Tipologia...*, p. 39.

44 Ioana Cristache-Panait şi Ion Schelleti, *Bisericile de lemn din Sălaj*, în „Buletinul Monumentelor Istorice", 1971, I, p. 36.

apanajul feudalităţii. Inspirate din formele devenite curente în Ţara Lăpuşului şi în Maramureş, aceste turnuri ar putea fi tot atît de bine o născocire a meşterilor locali care se dovedeau pricepuţi şi netemători atunci cînd înălţau spre cer săgeţile coifurilor de şindrilă.

Numai în Maramureş se pot remarca cu uşurinţă următoarele sub-zone: 1) O sub-zonă plasată în vestul Maramureşului, definită geografic de bazinul Marei şi Cosăului şi de cursul inferior al Izei pînă la Bîrsana în care folosirea lemnului de stejar a imprimat bisericilor anume caractere constructive.

2) Sub-zona centrală cuprinzînd cursul mijlociu al Izei între Srîmtura şi Săliştea de Sus şi apa Viseului, în care s-a dezvoltat arhitectura cunoscută îndeobşte sub denumirea de maramureşană, incluzînd cele mai reprezentative biserici de lemn (Ieud, Dragomireşti, Cuhea, Rozavlea). Caracteristic arhitecturii acestor biserici este supraînălţarea boltii naosului, ce se sprijină nu pe pereţii clădirii, ci pe un sistem de grinzi şi console. Prin urmare la exterior avem acoperisuri cu poală dublă: o streaşină pentru pereţi şi acoperişul propriu-zis al bolţii semicilindrice. Aspectul lor de ansamblu aminteşte de bisericile de tip basilical din arhitectura romanică, dar de care se deosebesc prin nava unică dreptunghiulară.

3) Sub-zona sudică cuprinzînd cursurile superioare ale Izei şi Viseului (satele Săcel, Moisei, Borşa), în care se resimt deopotrivă legăturile cu Năsăudul vecin spre sud (acoperişul mai scund) şi cu Bucovina vecină spre est.[45]

Cum am anticipat deja, folosirea turnului cu săgeată elansată s-a extins şi în zonele limitrofe, prilejuind o admirabilă interferenţă arhitecturală. Această interferenţă o vom putea surprinde în Ţara Oaşului şi parţial în judeţul Cluj, unde vom întîlni biserici cu turnuri puternice şi acoperiş în două poale.

Dispus mai adesea pe o singură latură, cea de apus sau cea de miazăzi, alteori pe două sau chiar pe trei şi pe patru, înconjurînd biserica cu o adevărată horă de stîlpi, tîrnaţul intervine ca un element hotărîtor în expresia arhitectonică a bisericilor de lemn din părţile Bihorului, Sălajului şi Sătmarului. Se impun atenţiei pridvoarele bisericilor din Subpiatră, Delureni, Gheorghie (jud. Bihor) şi atîtea altele fiecare exprimînd două constante caracteristici ale arhitecturii populare româneşti: echilibru de tip clasic şi comuniunea cu natura.[46]

Datorită răspîndirii sale, la aproape toate bisericile de lemn din ţară, pridvorul-prispa-tîrnaţul întîlnit pretutindeni la casele vechi româneşti trebuie să aibă o vîrstă considerabilă, originile sale confundîndu-se cu cele ale istoriei poporului nostru.

Bisericile de lemn din Hunedoara şi Zărand — o zonă apăsată de oprelişti politice şi confesionale a căror urmări a fost sărăcia — manifestă tendinţa acuzată de monumentalitate. Tipic bisericilor din această zonă este planul dreptunghiular, cel mai aproape de înfăţişarea unei nave sau corăbii, a cărui îndelungată şi neîntreruptă întrebuinţare a trecut în arta bisericilor sală de zid de la Strei-Sîngeorgiu, Sfîntă Maria Orlea. Locaşurile de aici sînt străjuite de turnuri înalte, dar la scară care nu se poate compara cu aceea a bisericilor din nordul ţării.

La rîndul lor, bisericile de lemn din judeţul Arad, aflate în imediata apropiere de cele analizate mai sus, au planul basilical, foarte simplu, totdeauna cu o singură navă.[47] Lipsesc aproape cu desăvîrşire planurile centrale. Biserica este lipsită de pridvor, iar turnul a suferit o influenţă a artei baroce. „Ţările Haţegului, ale Zarandului, ţinutul Pădurenilor au fiecare dintre ele caractere distincte ale arhitecturii de lemn, subsumîndu-se în genere tipologiei arhitectonice a frontului apusean al Carpaţilor, cuprinzînd larga arie a Munţilor Apuseni, între Someş şi Mureş. Între monumentele reprezentative ale acestei zone putem aminti bisericile din Honţişor, Tisa, Petriş, Sălişte, Troaş şi altele.

În Banat lipsesc elementele pentru un tablou general al evoluţiei locaşului de lemn, întrucît în secolul al XVIII-lea majoritatea satelor au înlocuit biserica de

---

45 Tancred Bănăţeanu, *Arta populară din nordul Transilvaniei*, f.a. p. 24.

46 Vasile Drăguţ, *O vatră de . . .*, *op. cit.*, p. 23.

47 Coriolan Petranu, *Bisericile de lemn din judeţul Arad*, Sibiu, 1927, p. 15.

lemn cu cea de zid. Cele care au rămas pînă astăzi sînt puţine la număr. Tipologic, ele se leagă organic de planul bisericii din Transilvania, afişînd aceeaşi înfăţişare şi decoraţie exterioară. Realizarea turnului trădează şi aici o influenţă barocă. „Dacă bisericile de lemn maramureşene încîntă mai ales prin eleganţa turnurilor lor cu verticalitate accentuată, cele din Crişana şi Cluj prin minunatele prispe, cele din Banat se remarcă prin tonalitatea coloristică a picturii".[48]

Avînd în vedere această „Unitate în varietate", putem observa că nicăieri ca în arhitectura bisericii de lemn nu este mai sensibilă organicitatea concepţiei teologice-religioase care se întîlneşte cu utilul, funcţionalul şi esteticul. Ea îi conferă farmecul, eleganţa şi ineditul. Acest farmec este determinat de „perpetua regăsire a matricei stilistice tratată într-o imensă gamă a variaţiilor şi bogat nuanţată pe cîteva principii constructive".[49]

Originalitatea bisericii de lemn din Transilvania.

Originalitatea bisericii de lemn din Transilvania nu rezultă din născocirea unor forme nemaiîntîlnite. Vocabularul arhitectonic este universal şi se reduce în esenţă la două tipuri de plan: unul central şi celălalt longitudinal orientat către răsărit. Bisericile de lemn din Transilvania au vădită preferinţă pentru planul longitudinal, pe care îl vor combina în variante mereu noi ale unui vocabular străvechi. Planul lor n-a fost influenţat de nici unul din stilurile istorice: bizantin, romanic, gotic. Nu avem nici o singură biserică de lemn cu trei nave. Cu două avem la Călineşti în Maramureş, dar nu sînt paralele cu axa bisericii, ci transversale, datorită adăugirilor ulterioare. Planul în formă de cruce este greu de executat în lemn. Boltitura este mai complicată şi tot nu este sferică, ci piramidală. Nu avem nici o biserică cu boltă pe naos, după modelul celor bizantine, cu toate că în Moldova şi mai ales în Muntenia, bisericile de lemn sînt în mare parte cu boltă pe naos şi cu clopotniţă pe pronaos. Românii din Transilvania au păstrat tradiţia din bătrîni despre felul cum trebuie să-şi zidească biserica, spre a se deosebi totuşi de casele oamenilor şi mai ales de a celor de alt neam şi lege.

Soluţiile adoptate de meşterii locali la construirea bolţii au fost pe cît de variate pe atît de originale. Tipul cel mai vechi îl reprezintă bolţile semicilindrice care se racordează la pronaos şi altar. „Cheile de boltă de la bisericile de lemn presupun transpunerea în lemn a bolţilor de piatră romanice, ceea ce confirmă vechimea mare a bisericii de lemn".[50]

Bolţile bisericilor din Maramureş oferă aspecte variate şi originale. La altar ele sînt realizate în formă de sferă, fete triunghiulare plane, părţi din poliedru combinate cu sferă ori cu tavan plan. Într-adevăr, meşterii au trebuit să ştie a lucra, a calcula, a construi şi a ciopli. O particularitate în structura bolţilor este cununa interioară pe care se reazimă pereţii laterali ai bolţii, dînd un aspect foarte plăcut interiorului.

Din punct de vedere al elevaţiei, atributele cele mai caracteristice ale bisericii de lemn sînt, pe de o parte, acoperişul coborît peste navă pînă aproape de pămînt, iar pe de alta, săgeata turnului de cîteva ori mai înaltă decît trupul bisericii. Bisericile de lemn româneşti reprezintă o culme a artei europene de a construi în lemn, fiind, în acelaşi timp, deosebite ca volumetrie de alte zone ale arhitecturii religioase în lemn din Europa. Amintim doar un singur fapt: numai bisericile de lemn româneşti au păstrat „săgeata" gotică, înaltă pînă la 56 metri în plastica lor arhitecturală.

Demn de remarcat este şi faptul că arhitectura naţionalităţilor conlocuitoare din România prezintă, datorită aceloraşi condiţii particulare de viaţă a Bisericii, elemente cu totul caracteristice. Bisericile-cetăţi ale saşilor din Transilvania constituie, prin valoarea lor artistică, un unicat cultural în cadrul lumii germanice; iar casele de lemn ale secuilor conservă tradiţii străvechi, avînd aceeaşi planime-

48 Ioana Christache-Panait, Titus Elian, *Bisericile de lemn din Moldova*..., p. 692.

49 Paul Petrescu, *Arcade în timp*, Bucureşti, 1983, p. 18—19.

50 Idem, *Arhitectura ţărănească*, p. 65.

trie şi acelaşi decor cu casele româneşti, fiind deosebite de arhitectura restului populaţiei maghiare din Transilvania.[51]

Farmecul şi pitorescul acestor sfinte locaşuri îl completează admirabil pridvoarele pe apus şi prispele pe partea de sud. Cele mai frumoase sînt tot în Maramureş, Cluj şi Bihor. În ţara Bihariei caracteristic rămîne pridvorul care înconjoară întreaga biserică într-o horă de stîlpi, făcînd legătura între spaţiul sfinţit al bisericii şi lumea sau „curtea bisericii" din afară.

Dar nu numai arta arhitectonică pune în relief originalitatea monumentului, ci şi arta lor iconografică. În distribuţia temelor, se respectă, în general, canoanele iconografiei ortodoxe, bizantine. În pronaos au fost pictate fecioarele înţelepte şi fecioarele nebune. Pereţii naosului sînt împodobiţi cu scene din viaţa Mîntuitorului, leagănul bolţii (cerimea) cuprinde medalionul Maicii Domnului (orantă), Iisus Pantocrator, icoanele evangheliştilor. Alături de tematica biblico-teologică, pictura acestor biserici reflectă aspecte importante din trecutul frămîntat al neamului nostru. Pictura bisericii din Cubleşu (Sălaj) manifestă în mod direct aversiune faţă de exploatatorii străini pe care preotul din Stobor i-a pictat în balconaşul locaşului. În pictura altor biserici, îndeosebi a celor din judeţele Arad şi Bihor, nemeşii unguri sînt pictaţi în iad învăluiţi în flăcări.

Biserica de lemn din Transilvania, prin arhitectura şi decoraţia care o împodobeşte, dezvoltă o impresionantă teologie, care dă monumentului nota lui de originalitate cu totul aparte. Întreaga înfăţişare a locaşului, de la planul în formă de navă, pridvorul, acoperişul în poală dublă, turnul care ţîşneşte dintr-un acoperiş aplecat pînă aproape de pămînt, afirmă într-un alt limbaj că biserica este „cerul pe pămînt", iar pămîntul este destinat să devină cer. „Biserica de lemn din Maramureş e mică şi modestă, dar atît de desăvîrşită ca gust şi simetrie. Ceea ce impresionează mai mult este, pe de o parte, corpul ei, care, prin streaşinile largi ar vrea să cuprindă pămîntul în braţe şi silueta desăvîrşită a turnului, care se înalţă spre zările senine ale cerului".[52] Nicăieri cosmismul liturgic propriu Ortodoxiei nu a atins un grad mai înalt de exprimare. Natura şi biserica încep parcă a se confunda şi a ne grăi, în felul lor propriu, adevărul că „Cuvîntul s-a făcut trup şi a coborît între noi şi am văzut slava lui" (Ioan 1, 14). „Între morminte şi peste morminte, acoperişul bisericii se pleacă cu grijă ocrotitoare, iar turnul se înalţă feciorelnic, simbolizînd parcă siguranţa învierii morţilor".[53]

Sculptura ţărănească care împodobeşte decoraţia exterioară a bisericilor de lemn reflectă simbolica cerului, convertită şi transfigurată de gîndirea creştină. Ornamentica întîlnită la aceste biserici ilustrează motive arhaice, precum; rozeta solară, pomul vieţii, acvila bicefală gravată pe uşile împărăteşti ale iconostasului, şarpele, dintele de lup, frînghia răsucită, care reprezintă „exemple ale unei arte populare de natură clasică, pline de măsură şi discreţie".[54]

Se pot distinge clar în această artă cele două straturi: precreştin şi cel încărcat cu o bogată semnificaţie creştină care, succedîndu-se, s-au întrepătruns şi s-au transmis în mod neîntrerupt în sculptura bisericilor de lemn de pe tot cuprinsul pămîntului românesc. Sub imaginea soarelui antropomorfizat, reprezentat pe ancadramentele uşilor şi al ferestrelor, oricine va putea recunoaşte chipul Mîntuitorului Iisus Hristos care, prin Întrupare, a luat chip de om, „întru toate asemenea nouă afară de păcat" (Evr. 4, 15), dar a cărui faţă la evenimentul de pe Tabor „strălucea ca soarele" (Mat. XVII, 2). Crucea sculptată alături vine să probeze această interpretare, de care se leagă apoi celelalte figuri ce împodobesc aceste capodopere în lemn. Corespondenţa acestor reprezentări cu texte biblice şi semnificaţia lor soteriologică este evidentă; „Pomul vieţii" (Fac. II, 8) apare frecvent în scrierile ioaneice (Ioan I, 1; Apoc. XX, 2); la fel şarpele (Fac. III, 4). Sfînta cruce apare atît izolată cît şi corelată cu pomul vieţii. Potirul şi discul, obiectele cele mai de preţ pentru săvîrşirea Sfintei Liturghii au trecut în mod neîncetat de la biserici, pe case şi porţi nu numai în Maramureş, ci în toată Transilvania. De aceea, pentru

51 Idem, *Arcade*..., p. 20—21.

52 Nicolae Mărgineanu, *Sub semnul omeniei*, Bucureşti, 1969, p. 185.

53 Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Bucureşti, 1985, p. 275.

54 Idem, p. 259.

întreaga Transilvanie, această decoraţie a constituit un semn distinctiv de etnicitate românească, dovadă a obîrşiei, vechimii şi continuităţii unui neam care, pe aceste meleaguri, a practicat pe scară largă arta construcţiilor în lemn, influenţînd uneori şi arta naţionalităţilor conlocuitoare.

Valoarea artistică a bisericii de lemn constă în admirabila proporţionare a volumelor, în armonia stabilită între părţi şi întreg. Rezultate ale unei continuităţi milenare de practicare a artei construcţiilor în lemn, în care s-a operat o sinteză perfectă a materialului, a formelor şi peisajului, aceste însuşiri conferă bisericilor de lemn o unitate remarcabilă, în care ştiinţa folosirii spaţiului se manifestă în linii ce exprimă totodată graţie şi putere, îndrăzneală şi măsură.[55]

Fără a nega interferenţele asimilate în mod firesc şi creator în arta monumentelor de care ne ocupăm, putem afirma că la obîrşia bisericii de lemn din Transilvania se află o îndelungată şi evoluată tradiţie arhitecturală autohtonă, ale cărei elemente constitutive sînt: planul navei unice cu absida altarului poligonală, construcţia din bîrne orizontale, bolta semicilindrică, acoperişul în poală dublă, prispa, pridvorul şi altele.

Acest fond autohton, reluat în atîtea variante explică, de fapt, şi originalitatea, nota distinctivă a bisericii de lemn din Transilvania în rîndul celorlalte locaşuri sfinte din ţară şi din afara graniţelor ţării.

Prelungind peste veacuri o excepţională moştenire artistică cu largi semnificaţii naţionale, biserica de lemn rămîne o mărturie a ataşamentului românilor transilvăneni, a Bisericii însăşi din această parte a ţării, la acele principii şi forme care au conferit unitate şi originalitate creaţiei artistice româneşti.

Pr. doctorand Dumitru Moca

CUVIOSUL SILUAN ATONITUL
(1866—1938)

ÎNSEMNĂRI DUHOVNICEŞTI*

XIX. RELATĂRI ALE UNOR EXPERIENŢE TRĂITE, ÎNTÎLNIRI ŞI CONVORBIRI CU ALŢI NEVOITORI

Încă din copilăria mea sufletului meu îi plăcea să se întrebe cum s-a înălţat Domnul la ceruri pe nori şi cum erau stînd de faţă la această Înălţare Maica Domnului şi Sfinţii Apostoli. Dar cînd am pierdut harul dumnezeiesc (în anii tinereţii mele), sufletul meu s-a învîrtoşat şi a căzut în robia păcatelor şi nu-mi mai aduceam aminte decît arareori de Înălţarea Domnului. Mai apoi, însă, sufletul meu şi-a recunoscut păcatele; am fost cuprins de o mare întristare pentru faptul de a-L fi supărat pe Domnul şi mi-am pierdut orice îndrăzneală la Dumnezeu şi Maica lui Dumnezeu. Simţeam o mare scîrbă faţă de păcat şi am luat hotărîrea de a intra în mînăstire şi de a-L implora pe Dumnezeu ca Domnul cel milostiv să-mi ierte păcatele.

După satisfacerea serviciului militar m-am dus la mînăstire. Puţin timp după aceasta am fost asaltat de gînduri care-mi sugerau să mă întorc în lume şi să mă căsătoresc. Dar în sufletul meu îmi spuneam cu hotărîre: „Aici voi muri pentru păcatele mele". Şi m-am apucat să mă rog cu tărie ca Domnul să-mi ierte păcatele mele cele multe.

Într-o zi s-a abătut asupra mea duhul deznădejdii: mi se părea că Dumnezeu m-a respins cu totul, că nu mă voi putea mîntui niciodată şi că sufletul meu nu va scăpa de osînda cea veşnică. Simţeam că Dumnezeu este neînduplecat. Această stare a durat un ceas sau ceva mai mult. Acest duh era atît de copleşitor şi apăsător că este lucru grozav şi să-ţi aduci aminte numai de el. Sufletul nu este în stare să-l îndure multă vreme. În aceste clipe poţi să te pierzi pentru veşnicie. Domnul, îndurător, a lăsat duhul răului să ducă o astfel de luptă cu sufletul meu.

Trecuse o vreme; m-am dus la biserică pentru vecernie şi, privind la icoana Domnului, am spus:

„Doamne, Iisuse Hristoase, miluieşte-mă pe mine păcătosul!"

Zicînd aceste cuvinte am văzut în locul icoanei stînd înainte pe Însuşi Domnul Cel Viu şi harul Duhului Sfînt a umplut sufletul şi întreg trupul meu. Şi aşa am cunoscut prin Duhul Sfînt că Iisus Hristos este Dumnezeu şi am fost cuprins de dorinţa de a suferi pentru Hristos.

Din această clipă în care am cunoscut pe Domnul, sufletul meu năzuieşte spre El, şi nimic nu mă mai bucură pe pămînt. Dumnezeu este singura mea bucurie. El e fericirea mea, e tăria mea, înţelepciunea mea, bogăţia mea.

*

Doamne, luminează-ne prin Duhul Tău Cel Sfînt ca noi toţi să înţelegem dragostea Ta.

Domnul ne-a arătat prin tîlharul şi prin fiul risipitor cum vine El cu iubire în întîmpinarea păcătosului care se pocăieşte. Se spune că „Tatăl l-a văzut de departe şi i s-a făcut milă şi, alergînd, a căzut pe grumazul lui şi l-a sărutat", nu i-a făcut nici un repros şi a înjunghiat viţelul cel gras şi a poruncit ca toţi să se bucure. Aşa este mila şi iubirea lui Dumnezeu. Dar omului păcătos Domnul îi pare neîndurător, pentru că nu are harul în sufletul lui.

---

* Arhim. Sophrony, *Starets Silouane. Moine du Mont Athos, Vie — Doctrine — Ecrits*, Paris, 1973, p. 413—437.

*

În Mînăstirea Sfîntului Pantelimon de la Muntele Athos era un frate care obişnuia să se roage neîncetat ca Dumnezeu să-i ierte păcatele. A început să cugete la Împărăţia Cerurilor şi să spună: „Poate mă voi mîntui dacă cer lui Dumnezeu din toată inima mea să-mi ierte păcatele; dar dacă nu voi afla în rai pe părinţii şi rudele mele mă voi mîhni pentru ei, căci îi iubesc. Ce fel de rai va fi deci pentru mine acesta, dacă trebuie să fiu întristat din pricina părinţilor şi rudelor mele ce se vor afla poate în iad?"

Acest frate păcătos gîndea despre Împărăţia Cerurilor: „De vreme ce pe pămînt nici un praznic nu e plin de bucurie dacă nu sînt de faţă rudele şi cei apropiaţi ai noştri, aşa şi în rai voi fi mîhnit dacă nu voi vedea acolo pe cei de aproape ai mei pe care-i iubesc".

Acestea au fost gîndurile lui timp de aproape şase luni. Într-o zi, în timpul vecerniei, fratele şi-a ridicat ochii asupra icoanei Mîntuitorului şi a făcut această scurtă rugăciune: Doamne Iisuse Hristoase, miluieşte-mă pe mine păcătosul" — şi iată că icoana a devenit Însuşi Mîntuitorul Cel Viu. Sufletul şi trupul fratelui s-au umplut de o dulceaţă negrăită. Sufletul lui a cunoscut prin Duhul Sfînt pe Domnul Iisus Hristos, a înţeles că Domnul e milostiv, că e de o frumuseţe şi dulceaţă negrăită. Fratele şi-a dat seama că atunci cînd iubirea lui Dumnezeu umple un om, el nu-şi mai poate aduce aminte de nimeni, şi din acea clipă sufletul lui arde de dragoste pentru Domnul.

*

Doamne, slavă milostivirii Tale. Tu dai sufletului să cunoască dragostea Ta pentru zidirea Ta şi sufletul îşi cunoaşte Stăpînul şi Ziditorul său.

Domnul a dat sufletului omului o cunoaştere îndeajunsă a Lui; mişcat de bucurie, sufletul este înflăcărat de dragostea pentru Ziditorul lui: „Milostiv este Domnul nostru". Şi la acest cuvînt orice gînd încetează.

Sufletul este copleşit de Stăpînul. El îi dă pacea şi, rămînînd în El, sufletul uită pămîntul. El nu mai iubeşte decît pe Singurul Domn şi nu-şi află odihna în nimic decît numai în Ziditorul lui. Din cînd în cînd însă el varsă lacrimi fierbinţi: „De ce am supărat pe Dumnezeul meu cel atît de îndurător?"

*

E o minune pentru mine că Domnul nu m-a uitat pe mine, zidirea Lui cea căzută. Sînt oameni care cad în deznădejde, pentru că îşi închipuie că Domnul nu le va ierta păcatele. Astfel de gînduri vin de la Vrăjmaşul. Nu ne putem noi da seama cît de milostiv este Domnul. Cel al cărui suflet a fost copleşit de iubirea dumnezeiască în Duhul Sfînt ştie cu ce iubire îi iubeşte Domnul pe oameni. Dar dacă scade harul în sufletul lui, nu ştiu cu ce să aseamăn suferinţa sufletului său: ah, cum cere de la Dumnezeu să-i dea din nou harul pe care l-a gustat!

*

Un diacon mi-a povestit.

„Mi s-a arătat Satana şi mi-a zis: „Îmi plac ambiţioşii şi ei sînt ai mei. Tu eşti ambiţios; te voi lua deci cu mine". Dar eu i-am răspuns: „Sînt mai rău decît toţi". Şi Satana s-a făcut nevăzut".

Şi eu am suferit ceva asemănător cînd mi s-au arătat demonii. Eram puţin înfricoşat, dar am spus:

„Doamne, Tu vezi că demonii mă împiedică să mă rog. Spune-mi ce trebuie să fac ca demonii să mă părăsească".

Şi Domnul a grăit în sufletul meu:

„Sufletele celor mîndri suferă pururea de la demoni".

Şi eu am spus: „Doamne, fă-mă să înţeleg care trebuie să fie gîndurile mele pentru ca sufletul meu să afle smerenia".

Şi am primit acest răspuns în sufletul meu:

„Ţine mintea ta în iad şi nu deznădăjdui!"

Din acea clipă am început să fac aşa şi sufletul meu şi-a găsit pacea în Dumnezeu.

*

De la Domnul a învăţat sufletul meu smerenia. Într-un mod care întrece toată mintea, Domnul mi s-a arătat şi a copleşit sufletul meu cu iubirea Lui. Dar apoi a

dispărut. Şi acum sufletul meu năzuieşte după El zi şi noapte. Păstor bun şi milostiv, El m-a căutat pe mine, oaia sa rănită deja de lupi, şi i-a alungat.

Sufletul meu cunoaşte mila Domnului faţă de cel păcătos. Scriu adevărul înaintea Feţei lui Dumnezeu: noi toţi, cei păcătoşi, vom fi mîntuiţi şi nici un suflet nu se va pierde, dacă face pocăinţă. Dar nici un cuvînt nu ar putea descrie cît de bun este Domnul.

Întoarce sufletul tău spre Domnul şi spune: „Doamne, iartă-mă!" şi nu-ţi închipui că El nu te va ierta. Bunătatea Lui nu poate să nu ierte şi El iartă şi sfinţeşte numaidecît. Iată ce învaţă Duhul Sfînt în Biserica noastră.

Domnul este Iubire. „Gustaţi şi vedeţi că bun este Domnul" (Ps. 33, 9). Sufletul meu a gustat această bunătate şi fără să se sature, ziua şi noaptea, mintea mea se avîntă spre Dumnezeu. Mă pun să scriu despre iubirea lui Dumnezeu şi nu mă pot sătura, căci amintirea Dumnezeului Celui Atotputernic înlănţuie şi înrobeşte sufletul meu.

*

Din Duhul Sfînt purcede iubirea şi fără această iubire nu te poţi gîndi la Dumnezeu cum trebuie. Prin Duhul Sfînt cunoaştem iubirea lui Dumnezeu pentru noi, iubirea pe care Domnul o revarsă peste slujitorii Lui, ca ei să se roage pentru lume. N-aş putea face însă aceasta dacă n-aş fi fost învăţat prin har. Să nu credeţi că sînt într-un mare har sau în amăgire. Nu, am cunoscut doar harul în desăvîrşirea lui, dar eu trăiesc mai rău decît ultimul şi cel mai neştiutor om. Sînt schimonah, dar sînt nevrednic de această stare. Nu doresc decît un singur lucru: să fiu mîntuit. În ce priveşte ostenelile şi jertfele, nu fac nici una din acestea. Şi, totuşi, Domnul mi-a dat să gust harul Duhului Sfînt şi el a făcut cunoscută sufletului meu calea lui Dumnezeu ce duce la Împărăţia cerurilor.

*

Sînt întristat pentru că trăiesc cu nepăsare, dar nu pot face mai mult. Ştiu că n-am multă minte, că sînt neînvăţat şi păcătos. Dar, iată, Domnul iubeşte asemenea oameni şi de aceea sufletul meu năzuieşte din toate puterile lui să lucreze pentru El.

Ah, cît de mare este bunătatea lui Dumnezeu! Sînt un om ticălos şi totuşi Domnul mă iubeşte. Pentru că El este însăşi Iubirea în persoană. El iubeşte pe toţi oamenii şi-i cheamă la El: „Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi şi Eu vă voi odihni pe voi" (Mt. 11, 28). Această odihnă în Duhul Sfînt sufletul o primeşte prin pocăinţa lui.

Sîntem acum ultimii monahi. Dar chiar şi acum există încă mulţi asceţi pe care Domnul îi ascunde privirii oamenilor, pentru că ei nu fac minuni văzute; dar în sufletul lor în fiecare zi se săvîrşesc adevărate minuni, numai că oamenii nu le pot vedea. Iată o minune: cînd sufletul înclină spre mîndrie, el se cufundă în întuneric şi melancolie; dar cînd se smereşte atunci vin bucuria, smerita înduioşare a inimii şi lumina.

*

Celui ce are harul, duşmanii îi aduc laude; iar cînd sufletul se lasă ispitit de aceste laude, el pierde, prin însăşi acest fapt, harul. Sufletul înţelege că harul se retrage, dar la început nu înţelege că aceasta vine din mîndrie, şi numai după o îndelungată luptă învaţă să fie smerit. Atunci cînd pierd harul, sufletul meu se mîhneşte şi spune: „De ce am pierdut prin neascultarea mea pe Domnul? Cînd se va mai adăpa iarăşi sufletul meu din iubirea lui Dumnezeu? Cînd va sălta iarăşi în Domnul? Cînd inima mea va fi iarăşi în bucurie şi plină de înţelepciunea lui Dumnezeu, ca Dumnezeu să mă iubească aşa cum l-a iubit pe proorocul David pentru blîndeţele lui sau pe Moise pentru că a fost credincios în toată casa Domnului (cf. Evr. 3, 5)?

*

Domnul ne iubeşte cu o iubire nesfîrşită. Faptul acesta poate fi observat după Sfînta Scriptură şi prin experienţă personală. Sufletul meu păcătuieşte zi şi noapte cu gîndul, dar de îndată ce spun: „Iartă-mă, Doamne, căci sînt foarte slab, şi dă-mi pacea Ta pe care o dai Slujitorilor Tăi", — sufletul meu îşi regăseşte numaidecît pacea.

*

Domnul spune: „Fericiți făcătorii de pace". Și mi-am zis: „Îmi voi petrece o parte din timp în rugăciune tăcută, iar în restul timpului voi încerca să aduc pace oamenilor". M-am dus să mă așez într-o chilie vecină cu cea a unui frate iute la mînie. Vorbind cu el am început să-l îndemn să trăiască în pace cu toți și să-i ierte pe toți. M-a răbdat o clipă, apoi a izbucnit împotriva mea atît de năpraznic încît a trebuit să-mi părăsesc chiar și chilia și n-am putut scăpa de el decît cu mare greutate. Apoi am plîns mult înaintea lui Dumnezeu pentru că pacea n-a putut fi păstrată. Am înțeles că trebuie căutată voia lui Dumnezeu și să trăiești cum vrea Domnul și că nu trebuie să născocești pentru tine însuți noi nevoințe ascetice. Am făcut multe greșeli de acest fel. Citeam și mi se părea că ar fi bine să fac la fel, dar, în realitate, rezultatul era cu totul altul.

*

Este foarte greu să trăiești fără „stareți" (bătrîni experimentați). Sufletul încă neîncercat și lipsit de experiență nu înțelege voia lui Dumnezeu și îndură multe necazuri înainte de a învăța să fie smerit.

*

Chiar la început pe cînd eram tînăr frate, am spus duhovnicului meu că primisem un gînd trupesc, al cărnii, iar duhovnicul mi-a răspuns: „Nu-l mai primi". De atunci, s-au scurs patruzeci și cinci de ani și n-am mai primit niciodată un gînd necurat, nici nu m-am mai supărat vreodată împotriva cuiva, pentru că sufletul meu își aduce aminte de dragostea Domnului și blîndețea Duhului Sfînt și iartă ocările.

*

Acum cincisprezece ani, egumenul (arhimandritul Misail) a trimis pe părintele S. pe barca cu pînze a mînăstirii, dar el a refuzat spunînd: „Nu mă duc". Atunci egumenul l-a întrebat: „Unde vrei să te duci?" Părintele S. i-a răspuns: „Să tai lemne în pădure". S-a dus, dar la puțin timp după aceea a căzut un pom peste el, drept pentru care a rămas mult timp la pat și a făcut pocăință pentru neascultarea sa.

Și iată că și eu am sfîrșit odată prin a dobîndi o ascultare după voia mea. Lucram la iconomat și doream să viețuiesc ca isihast în Vechiul Russikon. Acolo se practica post continuu, toată săptămîna se mînca fără ulei, afară de sîmbăta și duminica, și datorită acestui post puțini mergeau acolo. Pe atunci la arhondaric era părintele Serapiom, iar după el a venit părintele Onisifor. Acesta din urmă atrăgea multă lume prin blîndețea, smerenia sa, ca și prin darul cuvîntului pe care îl avea. Era atît de blînd și smerit că deveneai mai bun și numai privindu-l fără să vorbească, atît era de pașnic și bun. Am trăit multă vreme împreună cu el. Părintele Sabin a stat șapte ani fără să se culce pe pat. Părintele Dositei era în toate privințele un monah model. Părintele schimonah Anatolie avea darul pocăinței. Îmi spunea: „Mulți ani n-am știut cum lucrează harul, dar acum știu". A primit harul în cursul unei cine cînd era în trapeză.

Aici trăia și părintele Israel. El avuse o vedere a Maicii lui Dumnezeu. Era foarte bătrîn; pe cînd era încă în Rusia, mai trăia încă Sf. Serafim de Sarov, și el s-a dus să-l vadă. Părintele Israel trăia într-o colibă, acolo unde sînt acum grădinile de zarzavat; era și iarbă pe care noi o coseam. Într-o zi m-am dus la el; era așezat pe o băncuță sub un stejar verde. Era foarte înalt și foarte slab, și era așezat cu fesul în mîini. Eram pe atunci un monah tînăr; m-am îndreptat spre el, m-am închinat adînc, cu respect, și i-am zis: „Binecuvîntează, Părinte". El mi-a răspuns cu blîndețe: „Domnul să te binecuvînteze, fiule al lui Hristos!" I-am spus: „Părinte, sînteți singur, stați foarte bine aici ca să vă ocupați cu rugăciunea minții". El mi-a răspuns: „Rugăciunea este întotdeauna rugăciune a minții, noi ceilalți însă sîntem fără minte". M-am rușinat și n-am mai îndrăznit să-l întreb mai mult, dar n-am înțeles sensul cuvintelor lui. Mai tîrziu numai am înțeles ce înseamnă „noi ceilalți, sîntem însă fără minte", căci nu știm să viețuim cum trebuie, nici să lucrăm pentru Dumnezeu.

Iată la ce nevoitori doream să mă duc să trăiesc împreună cu ei și, cerînd îngăduința de la egumen, am sfîrșit prin a o dobîndi și am părăsit postul meu de econom. Dar nu i-a plăcut lui Dumnezeu să viețuiesc acolo: după un an și ju-

mătate am fost chemat înapoi şi a trebuit să-mi reiau vechea ascultare, căci mă pricepeam la construcţii. Dar din pricina încăpăţînării voii mele proprii Domnul m-a pedepsit; la Vechiul Russikon am răcit la cap şi de atunci şi pînă azi sufăr, în continuu de dureri de cap.

Trebuie deci să recunoaştem întotdeauna voia lui Dumnezeu care ne vorbeşte prin egumen şi să nu cerem cu stăruinţă ceva pentru noi înşine.

*

Iubirea de Dumnezeu îţi dă putere de a petrece toată noaptea în rugăciune, dar durerile de cap m-au făcut incapabil de aceasta şi trebuia să mă odihnesc. Durerile de cap mi-au fost date fiindcă am stăruit în dorinţa mea de a părăsi economatul ca să merg în pustie spre a avea mai multă libertate pentru rugăciune. Dar Domnul a vrut ca eu să fiu toată viaţa econom în mînăstire.

De două ori am fost numit mai mare peste construcţii; o dată, econom-şef, dar am refuzat şi Dumnezeu m-a pedepsit pentru asta. Mult mai tîrziu numai am înţeles că fiecare e necesar la locul lui şi că toţi se vor mîntui indiferent de poziţia şi rangul lor.

*

Cînd adunarea bătrînilor mînăstirii m-a numit econom în locul părintelui Severin, ajuns în chilie am început să mă rog.

„Doamne, Tu îmi încredinţezi purtarea de grijă a marii noastre mînăstiri, ajută-mă să-mi împlinesc această sarcină"!

Şi în sufletul meu am primit următorul răspuns: „Adu-ţi aminte de harul Sfîntului Duh şi străduieşte-te să-l cîştigi".

*

Sufletul meu e întristat. Boala mă împiedică să slujesc Domnului. Durerile de cap mă copleşesc şi n-am în mine har care să biruie durerea. Cînd ai un mare har, sufletul doreşte să sufere. Astfel, Mucenicii aveau mare har iar trupul lor se bucura împreună cu sufletul lor atunci cînd erau chinuiţi pentru Domnul pe Care-L iubeau. Cel ce a încercat acest har, cunoaşte acest lucru; noi, însă noi trebuie să suportăm bolile.

Boala şi sărăcia fac pe om smerit pînă la capăt. M-am dus să-l vizitez pe părintele S. care era bolnav şi i-am zis: „Cum îţi merge?" El însă, pierzîndu-şi răbdarea din pricina bolii, şi-a aruncat fesul la pămînt. I-am spus: „Mulţumeşte lui Dumnezeu pentru boala ta, dacă nu vei muri rău. Iată, vei primi schima cea mare. Harul va veni şi te va mîngăia în durerea ta".

În ziua care a primit schima cea mare m-am dus să-l văd ca să-l felicit. L-am întrebat: „Cum îţi merge?" Iar el mi-a răspuns cu bucurie:

„Ca la Sfîntul Botez Domnul mi-a dat harul Lui fără nici un motiv".

Şi de atunci a îndurat uşor boala lui; a murit într-o mare pace, căci dulceaţa Duhului Sfînt covîrşeşte dulceaţa lumii.

*

Domnul dă harul Duhului Sfînt păcătoşilor şi de aceea credinţa noastră e tare. Cum ne vom arăta recunoştinţa noastră Domnului pentru iubirea Lui pe care o simţim în fiecare zi şi în fiecare ceas?

L-am întrebat pe un tînăr schimonah dacă n-a pierdut harul primit la îmbrăcare. Trecuse douăsprezece zile de la primirea schimei celei mari. Mi-a spus:

„Deşi sînt bolnav, am totuşi harul lui Dumnezeu în sufletul meu".

Au mai trecut zece zile; i-am pus din nou aceeaşi întrebare şi mi-a răspuns înflorit la faţă:

„Slavă lui Dumnezeu, simt milostivirea lui Dumnezeu".

*

Cînd sufletul meu a pierdut smerenia, atunci am devenit irascibil — ştiu asta din experienţă — dar sufletul meu şi-a adus aminte de smerenia lui Hristos şi a însetat după ea. Am început să-L rog pe Dumnezeu să mă ierte, să curețe mintea mea de mîndrie şi să-mi dea pacea. Iar cînd sufletul meu a început să urască păcatul, Duhul Sfînt m-a învăţat rugăciunea neîncetată şi iubirea. În fiecare noapte vărsam lacrimi rugîndu-mă pentru poporul lui Dumnezeu ,mai cu seamă pentru cei morţi. Sînt mîhnit că oamenii se lipsesc pe ei înşişi de un Domn atît de milostiv. Într-o zi am spus duhovnicului meu:

„Mi-e milă de oamenii care suferă în iad; în fiecare zi plîng pentru ei și durerea sufletului meu e atît de mare că plîng chiar și pentru demoni".

Și duhovnicul meu mi-a răspuns că această rugăciune era insuflată de harul lui Dumnezeu.

Un pustnic m-a întrebat: „Plîngi tu păcatele tale?" I-am spus: „Puțin mai degrabă. Dar plîng mult pentru cei morți". Atunci mi-a zis: „Plîngi pentru tine însuți. „Domnul va avea El milă de ceilalți. Așa a spus egumenul Macarie". L-am ascultat și am început să fac cum mi-a zis; am încetat să mai plîng pentru cei morți, dar atunci lacrimile pentru mine însumi au încetat și ele deopotrivă.

Am vorbit despre aceasta cu un alt pustnic care avea darul lacrimilor. Îi plăcea să se gîndească la suferințele Domnului, cum Domnul, Împăratul Slavei, a suferit atîta pentru noi, și în fiecare zi el vărsa lacrimi din belșug. Suspina și zicea: „Dacă ar fi cu putință aș scoate pe toți din iad și numai atunci sufletul meu și-ar găsi pacea și s-ar putea bucu a".

În același timp, a făcut o mișcare cu brațele ca și cum ar aduna snopi pe cîmp și lacrimi au început să picure din ochii lui.

După aceasta, n-am mai părăsit rugăciunile pentru cei morți; lacrimile mi-au revenit și suspinam atunci cînd mă rugam pentru ei.

*

Mi-am petrecut viața și în lucruri bune și în păcate și timp de șaizeci de ani am cunoscut ce forță are obișnuința. Sufletul și mintea pot dobîndi și ele obișnuințe. Iar omul face ceea ce obișnuiește. Dacă e obișnuit cu păcatul va fi statornic atras de păcat, iar demonii îl vor împinge spre el, dar dacă s-a obișnuit cu cele bune, Dumnezeu îl va ajuta cu harul Lui.

Dacă te obișnuiești să te rogi neîncetat, să iubești pe aproapele tău și să plîngi la rugăciunea pentru întreaga lume, sufletul tău va fi atras spre rugăciune, lacrimi și iubire. Iar dacă te obișnuiești să faci milostenie, să asculți, să fii deschis față de părintele duhovnicesc la spovedanie, atunci vei lucra statornic așa și îți vei găsi pacea în Dumnezeu.

*

Sufletul căruia îi place să judece pe oameni sau care e neascultător sau neînfrînat, sau care a lăsat pocăința, nu poate scăpa de urzelile diavolilor și să se elibereze de gînduri. Dar dacă își plînge păcatele și iubește pe fratele lui, Domnul îi va da lacrimi pentru întreaga lume.

„Doamne, dă-mi lacrimi ca sufletul meu să plîngă pentru fratele meu ziua și noaptea!"

Și iată, Domnul ascultă rugăciunea și dă sufletului belșug de lacrimi.

*

Mergeam într-o zi de-a lungul unui cîmp, ducîndu-mă de la tabăra Ustigorsk, unde staționa batalionul nostru de geniu, spre satul Kolpino, ca să pun la poștă o sumă de bani pe care voiam să o trimit la Sfîntul Munte. Pe drum un cîine turbat s-a repezit drept la mine și cînd a ajuns aproape de mine, am spus doar: „Doamne, ai milă". La aceste cuvinte o putere a împins cîinele departe ca și cum s-ar fi izbit de ceva și, ocolindu-mă s-a îndreptat spre Kolpino. Acolo a mușcat mulți oameni și a făcut mult rău la oameni și la oi.

Această întîmplare m-a făcut să înțeleg cît de aproape este Domnul de cel păcătos și cît de repede ascultă rugăciunea lui.

*

Într-o zi am omorît fără vreun gînd anume o muscă; rănită de moarte, nenorocita se tîra pe pămînt. Trei zile după aceea am plîns din pricina cruzimii mele față de o făptură a Domnului și pînă în ziua de azi îmi aduc aminte pururea de acest fapt.

La mine, pe balconul depozitului erau niște lilieci. Într-o zi am vărsat deasupra lor apă clocotită. Și iarăși am vărsat lacrimi din belșug. De atunci n-am mai făcut rău nici unei făpturi.

Într-o zi pe cînd mergeam de la mînăstire spre Vechiul Russikom am văzut pe cărare un șarpe tăiat în bucăți; fiecare din ele se mișca încă în convulsii. Am

fost cuprins de milă pentru întreaga zidire, pentru orice făptură care suferă şi am plîns mult timp înaintea lui Dumnezeu.

Duhul lui Dumnezeu învaţă sufletul să iubească tot ce e viu pînă într-acolo încît el nu mai vrea să facă un rău nici măcar unei frunze verzi dintr-un pom şi n-ar mai vrea să strivească nici o singură floare a cîmpului. Astfel Duhul lui Dumnezeu ne învaţă iubirea pentru tot ceea ce există şi atunci sufletului îi este milă de orice fiinţă: iubeşte chiar şi pe vrăjmaşii lui şi plînge chiar şi pentru demoni pentru că prin căderea lor ei s-au dezlipit de bine.

De aceea Domnul ne-a poruncit să-i iubim pe vrăjmaşii noştri, iar Duhul lui Dumnezeu ne dă puterea să-i iubim. Dacă nu sîntem în stare de aceasta şi sîntem fără iubire, să rugăm fierbinte pe Domnul, pe Prea Curata Sa Maică şi pe toţi Sfinţii şi Domnul ne va ajuta în toate, căci iubirea Lui pentru noi este nesfîrşită. De-abia atinge sufletul şi trupul nostru că totul în noi se schimbă şi sufletul este cuprins de o mare bucurie fiindcă cunoaşte pe Ziditorul lui şi milostivirea Lui cea necuprinsă.

*

Există oameni care se leagă de animale, le privesc, le mîngîie şi vorbesc cu ele. Aceştia au părăsit dragostea de Dumnezeu şi, prin urmare, piere şi iubirea de fraţi, iubire pentru care Hristos Însuşi a murit în mari chinuri şi suferinţi. Nu este cuminte să facem aşa.

A da hrană animalelor şi vietăţilor şi a nu le bate — în aceasta este bunătatea omului faţă de ele. Dar a te lega de ele, a le iubi, a le privi şi a vorbi cu ele — este semnul unui suflet lipsit de minte.

Sufletul care a cunoscut pe Domnul stă pururea înaintea Lui cu frică şi iubire. Cum mai este atunci cu putinţă ca el să iubească animalele, pisici şi cîini, şi să vorbească cu ele? Aceasta arată că omul a uitat porunca lui Hristos de a iubi pe Dumnezeu din toată inima, din tot sufletul şi din tot cugetul său.

Fiarele sălbatice, vitele şi toate animalele — sînt pămînt. Şi noi nu trebuie să ne legăm mintea noastră de pămînt, ci să iubim din toată puterea minţii noastre pe Domnul, Maica Lui Prea Curată, Ocrotitoarea noastră, şi Sfinţii, şi să-i cinstim. Ei se roagă pentru noi şi se întristează cînd călcăm porunca lui Dumnezeu.

*

Într-o zi mi-a venit gîndul să cumpăr peşte proaspăt. N-aveam banii mei, ci numai cei ai Mînăstirii. Aş fi putut să cumpăr, dar nu voiam să încalc regula vieţii mele. Cu toate acestea, gîndul mă urmărea într-atît încît chiar şi în biserică, în timpul Sfintei Liturghii, nu-mi ieşea din cap. Am înţeles atunci că el venea de la Vrăjmaşul şi mi-am dat seama că harul ne ajută să mîncăm puţin dar demonii ne împing să mîncăm mai mult şi să ne procurăm mîncăruri căutate.

Acest gînd m-a chinuit trei zile şi nu l-am alungat decît cu mare greutate prin rugăciune şi lacrimi, atît de greu este să lupţi împotriva unor ispite atît de mici.

Într-o fermă ce depindea de Mînăstire mi s-a întîmplat aceasta: mănînc pe săturate dar după două ore pot mînca din nou aceeaşi cantitate. Am început să-mi supraveghez greutatea pe un cîntar şi ce văd? În trei zile, am pus patru kilograme. Am înţeles că era o ispită, căci noi monahii trebuie să ne uscăm trupurile ca în ele să nu mai existe nici o mişcare care să poată tulbura rugăciunea. Un trup sătul este o piedică pentru rugăciunea curată, iar Duhul Sfînt nu vine cînd pîntecele nostru este plin. Pe de altă parte, trebuie postit cu măsură ca el să nu se slăbească înainte de vreme şi monahul să rămînă în stare să-şi facă ascultarea. Am cunoscut un frate care se uscase de atîta post, dar care a slăbit şi a murit înainte de vreme.

*

Îmi aduc aminte că mă găseam în timpul vecerniei în biserica Maicii Domnului Ocrotitoarea. Părintele N, duhovnic, citea Acatistul. Privindu-l mă gîndeam: „Ieromonahul e trupeş, nu se închină decît anevoie". În acea clipă am început eu însumi să fac o metanie şi cineva mi-a dat nevăzut o lovitură peste rinichi. Am vrut să strig: „Ţineţi-mă", dar n-am putut din pricina durerii.

Aşa m-a pedepsit, în bunătatea Lui, Domnul; şi prin aceasta am învăţat că nu trebuie să judeci pe aproapele tău.

*

Într-o zi, după rugăciune, şedeam şi mă gîndeam: „Nu vreau să mor". Şi zic: „Doamne, Tu vezi inima mea, vezi că doresc să nu mor. Atunci cînd cineva n-a văzut multă vreme rudele sale, el merge cu bucurie la ele. Dar pe Tine, Doamne, sufletul meu Te cunoaşte şi, cu toate acestea, nu vreau să mor". Şi am primit acest răspuns în inima mea: „Pentru că nu Mă iubeşti destul".

Şi într-adevăr, iubesc prea puţin pe Domnul.

*

Acum cîtva timp, un incendiu a izbucnit în Chilia Sf. Ştefan. Monahul acelei Chilii era afară cînd clădirea a luat foc. Vrînd să salveze unele lucrări, s-a repezit înlăuntru şi a fost ars şi el. Dacă însă s-ar fi rugat la Domnul şi ar fi zis: „Doamne, aş vrea să salvez cutare sau cutare lucru, spune-mi ce să fac?", cu siguranţă Domnul i-ar fi zis: „Du-te şi ia-le", dacă aceasta ar fi fost cu putinţă, sau „Nu te du", dacă aceasta nu se putea ,atît de aproape de noi este Domnul în marea Lui iubire.

În cursul vieţii mele am întrebat de nenumărate ori pe Domnul în clipe de nenorocire şi am primit întotdeauna un răspuns. Am cunoscut această iubire a Lui nu prin mintea mea, ci prin harul Duhului Sfînt. Poate cineva va spune: „Lucrul acesta nu se întîmplă decît Sfinţilor". Dar eu, eu spun că Domnul iubeşte deopotrivă şi pe cel mai mare păcătos, şi-i dă harul Său, numai să se întoarcă sufletul lui de la păcat; Domnul îl va primi cu mare bucurie în braţele Sale şi-l va duce la Tatăl şi atunci întreg cerul se va bucura de aceasta.

*

Pe 14 septembrie 1932 a avut loc la Muntele Athos un năpraznic cutremur de pămînt. El s-a produs în timpul nopţii, la ceasul al patrulea (din noapte), în timpul privegherii praznicului Înălţării Sfintei Cruci. Mă găseam în strană alături de Părintele egumen iar acesta stătea chiar lîngă locul unde avea obiceiul să spovedească. O cărămidă s-a desprins din tavan şi a căzut în acest loc împreună cu mult moloz. La început am fost puţin înfricoşat dar repede m-am calmat şi am zis egumenului: „Iată că Domnul Cel Milostiv vrea ca noi să ne pocăim". Ne-am uitat la ceilalţi monahi aflaţi înspre fundul bisericii: puţini se temeau: şase oameni au ieşit din biserică, ceilalţi au rămas la locul lor, iar privegherea a continuat după rînduială la fel de liniştit, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Şi m-am gîndit: „Cît de bogat este harul Duhului Sfînt în monahi!". Într-adevăr, în timp ce avusese loc un cutremur atît de năpraznic, cînd întreagă uriaşa clădire a mînăstirii se zdruncina, tencuiala cădea, candelabrele, candelele şi lumînările se legănau, clopotele din clopotniţă începuseră să sune şi însuşi marele clopot s-a auzit şi el sunînd o dată din cauza puterii năpraznice a zdruncinăturilor, ei au rămas liniştiţi. Şi m-am gîndit iarăşi: „Sufletul care a cunoscut pe Domnul nu se teme de nimic afară de păcat şi mai cu seamă de păcatul mîndriei. El ştie că Domnul ne iubeşte, iar dacă El ne iubeşte, de ce trebuie să ne mai temem? Domnul Cel milostiv ne-a trimis prin aceasta îndemnul: Copiii mei, pocăiţi-vă si trăiţi în iubire. Fiţi ascultători şi înfrînaţi. Învăţaţi de la Mine smerenia şi blîndeţea şi veţi afla odihnă sufletelor voastre".

*

Într-o zi m-am dus la mînăstirea sîrbească Hilandar. Părintele Nicolae, arhondaricul schitului nostru al Tebaidei, mi s-a alăturat. Mergeam noaptea printr-o pădure verde; drumul era plăcut, asemenea şi conversaţia. Vorbeam despre iubirea de aproapele şi părintele Nicolae mi-a povestit un caz remarcabil.

În Sudul Rusiei, în împrejurimile Rostovului, lucra o echipă de douăzeci de oameni. Unui din ei, care se numea Andrei, avea un caracter insuportabil şi o purtare rea, astfel că era extrem de greu de trăit împreună cu el. Altul, cel mai tînăr dintre toţi, era un om foarte bun; el iubea pe Dumnezeu şi păzea poruncile Domnului; numele lui era Nicolae. Întrucît Andrei făcuse multe rele şi tot felul de neplăceri tovarăşilor lui, ei s-au hotărît să-l omoare, dar tînărul Nicolae n-a fost de acord cu această fărădelege şi i-a îndemnat să nu ucidă în nici un caz. Lucrătorii echipei nu l-au ascultat pe Nicolae şi l-au ucis pe Andrei. Crima a fost descoperită. Afacerea a ajuns la poliţie. Atunci, Nicolae, văzînd deznădejdea lor, le-a zis: „Voi aveţi toţi soţie şi copii, eu însă sînt fecior şi singur. Spuneţi că eu am omorît şi eu voi spune acelaşi lucru. Nu-mi este greu să merg la ocnă

și mă voi duce singur. Dar dacă sînteți condamnați, cîți oameni vor suferi!" La început lucrătorii n-au răspuns nimic, căci se rușinau de Nicolae care-i îndemnase să nu ucidă, dar pînă la urmă acesta a reușit totuși să-i convingă și s-au pus de acord să spună că Nicolae a omorît.

Procurorul, judecătorul de instrucție și jandarmii au venit la locul faptei și a început ancheta: cine a ucis? Nicolae spune: „Eu am omorît". Au fost interogați și ceilalți; aceștia au spus și ei că Nicolae a fost făptașul. Nicolae avea o față blîndă și o fire smerită; vorbea liniștit și cu blîndețe. Judecătorul de instrucție a făcut interogatorii foarte lungi, căci nu putea să se convingă că un om atît de blînd și pașnic a fost asasinul. Dar afacerea și-a urmat cursul ei și a fost remisă tribunalului. Și la tribunal toți s-au minunat cum a putut omorî un om atît de smerit și blînd și nici un judecător n-a vrut să-l creadă, deși Nicolae susținea sus și tare că el a ucis. Multă vreme judecătorii n-au putut da o sentință. Nimeni nu voia să semneze condamnarea lui. Și iarăși, Nicolae și toți ceilalți au fost interogați din nou spre a elucida misterul, și au fost conjurați să spună adevărul. În cele din urmă, Nicolae, acuzatul nevinovat, a declarat că, dacă adevăratul vinovat nu va fi urmărit, va spune adevărul. În timpul deliberărilor tribunalului, s-a arătat că Andrei a fost un ticălos, astfel că toți, procurorul și judecătorul, au fost de acord să claseze afacerea dacă li se va face cunoscut adevărul. Și atunci nu Nicolae ci ceilalți au povestit cum se petrecuseră lucrurile și cum Nicolae hotărîse să ia totul asupra lui, ca să-i salveze de pedeapsă. Judecata a fost suspendată și s-a declarat că crima lui Nicolae n-a fost stabilită. Unul din judecători a spus: „Andrei a fost un om rău și nu are decît cele ce merită. În schimb aceștia sînt oameni de treabă: să trăiască în pace".

Din acest caz se poate vedea ce putere are iubirea de aproapele. In inima tînărului Nicolae locuia harul dumnezeiesc și el se oglindea pe fața lui și lucra asupra tuturor celorlalți din jur.

*

Părintele Ioan de Kronstadt. L-am văzut pe Părintele Ioan de Kronstadt. Slujea Sfînta Liturghie. Am fost izbit de puterea rugăciunii lui și pînă astăzi — deși s-au scurs aproape patruzeci de ani de atunci — n-am mai văzut pe nimeni slujind ca el. Poporul îl iubea și toți stăteau nemișcați în frica lui Dumnezeu. Faptul nu e deloc uimitor: Duhul Sfînt atrage la El inima oamenilor. Vedem în Evanghelie cîte mulțimi Îl urmau pe Domnul. Cuvîntul Domnului îi atrăgea pe oameni, căci era rostit de Duhul Sfînt și de aceea el era blînd și plăcut sufletului.

Atunci cînd Luca și Cleopa mergeau spre Emaus și pe drum Domnul s-a apropiat de ei și le-a vorbit, inimile lor erau înflăcărate de iubire pentru Dumnezeu. Părintele Ioan avea și el din belșug pe Duhul Sfînt Care înflăcăra sufletul lui de dragoste pentru Dumnezeu, și același Duh lucra prin el asupra oamenilor. Am văzut mulțimea năvălind în urma lui, ca și cum ar fi luat ceva foc, pentru a-i primi binecuvîntarea, iar după ce o primeau, cît erau de fericiți, căci Duhul Sfînt este plăcut și dă pace și blîndețe sufletului.

Unii au o părere proastă despre Părintele Ioan și prin aceasta ei supără pe Duhul Sfînt, Care era viu în el și nu încetează să trăiască în el chiar și după moartea lui. Ei spun că era bogat și se îmbrăca bine. Nu știu că bogăția nu dăunează celui în care trăiește Duhul Sfînt. Sufletul acestuia este în întregime în Dumnezeu; el a fost transformat de Dumnezeu și a uitat de bogăție și îmbrăcăminte. Fericiți cei ce iubesc pe Părintele Ioan căci el se va ruga pentru ei. Iubirea lui pentru Dumnezeu este fierbinte; el este în întregime aprins și înflăcărat de iubire.

Părinte Ioane, tu ești marele nostru mijlocitor la Dumnezeu. Mulțumesc lui Dumnezeu că te-am văzut și-ți mulțumesc și ție, bunule și sfîntule păstor, căci prin rugăciunile tale am lăsat lumea și am sosit la Sfîntul Munte al Athosului, unde am văzut și simțit marea dragoste a lui Dumnezeu. Și acum scriu fericit că Domnul mi-a dat să înțeleg viața și lucrarea acestui bun păstor.

Căci e o mare nevoință ascetică să trăiești împreună cu o femeie tînără și să nu o atingi. Pot aceasta doar cei ce au în ei în chip simțit pe Duhul Sfînt. Acesta este dulce și biruie atracția unei soții preaiubite. Mulți Sfinți se tem de apropierea femeilor, dar Părintele Ioan deși era înconjurat de femei, păstra Duhul Sfînt, căci dulceața lui biruie iubirea trupească.

Mai adaug și aceasta: era atît de smerit că nu pierdea harul Duhului Sfînt și de aceea îl iubea atît poporul, iar el ducea sufletele oamenilor la Dumnezeu.

Vezi puterea Duhului Sfînt lucrînd în el? Cînd citește cartea sa *Viața mea în Hristos*, sufletul simte în cuvintele lui puterea harului dumnezeiesc. Tu zici: „În ce mă privește, o citesc fără nici o plăcere". Dar te voi întreba: „Nu este aceasta oare pentru că ești mîndru? Află că harul nu atinge inima omului mîndru".

Părinte Ioane, acum trăiești în cer și vezi pe Domnul pe Care sufletul tău Îl iubea încă de pe pămînt. Te rugăm: roagă-te pentru noi, ca să iubim pe Domnul și să aducem roadele pocăinței care place Domnului.

Bunule sfîntule păstor, ca un vultur ce zboară în înălțimi te-ai ridicat deasupra marii Rusii și din această înălțime la care te-a suit Duhul Sfînt care e viu întru tine, vezi nevoile poporului tău. Prin puterea Duhului Sfînt tu ai atras acest popor spre Dumnezeu, iar oamenii auzind din gura ta cuvintele dumnezeiești, suspinau într-o pocăință fierbinte.

Mare și bunule păstor, deși cu trupul ești mort, cu duhul ești însă împreună cu noi și mijlocind pentru noi la Dumnezeu, ne vezi în Duhul Sfînt din înălțimea cerului.

Iar noi cu smerenie te cinstim pe tine, Părinte Sfinte.

Părintele Stratonic. Pustnic în Caucaz, părintele Stratonic a vizitat de două ori Sfîntul Munte. Era de loc din gubernia Harkov. Cînd era în lume, era negustor și avea o prăvălie; a avut și copii. Sufletul lui s-a aprins de o fierbinte pocăință și, părăsindu-și familia și averile, s-a retras în Caucaz.

Era un om extraordinar. La vederea lui sufletul era cuprins de un freamăt. Ochii lui erau statornic inundați de lacrimi, iar cînd începea să vorbească despre Dumnezeu, se exprima cu mare emoție și o înfățișare smerită iar toți cei ce-l ascultau primeau bucurie și mîngîiere. Cuvîntul lui era puternic, pătruns de frica lui Dumnezeu și iubire; era, într-adevăr, ca un vultur printre părinți. Prin contactul cu el sufletele oamenilor se transformau și văzîndu-i viața sfîntă aceștia deveneau smeriți. Prin cuvîntul lui muia sufletele ridicînd pe mulți din căderea lor. Ascultîndu-l vorbind, sufletul uita de pămînt și se îndrepta cu ardoare spre Dumnezeu.

Statura sa era puțin mai mare decît cea mijlocie; avea o față plăcută, păr închis la culoare; plăcea la toată lumea. Pustnicii din Caucaz îl stimau și el era vrednic de această stimă. Împlinea nevoințe ascetice foarte grele; îndura căldura și frigul, iarna mergea desculț, cu picioarele goale, suferind din dragoste de Dumnezeu. Niciodată n-a avut pe buze vreun murmur împotriva lui Dumnezeu; sufletul său era predat în întregime voii lui Dumnezeu suportînd toate necazurile cu bucurie... Propovăduia o pocăință fierbinte ridicînd mulți monahi dintr-o adîncă descurajare la osteneli pline de rîvnă. În cuvintele lui se putea limpede simți harul lui Dumnezeu care face să renască mintea oamenilor dezlipindu-i de pămînt.

Într-o zi pustnicii din Caucaz l-au dus la un posedat de demon. Cînd l-a văzut, părintele Stratonic a plîns din iubire și a zis: „Nenorocită făptură a lui Dumnezeu! Cît ești de chinuită de demon!" A făcut asupra ei semnul crucii zicînd aceste cuvinte: „Domnul Iisus Hristos să te tămăduiască!" și bolnavul s-a vindecat în clipa aceea. Așa era puterea credinței și rugăciunea acestui om.

Unde ești acum, iubite părinte Stratonic, care iubeai atît de mult lacrimile? Vino la noi și-ți vom zidi o chilie pe un munte înalt; vom privi la sfînta ta viață și pe măsura puterilor noastre vom imita marile tale isprăvi întru nevoința ascetică. Vremea lacrimilor tale a trecut, Părinte. Acum, auzi în ceruri cîntările heruvimilor și vezi Slava Domnului pe care sufletul tău Îl iubea pe pămînt atunci cînd avîntîndu-se spre El se preda lacrimilor pocăinței. Domnul iubește pe om și i-a dat acest plîns ca sufletul său să se curețe în apa lui și să poată vedea fără împrăștiere pe Domnul în duh de iubire, frică și închinare.

Părintele Stratonic mai zicea că va veni o vreme în care monahii vor lucra la mîntuirea lor în haine civile.

*

Din toate puterile trebuie păstrată pînă la capătul vieții rîvna de la început, căci mulți au pierdut-o și n-au mai regăsit-o. Pentru aceasta trebuie să-ți aduci aminte neîncetat de moarte; cine este gata, chiar și numai în parte, să moară, nu

se mai teme, ci află smerenia și pocăința, uită tot ce este în lume, își păzește mintea în reculegere și se roagă din toată inima.

Cel ce-și aduce aminte de moarte nu se mai lasă ispitit și amăgit de lume; iubește pe aproapele lui, ba chiar și pe vrăjmașii lui; este ascultător și înfrînat. Prin aceasta se păstrează pacea în suflet și vine în el harul Sfîntului Duh. Iar cînd vei cunoaște pe Dumnezeu prin Duhul Sfînt, sufletul tău se va bucura de Domnul și-L vei iubi, îți vei aduce aminte neîncetat de dulceața Duhului Sfînt și aceasta este cu adevărat hrană cerească.

Am vorbit îndelung despre toate acestea cu marele ascet care a fost părintele Stratonic. El mi-a povestit că în Caucaz întîlnise șapte bărbați care gustaseră harul Sfîntului Duh, dar unii din ei nu cunoșteau calea Domnului, nu știau cum povățuiește Domnul sufletele și de aceea au slăbit-o mai apoi. Se vorbește de aceasta în Scriptură și la Sfinții Părinți, dar trebuie să trăiești mult timp ca să cunoști toate acestea din experiență personală.

La început, cînd cineva începe să lucreze pentru Domnul, Domnul îi dă harul Său și un zel aprins pentru bine și totul îi apare atunci ușor și plăcut; și cînd vede el aceasta în el, în lipsa lui de experiență își spune: „Voi avea această rîvnă toată viața mea". Și atunci începe să se înalțe mai presus de cei ce trăiesc în nepăsare și începe să-i judece; și astfel pierde harul care l-a ajutat să împlinească poruncile lui Dumnezeu. Sufletul nu înțelege cum s-a întîmplat aceasta: totul mergea atît de bine, dar acum totul e atît de greu și nu mai are nici o plăcere să se roage. Dar nu trebuie să se înfricoșeze: e Domnul Care povățuiește cu bunătate sufletul. De îndată ce sufletul se înalță mai presus de fratele său, chiar în acea clipă îi vine un gînd rău care nu-i place lui Dumnezeu. Dacă sufletul se smerește, harul nu-l părăsește; dar dacă nu se smerește, se ivește o ușoară ispită ca el să se smerească. Dacă iarăși nu se smerește, atunci începe atacul necurăției. Dacă tot nu se smerește, atunci cade într-un păcat oarecare. Și dacă nici atunci nu se smerește, se ivește o mare ispită și el va săvîrși un păcat mare. Și așa ispita va deveni tot mai puternică pînă ce sufletul se va smeri; atunci ispita va pieri și, dacă se smerește adînc, va cunoaște chiar și simțămîntul smerit al inimii și pacea și tot răul va pieri.

Astfel, tot acest război nu are decît un singur scop: smerenia. Mîndria a cauzat căderea vrăjmașilor iar ei ne-au tîrît în adînc prin aceeași cale. Vrăjmașii ne lingușesc și dacă sufletul primește lauda lor, harul se retrage de la el pînă ce se pocăiește. Astfel, toată viața sufletul învață smerenia lui Hristos și pînă ce nu va ajunge cu adevărat smerit, va fi mereu chinuit de gînduri rele. Dar sufletul smerit găsește odihna și pacea de care vorbește Domnul (Mt. 14, 27).

Postul, înfrînarea, privegherea, tăcerea și celelalte osteneli ascetice ne ajută, dar puterea cea mare se află în smerenie. Sfînta Maria Egipteanca și-a uscat trupul prin post într-un singur an, pentru că n-avea nimic de mîncare, dar cu gîndurile a trebuit să lupte timp de șaptesprezece ani.

Nu vei învăța smerenia dintr-o dată. De aceea a zis Domnul: „Învățați de la Mine smerenia și blîndețea". Ca să înveți îți trebuie timp. Unii au îmbătrînit în nevoinți ascetice și, totuși, n-au învățat smerenia; nu pot înțelege de ce nu le merge bine, de ce n-au pace și sufletul lor e mîhnit și abătut.

*

A venit azi la mine părintele T. — un pustnic. Știind că acest „stareț" era un mare nevoitor, ascet, credeam că-i plăcea să vorbească despre Dumnezeu. Am avut o lungă convorbire cu el, după care l-am rugat să-mi spună un cuvînt ca să-mi îndrept greșelile. A rămas tăcut o clipă, apoi mi-a zis:

„Se simte în tine mîndrie... De ce vorbești atît despre Dumnezeu? Sfinții își ascundeau dragostea de Dumnezeu în sufletul lor, în schimb vorbeau bucuros despre lacrimi".

Părintele T., tu ai smerit sufletul meu care iubește pe Ziditorul lui.

Sufletul meu iubește pe Domnul, cum voi ascunde acest foc care-l aprinde?

Cum voi tăinui darurile Domnului care au răpit sufletul meu?

Cum voi uita binefacerile Domnului prin care sufletul meu a cunoscut pe Domnul?

Cum voi putea să nu vorbesc despre Dumnezeu, cînd sufletul meu a fost înrobit de El?

Cum voi tăcea, cînd ziua și noaptea mintea arde de dragoste pentru El? Fi-voi atunci un potrivnic al lacrimilor?

Pentru ce, părinte, ai zis sufletului meu: „de ce vorbești atîta de Dumnezeu?" Dar pentru că sufletul meu Îl iubește și cum să ascund dragostea Domnului pentru mine?

Sînt vrednic, firește, de chinurile veșnice, dar El m-a iertat și mi-a dat harul Său, care nu poate rămîne ascuns în suflet.

Știi doar că te iubesc și că am început să vorbesc de Dumnezeu gîndindu-mă că și sufletul tău iubește pe Dumnezeu și că e aprins de dragostea dumnezeiască.

Să spun sufletului meu: „Ascunde în tine cuvintele Domnului?" Dar cerurile toate cunosc ce a fost, în milostivirea Lui, Domnul pentru mine, și voi fi întrebat de ele de ce ai ascuns darurile Domnului și n-ai vorbit oamenilor ca toți să iubească pe Dumnezeu și să-și găsească odihna în El?

În bunătatea Lui, însă, Învățătorul ne cheamă pe toți: „Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi".

Sufletul meu cunoaște această odihnă în Dumnezeu și de aceea, iubind pe Dumnezeu și pe frații mei, vorbesc despre mila lui Dumnezeu.

Credeam că și sufletul tău își găsește, ca și al meu, bucuria în Domnul, dar tu ai smerit sufletul meu spunînd: „De ce vorbești atîta de Dumnezeu?".

Dar este numai adevărul atunci cînd spun că Domnul nostru e milostiv și iartă oamenilor păcatele lor.

Astfel deci, voi porunci tăcere buzelor mele și voi cînta doar în inima mea un imn de laudă lui Dumnezeu, ca Domnul nostru să se bucure, căci nemărginit de mare este dragostea Lui: pentru noi El și-a vărsat sîngele dîndu-ne în schimb pe Duhul Sfînt.

•

Părintele Casian a spus că toți ereticii vor fi osîndiți. Nu știu, dar n-am încredere decît în Biserica Ortodoxă: în ea se găsește bucuria mîntuirii ce se dobîndește prin smerenia lui Hristos.

Îți mulțumesc, Domnul meu și Ziditorul meu, pentru că în bunătatea Ta ai smerit sufletul meu și mi-ai descoperit calea pe care au urmat-o Sfinții Tăi. Tu iubești pe cei ce plîng și pe calea lacrimilor au ajuns la Tine toți Sfinții. Iubești pe cei smeriți și prin harul Tău și înveți iubirea Ta și smerenia Ta de care se tem vrăjmașii noștri, demonii. Te bucuri, Doamne, de sufletul smerit; dă-mi să vin la Tine pe calea Sfinților Tăi pe care mi-ai arătat-o: cea a smereniei și lacrimilor.

•

Era la noi în mînăstire un frate care căzuse dintr-un pom la strînsul măslinelor și nu mai putea merge cu picioarele. Pe cînd era la infirmerie în clădirea bisericii Schimbării la Față monahul care era alături de el, în patul vecin, a murit. Infirmierul a început să pregătească trupul mortului pentru îngropăciune și i-a cerut fratelui să-i țină o clipă acul. Bolnavul i-a răspuns: „De ce mă deranjezi?" Dar după acest cuvînt sufletul lui și-a pierdut pacea; a chemat pe duhovnicul lui și i-a mărturisit păcatul neascultării sale.

Cel înțelept va înțelege de ce fratele și-a pierdut pacea, dar nebunul va spune sînt prostii și fleacuri.

•

La 1 iulie 1932 am primit vizita părintelui Pantelimon; el venea de la Vechiul Russikon. L-am întrebat cum îi merge; cu o față strălucitoare mi-a răspuns:

— Sînt foarte fericit.

— De ce ești fericit? l-am întrebat.

— Toți frații mă iubesc.

— Și de ce te iubesc?

— Ascult de toată lumea, a spus el, oricine ar fi și oriunde aș fi trimis. Și m-am gîndit: „Ușoară este calea care duce spre Împărăția cerurilor. Acesta și-a găsit odihna prin ascultarea care o face din dragoste de Dumnezeu, de aceea sufletul lui e în pace".

*

Un părinte, ieromonahul I., mi-a povestit că la noi la Krumitza un monah intrase în agonie dar nu putea muri. I s-a spus: „Nu ți-ai mărturisit păcatele, de aceea nu poți muri". El a răspuns: „M-am mărturisit de două ori, dar cred că păcatele mele nu-mi sînt iertate și aș vrea să mă spovedesc egumenului Macarie". S-a făcut cum dorea el: egumenul Macarie a venit de la mănăstire, a ascultat mărturisirea lui și atunci acesta a adormit în pace și liniște.

Părintele I. m-a întrebat motivul pentru care s-a întîmplat aceasta. I-am răspuns că, deși el se mărturisise, acest monah nu credea că păcatele lui i-au fost iertate și că așa a trebuit să fie potrivit stării lui duhovnicești, adică potrivit lipsei lui de credință. Noi însă trebuie să avem credința tare că în Biserica noastră totul a fost așezat așa de Duhul Sfînt și atunci după credința lui numai primește omul harul de la Domnul.

*

Un tînăr monah. Îți mulțumesc Doamne că mi-ai trimis azi pe robul tău, un tînăr monah, al cărui nume îl ascund ca mîndria să nu-l facă să cadă, ceea ce i-ar lua vieții lui sfinte toată vrednicia.

Vorbeam împreună despre iubire și atunci acest tînăr monah mi-a spus că în cei treizeci de ani ai vieții lui nu supărase pe nimeni. L-am privit și sufletul meu s-a smerit înaintea lui pînă la pămînt.

Din copilărie sufletul lui iubea pe Dumnezeu; văzînd cu mintea pururea pe Domnul, el nu și-a îngăduit să supere pe nimeni și de aceea Domnul l-a ferit de păcate.

Pentru astfel de oameni ține, după părerea mea, Domnul lumea, atît de scumpi sînt ei în ochii lui Dumnezeu; căci Dumnezeu ascultă pururea pe slujitorii lui smeriți și nouă, tuturor ne merge bine mulțumită rugăciunilor lor.

Îți mulțumesc, Doamne, că mi-ai descoperit pe slujitorul Tău. Și cîți Sfinți nu mai sînt oare pe care nu-i putem cunoaște! Dar sufletul meu simte apropierea Sfinților și se pătrunde de Duhul lui Hristos. În Sfinți trăiește Duhul dumnezeiesc și sufletul simte venirea Lui.

Doamne, fă ca toți oamenii să fie asemenea acestui tînăr monah. Lumea întreagă va străluci atunci de Slavă, căci harul lui Dumnezeu ar prisosi în lume. Duhul Sfînt dă sufletului să cunoască dragostea de Dumnezeu și dragostea de oameni. Duhul Sfînt învață sufletul blîndețea și smerenia; în Dumnezeu el este senin și uită toate mizeriile acestei lumi, căci îl mîngîie Duhul Sfînt. Sufletele Sfinților gustă pe Duhul Sfînt încă de pe pămînt. Aceasta e „Împărăția lui Dumnezeu" care este „înăuntrul nostru", după cum spune Domnul.

*

Astăzi am vorbit cu părintele... despre mărinimia sufletului. El este într-adevăr mărinimos pentru că a primit mărinimia lui de la Domnul Însuși.

Cînd, după Învierea Lui, Domnul S-a arătat ucenicilor Lui și a început să vorbească cu Petru, nu i-a făcut nici un reproș, ci l-a întrebat cu mărinimie: „Mă iubești tu pe Mine?" (In. 21, 15). Acest cuvînt blînd de iubire părintească al Domnului ne învață să facem la fel față de cei ce ne supără. În aceasta stă mărinimia lui Hristos; ea este de neînțeles pentru om și nu poate fi cunoscută decît prin Duhul Sfînt.

Slavă Domnului și milostivirii Lui de a ne povățui prin Duhul Sfînt, altfel n-am ști ce fel de Domn avem.

*

Vulturul și cocoșul. Un vultur zbura în înălțimi; se bucura de lume și gîndea în sinea lui: „Trec în zbor peste spații imense, văi și munți, mări și rîuri, cîmpii și păduri; văd o mulțime de animale și păsări, văd orașe și sate și cum trăiesc oamenii. Dar cocoșul de la țară nu cunoaște nimic afară de curtea ogrăzii în care trăiește și nu vede decît cîțiva oameni și cîteva animale. Voi zbura la el și voi vorbi despre viața lumii".

Și vulturul a venit să se așeze pe acoperișul gospodăriei și a văzut cît de țanțoș și de vesel se plimba cocoșul în mijlocul găinilor lui și s-a gîndit: „Așa, deci, este mulțumit cu soarta lui! Dar, cu toate acestea, îi voi spune cele ce cunosc".

Și vulturul a început să-i vorbească cocoșului despre frumusețea și bogăția

lumii. La început cocoşul l-a ascultat cu atenţie dar nu înţelegea nimic. Văzînd că nu înţelege nimic, vulturul s-a întristat fiindu-i greu să vorbească cu cocoşul. La rîndul lui, cocoşul, neînţelegînd ceea ce-i povestea vulturul, se plictisea fiindu-i greu să-l urmărească. Şi fiecare a rămas mulţumit de soarta lui.

Aceasta se întîmplă atunci cînd un om învăţat vorbeşte cu un om neştiutor; şi încă şi mai mult atunci cînd un om duhovnicesc vorbeşte cu un om neduhovnicesc. Omul duhovnicesc este asemenea vulturului, omul neduhovnicesc este asemenea cocoşului. Mintea omului duhovnicesc se deprinde ziua şi noaptea în legea Domnului înălţîndu-se spre Dumnezeu prin rugăciune; dar mintea celui neduhovnicesc e lipită de pămînt sau e bîntuită de gînduri. Sufletul celui duhovnicesc se bucură de pace dar cel al celui neduhovnicesc rămîne gol şi împrăştiat. Cel duhovnicesc zboară ca un vultur spre înălţimi; sufletul lui simte prezenţa lui Dumnezeu şi vede lumea întreagă, chiar dacă s-ar ruga în întunericul nopţii. Cel neduhovnicesc însă se bucură de deşertăciune sau bogăţii, ori caută plăcerile trupeşti. Şi atunci cînd se întîlnesc un om duhovnicesc şi unul neduhovnicesc, amîndoi se plictisesc şi contactul lor e penibil şi greu.

Traducere
de
Pr. prof. Ioan I. Ică

Îndrumări omiletice

NAŞTEREA TA, HRISTOASE, DUMNEZEUL NOSTRU

La sărbătoarea Naşterii Domnului nostru Iisus Hristos, „cîntare de biruinţă cîntînd, strigînd, glas înălţînd şi grăind", împreună cu Puterile cele de sus, noi cei de pe pămînt adresăm Mîntuitorului, în repetate rînduri cuvinte ca acestea: „Naşterea Ta, Hristoase, Dumnezeul nostru, răsărit-a lumii lumina cunoştinţei; că întru dînsa, cei ce slujeau stelelor, de la stea s-au învăţat, să se închine Ţie, Soarelui Dreptăţii, şi să te cunoască pe Tine, Răsăritul cel de sus. Doamne, mărire Ţie". Aşa ne învaţă sfînta noastră Biserică. Aşa au făcut înaintaşii noştri. Aşa facem şi noi şi tot aşa vor face după noi toţi dreptmăritorii creştini, cînd vor sărbători la fel cu noi „taina cea din veac ascunsă şi de îngeri neştiută", care s-a descoperit nouă prin Maica Domnului „cea mai înaltă decît cerurile şi mai curată decît strălucirile soarelui"; „mărirea a toată lumea", „cea mai cinstită decît Heruvimii şi mai mărită fără de asemănare decît Serafimii".

Sărbătoarea Naşterii Domnului nostru Iisus Hristos este, pentru fiecare creştin, un fericit prilej pentru a se gîndi nu numai la împrejurările în care ea s-a petrecut, ci totodată şi la ceea ce înseamnă ea pentru fiecare dintre noi. „Naşterea Ta, Hristoase, Dumnezeul nostru, răsărit-a lumii lumina cunoştinţei", zicem noi vorbind cu Fiul lui Dumnezeu, care s-a făcut om. Însuşi gîndul că Dumnezeu s-a făcut om, ca să-i dea omului putinţa să se îndumnezeiască, este un gînd care îşi are pricina în naşterea Domnului, este o cunoştinţă cu care ne luminăm, cînd facem popas de gînd la naşterea Mîntuitorului nostru.

Ne este cunoscut faptul că îngerul binevestitor i-a spus preasfintei Fecioare Maria: „Duhul Sfînt se va pogorî peste tine şi puterea Celui Preaînalt te va umbri, de aceea şi sfîntul care se va naşte din tine Fiul lui Dumnezeu se va chema" (Luca 1, 35). Acest adevăr al credinţei noastre este o rază de lumină din lumina cunoştinţei, care a răsărit lumii, prin naşterea Fiului lui Dumnezeu ca Dumnezeu şi om, la plinirea vremii (Gal. 4, 4).

Pentru magii de la Răsărit, steaua ce li s-a arătat şi le-a vestit, în graiul ei, pe „Împăratul, care s-a născut", naşterea Domnului Hristos a fost un prilej binecuvîntat, ca să-l cunoască pe Cel căutat de ei nu numai ca pe un împărat, ci ca pe Cel ce este „Soarele Dreptăţii" şi „Răsăritul cel de sus". O mărturisim aceasta, cînd zicem „că întru dînsa (întru naşterea Mîntuitorului), cei ce slujeau stelelor (Magii) de la stea s-au învăţat să se închine Ţie, Soarelui Dreptăţii, şi să te cunoască pe Tine, Răsăritul cel de sus". Pentru toate acestea zicem şi noi împreună cu magii şi cu păstorii: „Doamne, mărire Ţie!"

Sfîntul Evanghelist Matei consemnează, în Evanghelia scrisă de el, faptul că nişte magi de la Răsărit, călăuziţi de o stea neobişnuită, au mers în căutarea unui prunc de curînd născut, pe care îl considerau ca un împărat sau ca un om mare. Ei l-au găsit în Betleem „şi căzînd la pămînt s-au închinat Lui şi deschizînd vistieriile lor i-au adus Lui aur, tămîie şi smirnă" (Matei 2, 11). Magii sînt aceia care, în alcătuirea la care ne este luarea aminte, sînt numiţi „cei ce slujeau stelelor" şi despre care se spune că „de la stea s-au învăţat să se închine Ţie, Soarelui Dreptăţii şi să te cunoască pe Tine, Răsăritul cel de sus". Mărirea pe care i-au adresat-o Mîntuitorului magii de la Răsărit, s-a arătat în închinarea lor, precum şi în darurile pe care i le-au oferit. Noi, după cuvîntul unei alcătuiri de la slujba sărbătorii Naşterii Domnului „în loc de dar de bani, îi aducem bogăţia teologiei Ortodoxe". Mărirea noastră, mărirea pe care i-o aducem noi este închinarea şi recunoştinţa de cîtă sîntem în stare şi o viaţă care să se potrivească cu ceea ce aşteaptă de la noi Mîntuitorul Cel se s-a născut în iesle, într-un staul smerit. În faţa Lui stînd, izbucnim din sufletele noastre, cu cîntare, cu rostire sau numai cu cugetare, cuvintele troparului acestei sărbători: „Naşterea Ta, Hristoase,

Dumnezeul nostru, răsărit-a lumii lumina cunoştinţei; că întru dînsa, cei ce slujeau stelelor, de la stea s-au învăţat să se închine Ţie, Soarelui Dreptăţii şi să te cunoască pe Tine, Răsăritul cel de sus. Doamne, mărire Ţie!"

HRISTOS SE NAŞTE, MĂRIŢI-L!

În vremea postului de pregătire, pentru sărbătoarea Naşterii Domnului nostru Iisus Hristos, în unele zile, la dumnezeieştile slujbe ale sfintei noastre Biserici se spun cu cîntare următoarele cuvinte:

„Hristos se naşte, măriţi-L!
Hristos din ceruri, întîmpinaţi-L!
Hristos pe pămînt, înălţaţi-vă!
Cîntaţi Domnului tot pămîntul;
Şi cu veselie lăudaţi-L popoarelor,
căci s-a preamărit."

Cuvintele acestea sînt cuvinte de vestire şi de îndemn. În ele ni se atrage atenţia, mai întîi, asupra sărbătorii pe care o avem în faţă şi asupra evenimentului ce urmează să fie sărbătorit, şi ni se adresează îndemnul de a-i aduce mărire Fiului lui Dumnezeu, „care, pentru noi oamenii şi pentru a nostră mîntuire, s-a pogorît din ceruri şi s-a întrupat de la Duhul Sfînt şi din Fecioara Maria şi s-a făcut om". Pentru o pricină ca aceasta ,ni se spune: „Hristos se naşte, măriţi-L!"

Mîntuitorul cel dorit şi aşteptat de oameni, cu Dumnezeirea Sa a venit din cer, dar a luat firea omenească, întrupîndu-se din preasfînta Fecioara Maria, aşa încît El „a rămas ceea ce a fost, Dumnezeu fiind adevărat, şi a luat ceea ce nu era, om făcîndu-se, pentru iubirea de oameni", cum grăieşte o alcătuire de la slujba sărbătorii Naşterii Domnului. Mîntuitorul nostru este „Hristos din ceruri", pe care sîntem chemaţi să-L întîmpinăm, de vreme ce auzim: „Hristos din ceruri, întîmpinaţi-L!"

Hristos, Mîntuitorul nostru, după firea Sa dumnezeiască, „s-a născut din Tatăl, mai înainte de toţi vecii", fiind „de o fiinţă cu Tatăl", Care l-a născut. Dar El nu este numai din cer, ci este şi de pe pămînt, căci în persoana Mîntuitorului s-a unit firea dumnezeiască cu firea omenească, prin întruparea din sfînta Fecioară, din care s-a născut în vreme şi ca om, astfel că pe bună dreptate ni se spune: „Hristos pe pămînt, înălţaţi-vă!"

Toate acestea s-au făcut pentru mîntuirea şi pentru bucuria noastră. Este firească deci chemarea ce ni se face, cînd ni se dă îndemnul: „Cîntaţi Domnului tot pămîntul; şi cu veselie lăudaţi-L, popoarelor, căci s-a preamărit."

Pe Hristos, Cel ce se naşte, avem datoria să-L mărim. Mărirea pe care i-o aducem, după puterea noastră, se potriveşte cu mărirea pe care i-au adus-o îngerii, în noaptea în care El s-a născut şi cînd aceia au cîntat: „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, între oameni bună învoire" (Luca 2, 14).

Pe Hristos Cel din ceruri avem îndemnul să-L întîmpinăm, ca pe Cel ce a unit, prin întrupare, cerul cu pămîntul, potrivit cu ceea ce se afirmă la sărbătoarea Naşterii Mîntuitorului, prin cuvintele: „Cerul şi pămîntul s-au unit astăzi: Dumnezeu pe pămînt a venit şi omul la cer s-a suit. În dorinţa noastră de a-L întîmpina pe Mîntuitorul, să ne unim gîndurile şi simţirile cu cele ale Păstorilor şi ale Magilor, care şi-au revărsat mirul cinstirii lor peste Cel ce pentru noi „s-a născut prunc tînăr", deşi era şi „Dumnezeu mai înainte de veci".

Şi pentru că Hristos este şi din cer şi de pe pămînt, cu vrednicie şi cu dreptate este să ducem o viaţă sfîntă, prin care să ne înălţăm mai presus de lume, potrivit cu cuvîntul care zice: „Văzînd naştere străină, să ne înstrăinăm de lumea cea deşartă şi mintea la cele dumnezeieşti să o suim; că pentru aceasta s-a arătat Dumnezeu pe pămînt, om plecat, ca să ne ridice la ceruri, pe noi, cei ce-i cîntăm Lui: Aliluia."

Cînd toate acestea se împlinesc în noi şi cu noi, lauda şi cîntarea de mărire se revarsă în chip firesc din fiinţa noastră, iar rugăciunea noastră devine şi rămîne „o bucurie, care înalţă mulţumire" (Sfîntul Isaac Sirul).

În zilele acestea de pregătire pentru sfînta sărbătoare a Naşterii Domnului, să luăm aminte la această alcătuire minunată şi să ne cercetăm în faţa ei. S-o purtăm în minte şi să zicem cu meditaţie adîncă: „Hristos se naşte, măriţi-L! Hristos din ceruri, întîmpinaţi-L! Hristos pe pămînt, înălţaţi-vă! Cîntaţi Domnului, tot pămîntul; şi cu veselie, lăudaţi-L, popoarelor, căci s-a preamărit."

FECIOARA ASTĂZI, PE CEL MAI PRESUS DE FIINŢĂ NAŞTE

„Fecioara astăzi pe Cel mai presus de fiinţă naşte şi pămîntul peştera Celui neapropiat aduce. Îngerii cu Păstorii măresc, iar Magii cu steaua călătoresc; că pentru noi s-a născut prunc tînăr, Dumnezeu Cel mai înainte de veci". Cînd spunem aceste cuvinte, după rînduiala sfintei noastre Biserici, la slujba sărbătorii Naşterii Domnului, ne gîndim la Fiul lui Dumnezeu, Cel mai înainte de veci, Care s-a făcut om şi s-a născut prunc tînăr. Ne gîndim totodată la acelaşi Fiu al lui Dumnezeu, pe care îl ştim a fi „mai presus de fiinţă" şi pe care, după firea omenească, l-a născut preasfînta Fecioara Maria, care l-a născut pe omul unit cu Dumnezeu şi de aceea ea este şi Născătoare de Dumnezeu. Cînd spunem alcătuirea aceasta, rînduită pentru sărbătoarea Naşterii Mîntuitorului nostru, gîndul ne este la Cel ce, ca Dumnezeu, ne este „neapropiat", dar care, ca om, ne este apropiat nouă oamenilor.

Pe Dumnezeu „Cel mai înainte de veci", pe Fiul lui Dumnezeu, „Cel de o fiinţă cu Tatăl", pe „Cel mai presus de fiinţă" şi neajuns de mintea omenească, pe „cel neapropiat", Maica Preacurată, preasfînta Fecioara Maria l-a născut după trup, ca om unit cu Dumnezeu şi ca Dumnezeu unit cu omul, ca o persoană în două firi: cu fire omenească şi cu fire dumnezeiască. Toate acestea le mărturisim, cînd zicem: „Fecioara astăzi pe Cel mai presus de fiinţă naşte şi pămîntul peştera Celui neapropiat aduce" şi mai departe: „că pentru noi s-a născut prunc tînăr, Dumnezeu Cel mai înainte de veci. Acestea s-au petrecut în istorie, odată pentru totdeauna, adică pentru cealaltă vreme a istoriei, ca şi pentru veşnicie. Dar naşterea Mîntuitorului, cea de odinioară, cea din istorie, ne este înfăţişată nouă şi ca o realitate prezentă, prin sărbătorirea ei. Căci sărbătorind naşterea Domnului, noi o avem în vedere şi ca ceva din trecut, dar şi ca pe ceva din prezent, de aceea zicem: „Fecioara astăzi pe Cel mai presus de fiinţă naşte". De aceea afirmăm că „pămîntul peştera Celui neapropiat aduce" şi de aceea adăugăm că „îngerii cu păstorii măresc, iar magii cu steaua călătoresc". Toate acestea sînt cu putinţă deoarece „pentru noi s-a născut prunc tînăr, Dumnezeu Cel mai înainte de veci". Aceasta s-a petrecut de mult, dar se petrece şi în conştiinţa noastră cu prilejul sărbătoririi ei. Iar astfel de afirmaţii sînt multe în cuprinsul slujbelor de la sărbătoarea Naşterii Domnului. Două exemple vor fi deplin lămuritoare în privinţa aceasta. Iată, de pildă, ce ni se spune la slujba de seară de la sărbătoarea Naşterii Mîntuitorului: „Mare şi prea slăvită minune s-a săvîrşit astăzi: Fecioara naşte şi pîntecele nu i se strică; Cuvîntul se întrupează şi de Tatăl nu se desparte; îngerii cu păstorii slavoslovesc şi noi împreună cu dînşii strigăm: slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace." Cel de al doilea exemplu l-am luat din rînduiala de la Ceasurile împărăteşti ale sărbătorii. Este vorba de o alcătuire cuprinsă în slujba ceasului al nouălea. Ea are următorul cuprins: „Astăzi se naşte din fecioară Cela ce are în mînă toată făptura; cu scutece ca un prunc se înfaşe Dumnezeu, Cel ce din fire este nepipăit. În iesle se culcă Cela ce a întărit cerurile de demult, întru început; din piept cu lapte se hrăneşte Cela ce a plouat în pustie mană poporului; pe magi cheamă Mirele Bisericii, darurile acestora le primeşte, Fiul Fecioarei. Închinu-mă naşterii Tale, Hristoase. Arată-ne nouă şi dumnezeiasca arătare a dumnezeirii Tale".

În felul acesta gîndită, naşterea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos este pentru noi, nu numai un eveniment din trecut sau o sărbătoare din prezent, ci este o realitate la care ne raportăm cu mulţumire şi cu recunoştinţă, mai ales cînd zicem, împreună cu toţi fiii luminaţi ai Bisericii noastre: „Fecioara astăzi pe Cel mai presus de fiinţă naşte şi pămîntul peştera Celui neapropiat aduce. Îngerii cu păstorii măresc, iar Magii cu steaua călătoresc. Căci pentru noi s-a născut prunc tînăr, Dumnezeu cel mai înainte de veci". *Arhim. Teofil Părăian*

SFINȚIREA NUMELUI LUI DUMNEZEU

Cine citește psaltirea nu poate să nu simtă o mare emoție sufletească și un entuziasm cînd, spre sfîrșitul cărții, dă de îndemnurile cu privirea la cinstirea lui Dumnezeu.

Ridicîndu-se parcă pe un tron înalt, de unde admiră măreția întregului univers, ordinea și frumusețea lumii, proorocul-împărat cheamă toate făpturile să aducă laude Ziditorului lor. Îngerii care locuiesc în înălțimea cerurilor, aștrii care luminează tăriile văzduhului, stihiile cele neînsuflețite ale pămîntului, viețuitoarele din aer, de pe uscat și din ape, oamenii de la împărat pînă la copil — toate și toți sînt chemați să preamărească pe Împăratul veșnicilor.

„Lăudați pe Domnul! Lăudați pe Domnul din înălțimea cerurilor, lăudați-l toți îngerii Lui! Lăudați-L, soare și lună și toate stelele luminoase! Să laude numele Domnului apele, focul, grindina și vînturile! Să-l laude munții, dealurile și pădurile! Împărați și popoare tinere, bătrîni și copii: toți să laude Numele Domnului! Căci numai numele Lui este înălțat, măreția Sa este mai presus de pămînt și ceruri“ (Psalm. 148).

Minunat imn, fără egal în literatura tuturor religiilor lumii! ... Însă pentru cele de sus, pentru duhurile înțelegătoare din cer și stihiile pămîntului îndemnul lui David parcă rămîne de prisos. Fiindcă îngerii din preajma tronului dumnezeirii intonează neîncetat, cu frică și cu cutremur, numele Domnului. Cerurile și tăriile, pămîntul cu toată podoaba lui, spun mereu slava lui Dumnezeu, puterea și înțelepciunea Lui. Numai omul, omul trebuie îndemnat și povățuit fără încetare să nu uite de cea mai înaltă și mai sfîntă a sa datorie. *„Lăudați pe Domnul“ ... Lăudați-l pentru faptele Lui cele mari!“* (Psalm. 150, 2).

Fiindcă, din nefericire, tocmai cea mai aleasă dintre făpturi, omul, înzestrat cu minte ca să-l cunoască pe Dumnezeu, dăruit cu grai răsunător ca să-i vestească numele în tot pămîntul, omul este acela care uită să laude pe Domnul, ba, ceea ce este mai grozav, adesea îl necinstește și-l batjocorește fără frică, fără rușine.

De aceea Domnul Iisus, cînd ne-a învățat cum să ne rugăm, în fruntea tuturor cererilor pe care sînt datori creștinii să le înalțe către Tatăl ceresc, ne-a povățuit să cerem să se sfințească numele lui Dumnezeu. *„Așa să vă rugați: Tatăl nostru carele ești în ceruri, sfințească-se numele Tău“* (Mat. 6, 9).

Să încercăm să înțelegem aceste cuvinte!

Frați creștini,

Noi oamenii nu vom putea ști niciodată ce este Dumnezeu în ființa Sa. Nici proorocii, nici apostolii, nici cei mai luminați dascăli ai lumii, nici chiar îngerii, ființele cele mai apropiate de Stăpînul cerului și al pămîntului, nu sînt în stare să spuie ce este El în sine. „După cum nimeni n-a inspirat vreodată tot aerul văzduhului, tot așa nici mintea omenească n-a cuprins ființa lui Dumnezeu, nici glasul n-a putut-o rosti“ (Sf. Grigore Teologul).

Dacă nu-i cu putință să-l înțelegem, nu-i posibil nici să-l numim după cuviință. „Căutați un nume potrivit pentru Dumnezeu?“ — întreabă fericitul Augustin. „Nu vei găsi niciunul. Cauți să-l numești oricum ar fi? Găsești de toate!“ Asta înseamnă că noi cu limba nu putem găsi nici un cuvînt care să determine exact Ființa cea mai înaltă. Totuși, pentru ca gîndirea noastră să aibă o odihnă, un sprijin, putem folosi tot felul de cuvinte care exprimă înălțimea, mărirea, puterea, bunătatea Lui.

De aceea zicea și înțeleptul Sirah: *„Multe vom grăi și nu va ajunge... Preamărindu-l, ce vom putea? Căci El este mai mare decît toate lucrurile Sale. Slăvind pe Domnul, înălțați-l cît veți putea și încă va prisosi... Cine l-a văzut și va povesti? Și cine-l va preamări precum este?“* (Sirach, 43, 31—36).

Dumnezeu este necuprins și negrăit. Mai lesne putem spune ce nu este El decît ce este.

Totuși, așa cum putem și cît sîntem în stare să pricepem, alături de corul îngerilor și de concertul firii înconjurătoare, sîntem datori să ne rugăm ca să se sfințească numele Domnului.

La prima auzire, s-ar părea că numelui Celui prea înalt, i-ar lipsi sfinţenia şi noi am dori ca ea să se împlinească, să se desăvîrşească prin rugăciunile noastre. Dar adevărul se prezintă altfel.

Ar fi o ocară, o blasfemie să zicem că Tatăl ceresc s-ar putea sfinţi, cum se sfinţesc oamenii, adică depărtîndu-se de la rele şi înaintînd în fapte bune. „Numele lui Dumnezeu este sfînt din fire" — zice Sf. Chiril al Ierusalimului. El n-are vreo lipsă, vreo scădere, vreo pată. Ci *„sfînt este numele Domnului"* (Luca 1, 49). Cînd ne rugăm ca să se sfinţească, cerem de la El ca numele Lui să se sfinţească *întru noi*, în fiinţa noastră, în mijlocul nostru, în lumea noastră de creştini credincioşi.

Admirabilă învăţătură avem în privinţa aceasta la Sf. Ciprian al Cartaginei. „De către cine s-ar putea sfinţi Dumnezeu, care însuşi sfinţeşte? Ci pentru că El a zis: *„Fiţi sfinţi, căci şi Eu sînt sfînt"*. (Levitic 11, 44), de aceea cerem şi ne rugăm ca noi, care am fost sfinţiţi prin botez, să rămînem în ceea ce am început să fim". Iar sfîntul Ioan Gură de Aur ne spune că se zice „sfinţească-se numele Tău, în loc de preamărească-se numele Tău de către toţi oamenii şi de către toată făptura".

Aşadar, *la noi* se referă sfinţirea pe care o implorăm Părintelui luminilor. „Orice cinstire a numelui lui Dumnezeu îi foloseşte omului, nu lui Dumnezeu. Căci nimeni nu va vroi să zică că a folosit izvorului dacă a băut din el, sau că a folosit luminii cînd a văzut" (Fer. Augustin).

Noi creştinii sîntem pe pămînt vase de sfinţenie, temple ale Duhului Sfînt între ceilalţi oameni! *„trimişi împuterniciţi ai lui Hristos"* (II Corinteni 5, 20). Prin botez ne-am spălat, ne-am luminat, am fost socotiţi drepţi în numele Domnului Iisus Hristos şi prin Duhul Dumnezeului nostru. În starea aceasta de neprihănire trebuie să trăim mereu. Prin viaţa noastră, prin faptele noastre, prin cuvintele noastre trebuie să se arate cine sălăşluieşte în noi şi în numele cui sîntem trimişi, aşa precum ambasadorii reprezintă în străinătate autoritatea şi puterea guvernelor ce i-au trimis.

Moise în numele Domnului a făcut minuni mari la curtea faraonului egiptean, minuni la trecerea Mării Roşii şi în pustie. David în numele Domnului l-a doborît pe uriaşul Goliat. Cu numele Domnului în inimi şi pe buze au stins puterea focului cei trei tineri iudei din Babilon. Cu numele Domnului au ieşit în lume sfinţii apostoli şi au propovăduit Evanghelia, au vindecat bolnavii, au scos duhurile necurate, au lăţit Biserica şi au doborît capiştele idolilor mincinoşi.

Aşa o putere, o astfel de sfinţenie, sîntem chemaţi să arătăm şi noi ucenicii lui Hristos, astăzi şi în toată vremea.

Cu mintea, să ne facem o idee dreaptă despre mărirea lui Dumnezeu, despre puterea şi iubirea Lui faţă de noi. Să credem în El neclintit, să cugetăm la El şi la poruncile Lui ziua şi noaptea.

Cu inima să-l iubim pe Dumnezeu ca pe binele cel mai înalt şi să ne temem de dreptatea Lui.

Cu voinţa să ne supunem voii Sale prea sfinte şi să fim mulţumiţi cu tot ce ne dă.

Cu gura să-l preamărim pe Domnul în cuvinte de laudă, de rugăciune.

Aşa că preamărirea lui Dumnezeu este omul întreg. *„Măreşte suflete al meu pre Domnul şi toate cele dinlăuntrul meu să mărească numele cel sfînt al Lui"* (Psalm 102, 1).

Dacă limba nu este în stare să-l laude pe Dumnezeu continuu, viaţa noastră nu trebuie să înceteze lauda Lui niciodată. Mai ales ferirea de păcat este chipul cel mai desăvîrşit de a sfinţi numele Domnului în noi, cum zice Sf. Maxim Mărturisitorul: „Noi cinstim numele Tatălui ceresc cînd omorîm pofta pămîntească şi ne curăţim de patimile aducătoare de stricăciune".

Aceasta este acea mireasmă a lui Hristos, *mireasmă de la viaţă spre viaţă a acelor ce sînt pe calea mîntuirii*, de care vorbea Sf. Apostol Pavel corintenilor (II Cor. 2, 15).

Văzîndu-le lumea, să fie oamenii îndemnaţi să-l laude pe Tatăl nostru cel ceresc, care face prin noi astfel de minuni.

Dar sîntem noi oare la înălţimea acestei chemări? Se sfinţeşte numele Domnului în noi şi prin noi? Ne purtăm noi oare în chip vrednic de chemarea pe care am primit-o de a fi „mireasmă" a lui Hristos în lume?

Las pe fiecare să se judece pe sine şi să chibzuiască ce fel de laudă se aduce lui Dumnezeu prin felul de viaţă pe care o duce.

Dar văzînd pe „creştinii" de azi de multe ori plini de toată nelegiuirea, de curvie, de viclenie, de lăcomie, de răutate, de ucidere, văzîndu-i certăreţi şi pizmaşi, lipsiţi de dragoste şi urîtori de Dumnezeu, trebuie să le spunem cu durere ceea ce scria sf. apostol Pavel despre evreii din vremea sa: *„Din pricina voastră este hulit numele lui Dumnezeu între neamuri"* (Romani 2, 24). Aşadar hulit, nu lăudat.

Păgînii, necredincioşii, cei ce se află în afara Bisericii lui Hristos, în loc să se lepede de rătăcirile lor şi să vină în staulul mîntuirii, văzînd purtarea creştinilor, sînt îndemnaţi să-şi bată joc de religia noastră şi să spună că Dumnezeul nostru nu este decît o minciună, o legendă!

Ce să mai zicem de cei ce au cutezanţa şi neobrăzarea să batjocorească direct numele cel Prea sfînt? Ce să zicem de suduitori, aceşti preoţi ai diavolului care cu limba lor drăcească aruncă spre ceruri necuviinţele cele mai ordinare?

Fraţi creştini,

După ce Iosua i-a călăuzit pe israeliţi în Canaan şi i-a aşezat în pămîntul făgăduinţei, i-a conjurat să se declare răspicat ce au de gînd să facă? Să slujească Domnului Dumnezeu celui viu care cu braţ puternic i-a scos din robie şi le-a dat în stăpînire o ţară bogată şi frumoasă, sau să se închine zeilor păgîni care aveau temple la tot pasul?

Poporul s-a declarat pentru credinţa cea dreaptă. Atunci marele conducător le-a zis: *„Acum temeţi-vă de Domnul şi slujiţi-l cu credincioşie şi sfinţenie. Lepădaţi dumnezeii străini! Căci Domnul este un Dumnezeu sfînt, un Dumnezeu gelos. El nu va răbda nelegiuirile voastre, nici păcatele voastre. Iar dacă-l veţi părăsi, atunci va aduce asupra voastră răul şi vă va nimici, după ce v-a făcut bine"* (Iosua, 24, 20).

Cu cuvinte asemănătoare sfîrşim şi noi învăţătura noastră de astăzi.

De aveţi în inimile voastre credinţă în Dumnezeul părinţilor noştri, slujiţi-i cu credincioşie şi sfinţenie! Lepădaţi „idolii", adică părăsiţi păcatele, înfrînaţi-vă de la patimile cele urîte şi stricăcioase. Sfinţiţi numele Domnului!

Respectaţi numele Domnului şi-l rostiţi cu dragoste şi stima cea mai înaltă. Înălţaţi-l cu evlavie prin rugăciuni şi cereri. Şi faceţi ca El să se slăvească prin viaţa voastră de fiecare zi.

Amin.

Pr. Dr. Şt. Slevoacă

CUVÎNT LA O CUNUNIE

Evenimentul căsătoriei parcă e cel mai important din viaţa omului, căci de aceasta depinde fericirea sau nefericirea pămîntească, şi chiar cea cerească. Ceea ce dă solemnitate şi binecuvîntare căsătoriei este Taina Sfintei cununii, în cadrul căreia, prin rugăciuni, preotul cere să se pogoare harul lui Dumnezeu spre a sfinţi dorinţele, hotărîrile, unitatea celor doi, ca tînăra floare a dragostei ce i-a unit, să poată să crească şi să înflorească rodul faptelor bune, prin care se întemeiază adevărata familie creştină.

Familia este cuibul în care bărbatul şi femeia îşi pot afla şi crea cea mai mare fericire de pe pămînt, bucurîndu-se de darurile lui Dumnezeu. Familia e leagănul scump al întregii omeniri. Ea constituie mica patrie din care se dezvoltă marea patrie.

Familia creştină are trei scopuri principale, lăsate ei de Dumnezeu: întrajutorarea soţilor; creşterea copiilor; păzirea de păcatul desfrîului.

Ajutorarea între soţi. Dacă Dumnezeu a zis, cînd Adam era în rai: „nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor potrivit pentru el" (Facere 2, 18). Deci,

... Care prea înalt, s-ar lipsi sfințenia și ... prin rugăciunile noastre.

... Tatăl ceresc s-ar putea sfinți, cum se ... în fapte bune. „Nu... — zice Sf. Chiril al Ierusalimului. El n-are ... „sfînt este numele Domnului" (Luca 1, 49). ... cerem de la El ca numele Lui să se sfințească ... nostru, în lumea noastră de creștini cre-

... în privința aceasta la Sf. Ciprian al Cartaginei ... Dumnezeu, care însuși sfințește? Ci pentru că El ... sfînt" (Levitic 11, 44), de aceea cerem și ne ru... prin botez, să rămînem în ceea ce am început ... Gură de Aur ne spune că se zice „sfințească-se numele ... numele Tău de către toți oamenii și de către toată

... sfințirea pe care o implorăm Părintelui luminilor. ... lui Dumnezeu îi folosește omului, nu lui Dumnezeu. ... că a folosit izvorului dacă a băut din el, sau că a ... (Fer. Augustin).

... pe pămînt vase de sfințenie, temple ale Duhului Sfînt ... împuterniciții ai lui Hristos" (II Corinteni 5, 20). ... ne-am luminat, am fost socotiți drepți în numele Dom... prin Duhul Dumnezeului nostru. În starea aceasta de ne... Prin viața noastră, prin faptele noastre, prin cu... se arate cine sălășluiește în noi și în numele cui sîntem ... reprezintă în străinătate autoritatea și puterea gu-

... Domnului a făcut minuni mari la curtea faraonului egiptean, ... și în pustie. David în numele Domnului l-a doborît ... numele Domnului în inimi și pe buze au stins puterea focu... din Babilon. Cu numele Domnului au ieșit în lume sfinții ... Evanghelia, au vindecat bolnavii, au scos duhurile ne... au doborît capiștele idolilor mincinoși.

... de sfințenie, sîntem chemați să arătăm și noi ucenicii ... vremea.

... o idee dreaptă despre mărirea lui Dumnezeu, despre ... de noi. Să credem în El neclintit, să cugetăm la El și ...

... pe Dumnezeu ca pe binele cel mai înalt și să ne temem

... voii Sale prea sfinte și să fim mulțumiți cu tot ce

... pe Domnul în cuvinte de laudă, de rugăciune.

... lui Dumnezeu este omul întreg. *„Mărește suflete al meu ... dinlăuntrul meu să mărească numele cel sfînt al Lui"*

... în stare să-l laude pe Dumnezeu continuu, viața noastră ... Lui niciodată. Mai ales ferirea de păcat este chipul ... sfinți numele Domnului în noi, cum zice Sf. Maxim Mărtu... numele Tatălui ceresc cînd omorîm pofta pămîntească și ne ... de stricăciune".

... mireasmă a lui Hristos, *mireasmă de la viață spre viață ... mîntuirii*, de care vorbea Sf. Apostol Pavel corintenilor

... fie oamenii îndemnați să-l laude pe Tatăl nostru cel ... astfel de minuni.

Dar sîntem noi oare la î... ... în noi și prin noi? Ne pu... am primit-o de a fi „mireasmă" ...

Las pe fiecare să se jude... duce lui Dumnezeu prin felul de ...

Dar văzînd pe „creștinii" ... curvie, de viclenie, de lăcomie ... mași, lipsiți de dragoste și ur... ceea ce scria sf. apostol Pave... *este hulit numele lui Dumnez...* lăudat.

Păgînii, necredincioșii, cei ... lepede de rătăcirile lor și să ... sînt îndemnați să-și bată joc ... nu este decît o minciună, o le...

Ce să mai zicem de cei ... rect numele cel Prea sfînt? ... care cu limba lor drăcească ...

Frați creștini,

După ce Iosua i-a călău... ... făgăduinței, i-a conjurat să se ... Domnului Dumnezeu celui viu ... în stăpînire o țară bogată și ... temple la tot pasul?

Poporul s-a declarat pe ... le-a zis: *„Acum temeți-vă de ... dați dumnezeii străini! Căci ... El nu va răbda nelegiuirile ... atunci va aduce asupra voa...* (Iosua, 24, 20).

Cu cuvinte asemănătoar...

De aveți în inimile vo... ți-i cu credincioșie și sfințe... nați-vă de la patimile cele ...

Respectați numele Domn... Înălțați-l cu evlavie prin rug... viața voastră de fiecare zi.

Amin.

CU...

Evenimentul căsătoriei p... aceasta depinde fericirea sau ... ce dă solemnitate și binecuv... căreia, prin rugăciuni, preotul ... dorințele, hotărîrile, unitatea ... poată să crească și să înflore... vărata familie creștină.

Familia este cuibul în ca... fericire de pe pămînt, bucurî... scump al întregii omeniri. Ea ... patrie.

Familia creștină are trei ... torarea soților; creșterea copiil...

Ajutorarea între soți. Da... bine să fie omul singur; să-i ...

nălțimea acestei chemări? Se sfințește numele Dom-
ırtăm noi oare în chip vrednic de chemarea pe care
ı lui Hristos în lume?
ce pe sine și să chibzuiască ce fel de laudă se a-
viață pe care o duce.
de azi de multe ori plini de toată nelegiuirea, de
ɛ, de răutate, de ucidere, văzîndu-i certăreți și piz-
îtori de Dumnezeu, trebuie să le spunem cu durere
ıl despre evreii din vremea sa: *„Din pricina voastră*
:eu între neamuri“ (Romani 2, 24). Așadar hulit, nu

ce se află în afara Bisericii lui Hristos, în loc să se
vină în staulul mîntuirii, văzînd purtarea creștinilor,
de religia noastră și să spună că Dumnezeul nostru
jendă!
ce au cutezanța și neobrăzarea să batjocorească di-
Ce să zicem de suduitori, acești preoți ai diavolului
aruncă spre ceruri necuviințele cele mai ordinare?

ızit pe israeliți în Canaan și i-a așezat în pămîntul
declare răspicat ce au de gînd să facă? Să slujească
ı care cu braț puternic i-a scos din robie și le-a dat
frumoasă, sau să se închine zeilor păgîni care aveau

ntru credința cea dreaptă. Atunci marele conducător
Domnul și slujiți-l cu credincioșie și sfințenie. Lepă-
Domnul este un Dumnezeu sfînt, un Dumnezeu gelos.
voastre, nici păcatele voastre. Iar dacă-l veți părăsi,
stră răul și vă va nimici, după ce v-a făcut bine“

e sfîrșim și noi învățătura noastră de astăzi.
ıastre credință în Dumnezeul părinților noștri, sluji-
ınie! Lepădați „idolii“, adică părăsiți păcatele, înfrî-
ırite și stricăcioase. Sfințiți numele Domnului!
ıului și-l rostiți cu dragoste și stima cea mai înaltă.
ıăciuni și cereri. Și faceți ca El să se slăvească prin

Pr. Dr. Șt. Slevoacă

ĮVÎNT LA O CUNUNIE

ıarcă e cel mai important din viața omului, căci de
nefericirea pămîntească, și chiar cea cerească. Ceea
întare căsătoriei este Taina Sfintei cununii, în cadrul
cere să se pogoare harul lui Dumnezeu spre a sfinți
celor doi, ca tînăra floare a dragostei ce i-a unit, să
ască rodul faptelor bune, prin care se întemeiază ade-

re bărbatul și femeia își pot afla și crea cea mai mare
ndu-se de darurile lui Dumnezeu. Familia e leagănul
ı constituie mica patrie din care se dezvoltă marea

scopuri principale, lăsate ei de Dumnezeu: întraju-
or; păzirea de păcatul desfrîului.
că Dumnezeu a zis, cînd Adam era în rai: „nu este
facem ajutor potrivit pentru el“ (Facere 2, 18). Deci,

..acă în rai a considerat Dumnezeu că nu e bine să fie omul singur, cu atît mai mult pe pămînt, unde sînt atîtea greutăţi şi e atîta nevoie a ne ajuta unii pe alţii. Şi, aşa ne-a creat Dumnezeu, pe bărbat să aibă pricepere şi înclinaţii spre anumite lucruri, iar femeia, spre altele şi numai împreună se completează, formînd o adevărată unitate. Iar în creşterea copiilor, tata reprezintă autoritatea, iar mama — iubirea.

Ceea ce dă valoare unei familii este armonia în care trăiesc soţii, şi aceasta se obţine printr-o trăire în credinţă adevărată şi care se dovedeşte prin fapte bune. Faptele bune nu sînt niciodată prilej de ceartă. Păcatul însă, aduce vrajba; amintim două păcate ce constituie cancerul familiei — beţia şi desfrîul. Cînd soţul sau soţia beau, trebuie să ştie că în paharul cu ţuică îşi beau pacea şi sănătatea familiei, care sînt cele mai scumpe daruri. Iar desfrîul, îl aseamăn cu incendiul produs de joaca nejudecată a unor copii. Aşa şi cel ce se dedă desfrîului, dă foc casei, arzînd pacea şi liniştea, distrugînd încrederea şi unitatea familiei şi producînd multe şi mari dureri şi suferinţe celuilalt partener. Toate păcatele ce se nasc din desfrîu, rămîn pe conştiinţa celui ce le-a cauzat.

Parcă simt cum atît mirele cît şi mireasa se întreabă: oare cum va fi soţul meu, bun, înţelegător, cinstit, harnic? Dar eu zic, să-şi pună fiecare întrebarea: oare, eu, cum trebuie să mă comport ca să fiu un soţ sau o soţie adevărată? Şi conştiinţa îi va răspunde!

Datoria creşterii copiilor. Dacă deschidem Sfînta Scriptură descoperim planul lui Dumnezeu într-un mod foarte clar. După ce a zidit pe om, aşezîndu-l în grădina Raiului a zis: „Creşteţi şi vă înmulţiţi!" (Facere 1, 28); este cea dintîi poruncă dată oamenilor. Dumnezeu, în atotputernicia Sa, putea să afle şi o altă cale de înmulţire a neamului omenesc, dar a voit să dea oamenilor ceva din puterea Sa creatoare, încît nici Dumnezeu fără consimţămîntul omului să nu mai creeze oameni, şi nici omul fără puterea lui Dumnezeu! Deci, o colaborare între om şi Dumnezeu, căci omul creează trupul, iar Dumnezeu pune în el sufletul!

Copiii sînt cimentul familiei; odată cu naşterea copiilor, coboară peste familie şi harul ajutător al lui Dumnezeu. Ştiinţa medicală afirmă ceva foarte important, că în timpul sarcinii şi alăptării, femeia-mamă primeşte puteri miraculoase de refacere a organismului. Iar femeile care au născut mai mulţi copii, sînt mai sănătoase şi pline de viaţă — prin darul Lui Dumnezeu.

În preajma unui leagăn de copil, se poate vorbi de un paradis pămîntesc, iar surîsul unui copil este parcă, o floare ruptă din rai. Naşterea de copii este o dovadă de evlavie şi credinţă. Sfinţii părinţi spun că femeia care şi-a ucis copiii prin avort, în iad va suferi, pe lîngă alte chinuri, şi aceasta, că urîţii diavoli îi vor suge sînul, în locul copiilor ucişi.

Ferirea de desfrînare. Ne întrebăm, pentru ce Dumnezeu a lăsat atît de puternic acest instinct în firea noastră? Pentru că altfel lumea nu s-ar înmulţi, ştiind marea durere prin care trece femeia cînd naşte, trecînd pe sub umbrele morţii, ştiind greutatea cu care se creşte un copil şi la urmă, răsplata pe care o dau, în multe cazuri, copiii, părinţilor. Mulţi dintre noi am venit pe lume peste voia părinţilor. Familia este leacul împotriva păcatului desfrîului, fiindcă este rînduit de fiecare om să-şi aibă femeia sa şi fiecare femeie să-şi aibă bărbatul ei. Desfrîul este păcat greu, pentru că urmările lui pot fi certuri, bătăi, divorţ sau chiar omor, copii neiubiţi sau lăsaţi pe drumuri.

Iubiţi miri,

În numele sfintei noastre Biserici, care este mama noastră sufletească, în numele părinţilor trupeşti şi a celor sufleteşti, precum şi în numele tuturor bunilor credincioşi, vă dorim o viaţă bună, trăită în sfînta credinţă şi vă zic, din suflet, „La mulţi ani fericiţi!"

Arhim. Serafim Man
Mănăstirea „Sf. Ana" Rohia

DIN VIAŢA BISERICEASCĂ ÎN ARHIEPISCOPIA SIBIULUI

Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Sibiului

— Sesiunea anuală de lucru 1991 —

Convocată potrivit prevederilor statutare, sîmbătă, 9 noiembrie 1991, a avut loc la Sibiu şedinţa de lucru a Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Sibiului, sesiunea anuală 1991.

Potrivit aceleiaşi prevederi, în după-amiaza zilei de 8 noiembrie a avut loc şedinţa Consiliului eparhial, condusă de Î. P. S. Mitropolit Antonie, care, în deschidere, a făcut o scurtă prezentare a vieţii noastre bisericeşti în momentul de faţă, caracterizat între altele şi printr-o adîncă criză economică, care reclamă o seamă de renunţări şi chiar jertfe, neajunsuri prin care trebuie să trecem cu toată demnitatea. Din acest motiv, a subliniat Î. P. S. Sa, am fost nevoiţi ca şi la Centrul eparhial să facem unele restructurări de posturi.

În cadrul Consiliului au fost rezolvate o seamă de probleme curente: numiri, transferări, aprobări de ajutoare pentru parohii mici, după care s-a trecut la prezentarea Rapoartelor celor patru sectoare ale Consiliului arhiepiscopesc şi anume:

Raportul Sectorului bisericesc, întocmit şi citit de P.C. cons. Simion Săsăujan;

Raportul Sectorului cultural, întocmit şi citit de P. C. cons. Gheorghe Papuc;

Raportul Sectorului economic, întocmit şi citit de P. C. cons. Ezechil Oancea;

Raportul Sectorului juridic, întocmit şi citit de P. C. prof. Ioan Floca, care începînd cu 1 august 1991 funcţionează şi ca consilier juridic la Centrul arhiepiscopesc din Sibiu.

Consiliului eparhial a apreciat că Rapoartele oglindesc în chip corespunzător activitatea Arhiepiscopiei din anul 1991, propunînd ca ele să fie remise comisiilor rînduite spre a fi prezentate în plenul Adunării Eparhiale.

Sîmbătă, 9 noimebrie 1991, la ora 9, în capela mitropolitană, în prezenţa Î. P. S. Mitropolit Antonie, a deputaţilor eparhiali şi a unor invitaţi, a avut loc un Te-Deum săvîrşit de P. S. Episcop-vicar Serafim Făgărăşanul, înconjurat de preoţi şi diaconi.

S-a trecut apoi în aula Institutului Teologic „Andrei Şaguna" din Sibiu, unde secretariatul Adunării Eparhiale — prot. Z. Moşoiu şi av. I. Moraru — a făcut apelul, deputaţii eparhiali fiind prezenţi aproape în totalitate.

În calitate de preşedinte, deschizînd lucrările, Î. P. S. Mitropolit *Antonie* a rostit o amplă cuvîntare, în care, după ce a motivat convocarea aşa de timpurie a Adunării Eparhiale, a subliniat faptul că anul al cărui bilanţ se face a fost un an greu, plin de căutări şi de regăsiri, în care Biserica noastră s-a străduit să răspundă unor priorităţi, între care pe prim-plan situîndu-se respiritualizarea societăţii româneşti.

În această ordine de idei, Î.P.S. sa a reliefat cîteva căi folosite, între ele: învăţămîntul religios în şcoală, întărirea familiei, lărgirea învăţămîntului teologic, parcă prea mult ţinînd cont că deocamdată ne lipsesc cadrele didactice necesare, ceea ce ar putea să ducă la scăderea nivelului acestui învăţămînt, activitatea filantropică, intensificarea lucrării pastorale în parohii, în spitale, cămine de copii, azile de bătrîni, penitenciare etc., tipărirea şi difuzarea de cărţi de zidire sufletească ş.a.m.d. Au fost menţionate şi activităţile speciale care au fost desfăşurate cu tineretul, cu studenţii teologi şi alţi studenţi, în cadrul Ligii tineretului ortodox etc.

Î. P. S. Sa a aruncat o scurtă privire și peste deceniile trecute, cînd, cu toate oprelistile care s-au pus mai ales Bisericii noastre, în special în ceea ce privește lucrarea ei catehetică, învățătorească, ea a fost totuși „singura instituție care a făcut opoziție materialismului ateu". Numai în Biserică au fost spuse adevărurile fundamentale ale vieții: că există Dumnezeu și o viață eternă, că spiritul, sufletul omenesc este o realitate, cultivînd, pe această bază, moralitatea în popor, ordinea morală care nu poate fi garantată decît în Dumnezeu, familia menținîndu-se in general creștină. Așa se explică faptul că la Revoluția română din decembrie 1989 a izbucnit la suprafață un creștinism atît de viu.

Revenind la contextul actual, cu atîtea frămîntări, inclusiv politice, Î. P. S. Sa a arătat că în parohii militantismul politic din partea clerului nu este indicat, preoții trebuind să fie imparțiali față de toți credincioșii lor, pe care sînt îndatorați a-i ține legați de Biserică, ca într-o familie, nu să-i dezbine.

Î. P. S. Mitropolit Antonie a prezentat apoi situația economică cu care se confruntă Eparhia, ca de altfel întreaga noastră Biserică, arătînd eforturile care s-au făcut și se fac pentru salarizarea preoților de la bugetul de stat, în care scop, personal a redactat un memorandum, însușit de întregul Sinod al Bisericii noastre, document predat forurilor de stat competente. S-au menționat măsurile care au fost luate pentru păstrarea structurilor noastre bisericești în criza financiară prin care trecem. Sub raport economic și misionar un aspect special îl ridică prot. Sf. Gheorghe, unde trebuie făcute multiple eforturi pentru a ne menține preoții și așa puțini față de numărul mare de parohii vacante pe care le avem în zonă.

S-a făcut apel la părinții protopopi pentru achitarea debitelor față de Centrul eparhial, la preoți pentru mai mult interes în a difuza în obște cartea religioasă, bisericească, spre a pătrunde în toate casele credincioșilor noștri.

În partea finală a cuvîntării, Î. P. S. a făcut o informare privitoare la parohiile noi înființate în Arhiepiscopie și la bisericile noi care se ridică, fie parohiale, fie mănăstirești, mulțumind colaboratorilor, foști și prezenți, pentru activitatea depusă și în anul 1991.

În continuare, Î. P. S. Mitropolit Antonie a dat cuvîntul raportorilor, și anume:

Dl. Dr. *Gheorghe Tatu* (Agnita), care a prezentat Raportul Secției administrative bisericești. El s-a ocupat între altele de activitatea misionară și pastorală a clerului, de păstrarea și apărarea dreptei credințe, capitol în care au fost redate eforturile făcute pe plan parohial de către majoritatea absolută a slujitorilor bisericești în a-și duce cu conștiinciozitate îndatoririle spre zidirea obștei credincioșilor, pe plan protopopesc și la Centrul eparhial în a se controla această activitate, în a se completa sau suplini parohiile vacante etc., specificîndu-se prozelitismul căruia a trebuit să i se facă față etc.

Raportul s-a ocupat apoi de activitatea Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului: pe plan pastoral, cu cercetarea multor parohii, sfințiri de biserici, hirotoniri de preoți, întîlniri cu preoții la conferințe și cu alte prilejuri; pe plan predicatorial și pe plan administrativ, cît și pe plan extern, participînd și în acest an la un mare număr de consfătuiri bisericești cu caracter internațional, raportul cuprinzînd totodată și date legate de bogata activitate pastoral-misionară a P. S. Episcop-vicar Serafim Făgărășanul: cercetări și slujiri în peste 150 de parohii, hirotoniri, prezidări de conferințe preoțești, participări la activitatea Cristianei, Oastei Domnului, Ligii tineretului ortodox etc., acțiuni duhovnicești cu studenții teologi, cercetarea bolnavilor în spitale etc.

Raportul a evidențiat totodată lucrarea filantropică și social-caritativă din Arhiepiscopie în anul 1991, 85 de pacienți beneficiind de medicamente, organizarea asistenței religioase în spitalele din Arhiepiscopie, la penitenciare, la unele școli speciale, în atenție aducîndu-se apoi viața monahală în Arhiepiscopie, cu cele șapte noi așezăminte monahale în curs de organizare, loc de seamă ocupînd desigur ctitoria noastră brîncovenească, mișcarea de personal în Arhiepiscopie în anul 1991: numiri, transferări, pensionări, decese etc., colecta F.C.M. și ajutoarele acordate parohiilor mici pentru plata preoților, peste 1,5 mil. în primele trei trimestre ale anului etc.

Dl. Dr. *Vasile Iacob* (Sibiu), care a prezentat Raportul Secției culturale, din care am reținut informații despre:

Învăţămîntul teologic, capitol în care, pe lîngă Seminariile teologice din Cluj-Napoca şi Alba Iulia, înfiinţat în 1991, loc de seamă a ocupat Institutul Teologic Universitar „Andrei Şaguna", intrat din toamna anului în curs în Universitatea sibiană şi care din anul universitar 1991/92 are trei Facultăţi: Teologie pastorală, Teologie-Litere şi Teologie-Asistenţă socială, fiind înscrişi în total 422 studenţi şi studente, corpul profesoral fiind solicitat şi la alte universităţi din ţară, ca şi într-o seamă de acţiuni misionar-pastorale.

Raportul s-a ocupat apoi pe larg de învăţămîntul religios-moral din şcolile de stat, căruia i s-a acordat la toate nivelurile: Centrul eparhial, protopopiate, parohii — o atenţie deosebită, în înţelesul că s-au depus şi se depun eforturi pentru ca, pe cît se poate, să fie acoperite toate şcolile din Arhiepiscopie şi toate clasele cu preoţi sau alte persoane care să predea această nouă şi necesară disciplină, ceea ce de fapt încă nu este rezolvat pe de-a rîndul.

În acest scop, au avut loc mai multe întîlniri cu inspectoratele şcolare judeţene: Sibiu, Braşov şi Covasna, unde s-a găsit toată înţelegerea, rămînînd deschisă încă problema introducerii în orarul şcolilor a învăţămîntului religios-moral, ca orice materie de studiu.

Ca noutate a fost consemnat faptul că, la iniţiativa Centrului arhiepiscopesc Sibiu, idee însuşită de Sf. Sinod şi Secretariatul de stat pentru culte, s-a intervenit la Ministerul Învăţămîntului şi Ştiinţei, care a aprobat ca începînd cu această toamnă învăţămîntul religios să fie predat şi în şcolile normale, pentru ca viitorii învăţători să poată preda ei religia la clasele I—IV, fiind numiţi în acest scop dl. Telea Marius, licenţiat în Teologie, la Şcoala normală Andrei Şaguna din Sibiu, P. C. preoţi: Vasile Prodea şi Victor Neamţu la şcoala normală din Braşov şi dl. prof. Marcel Vlădescu la şcoala normală din Sf. Gheorghe, secţia română.

S-au făcut referiri şi asupra modului în care, sub acest unghi, a început anul şcolar şi universitar 1991/92, existînd premizele unor rezultate pozitive.

Raportul s-a ocupat apoi de conferinţele preoţeşti din anul 1991, de activitatea editorială, în care, pe lîngă publicaţiile periodice ale Centrului mitropolitan Sibiu: Calendarele de perete, Telegraful Român, Revista Teologică şi Îndrumătorul bisericesc, s-a dat întiietate unor lucrări cerute de credincioşi: Psaltirea, „Lăsaţi copiii să vină la mine", o nouă ediţie, Pagini de istorie bisericească românească etc.

Referatul a mai cuprins referiri asupra activităţii predicatoriale în Arhiepiscopie, precum şi alte activităţi cultural bisericeşti din anul 1991.

Dl. judecător *Gheorghe Vâja* (Sibiu), care a prezentat Raportul Secţiei economice, la care ca prim punct a fost înscrisă supunerea spre aprobare a contului de execuţie bugetară pe anul 1990, bilanţul încheiat la 31 decembrie 1990, cu unele excedente, precum şi activitatea economico-financiară pe perioada 1 ianuarie — 30 septembrie 1991, cu specificarea, la venituri, a surselor: contribuţia de la bugetul de stat, contribuţii benevole la lumînări, la tipărituri, la obiecte de cult, ca şi veniturile din alte activităţi economice: agricole, chirii etc., iar la cheltuieli au fost specificate capitole ca: Retribuţii, activitatea de cult, alocaţii pentru copii, cheltuieli cu producerea lumînărilor, pentru tipografie, pentru terenurile agricole, subvenţii pentru parohii cu venituri financiare modeste etc.

Raportul s-a ocupat apoi de controlul financiar intern, care, începînd cu 1 noiembrie 1991, este efectuat de părinţii protopopi, de serviciul tehnic, care a verificat o mulţime de documentaţii pentru construcţii şi reparaţii de biserici şi case parohiale, instalaţii diverse, situaţii de lucrări, cercetări şi îndrumări de specialitate la faţa locului, recepţii de lucrări etc., de şantierul de la Mănăstirea Brîncoveanu, de via de la Sărăcsău, de parcul auto, de atelierul de lumînări, de librăria eparhială, casele de odihnă de la Păltiniş şi Bazna, căminul preoţesc ş.a., pe marginea cărora Î. P. S. Mitropolit a adus o seamă de completări şi informaţii speciale, atrăgînd atenţia asupra gestionării corecte de către preoţi a bunurilor parohiale, iar părinţii protopopi să facă cel puţin o dată pe an o inspecţie cuprinzînd şi controlul financiar, la fiecare parohie din protopopiat.

Dl. av. *Ioan Moraru* (Sibiu) a prezentat în continuare un scurt Raport al Sectorului juridic, cuprinzînd procesele judecate de consistoriul disciplinar al Arhiepiscopiei Sibiului, procesele susţinute pentru redobîndirea unor imobile, cercetarea unor reclamaţii şi alte cauze juridice.

Pe marginea rapoartelor au luat cuvîntul următorii deputaţi eparhiali:

P. C. pr. *Cornel Codrea* (Or. Victoria), care a adus în atenţie o seamă de sugestii, privitoare la executarea la Centul arhiepiscopesc a unor obiecte de cult căutate astăzi, preocuparea pentru zidirea unei a treia biserici în or. Victoria, greutăţile pe care le întîmpină în munca de catehizare, cît şi neajunsurile şi tulburările provocate de prozelitismul sectar şi greco-catolic în obştea credincioşilor.

P. C. prot. *Gheorghe Răţulea* (Sf. Gheorghe), care a adus în atenţie lucrarea desfăşurată la şcoala de handicapaţi de la Olteni, neajunsurile mari pe care le întîmpină protopopiatul Sf. Gheorghe din cauza neplăţii salariilor preoţilor, făcînd apel la ajutor din partea unor parohii mai avute, la nevoie să se impună acest lucru de către Centrul arhiepiscopesc, lipsa de fonduri afectînd şi deplasarea în protopopiat etc.

P. C. prot. *Zenovie Moşoiu* (Braşov), care, între altele, a adus în atenţie unele greutăţi care le întîmpină în Braşov în legătură cu învăţămîntul religios în şcoală.

P. C. pr. prof. *Mircea Păcurariu* (Sibiu), care a venit cu unele sugestii între care:

În viitor Adunarea eparhială să aibă loc în a doua jumătate a lunii ianuarie;

Asistenţa socială să fie dirijată de sectorul bisericesc, lucrare în care să fie mai mult antrenate şi studentele în Teologie;

Înfiinţarea prea multor Institute Teologice dăunează calităţii învăţămîntului existînd pericolul ca profesorii de la Sibiu, fiind solicitaţi în prea multe părţi, să-şi neglijeze propriul Institut;

Măsuri pentru o mai severă disciplină preoţească, inclusiv în privinţa ţinutei exterioare, în care scop să se dea chiar un ordin circular.

Dl. prof. univ. *I. Iliescu* (Sibiu), care a expus unele frămîntări în rîndul studenţilor de la Universitatea sibiană, lipsa la mulţi a unei elementare culturi generale, pledînd pentru o mai profundă întrepătrundere a disciplinelor teologice cu cele de la Facultatea de drept de pildă, şi în general o mai largă deschidere a învăţămîntului teologic spre cel laic şi invers, sugerîndu-se în acest sens organizarea unor conferinţe, mese rotunde, seminarii etc.

P. C. pr. prof. *Vasile Mihoc* (Sibiu), care a propus numirea unui preot-duhovnic pentru studenţii laici.

P. C. decan *Constantin Voicu* (Sibiu), care a prezentat actuala structură a Institutului Teologic Andrei Şaguna din Sibiu, subliniind unele aspecte economice privitoare la salarii, burse etc., acoperite acum de stat, schimburile de studenţi şi profesori, activităţi peste hotare ale acestora etc.

Dl. av. *Ioan Moraru* (Sibiu), care a cerut să nu se neglijeze corecta gestionare în parohii, deschiderea unei capele la Universitate, precum şi atenţie maximă la modul cum se predică în catedrala mitropolitană din Sibiu, între ascultători fiind acum şi mulţi studenţi laici.

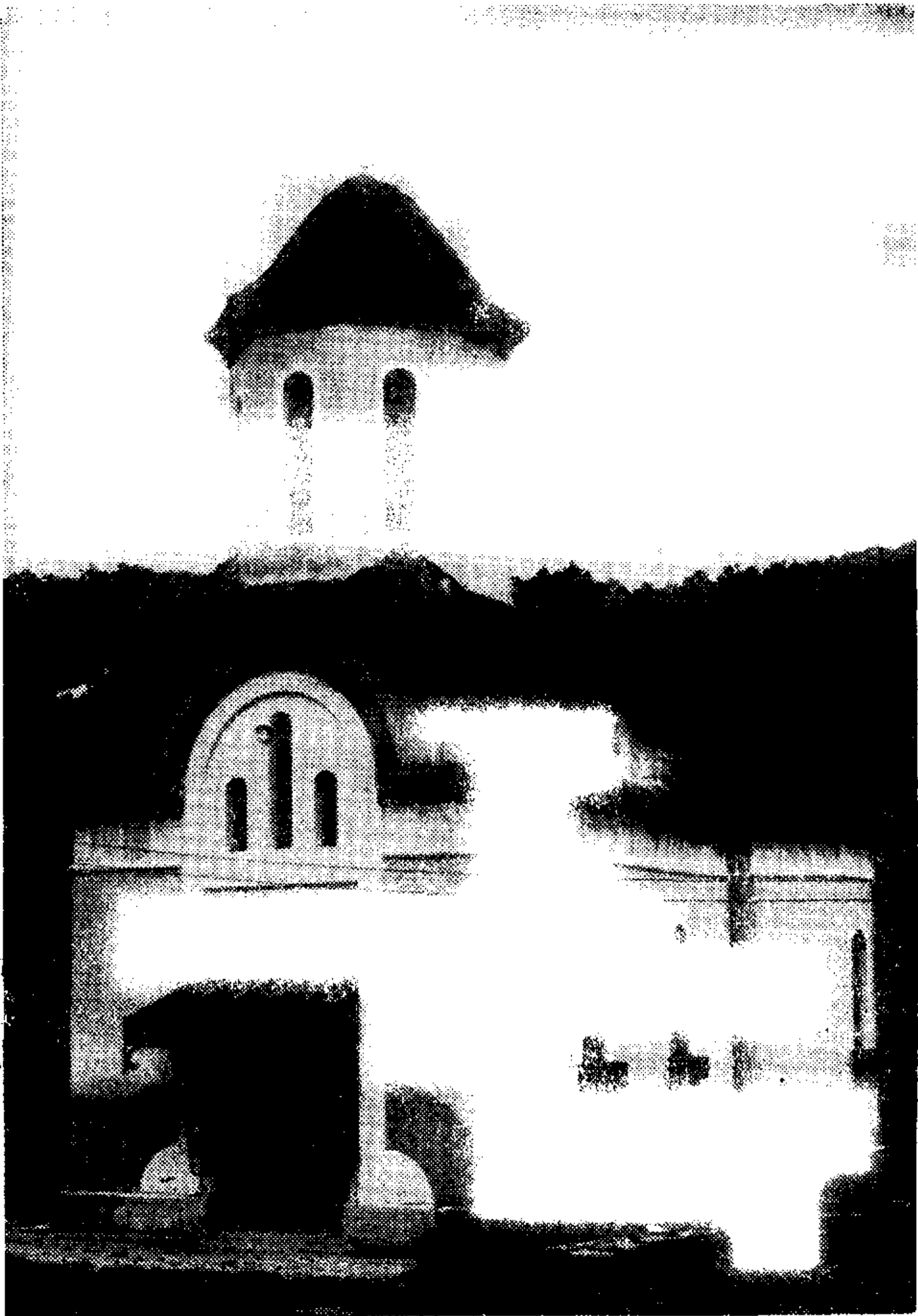
P. S. Episcop-vicar *Serafim Făgărăşanul*, care a adus în atenţie unele aspecte legate de activitatea pastoral-misionară din Arhiepiscopie, precum şi colaborarea fructuoasă care există în cadrul permanenţei Consiliului eparhial din Sibiu, subliniind modul armonios de lucru cu Î. P. S. Mitropolit Antonie.

Apreciind discuţiile care s-au purtat şi mulţumind deputaţilor eparhiali pentru participarea lor activă la lucrări şi îndemnîndu-i să fie oameni de nădejde ai Bisericii în mijlocul credincioşilor care i-au ales, ajutînd la rezolvarea marilor probleme de astăzi, Î. P. S. Mitropolit *Antonie* a declarat închise lucrările Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Sibiului, sesiunea anuală 1991.

Gh. P.

Sfinţirea bisericii din parohia Colonia 1 Mai — Vulcan, prot. Braşov

Duminică 3 noiembrie a.c., parohia Colonia 1 Mai Vulcan a trăit momente de aleasă bucurie şi înălţare duhovnicească cu prilejul sfinţirii bisericii parohiale cu hramul „Sf. Ioan Botezătorul".

Așezată într-un minunat peisaj, la poalele munților Piatra Craiului, Colonia 1 Mai Vulcan cu harnicii săi credincioși îmbrăcați sărbătorește a primit cu multă însuflețire vizita Î. P. S. Sale Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, care a sosit aici duminică dimineața însoțit de la Centrul Eparhial din Sibiu de P. C. Arhidiacon Visarion Bălțat, secretar eparhial.

Î. P. S. Sa înconjurat de soborul preoților și diaconilor slujitori a săvîrșit slujba de sfințire a bisericii. S-a oficiat cu acest prilej sfințirea apei după care s-a făcut înconjurul bisericii și stropirea cu apă sfințită și ungerea ei cu Sf. Mir, cu rostirea rînduitelor rugăciuni.

La vremea cuvenită Înaltul Arhipăstor a săvîrșit Sf. Liturghie arhierească. Răspunsurile liturgice au fost date de corul parohial precum și de obștea credincioșilor prezenți la sfînta slujbă.

După otpustul Sf. Liturghii a luat cuvîntul P. C. Părinte protopop de Brașov Zenovie Moșoiu care a exprimat bucuria credincioșilor din parohie de a-l avea în mijlocul lor pe Î. P. S. Mitropolit ANTONIE venit aici spre a le binecuvînta ostenelile și munca lor pentru Casa Domnului.

A vorbit apoi P. C. Preot Iconom Voinea Marius din Brașov, fost păstor sufletesc al enoriașilor de aici, și care a prezentat o succintă dare de seamă în legătură cu lucrările ce s-au executat la acest sfînt locaș și anume: pictura în tehnica fresco, confecționarea unui nou iconostas și a unui nou tetrapod — donate de către P. C. Sa — precum și zidirea unei noi case parohiale cu tot confortul necesar.

P. C. Sa a mulțumit bunilor credincioși pentru concursul dat la realizarea acestor frumoase lucrări și i-a îndemnat să fie mereu alături de Sf. Biserică și de păstorul lor actual Pr. Gheorghe Tohăneanu.

A mulțumit și Î. P. S. Sale pentru osteneala depusă și pentru tot sprijinul moral și material pe care l-a arătat pentru această mică dar vie parohie.

În cuvîntul său Î. P. S. Sa și-a exprimat bucuria și mulțumirea de a putea lua parte la sfințirea acestei biserici care deși mică cuprinde în ea toate elementele unei adevărate catedrale. Î. P. S. Sa a arătat apoi celor prezenți rolul Bisericii noastre ortodoxe Române, în istoria bimilenară a poporului român, contribuția ei la apărarea limbii și a ființei acestuia, motiv pentru care este considerată pe bună dreptate Biserică strămoșească.

— „Să rămînem credincioși sfintei noastre credințe strămoșești cea în care au trăit și au adormit moșii și strămoșii noștri, și să nu ne aplecăm urechea nici în stînga nici în dreapta la cuvintele celor care vor să dezbine poporul și să-l îndepărteze de la sînul cald al Bisericii Mame" — a spus Î. P. S. Sa.

În încheiere a îndemnat pe toți la păzirea cu sfințenie a poruncilor legii dumnezeiești, la pace și înțelegere, la evlavie și rugăciune mai intensă așa cum se cuvine unor adevărați creștini.

La sfîrșit P.C. Sa pr. Voina Marius, pentru munca și jertfelnicia depusă la înfrumusețarea acestui sfînt locaș a fost hirotesit întru iconom stavrofor. După parastasul pentru ctitori și binefăcători a urmat binecuvîntarea noii case parohiale zidite în ultimii ani.

Împărtășindu-se de arhierești binecuvîntări, toți cei prezenți au rămas cu inimile pline de bucuria lucrului împlinit, sfințirea sfintei biserici și încălziți de îndemnul vlădicesc ca acest sfînt locaș să fie mereu luminat de prezența inimilor lor calde.

Arhid Visarion Bălțat

Sfințirea bisericii Sf. Gheorghe din Brașov

În anul 1934 a luat ființă parohia Brașov-Blumăna, avînd ca locaș de cult biserica Sf. Gheorghe, la etajul unei clădiri construită în anul 1909.

După mai multe încercări nereușite în a-și construi o biserică corespunzătoare și ajungîndu-se să se intre în proprietatea acestui spațiu, credincioșii actuali ai acestei biserici, în frunte cu vrednicii lor păstori sufletești Gh. Grindu și Dumitru Bă-

dițoiu, au purces la lucrările de transformare a interiorului bisericii menționate, creîndu-se astfel o arhitectură specifică bisericilor noastre, s-a mărit și capacitatea de cuprindere a cît mai mulți credincioși, prin încorporarea în nava bisericii a spațiului din latura de nord, fiind construit și un cafas. Biserica a cîștigat și în înălțime, prin ridicarea plafoanelor și construirea unei bolți și cupole.

De asemenea, deasupra casei scărilor a fost construită o clopotniță, precum și o anexă la altar, mărit și el și modificat în formă hexagonală.

În anul 1989 biserica a fost înzestrată cu un iconostas nou, de o mare frumusețe, și în armonie cu întregul mobilier din biserică, înnoit și el în totalitate.

Prin aceeași jertfelnicie a credincioșilor și perseverența preoților, biserica Sf. Gheorghe din Brașov a fost împodobită cu o deosebit de reușită pictură în tehnica fresco, executată de binecunoscuții frați Mihai și Gavril Moroșan, ajutați de colaboratorii dînșilor Gh. Rogojan și D. Bălașa. Este a doua lucrare în Arhiepiscopia Sibiului a acestor plini de har pictori, după bis. „Sf. Arhangheli" din Sibiu-Treistejari, așa că îndemnăm cu toată stăruința pe fiii Bisericii noastre, preoți sau credincioși, care au drum prin Brașov, să-și facă răgaz și să cerceteze, pe cît le este cu putință, toate bisericile noastre din acest municipiu, toate monumentale, frumos împodobite și bine întreținute, în frunte cu mama lor: Biserica „Sf. Nicolae" — Șchei, dar neapărat și biserica Sf. Gheorghe, nu numai pentru a-și pleca genunchii în fața sfîntului ei altar, ci și pentru a se desfăta și înălța sufletește prin pictura ei atît de izbutită sub toate aspectele, care cu adevărat te face ca să te simți ca „în cer".

Astfel transformată și împodobită, biserica Sf. Gheorghe din Brașov a fost sfințită Duminică, 10 noiembrie 1991, de către Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, însoțit fiind de la Sibiu de P. C. consilier Gh. Papuc.

Primit cu multă căldură de credincioșii brașoveni, prezenți în mare număr, Î. P. S. Sa a săvîrșit slujba sfințirii bisericii, după care, înconjurat de preoți și diaconi, a oficiat Sf. Liturghie, răspunsurile fiind date de corul mixt al bisericii care s-a sfințit, condus de dl. Andrei Volintir, precum și de obștea credincioșilor.

La sfîrșitul Sf. Liturghii au vorbit:

P. C. prot. *Zenovie Moșoiu*, care a făcut o prezentare a parohiilor din Brașov, insistînd desigur asupra activității pastoral-misionare și gospodărești de la biserica Sf. Gheorghe. În această ordine de idei P.C. Sa a caracterizat pe scurt pe cei doi preoți, parohiile pe unde au trecut și modul pozitiv în care au lucrat, subliniind în final chipul armonios în care colaborează la altarul la care slujesc acum împreună.

P. C. pr. *Gh. Grindu*, care, după ce a trecut în revistă transformările care s-au operat la biserică, înnoirea de mobilier, pictura, ca și alte lucrări care s-au efectuat la biserica Sf. Gheorghe și după ce s-a oprit asupra picturii, prin care — după spusa P.C. Sale — „sîntem într-o familie duhovnicească, într-o familie de sfinți, care ne cheamă să uităm, la intrarea în biserică, toate grijile cele lumești și să ne deschidem sufletul nostru către Dumnezeu, către sfinți", adresîndu-se în chip special credincioșilor săi, a spus între altele și următoarele ziditoare cuvinte:

„Dragii mei, să ni se umple amfora sufletului de mulțumire și să-l slăvim pe Dumnezeu, care ne-a învrednicit pe noi, generația de astăzi, de a înfăptui aceste minunate lucrări.

Prin aceste osteneli, împreunate cu jertfelnicia tuturor, arătatu-s-a dragostea nețărmurită a credincioșilor parohiei noastre față de Biserica străbună, „care scăpare s-a făcut nouă din neam în neam" ...

Răbdarea, iubirea și jertfa au fost porunci speciale ale anilor noștri din urmă ...

Veniți, așadar, toți aceia care, înainte de a vă dărui banul, înainte de a vă dărui munca, v-ați dăruit sufletul, v-ați zidit viața în aceste ziduri, pe acești pereți, în aceste lucrări, veniți să luați dreapta răsplată. Toți cei ce v-ați adăugat fericiților și de-a pururi pomeniților ctitori ai sfînt lăcașului acestuia, dăruind în vistieria bisericii sume importante de bani, cei ce ați adus daruri alese la sf. altar, cei ce ați oferit căldura și ospitalitatea casei, care ați jertfit din bogăția roadelor pămîntului, care ați trudit cu munca; harnicii și prețuiții consilieri, zeloși angajați

ai bisericii, mult rîvnitori și iubitori de Hristos epitropi, bucurați-vă că numele Dv. vor fi scrise în cartea Celui Preaînalt.

Bucurați-vă și voi tinerelor vlăstare, voi fiii și copiii mei, care prin focul sfînt al iubirii voastre față de Hristos ați reînnoit credința în acest locaș înnoit și înfrumusețat, ați înviorat viața spirituală a parohiei prin acțiunile voastre".

P. C. Sa a evocat de asemenea și pe colaboratorii adormiți în Domnul: epitropul Vasile Sandu, consilierii parohiali: Ioan Dragomir, Vasile Bran, Gheorghe Cast, Alex. Văcăruș, Traian Cioplînță, Nazarie Țurcanu și alți jertfitori și ostenitori pentru binele bisericii Sf. Gheorghe din Brașov, încheind cu cuvintele lui Solomon după zidirea templului din Ierusalim: „Doamne, să-ți fie ochii Tăi deschiși ziua și noaptea spre biserica aceasta, spre acest loc, pentru care Tu ai zis: Numele meu va fi acolo" (III Regi 8, 29).

Un bogat cuvînt de învățătură a rostit apoi Î. P. S. Mitropolit *Antonie*, care a apreciat lucrările care s-au executat la biserica ce s-a sfințit, calitatea și valoarea lor, felicitînd pe toți cei ce au contribuit la realizarea lor: preoți, epitropi, consilieri, comitetul parohial și întreaga obște a credincioșilor.

În continuare, Î. P. S. Sa a adus în atenția ascultătorilor pagini semnificative din istoria Bisericii noastre, cu ajutorul căreia „am străbătut noi prin istorie", limba română și credința ortodoxă fiind „cei doi stîlpi de susținere a neamului nostru". Primele școli în tinda bisericii au apărut, primii dascăli au fost preoți și călugări, primele abecedare oameni ai Bisericii le-au alcătuit.

Subliniind apoi cei trei factori de căpetenie în promovarea tinerelor generații: Familia, Biserica și Școala, reliefînd totodată răspunderea păstoriților, preoților și cadrelor didactice, Î. P. S. Sa a făcut un apel la cei prezenți să acorde atenția cuvenită învățămîntului religios în școală, continuînd cu o adevărată lecție de apologetică, în care a demonstrat cu argumente vădite pentru oricare că „totul în lumea aceasta ni-l arată pe Dumnezeu", ale cărui urme pot fi văzute peste tot.

De aceea, a spus între altele în partea finală vorbitorul, să mărturisim pe Dumnezeu, să cerem de la El să fie prezent în viața noastră, să ne iubim Biserica, ea învățîndu-ne să fim mereu mai buni, ajutînd în acest fel și societatea să devină mai bună.

Pentru munca depusă pe plan pastoral și gospodăresc, pentru atragerea tineretului și angajarea lui într-o seamă de activități religios-morale, P. C. preoți Gh. Grindu și D. Bădițoiu au fost distinși și hirotesiți de către Î. P. S. Mitropolit Antonie întru „iconom stavrofor".

Acte speciale de prețuire au fost înmînate de asemenea de către Î. P. S. Sa cu acest prilej și domnilor epitropi Trandafir Roșianu, Gheorghe Burciu și Ioan Grosu, precum și Consiliului și Comitetului parohial.

La agapa care a urmat au luat cuvîntul: Dl. *Trandafir Roșianu*, care a amintit din multele osteneli și alergături împreunate cu realizările de la biserica „Sf. Gheorghe", dar și bucuria pe care ți-o aduce orice muncă făcută cu dragoste, închinată lui Dumnezeu și de folos obștii.

P. C. pr. *D. Bădițoiu*, care a reliefat frumusețea momentului ce va rămîne neșters în inimile tuturor participanților, menționînd totodată că „ne-am străduit să facem din această biserică o floare, dar și din sufletele credincioșilor noștri", biserici minunate întîlnind și în sufletele multor credincioși de-ai noștri.

P. C. Sa a mulțumit apoi Î. P. S. Sale pentru distincția acordată ambilor preoți.

La sfîrșit a vorbit Î. P. S. Mitropolit *Antonie*, care, după ce a arătat că evenimentul de astăzi reprezintă o încununare a muncii intense care s-a depus la biserica Sf. Gheorghe, a exprimat noi aprecieri asupra picturii, în care se reunesc sfinți din toată România, inclusiv din Bucovina de unde vin cei doi pictori, exprimînd totodată mulțumiri pentru ospitalitatea ce i s-a arătat, Martelor și tuturor celor care au contribuit la realizarea programului.

P.

DIN ACTUALITATEA PANORTODOXĂ

RENAŞTEREA BISERICII ORTODOXE DIN ALBANIA

Aflată începînd cu secolul XVI sub jurisdicţia Patriarhiei ecumenice, Biserica Ortodoxă din Albania şi-a proclamat autonomia în două rînduri, în 1922, apoi în 1929, fiind recunoscută ca autocefală abia în 1937. La recensămîntul din 1938, din cei 1 100 000 de locuitori, 20,7% erau ortodocşi, grupaţi mai ales în sudul ţării la graniţă cu Grecia (Epirul de Nord). Ultima estimare datînd din 1961 dădea din 1 200 000 (azi în jur de 3 milioane) de locuitori un procentaj de 20,9%, deci ceva mai mult de 250 000 de credincioşi. Aceştia erau grupaţi în 4 dieceze: arhiepiscopia de Tirana şi episcopiile de Berat, Gyorkastev (Argyrokastro) şi Korça. Funcţionau 2 şcoli de teologie pentru formarea clerului şi 29 de mînăstiri şi schituri. Două mici dioceze albaneze subzistau în exil, ambele în SUA (13 parohii în cadrul Bisericii Ortodoxe autocefale a Americii şi 2 în cadrul Patriarhiei ecumenice). În 1967, Albania comunistă a lui Ember Hodja s-a proclamat prin constituţie „primul stat ateu din lume", orice activitate religioasă fiind interzisă şi drastic pedepsită.

Prima Liturghie ortodoxă celebrată în libertate după 1967 a avut loc la 16 decembrie 1990 în satul Derevitsani; alte celebrări au avut loc de atunci, mai ales la 25 decembrie la Elbasan şi la 6 ianuarie 1991 la Korça unde s-au adunat peste 3000 de credincioşi. Sf. Sinod al Patriarhiei ecumenice a numit la sfîrşitul lui 1990 un exarh patriarhal pentru Albania în persoana cunoscutului episcop *Anastasios Jannoulatos* de Androussa. În vîrstă de 63 de ani, noul exarh este unul din cei mai avizaţi teologi ortodocşi specializaţi în teologia şi practica misiunii ortodoxe, fiind titularul acestei catedre la facultatea de teologie din Atena. Totodată este actualmente şi preşedintele Comisiei „Misiune şi Evanghelizare" a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Lui i se datorează reînnoirea misionară din Biserica Greciei plecată de la centrul *Poreithendes* pe care l-a întemeiat la Athena în anii '60. Din 1981 este şi responsabilul diecezei ortodoxe a Kenyei şi al seminarului teologic Makarios din Nairobi, graţie căreia ortodoxia cunoaşte actualmente un avînt misionar deosebit în Africa orientală.

Episcopul Anastasios a obţinut şi viza de intrare în Albania, în care a sosit la 16 iulie 1991. Scopul principal al activităţii lui e reconstituirea structurilor ecleziale ortodoxe din Albania după 23 de ani de interdicţie totală şi persecuţie radicală, dat fiind că nici un episcop al acestei Biserici nu mai e actualmente în viaţă (arhiepiscopul Damian a murit în 1973 în detenţie). Prima lui sarcină e aceea de a hirotoni noi preoţi şi de a colabora cu cei ce au supravieţuit pentru a recrea comunităţile parohiale distruse. O prioritate absolută este în acest sens şi redeschiderea Seminarului teologic de la Tirana, al cărui director octogenar este încă în viaţă.

Între 1—8 iulie 1991, Albania a fost vizitată pentru prima oară, şi de o delegaţie a Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi a Conferinţei Bisericilor Europene. Aceştia au relatat cu uimire vitalitatea şi dinamismul vieţii creştine, în pofida sărăciei absolute a creştinilor de aici. Viaţa liturgică se reia peste tot în ţară, botezele au loc cu sutele, ca şi căsătoriile. Lipsa de preoţi se resimte cu acuitate. Cei cîţiva preoţi care au supravieţuit sînt solicitaţi de peste tot, şi sînt foarte în vîrstă. Laicii, mai ales, se străduiesc să reorganizeze o viaţă parohială, cel mai adesea fără a avea nici biserică, nici preot. Guvernul restituie bisericile, nu şi proprietăţile lor. Principala dificultate vine din faptul că Constituţia provizorie recunoaşte libertatea religioasă şi libertatea cultului, dar nu defineşte încă drepturile şi obligaţiile comunităţilor religioase.

Comunitățile religioase (musulmane, bektashire, ortodoxe și catolice) par că colaborează pe moment în perfect acord la crearea unui climat de stabilitate și încredere atît de necesar refacerii unei țări aflate într-o gravă crivă economică, socială și ideologică.

Semne firave dar legitime de speranță într-o renaștere spirituală ortodoxă și în această mult încercată țară, ultimul bastion al comunismului stalinist în Europa, prăbușit însă în cele din urmă („S.O.P." nr. 1 155, febr. 1991, p. 1—2 și nr. 160, iulie—august 1991, p. 10—11).

„Situația în Albania este critică. Dar este, într-adevăr, momentul oportun pentru a acționa. Următorii doi ani vor fi decisivi. După 45 de ani de persecuție, Biserica pornește din nou de la început. Totul a fost confiscat sau distrus, dar germenii credinței sînt acolo, declară Mitropolitul Anastasios. Eforturile pe care le face Biserica pe loc sînt remarcabile, dar societatea albaneză trebuie să poată conta pe o solidaritate activă a întregii lumi creștine, pentru a o ajuta la recontrucția țării. Lumea creștină trebuie să ajute Biserica din Albania pentru a restabili cele mai fundamentale drepturi ale omului" (S.O.P. nr. 163/decembrie 1991, p. 1).

*

CANONIZAREA SF. IOAN DE KRONȘTADT a fost proclamată solemn de Sinodul local al Bisericii Ruse, la 8 iunie 1990, prin următorul *Act de canonizare:* „În Numele Tatălui și al Fiului și al Sf. Duh.

Marea grijă a lui Dumnezeu cu care a fost preamărită țara noastră încă din vechime se arată limpede și astăzi, căci un om de mare virtute, mijlocitor și rugător pentru copiii ei și păstor, dreptul Părinte Ioan Kronștadt, Făcătorul de minuni (1828—1908), a strălucit în Biserica Rusiei. Cercetînd viața, ostenelile, virtuțile și minunile lui, acest Sfînt Sobor a hotărît în unanimitate:

1. ca acest drept Ioan să fie numărat în ceata Sfinților întregii Biserici Ruse, luîndu-se în considerare următoarele lui fapte de virtute:

— viața lui dreaptă prin care s-a făcut „pildă credincioșilor cu cuvîntul, cu purtarea, cu dragostea, cu credința, cu curăția" (I Tim. 4, 12);

— slujirea lui plină de zel și jertfelnicie față de Dumnezeu și Biserică;

— dragostea lui de aproapele prin care, ca și bunul Samarinean, a arătat compasiune pentru săraci și dezmoșteniți;

— minunile săvîrșite de Sf. Ioan de Kronștadt atît în timpul vieții sale, cît și după săvîrșirea lui din viață, pînă în ziua de astăzi.

2. ca rămășițele pămîntești ale dreptului Ioan de Kronștadt, înmormîntate în Mînăstirea Sf. Ioan din Rila întemeiată de el în Petersburg, să fie privite ca sfinte moaște.

3. ca ziua de 20 decembrie după (calendarul iulian), să devină ziua de prăznuire a acestui Sfînt și drept al lui Dumnezeu.

4. ca să fie zugrăvite icoane ale Sf. Ioan pentru venerarea și cinstirea lui potrivit hotărîrii Sinodului VII Ecumenic.

5. ca viața acestui sfînt și Scrierile lui aprobate de acest Sinod, să fie tipărite pentru zidirea și îndemnul spre evlavie al copiilor Bisericii.

6. ca numele Sf. Ioan de Kronștadt, Făcătorul de Minuni, să fie comunicat reprezentanților Bisericilor locale frățești, spre a fi inclus printre Sfinții lor.

Fie ca Domnul să ne dea mila Lui prin mijlocirile și rugăciunile Sf. Ioan de Kronștadt, ca poporul Patriei noastre să fie întărit în credință și pocăință și împăcat în dragostea evanghelică. Amin" („The Journal of the Moscow Patriarchate" nr. 9/1990, p. 6).

Slujba de preamărire a Sf. Ioan de Kronștadt a fost săvîrșită de patr. Aleksei II pe străzile Petersburgului la 14 iunie 1990, în prezența unei mulțimi imense adunate în fața mînăstirii Sf. Ioan din Rila, patronul Sf. Ioan de Kronștadt, întemeiată și sfințită de Sfîntul Ioan de Kronștadt în 1903 pe malul Nevei, mînăstire retrocedată Bisericii Ruse cu opt luni înainte, prin strădaniile actualului patriarh, și în a cărei criptă se odihnesc moaștele sale. Începînd cu 1 noiembrie 1989 data resfințirii lăcașului în mînăstire s-a reinstalat o mică comunitate de călugărițe provenite de la mînăstirea Piucita („The Journal of the Moscow Patriarchate" nr. 10/1990, p. 9—11).

*

SCHISMA „BISERICII ORTODOXE AUTOCEFALE A UCRAINEI" IA AMPLOARE. La cele relatate succint în M.A. 3/1990, p. 72—73 și nr. 6/1990, p. 130—131), se adaugă următoarele evoluții. În aprilie 1990 „Biserica" număra mai mult de 300 de parohii și 260 de preoți din zona Livivului și Ivano-Frankivsk. Capul acestei Biserici, arhiep. *Ioan Bodnarciuk* de Galiția și Valhinia (fost arhiepiscop de Jitomir al Bisericii Ortodoxe Ruse, caterisit de aceasta odată cu declararea schismei sale, a purces în aprilie 1990 la hirotonirea a altor 4 episcopi și la crearea de dieceze, acoperind întreg teritoriul Ucrainei occidentale și conduse de episcopii Andrei de Ivano-Frankivsk și Kolomia, Vasili de Ternopil și Buceac, *Danilo Kovalciuk de Cernăuți, Hotin și al întregii Bucovine* și Volodimir Romaniuk de Ujhorod și Hust și episcop misionar al Ucrainei orientale.

Între 4—7 iunie 1990 s-a ținut la Kiev primul Sinod local al „Bisericii ortodoxe autocefale a Ucrainei", la care au participat pe lîngă cei 5 episcopi amintiți, alți doi episcopi: Mikola de Rovno și Luțk și Roman de Cernihiv și Sumi, și mai mult de 400 de preoți și laici reprezentînd peste 500 de comunități răspîndite în Ucraina și URSS. Decizia cea mai senzațională a Sinodului a constituit-o autoproclamarea Bisericii ca patriarhat și alegerea unui patriarh de Kiev în persoana mitropolitului Mstislav Skripnik, capul Bisericii ortodoxe autocefale din exil cu reședința la New York în vîrsta de 93 de ani. În absența lui, el este reprezentant de arhiepiscopul Ioan devenit mitropolit de Lviv și Galiția. Biserica Sf. Petru și Pavel din Lviv, prima care s-a separat de patriarhia Moscovei, devine catedrala mitropolitană. Sinodul a declarat nulă și necanonică alipirea mitropoliei Kievului la Biserica rusă moscovită în 1685, aceasta continuînd să existe „de facto" sub jurisdicția Constantinopolului în regiunile ocupate de turci și de polonezi. În 1924, ea ar fi fost restaurată oficial într-un decret al Patriarhiei ecumenice. Diocezele de Ivano-Frankivski și Ternopil sînt ridicate la rang de arhidieceze. Se înființează 3 seminarii la Kiev, Lviv și Ivano-Frankiski. S-a creat o comisie liturgică pentru traducerea textelor liturgice în limba ucraineană. Autoritățile civile ucrainene și sovietice, ca și toate Bisericile ortodoxe patriarhale, au fost informate de derularea și deciziile Sinodului care a adresat o Scrisoare pastorală și tuturor credincioșilor ortodocși ucraineni îndemnîndu-i să părăsească patriarhia Moscovei și să se alăture ei. În conformitate cu spiritul naționalist separatist și noul patriotism ucrainean, un mare număr de deputați, oameni politici, de cultură și știință ucraineni au salutat reuniunea care a beneficiat de o largă publicitate din partea radioului din Kiev („Irénikon" nr. 2/1990, p. 296—298).

Alarmată, Patriarhia Moscovei organizează în grabă un Sinod al tuturor episcopilor (au fost de față 96 de arhierei) la Mînăstirea Danilov din Moscova în zilele de 25—27 octombrie 1990, care acordă Bisericii Ortodoxe ucrainene aflată sub jurisdicția Moscovei deplină „independență și autonomie administrativă". De altfel, exarhatul Ucrainei obținuse o mai largă autonomie din partea Sinodului episcopilor de la Danilov din 30—31 ianuarie 1990, purtînd de atunci titlul de „Biserica ortodoxă ucraineană". La 10 iulie 1990 însă, episcopatul ortodox ucrainean a cerut Patriarhiei moscovite autonomia deplină pentru a putea răspunde mai bine particularităților culturale și lingvistice ale Ucrainei și a contracara presiunile naționalismului separatist ucrainean în ascensiune. Adunarea episcopatului ortodox al Patriarhiei Moscovei a hotărît, deci, să acorde deplină „independență și autonomie administrativă Bisericii Ortodoxe Ucrainene; titlul de „exarhat ucrainean" este abolit. Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ucrainene va avea titlul de Mitropolit al Kievului și al întregii Ucraine rămînînd membru al Sinodului permanent al Patriarhiei Moscovei, iar în Biserica Sa va avea și titlul de „Fericit". El va fi ales de episcopii ucraineni, primind apoi doar binecuvîntarea patriarhului Moscovei. Sinodul episcopilor ucraineni va avea dreptul de a alege și instala episcopi, de a înființa și desființa dieceze pe întreg teritoriul Ucrainei (The Journal of the Moscow Patriarchate", nr. 2/1991, p. 2). Impusă de conjunctură, hotărîrea Sinodului a fost criticată de o parte a episcopilor ca o concesie politică făcută mișcării naționaliste ucrainene și ca un prim pas spre dezintegrarea edificiului Bisericii Ortodoxe Ruse, oricum, ea va trebui confirmată de viitorul Sinod local al Bisericii Ortodoxe Ruse.

Între timp, evenimentele se precipitaseră în Ucraina. La 20 octombrie 1990, patriarhul Mstislav Skripnik, primind permisiunea de a vizita Ucraina, a sosit la Kiev vizitînd timp de o lună noile dieceze ale Bisericii sale. La 18 noiembrie 1990, înconjurat de cei 7 episcopi, de 250 de preoţi, în prezenţa mai multor reprezentanţi ai parlamentului ucrainean, ai consiliului de miniştri şi ai conducătorilor mişcării naţionaliste independiste „Rukh" şi a unei mari mulţimi, Mstislav Skripnik a fost întronizat patriarh în cadrul unei liturghii solemne oficiate în celebra catedrală Sf. Sofia din Kiev, special deschisă pentru cult cu ocazia aceasta. În cursul liturghiei, episcopii au înmînat patriarhului insignele demnităţii lui: o cruce ce a aparţinut mitrop. Petru Movilă şi o mitră în culorile drapelului ucrainean: albastru-auriu.

Născut în 1898, patriarhul Skripnik aparţine unei familii angajate de lung timp în lupta pentru afirmarea naţionalismului ucrainean. Între cele două războaie a fost deputat al minorităţii ucrainene în parlamentul polonez. Hirotonit preot în 1938, a devenit episcop în 1943 odată cu reconstituirea Bisericii ortodoxe autocefale ucrainene (apărută necanonic în urma tulburărilor create în Ucraina după 1917 şi decapitată în întregime în anii persecuţiei staliniste din anii 30) în timpul ocupaţiei naziste a Ucrainei. Arestat ulterior de nazişti, a petrecut şase luni de detenţie la Cernihiv. În 1947 se instalează cu întreaga ierarhie a Bisericii lui în Canada, apoi la New York, fiind ales în 1971 întîistătătorul Bisericii autocefale ucrainene din exil (care grupează cc. 400 de parohii din Canada şi SUA), iar în iunie 1990 fiind proclamat patriarh al acestei Biserici, nerecunoscute de nici una din Bisericile autocefale ortodoxe.

La 19 noiembrie 1990, reunit sub preşedinţia patriarhului Skripnik, Sinodul autocefaliştilor ucraineni a ales pe arhiep. Antoni de Rovno administrator patriarhal al acestei Biserici în absenţa patriarhului, a cărui viză turistică (fiind cetăţean american) expira la 16 decembrie.

Trebuie menţionat faptul că la 28 octombrie 1990, o săptămînă după sosirea patr. Mstislav în Ucraina, patriarhul Aleksei II îl instalase deja în cadrul unei liturghii celebrate tot la Sf. Sofia din Kiev pe mitropolitul Filaret al Kievului ca întîistătător al Bisericii Ortodoxe a Ucrainei căruia i-a înmînat şi actul oficial al autonomiei acestei Biserici. Înaintea acestei ceremonii, sute de credincioşi ucraineni autocefalişti şi membri ai grupării naţionaliste „Rukh" formaseră un lanţ uman în jurul catedralei spre a împiedica intrarea patriarhului Moscovei şi a credincioşilor lui. Intervenţia surpriză a unităţii militare şi a serviciilor de securitate în civil a restabilit situaţia, nu fără a exaspera situaţia şi a lăsa răniţi de o parte şi de alta, simptom clar al intensităţii tensiunilor religios-politice din Ucraina („S.O.P." nr. 155, febr. 1991, p. 7 şi „Irénikon", nr. 4/1990, p. 574—575).

Într-un interviu dat la Lviv, patr. Mstislav a pus chestiunea recunoaşterii Bisericii lui de celelalte Biserici Ortodoxe. El a relevat existenţa a trei curente de opinie în sînul episcopilor, preoţilor şi credincioşilor: o parte ar dori păstrarea independenţei totale de toate celelalte Biserici, alţii ar opta pentru o recunoaştere din partea Patriarhiei Moscovei; el însuşi şi majoritatea credincioşilor din Ucraina orientală preferă să obţină recunoaşterea întregii Ortodoxii prin Patriarhia ecumenică, chiar dacă, ca şi în cazul Bisericii Bulgariei şi Georgiei, procesul va fi îndelungat şi dificil, nescutit de perioade de ruptură canonică cu celelalte Biserici Ortodoxe locale. Principalul adversar este însă „şovinismul vlikorus" hegemonist al patriarhiei Moscovei, de aceea primul obiectiv este acela ca Biserica „autocefală" să se facă acceptată de toţi ucrainenii, — aceasta ar fi primul pas spre recunoaşterea canonică.

În aceeaşi linie s-au înscris şi hotărîrile Sinodului episcopatului ortodox ucrainean autocefalist reunit la Kiev sub preşedinţia patr. Mstislav Skripnik între 9—10 mai 1991 pentru a studia situaţia si adopta atitudinea faţă de Biserica Ortodoxă Ucraineană legată de Patriarhia Moscovei şi de Biserica greco-catolică din Ucraina. Patriarhul s-a opus vehement opiniei mitrop. Ioan Bodnarciuk că recunoaşterea Bisericii „autocefaliste" s-ar putea face numai printr-o apropiere de Biserica Ortodoxă Ucraineană legată de Patriarhia Moscovei şi de Patriarhia Moscovei însăşi. Patr. Mstislav a contestat dreptul acesteia din urmă de a acorda autonomie şi autocefalie Bisericii ucrainene, s-a opus oricărui contact cu aceasta pînă

ce nu se va fi pocăit public de „colaborarea ei cu marxismul" şi a condamnat tratativele neoficiale iniţiate cu aceasta, de mitrop. Ioan pe cînd era locţiitor al lui, impunîndu-i retragerea „din motive de sănătate". Sinodul a numit doi noi episcopi: Antoni de Kamianeţ-Podilski şi Hmielniţki şi Policarp de Obruţ în regiunea Jitomir. S-a apreciat că numărul parohiilor autocefaliste din Ucraina s-ar fi ridicat la 1300. În cursul reuniunii, s-a stabilit un program al festivităţilor ce urmează să se desfăşoare în 1992 cu ocazia aniversării a 70 de ani de la crearea acestei Biserici. Patr. Mstislav a promis să aducă o tipografie şi să reconstruiască vechea biserică Sf. Mihail din Kiev (sec. XI) distrusă în 1936.

În ce priveşte relaţiile cu Biserica greco-catolică din Ucraina Occidentală fără a fi extrem de încordată, situaţia e complexă. Amintim că, potrivit unor statistici neoficiale, în „Ucraina Occidentală (Galiţia, Rutenia) Biserica ortodoxă „autonomă" a Ucrainei legată de Patriarhia Moscovei nu mai are decît ceva mai mult de 100 de parohii reîntorcîndu-se la uniatism între 700—1000 de parohii trecînd la Biserica ucraineană „autocefală". În aceste condiţii se înţelege că se ajunge uşor la tensiuni între „uniţi" şi „autocefalişti", mai ales în satele unde nu există decît o singură biserică. Cele două comunităţi unite doar în adversitatea faţă de Patriarhia Moscovei, se acuză reciproc de ocuparea locaşurilor de cult prin forţă şi de luptă pentru dominaţie şi supremaţie ecleziastică în regiune.

La nivelul întregii Ucraine, conform unei statistici datate 1 ianuarie 1991 a Consiliului pentru afaceri religioase privind situaţia comunităţilor religioase oficial înregistrate, situaţia este net în favoarea Bisericii Ortodoxe Ucrainene autonome legate de Patriarhia Moscovei care deţine 5031 parohii. Urmează Biserica greco-catolică ucraineană cu 1 912 parohii, baptiştii cu 1059, Biserica ortodoxă „autocefală" cu 811 parohii, penticostalii cu 453, romano-catolicii cu 313, adventiştii cu 210, calvinii cu 90 şi vechii-credincioşi cu 57 de comunităţi. Statistica relevă situaţia complexă din Ucraina Occidentală din regiunile Ternopil (392 parohii unite, 333 autocefaliste, 273 autonomiste), Lviv (1010 unite, 431 autonomiste, 247 autocefaliste) şi Ivano-Frankivsk (375 unite, 210 autocefaliste, 30 autonomiste). În celelalte regiuni ale Ucrainei, „autocefaliştii" nu numără mai mult de 2—3 parohii. Astfel în Kiev au doar 4 biserici faţă de 20 ale „autonomiştilor". Dar, cu toate acestea „autocefaliştii" se bucură de sprijinul autorităţilor locale („Irénikon" nr. 2/1991, p. 239—294, 297—298).

*

Biserica Ortodoxă Rusă atacată din nou de Biserica Ortodoxă Rusă „din afara graniţelor". Încurajată de desprinderea mai multor parohii la sfîrşitul anului 1989 (6 parohii din dioceza Omsk) şi în aprilie 1990 — ulterior numărul lor s-a ridicat la cca 30 — de Patriarhia Moscovei care au declarat că se alătură Bisericii Ortodoxe Ruse din afara graniţelor cu sediul la New York — această organizaţie bisericească a emigraţiei ruse întemeiată la mijlocul anilor '20 de mitrop. Antoni Hrapoviţki, şi care se consideră singura succesoare legitimă a Bisericii Ortodoxe Ruse contestînd canonicitatea ierarhiei ortodoxe Ruse pe motiv de aservire toată statului sovietic fără să fie recunoscută însă de toate Bisericile ortodoxe — şi-a reluat atacurile la adresa Patriarhiei Moscovei. Într-o declaraţie din 2/15 mai şi o scrisoare pastorală din 14 iulie 1990 ea a interzis parohiilor ei din Rusia să se roage pentru autorităţile civile ca şi orice intercomuniune, concelebrare şi rugăciune în comun cu reprezentanţi ai Patriarhiei Moscovei. Motivele acestui gest ar fi următoarele: nerevocarea controversatei declaraţii de loialitate faţă de statul sovietic dată de locţiitorul patriarhal, mitropolitul ulterior patriarh Serghie Stragorodţki în 1927: faptul de a fi excomunicat şi predat martiriului pe cei ce au refuzat această declaraţie; faptul de a nu venera pe noii martiri şi mărturisitori ai credinţei sub comunism, canonizaţi de ea în 1981; colaborarea cu guvernul ateu; neglijarea evanghelizării credincioşilor; şi participarea la Consiliul Ecumenic al Bisericilor şi la mişcarea ecumenică. Atitudinea faţă de clerul şi laicii fideli Patriarhiei Moscovei trebuie să fie, „ca cea faţă de cei ce au părăsit Adevărata Ortodoxie, nu deliberat ci din împrejurări independente de voinţa lor". De aceea, episcopii Bisericii „din afara frontierelor" au stabilit şi o procedură de primire a unei parohii a Patriarhiei în Biserica lor, procedură axată pe un rit de pocăinţă şi renunţare publică la erorile „serghianismului". La nivelul ierarhiei, pe lîngă denunţarea Declaraţiei

patr. Serghei, este cerută şi epurarea ierarhiei de toţi cei vinovaţi de „atitudinea anticanonică şi imorală". Apărîndu-se de acuzaţia de a crea astfel o schismă, episcopatul „din afara frontierelor" aruncă întreaga responsabilitate a situaţiei actuale asupra mitropolitului Serghei şi a „succesorilor" lui (e vorba de patriarhii Serghei, Aleksei I, Pimen şi Aleksei II) şi-şi prezintă acţiunea ca o intrare în canonicitate şi o întoarcere a parohiilor din Rusia la adevărata Ortodoxie nefalsificată, păstrată numai în această Biserică „din afara graniţelor" Rusiei, în emigraţie. („Irénikon" nr. 4/1990, p. 571—572).

La aceste grave acuzaţii a răspuns punct cu punct Sinodul episcopilor Bisericii Ortodoxe Ruse, întrunit între 25—27 octombrie 1990, la mînăstirea Danilov din Moscova, printr-un lung *„Apel"* către clerul şi credincioşii întregii Rusii („The Journal of the Moscow Patriarchate" nr. 2/1991, p. 6—14). „Apelul" explică pe larg condiţiile dramatice în care a fost adoptată Declaraţia mitropolitului Serghei din 1927, evidenţiindu-i necesitatea ei în contextul istoric dat, prin faptul că ea a fost dictată în primul rînd de nevoia presantă de a obţine legalizarea Bisericii din partea statului pentru a putea face faţă schismei „înnoitorilor", care urmăreau să subjuge total Biserica statului sovietic şi ideologiei comuniste care îi susţineau; cu toate concesiile însă declaraţia de loialitate nu conţine erezii: „Aducîndu-ne omagiul nostru datorat memoriei Patriarhului Serghei şi amintindu-ne cu recunoştinţă de lupta lui pentru supravieţuirea Bisericii în anii grei ai persecuţiei, nu ne mai considerăm însă obligaţi de ea şi o tratăm doar ca o mărturie a acestei perioade tragice din istoria patriei noastre". „Nu avem nici o intenţie de a idealiza acest document, fiind perfect conştienţi de natura lui impusă de constrîngere şi de valoarea relativă a unor atari declaraţii. Trebuie însă să subliniem cu toată fermitatea că ea nu conţinea nimic care să fie contrar Cuvîntului lui Dumnezeu, şi nici vreo erezie care să poată servi drept pretext pentru ruperea de organul de conducere bisericească care a adoptat-o". Făcută în spiritul textului paulin de la Rom. 13, 1—8, în textul Declaraţiei de loialitate „nu se face nici o menţiune de concesii faţă de autorităţi în chestiuni de credinţă sau vreo expresie de solidaritate cu orientarea ei luptătoare împotriva lui Dumnezeu (theomahistă)". În ce priveşte persecuţiile ierarhilor, preoţilor şi credincioşilor, ele n-au început doar după 1927, ci încă de la începutul anului 1918. „Apelul" reliefează coincidenţa acuzaţiilor aduse la Adresa Bisericii Patriarhiei Moscovei de Biserica „din afara graniţelor" cu cele ale schismei „renovatorilor" (servilism faţă de putere, neglijenţă în propovăduirea Evangheliei, deformarea Tainelor, înstrăinarea de turmă, descompunerea morală şi aviditatea după bani, etc.) şi reaminteşte capitularea şi compromisul acestei Biserici cu autorităţile naziste. Episcopii Bisericii Ortodoxe Ruse moscovite îşi exprimă apoi regretul că cei „din afara frontierelor" ignoră deliberat declaraţiile de pocăinţă şi înnoire exprimate public de Patriarhie ca de exemplu cea de la 3 aprilie 1990 (traducere M.A. nr. 5/1990, p. 119—124) ca şi angajamentul ei clar şi incontestabil în chestiunea canonizării martirilor celor 70 de ani ai perioadei sovietice „pe care Biserica noastră n-a încetat niciodată să-i pomenească în rugăciunile ei". „Privind înapoi la trecutul cel mai recent, ne aducem aminte cu recunoştinţă de acei arhipăstori şi păstori care, neţinînd seama de slăbiciunile lor şi nedesăvîrşirile omeneşti şi-au purtat crucea slujirii lor purtînd de grijă de viaţa de zi cu zi a Bisericii noastre. Bolile şi sfîrşitul lor prematur atestă lupta dură pe care au trebuit să o ducă zilnic. În acelaşi timp, sîntem gata să recunoaştem cu toată smerenia: da, n-am fost cu totul ireproşabili în acţiunile noastre şi sîntem gata să facem pocăinţă pentru greşelile noastre, şi chiar şi facem aceasta. Pe căile sobornicităţii reînviate corectăm şi vom corecta deficienţele din viaţa noastră bisericească legate de anormalitatea condiţiilor externe în care a trăit Biserica noastră în trecut". În ce priveşte angajamentul ecumenic, el nu este o trădare a Ortodoxiei ci o formă a mărturiei ortodoxe în lume şi o poruncă expresă a Mîntuitorului (In. 17, 21). În încheiere, episcopatul moscovit cheamă Biserica „din afara frontierelor" la un „dialog deschis şi cinstit asupra tuturor neînţelegerilor existente", avertizînd însă că „această atitudine nu trebuie interpretată ca o slăbiciune ci ca o expresie a responsabilităţii faţă de Domnul pentru turma încredinţată nouă; căci numai duşmanii Bisericii noastre vor profita de diviziunile noastre", iar pe credincioşi îndemnîndu-i să nu cadă sub „vraja ispitei duhovniceşti" a cărei capcană le-o întinde acuzaţiile celor ce se socotesc pe ei înşişi „curaţi".

În pofida protestelor exprimate și de credincioși laici — ca de pildă de scrisoarea deschisă adresată mitropolitului Vitali de New York, întiistătătorul Bisericii „din afara frontierelor", de un grup de 4 cunoscuți laici ortodocși și publicată în revista Mișcării democrat-creștine din Rusia „Put" („Calea") (cf. „S.O.P." nr. 158, mai 1991, p. 19—20) — un grup de cca. 30 de parohii schismatice din URSS care s-au reclamat ținînd acum de jurisdicția Bisericii „din afara granițelor" s-au grupat sub numele de „Biserica Ortodoxă liberă a Rusiei", în jurul unui episcop hirotonit în secret de Sinodul acestei Biserici în 1982: arhip. Lazar Jurbenko, în vîrstă de 79 de ani, prezidat în Tambov. Un al doilea episcop Valentin Rusankov, arhimandrit și conducător al parohiei din Suzdal trecute în aprilie 1990 la Biserica „din afara frontierelor", a fost hirotonit episcop la 10 februarie 1991 la Bruxelles („Irénikon" nr. 2/1991, p. 293).

Răspunzînd la scrisoarea celor 4 laici ortodocși din „Put" care contesta legitimitatea ecleziologică a creării de parohii pe teritoriul unei alte Biserici, păr. Nikolai Artemov, secretar al diocezei Bisericii „din afara frontierei" a făcut publică la 20 mai 1991 la München o lungă declarație justificînd acțiunea Bisericii sale în Rusia. „Chestiunea principală nu rezidă în delimitarea teritoriilor aparținînd diferitelor Biserici autonome și autocefale, ci în „serghianism" care, ca fenomen spiritual și ecleziologic, privează Biserica Rusiei de posibilitatea de a rezolva repede și fără dureri problemele care s-au acumulat de decenii. Restabilirea unității nu poate avea loc printr-o reîntoarcere la sobornicitate și canonicitate. Aceasta nu se va putea realiza decît după o „epurare maximală în interiorul patriarhiei Moscovei", care va putea „duce la un Sinod panrus chemat să desăvîrșească acest proces printr-un verdict spiritual și pocăință; nu e vorba de a lansa acuze personale și condamnări sistematice, ci de a elibera acțiunea pastorală din mrejele celui Rău". De aceea, nu este posibilă acceptarea invitației la dialog adresată de Apelul Patriarhiei de la Moscova din octombrie 1990 („S.O.P." nr. 160, iulie—august 1991, p. 16—17).

La rîndul lui, păr. Gheorghi Edelștein din Kostroma, binecunoscut dizident și luptător pentru drepturile omului și libertatea religioasă din anii 80, a estimat într-un interviu din „Put" răspunzînd acuzațiilor Bisericii „din afara frontierelor": „Nimeni nu poate îndrăzni să afirme că ierarhia Patriarhiei Moscovei e lipsită de harul dumnezeiesc și că Tainele ei nu sînt valide". „De asemenea, cred că un preot n-are dreptul să o rupă cu ierarhia episcopală pentru motive de divergențe de opinii politice, nici să treacă pentru aceasta într-o altă jurisdicție", a mai spus el, făcînd aluzie la preoții și parohiile care au rupt legăturile lor canonice cu ierarhia Patriarhiei ortodoxe ruse" („S.O.P." nr. 158, mai 1991, p. 19—20).

*

Aflarea moaștelor Sf. Serafim de Sarov (1778—1833). Dispărute fără urmă în 1920 odată cu închiderea mînăstirii Sarov de către bolșevici care le-au confiscat, moaștele Sf. Serafim de Sarov, unul din cei mai cunoscuți și venerați Sfinți ai Rusiei și Ortodoxiei moderne, canonizat în 1903, a cărui viață a fost pătrunsă de experiența filocalică a dobîndirii Duhului Sfînt prin rugăciune și smerenie și a trăirii bucuriei veșnice țîșnite din misterul pascal, au reapărut în chip uimitor la începutul acestui an. Faptul a fost salutat pe drept cuvînt de patriarhul Aleksei II ca un eveniment excepțional, „un semn de nădejde în renașterea spirituală a Rusiei", care arată că „Domnul și-a întors din nou fața Sa spre pămîntul rusesc".

În 1990 municipalitatea orașului Leningrad a hotărît să redea cultului catedrala Icoanei de la Kazan a Maicii lui Dumnezeu, transformată în anii '30 în muzeu al ateismului. Printre diferitele exponate figurau și un număr de relicve de Sfinți confiscate din biserici în cursul campaniilor antireligioase ale anilor '20, și care au fost retrocedate acum Bisericii Ortodoxe. Între ele se numărau moaștele Sfîntului Kneaz Aleksandr Nevski (sec. XIII) și ale Cuvioșilor Zosima, Savati și Gherman de la Solovki (sec. XV). Se credea că muzeul nu mai are și alte relicve. În cadrul lucrărilor de transferare a obiectelor într-o altă clădire, în decembrie 1990 s-a mai efectuat o inspecție generală a spațiilor muzeului. Printre tablourile depuse în depozitul din subsolul catedralei, unul din conservatori a descoperit un sul abandonat purtînd eticheta „pînze vechi". Derulînd pînzele a descoperit oseminte omenești iar pe mîner inscripția: „Sfinte Părinte, Serafim, roagă-te lui Dum-

nezeu pentru noi!". În rest nici o altă informație, nici număr, nici descriere. Comparîndu-se raportul mitrop. Antoni Vadkovski cu ocazia exhumării și pregătirii moaștelor Sf. Serafim în 1903, cu prilejul canonizării lui, o expertiză științifică din care au făcut parte și doi episcopi au confirmat autenticitatea relicvelor.

La 11 ianuarie 1991, în cursul unei ceremonii prezidate de patr. Aleksei II și la care a participat o mare mulțime de oameni, relicvele Sf. Serafim depuse într-un sicriu special au fost transferate la Lavra Sf. Aleksandr Nevski din Leningrad spre venerare din partea credincioșilor. A avut loc privegherea cea de toată noaptea încheiată dimineața cu celebrarea Sf. Liturghii. Sf. Sinod al Bisericii Ruse a hotărît să serbeze în fiecare an la 2/15 ianuarie această „a doua aflare a moaștelor Sf. Serafim".

Rămase între 12 ianuarie — 6 februarie la Leningrad, ele au fost aduse cu un tren special pe 7 februarie 1991 la Moscova unde au fost depuse spre venerare în catedrala patriarhală a Epifaniei unde au rămas pînă la 23 iulie. De aici înconjurat de o mulțime imensă, la 23 iulie moaștele Sf. Serafim au fost duse cu opriri succesive în orașele Noghinsk, Orehovo-Zuevo, Vladimir, Niyni-Novgorod și Arzamas la mînăstirea Diveievo unde au ajuns la 30 iulie 1991. Peste 100 000 de oameni erau strînși de-a lungul ultimilor kilometri parcurși în procesiune. In ziua de 1 august, ziua aniversării canonizării Sf. Serafim, patr. Aleksei II a săvîrșit liturghia în prezența unei mulțimi uriașe de pelerini într-o atmosferă înălțătoare de bucurie pascală. Mînăstirea Diveievo în care înainte de revoluție exista o comunitate de călugărițe a căror părinte duhovnicesc a fost Sf. Serafim a fost redată Bisericii în 1989, în ea reinstalîndu-se o comunitate de surori și monahii. Moaștele Sf. Serafim vor rămîne deocamdată la Diveievo, deoarece mînăstirea Sarov transformată în 1940 în centru de cercetări nucleare, este în continuare zonă interzisă („The Journal of the Moskow Patriarchate" nr. 4/1991, p. 27—30 și nr. 5/1991, p. 4—8; și „S.O.P." nr. 155, febr. 1991, p. 6 și nr. 161, sept.—oct. 1991, p. 5—6).

*

Noi canonizări în perspectivă. Comisia sinodală însărcinată cu canonizările a anunțat la 11 martie 1991 că, în conformitate cu indicațiile Sinodului local din 7—8 iunie 1990, a început strîngerea de materiale în vederea canonizării martirilor Bisericii Ortodoxe Ruse din sec. XX în epoca persecuțiilor comuniste. Condusă de mitrop. Iuvenali de Krutițki-Kolomna, vicar patriarhal al diocezei Moscovei „extra muros", comisia a analizat mai ales documentele privitoare la mitropoliții Vladimir al Kievului, asasinat în 1918 și Veniamin al Petrogradului, executat în 1922. Totodată comisia a redactat un document intitulat „Despre atitudinea Bisericii față de eroismul Martirilor", care definește aspectele teologice ale martiriului și principiile care vor călăuzi activitatea comisiei.

Mitropolitul Vladimir Bogoiavlenski (1848—1918) cunoscut mai ales prin angajamentul lui social, a ocupat scaunele Moscovei, Petersburgului și Kievului (începînd cu 1916). În acest oraș a fost arestat noaptea de o bandă de bolșevici și împușcat fără judecată, în ziua de 25 ianuarie 1918 lîngă Lavra Peșterilor din Kiev unde este și înmormîntat. În ziua morții lui, Sinodul local al Bisericii Ortodoxe Ruse, întrunit la Moscova, a hotărît ca ziua de 25 ianuarie sau duminica cea mai apropiată să devină în întreaga Rusie zi anuală de rugăciune „în memoria celor ce au murit în acești ani de persecuție ca martiri și mărturisitori".

Mitropolitul Veniamin Kazanski (1874—1922) al Petrogradului între 1917 și 1922 cunoscut prin smerenia și milostenia sa își consacrase întreaga viață evanghelizării mediilor urbane celor mai defavorizate. În timpul campaniei de confiscare a bunurilor Bisericii lansată de autoritățile sovietice sub pretextul ajutorării populației de pe Volga victimă a unei foamete teribile, mitropolitul Veniamin a fost arestat împreună cu alți 58 de preoți și laici din oraș și după un proces regizat a fost executat împreună cu alți trei colaboratori ai săi la 13 august 1922.

Comisia a solicitat procuraturii generale o procedură de reabilitare juridică, primind drept răspuns la 11 februarie 1991 un document în care se preciza că persoanele în cauză au fost „condamnate arbitrar", dosarele lor neconținînd nici o probă concludentă pentru „activitatea subversivă și antisovietică". În consecință, s-a decis reabilitarea imediată a tuturor inculpaților. („The Journal of the Moskow Patriarchate" nr. 5/1991, p. 27; „S.O.P." nr. 157, aprilie 1991, p. 10—11).

*

Aniversare și interviu (a se vedea medalionul din M.A. nr. 6/1990 p. 124—125). Cu ocazia aniversării a un an de arhipăstorire, la 10 iunie 1991, patr. Aleksei II a săvîrșit o liturghie solemnă în catedrala patriarhală a Epifaniei din Moscova la sfîrșitul căreia a făcut un bilanț al activității sale în fruntea Bisericii Ortodoxe Ruse. Insistînd asupra caracterului miraculos și providențial al renașterii vieții bisericești după 70 de ani de persecuție și interdicții și respingînd orice triumfalism patriarhul a denunțat pasivitatea clerului în acest proces de la care a dorit o mai mare împlinire pastorală. „Voi spune onest că mă așteptam la mai mult sprijin din partea fraților mei episcopi, a clerului și laicilor. Mi-a fost de asemenea personal greu să depășesc această presiune psihologică prezentă în fiecare din cei ce au fost chemați să poarte crucea episcopatului în anii grei care au trecut și care au fost caracterizați de lipsă de libertate". Stigmatizînd „încercările de a introduce schisma și dezbinarea în Biserică", el a atras atenția asupra activității ambigui a „zeloșilor evlaviei ce fac dizertații admirabile despre regulile vieții bisericești, dar uită principiile ei cele mai elementare de îndată ce se apropie de un microfon ori birou de redacție. Urmînd exemplul Sf. Ioan Hrisostom sînt gata să spun și eu: „Acuzați-mă, dar nu divizați poporul, nu tulburați sufletele, nu dați motiv de atacuri contra Bisericii și a Sfintei Ortodoxii".

Cu aceeași ocazie, el a acordat la 10 iunie un lung interviu cotidianului „Izvestia", publicat sub titlul: *„Iau asupra mea răspunderea a tot ce a fost"*. Declarîndu-se favorabil trecerii țării la economia de piață, cu condiția de a se ține seama de nevoile celor defavorizați social, patriarhul s-a pronunțat asupra principalelor atacuri formulate la adresa sa și a Bisericii Ortodoxe Ruse în ultimul an.

În ce privește controversata chestiune a Declarației de loialitate a mitrop. Serghei din 1927, patriarhul a răspuns spunînd astfel: „ea face parte din istoria Bisericii noastre. Ca om al Bisericii, trebuie să iau asupra mea responsabilitatea a tot ceea ce a fost în viața Bisericii mele; nu numai a ceea ce a fost bun, ci și a ceea ce a fost apăsător, întristător, eronat. Ar fi prea ușor de spus: n-am semnat, nu știu nimic". Mitrop. Serghei era în fața alternativei: „să semneze sau să provoace execuția a aproape o sută de episcopi deja arestați". Din punct de vedere al „justiției istorice", trebuie admis că declarația n-a fost un act liber și că „sub o teribilă presiune au trebuit afirmate lucruri departe de adevăr, cu scopul de a salva oameni". „Știu că mulți replică azi că Hristos salvează Biserica și nu oamenii... dar singură Biserica universală e indestructibilă". Biserica rusă putea dispare foarte bine ca și cea a Capadociei sau Africii, cu toate că acestea au fost leagăne ale creștinismului primar. Astăzi, însă, Biserica însă a ieșit de sub „tutela forțată a statului", „declarația aparține întru totul trecutului și nu ne mai inspirăm din ea".

La remarca că într-un raport secret al departamentului cultelor din 1974, a fost clasificat printre episcopii docili față de regim, patriarhul a răspuns că în pofida presiunilor, timp de 30 de ani de cînd a fost episcop de Talin (din 1961) n-a fost închisă aici nici o biserică, că a reușit să stopeze închiderea catedralei din Talin și a mînăstirii de maici de la Piuhtița. „Acesta nu vrea să spună evident, că eram liber în conducerea diocezei mele și în lucrarea mea la patriarhie. Pentru a păstra un lucru, trebuia cedat asupra altuia... Tuturor acelora pentru care aceste concesii, aceste tăceri, această pasivitate forțată sau declarații de loialitate le-au pricinuit suferințe, le cer iertare, în înțelegere și rugăciunile lor, nu numai înaintea lui Dumnezeu, ci și înaintea lor".

Optimist în ce privește desfășurarea renașterii vieții bisericești, la toate nivelele și în toate dimensiunile ei (catehetică, diaconală, liturgică), patriarhul a subliniat și dificultățile de care acest proces se izbește și legate mai ales de restaurarea și reconstrucția bisericilor a căror finanțare se dovedește extrem de dificilă. Singurul pericol care poate amenința acest proces este reprezentat de pericolul extinderii dezbinărilor interne și schismelor provocate de intruziunea patimilor politice și naționaliste în viața Bisericii. „Nu poate exista o „Biserică liberă a Rusiei", nici o „Biserică democratică a Rusiei", nici o „Biserică monarhistă a Rusiei!"... „Biserica trebuie să fie locul în care, atunci cînd societatea e sfîșiată de contradicții etnice și politice, oamenii cei mai diferiți să poată trăi unitatea demni-

tății lor de fii ai lui Dumnezeu, unitatea credinței lor și unitatea iubirii lui Dumnezeu față de noi toți". Faptul este agravat de ofensiva în Rusia a Bisericii „din afara frontierelor" care pune în mod inacceptabil problema în termenii următori: „tot clerul Bisericii ruse trebuie să facă pocăință în fața tribunalului lor". Ori pocăința îi avizează pe toți, fără excepție, soluții fiind o pocăință generală a tuturor și o lăsare a judecăților asupra actelor trecute pe seama istoriei și a lui Dumnezeu.

Același lucru este valabil și în ce privește chestiunea uniatismului din Ucraina Occidentală unde viața religioasă nu este deloc liberă de presiuni exterioare și politice. Problema uniată a fost rezolvată, opinează patr. Aleksei II, de Sinodul de la Lvov din 1946, care „în pofida puternicei presiuni a administrației staliniste, a fost expresia unor tendințe puternice cel puțin dintr-o parte a clerului unit. Aceste tendințe au fost compromise ulterior, pe de o parte, de presiunea statului, iar pe de alta, de o politică extrem de mărginită a unora din episcopii noștri ai locului". „Chestiunea viitorului uniatismului în Ucraina Occidentală poate fi rezolvată de un Sinod al Bisericii și nu de o adunare politică și care n-ar fi decît o repetiție a Sinodului de la Lvov cu toate „defectele" lui" („S.O.P." nr. 160, iulie—august 1991, p. 12—15, „Irénikon" nr. 2/1991, p. 288—291).

*

Biserica Ortodoxă Rusă demască comunismul. Reacția Patriarhului Aleksei II la puciul comuniștilor conservatori din august 1991. Prin intermediul reprezentantului ei cel mai înalt, patr. Aleksei II, Biserica Rusă a reacționat extrem de prompt, energic și de ferm față de tentativa de lovitură de stat din URSS din august 1991. În mai multe rînduri, patr. Aleksei a intervenit public fără nici un echivoc pentru a denunța puciul și a apela la respectul instituțiilor legale.

În dimineața de 19 august, după anunțarea luării puterii de Comitetul pentru instaurarea stării de urgență, patriarhul, care prezida liturghia praznicului Schimbării la Față (pe stil vechi) în catedrala Adormirii din Kremlin, a și poruncit să se modifice ectenia obișnuită „pentru conducătorii noștri și armata noastră", cu o alta „pentru țară și poporul nostru", pentru a nu se considera astfel că Biserica cauționează participanții la lovitura de stat începută. După-amiază a avut o întîlnire de două ore cu mitropoliții Juvenali de Krutițki și Kiril de Smolensk, membri ai Sinodului permanent. La capătul acestei întrevederi, patriarhul a redactat o *primă* declarație dată publicității a doua zi, 20 august. În declarație se subliniază că tăcerea președintelui M. Gorbaciov care „a fost înlăturat de la putere" in „condiții care rămîn obscure", creează o situație în care „milioane de compatrioți se întreabă asupra legitimității noului Comitet de stat pentru stare de urgență" și aceasta într-un moment în care nimic nu lăsa să se întrevadă deznodămîntul evenimentelor. Patriarhul a mai cerut „să fie ascultată vocea și opinia președintelui Gorbaciov asupra evenimentelor actuale" și a făcut un apel ca „întreg poporul și mai ales armata să se arate la înălțimea acestui moment critic din viața patriei și să nu îngăduie să se verse sînge frățesc".

Contactat telefonic de vicepreședintele rus Aleksandr Ruțkoi, patriarhul l-a asigurat de sprijinul său pentru Boris Ielțîn care conducea din Parlamentul rus rezistența împotriva puciștilor. Printre deputații prezenți se aflau mai mulți preoți ortodocși, printre care și cunoscutul dizident din anii '60—'80, păr. Gleb Iakunin (cf. M.A. nr. 4/1990, p. 100) care a omagiat ulterior atitudinea patriarhului în timpul puciului. În ziua de 20 august, între 2—3 sute de apărători ai Parlamentului rus, din care un mare număr de membri ai unui detașament sovietic de elită au primit botezul ortodox. Emițătorul radio al Parlamentului fusese pus la dispoziția președintelui rus de o organizație de caritate catolică.

În primele ore ale dimineții de 21 august după ce tancurile începuseră în timpul nopții să acționeze în fața clădirii Parlamentului rus, ucigînd trei tineri, patriarhul a lansat un *al doilea* apel, mai ferm decît primul, „către toți cei cărora glasul Bisericii nu le este indiferent", împotriva uzului forței militare care ar putea declanșa un război civil: „Cel ce ridică arma împotriva aproapelui său, împotriva oamenilor neînarmați, se face vinovat de un păcat foarte grav care-l taie din comuniunea Bisericii și a lui Dumnezeu. Pentru aceștia trebuie să vărsăm lacrimi și să ne rugăm mai mult decît pentru victimele lor. Să ne izbăvească Dumnezeu de

groaznicul păcat al fraticidului! Previn, deci, pe toţi locuitorii ţării: Biserica nu binecuvîntează şi nu poate binecuvînta actele împotriva legii, actele de violenţă şi vărsare de sînge. Vă cer tuturor, iubiţii mei, să facem tot ce ne stă în putinţă pentru ca flacăra războiului civil să nu se declanşeze. Opriţi-vă! Cer soldaţilor şi comandanţilor lor să-şi aducă aminte că nimeni nu poate aprecia, nici plăti preţul vieţii omeneşti. În aceste zile de post ce preced praznicul Adormirii, rog pe Maica lui Dumnezeu să nu retragă ocrotirea ei şi să ne apere pe toţi. Maică a lui Dumnezeu, ajută-ne să ne împăcăm în dreptate înaintea lui Dumnezeu!"

După eşecul loviturii de stat şi reîntoarcerea lui Gorbaciov, patriarhul Aleksei II a publicat la 23 august un *al treilea* mesaj, o scrisoare pastorală care trăgea lecţia din puciul eşuat ca fiind „sfîrşitul perioadei istoriei noastre începute în 1917", „perioadă a cărei noutate a fost în respingerea oricărui principiu moral absolut, în uitarea surselor spirituale ale existenţei omeneşti şi în convingerea că niciodată omul nu va trebui să răspundă de actele sale nici înaintea lui Dumnezeu, nici înaintea oamenilor". „Sîntem convinşi că ideologia comunistă nu va mai fi niciodată ideologia statului în Rusia. Ea a încercat să se impună din nou poporului prin forţă, dar ea a fost respinsă de popor fără violenţă". „Trebuie însă să ştim bine, lucrarea cea mai dificilă pentru fiecare din noi nu va fi în exterior ci în interior. Nu e uşor să repunem ţara în bunăstare, este încă mult mai dificil să ne curăţim inimile de rău, de suspiciune şi de mîndria nebunească şi sacrilegă care e roada lui. Părinţii noştri au păcătuit grav, mulţi s-au încăpăţînat în păcat şi au murit refuzînd harul mîntuitor al pocăinţei... Ne vom încăpăţîna atunci şi noi, urmaşii lor, în certuri denunţînd cu aroganţă fariseică păcatele şi slăbiciunile celorlalţi?! Smerita rugăciune a vameşului trebuie cu adevărat să devină rugăciunea noastră mulţi ani de acum înainte: Dumnezeule, milostiveşte-te de noi, păcătoşii (Lc. 18, 13). Cine dintre noi ar putea spune că n-are nevoie de milostivirea şi iertarea lui Dumnezeu? Să ne iertăm unii pe alţii, ca Dumnezeu să ne ierte şi El pe noi! Iubiţii mei, împărtăşesc cu voi bucuria eliberării voastre! Bucuraţi-vă, dar evenimentele ultimilor ani să vă aducă pururea aminte de cuvintele Sf. Ap. Pavel: „Nimeni să nu vă amăgească cu cuvinte deşarte, căci pentru acestea vine mînia lui Dumnezeu peste fiii neascultători... cercaţi ce este bineplăcut Domnului şi nu fiţi părtaşi la faptele cele fără de roadă ale întunericului, ci mai degrabă osîndiţi-le pe faţă!" (Efes. 5, 6, 10—11).

Acest al treilea mesaj al întîistătătorului a fost citit de păr. Viaceslav Polosin, preot ortodox şi deputat în Parlamentul rus, sîmbătă, 24 august, în cursul funeraliilor naţionale ale celor trei tineri moscoviţi ucişi pe baricadele din faţa Parlamentului rus. După-amiază, patriarhul a prezidat prohodul şi slujba înmormîntării a două din cele trei victime — celălalt era un evreu şi a fost îngropat după ritul israelit — într-unul din cimitirele capitalei. La 26 august în toate bisericile a fost celebrat un Te-Deum „pentru eliberarea ţării din totalitarism".

Numeroşi episcopi au susţinut şi ei în provincie, linia de conduită a patriarhului, intervenind public în presă sau la televiziunile locale, pentru a condamna puciul, ca de ex. mitropolitul Ioan de Sankt Petersburg sau episcopul Tihon de Novosibirsk. În faţa unor zvonuri din presă care insinuau că mai mulţi mitropoliţi membri ai Sinodului permanent ar fi refuzat să denunţe puciul sperînd că restabilirea „ordinii" ar pune capăt şi diviziunilor din Biserică, patriarhul Aleksei II a precizat că nu a fost posibilă întrunirea Sinodului permanent la începutul evenimentelor, dat fiind că unii din membrii lui erau absenţi din capitală, dar că mitropoliţii prezenţi la Moscova şi-au dat aprobarea la toate declaraţiile pe care el le-a dat publicităţii.

În fine, în şedinţa sa din 30 august 1991 Sinodul permanent a adoptat un Mesaj solemn care afirmînd explicit „unitatea deplină" a Sinodului cu atitudinea patriarhului, recapitulează într-un fel declaraţiile precedente ale patriarhului şi subliniază că „se împlineşte judecata istoriei". O nouă pagină se deschide în viaţa Bisericii. Reîntoarcerea la principiile sobornicităţii, restituirea bunurilor confiscate Bisericii, restabilirea comuniunii cu comunităţile separate pe motive politice, atît în Rusia cît şi în emigraţie, figurează printre priorităţile avansate de Sf. Sinod. În ce priveşte trecutul, continuă Mesajul Sinodului, „atestăm că în circumstanţe excepţionale şi fără precedent în istoria vieţii Bisericii, fiecare din cei chemaţi la

slujirea păstorească trebuia să țină seama într-un fel sau altul, de realitatea momentului și să lucreze potrivit credinței și vocii conștiinței sale. Prin milostivirea lui Dumnezeu și puterea harului Său, Biserica Ortodoxă Rusă a dăinuit păstrînd puritatea credinței și atrăgînd la sînul ei milioane de persoane din generațiile mai noi, care constituie acum turma și oile ei. Recunoaștem cu smerenie că în decursul acestor ani nu toți slujitorii Bisericii noastre s-au arătat la înălțimea chemării lor. Domnul nostru și dreptul Judecător va da fiecăruia după faptele lui. În lucrarea de purificare și înnoire a Bisericii noastre se cuvine să fim călăuziți de rațiunea sobornicească, ordinea canonică și responsabilitatea personală a fiecăruia în fața Domnului, în fața propriei conștiințe și în fața poporului lui Dumnezeu". „De aceea, chemăm episcopii, preoții și pe toți credincioșii noștri să ia cunoștință de datoria lor înaintea lui Dumnezeu și Sfintei Lui Biserici, la o curățire a sufletului și conștiinței, la depășirea problemelor de azi și la înnoirea mărturiei lor față de mîntuirea veșnică pe care Domnul nostru Iisus Hristos a grăit-o tuturor celor ce-L iubesc pe „El" („S.O.P." nr. 161; sept.—oct. 1991, p. 4—5 și „Irénikon" nr. 3/1991, p. 417—421).

Pr. prof. Ioan I. Ică

PĂRINTELE EKONOMTSEV PREZINTĂ PROGRAMUL DE DEZVOLTARE A CATEHEZEI ÎN RUSIA

În drum spre Paris, unde trebuia să aibe contacte cu responsabilii organismelor religioase sau culturale ale UNESCO, părintele IVAN EKONOMTSEV, președintele departamentului Patriarhiei Moscovei pentru catehizație și învățămînt religios, a ținut o conferință la Institutul național de limbi și civilizații orientale, la 8 noiembrie a.c. Părintele EKONOMTSEV care este însărcinat să supervizeze cateheza ortodoxă în Rusia și-a fixat îndeosebi să înalțe perspectivele ce se deschid pentru această nouă slujire a Bisericii.

Departamentul pentru catehizație și învățămînt religios a fost creat de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe ruse, în mai 1991, profitînd de schimbările intervenite în acești ultimi doi ani. Părintele EKONOMTSEV a reamintit mai întîi că timp de 70 de ani orice acțiune a Bisericii în acest domeniu a fost strict interzisă de către stat datorită naturii regimului comunist, profund *„antireligios, necredincios și satanic"*, a afirmat el. Biserica se străduiește astăzi să-și reia misiunea educativă în sînul societății, în ciuda lipsei mijloacelor sale și a opoziției anumitor curente intelectuale.

Cu entuziasm, părintele EKONOMTSEV a expus apoi travaliul angajat deja. La nivel local, școlile de catehism au apărut aproape pretutindeni. Ele sînt deschise duminica, pe lîngă parohii. O comisie de specialiști a elaborat o programă de studii, corespunzînd diferitelor categorii de vîrstă. Pentru a face față lipsei crîncene a cadrului pedagogic, patriarhia a deschis la Moscova un ciclu de formare a catehețilori de trei ani. Patru sute de studenți, repartizați pe primii doi ani, urmează aceste cursuri de seară, reduse la 12 ore pe săptămînă. Părintele EKONOMTSEV a subliniat calitatea viitorilor cateheți care, adesea, sînt deja titularii diplomelor de studii superioare. Este vorba de *„o parte a elitei intelectuale moscovite"*, a remarcat el.

De altfel, școli private se mențin pe loc cu ajutorul Bisericii. Este vorba de instituții care oferă un învățămînt general într-o perspectivă creștină, de la clasele primare pînă la bacalaureat. Cursurile de învățămînt religios sînt incluse în programa de studii. Două licee de acest tip au fost deja deschise la Moscova sub egida asociației ortodoxe RADONEJ. Paralel, Biserica continuă să ceară ca învățămîntul religios să poată fi distribuit în școlile publice, ca materie facultativă, ceea ce nu permite legea actuală.

Printre proiectele pe termen scurt, părintele EKONOMTSEV a insistat asupra înființării unei universități ortodoxe la Moscova. Această universitate, care ar trebui să fie deschisă în 1992, ar avea drept scop pregătirea specialiștilor științifici de înalt nivel. Ea ar fi împărțită în două facultăți, istorie și filologie, de o parte,

filosofie şi teologie, de altă parte, în plus cu un departament de ştiinţe naturale care va trata probleme de fizică modernă, de morală şi de genetică sau cel puţin de ecologie, ceea ce ar permite stabilirea unui dialog între religie şi ştiinţă, a explicat el.

Departamentul pentru catehizaţie vrea să dezvolte, de asemenea, şi alte activităţi misionare graţie propriei edituri şi unui post de radio care emite de la Moscova programe de emisiuni religioase care, împreună, vor începe să funcţioneze în cel mai scurt timp. Este luată în considerare, pe termen lung, deschiderea unor biblioteci parohiale şi eparhiale accesibile tuturor.

Răspunzînd, apoi, întrebărilor ascultătorilor, părintele EKONOMTSEV a evocat asasinarea pr. Alexandru MEN, relaţiile patriarhiei Moscovei cu regimul comunist şi cu actualii conducători, atitudinea sa cu ocazia puciului din august 1991 precum şi rolul Bisericii în societatea sovietică. *„Interesul pentru religie este foarte puternic dar, din păcate, nu sînt sigur că Biserica va avea mijloacele să răspundă la această aşteptare căci, de-a lungul deceniilor, ea a fost închisă într-un fel de ghetou"*, a explicat el, subliniind că era dificil pentru anumite persoane să se descotorosească de *„mentalitatea de fortăreţe asediate"*. De altfel, compătimea el, nivelul de pregătire al clerului rămîne nesatisfăcător faţă de nevoile psihologice, pastorale şi morale. *„Vor fi, fără îndoială, persoane decepţionate, precum probabil, există deja"*, a recunoscut el, înainte de a afirma că aceasta arată la ce nivel este imperativ să se îndrume procesul de catehizare şi evanghelizare pe o scară înaltă.

Departamentul pentru catehizare numără la această oră treizeci de colaboratori. Pentru moment, numai o capelă mică şi una din clădirile mînăstireşti au fost restituite Bisericii. Faţa părintelui EKONOMTSEV s-a luminat cînd a povestit cum capela, care servea de depozit ministerului culturii, a fost reparată cu ajutorul credincioşilor. Credincioşii care vin acolo sînt toţi oameni de vîrstă medie, mai degrabă intelectuali, a subliniat el. Patriarhia speră că întreaga mînăstire îi va fi redată în curînd.

În vîrstă de 52 de ani, părintele Ivan EKONOMTSEV este unul din reprezentanţii acelei generaţii de intelectuali sovietici care s-a convertit, în anii 70, de la ateism la credinţa creştină. Transformarea lăuntrică a acestui diplomat al universităţii din Moscova, vechi colaborator al ministerului afacerilor externe apoi al Academiei de ştiinţe din URSS, a fost marcată de întîlnirea sa cu tradiţia monahală ortodoxă cu prilejul unei vizite la Muntele Athos. Profesor la Academia teologică din Moscova şi consilier apropiat al patriarhului ALEXEI II, i s-a încredinţat sarcina de a reorganiza activităţile misionare, educative şi sociale ale Bisericii în Rusia. În această calitate a contribuit la punerea în funcţie a *Uniunii frăţiilor ortodoxe*, în octombrie 1990, precum şi a *Mişcării tineretului din Biserica ortodoxă rusă*, în ianuarie 1991 (după S.O.P. nr. 163/decembrie 1991, p. 10—12).

ÎNTÎLNIRE A ORTODOCŞILOR DIN ELVEŢIA ROMANDĂ

Parohia ortodoxă francofonă din Geneva-Chambésy a celebrat, între 9—10 noiembrie, sărbătoarea parohială, sub preşedinţia mitropolitului DAMASKINOS, episcop al eparhiei patriarhiei ecumenice în Elveţia, şi a auxiliarului său, episcopul MAKARIOS. În mod tradiţional, această sărbătoare oferă, numeroşilor credincioşi şi prietenilor lor din întreaga Elveţie romandă, ocazia de a se regăsi pentru un week-end de celebrări, prietenie şi meditaţii, în mijlocul unor teologi invitaţi pentru acest eveniment: în acest an părintele SYMEON, monah al mînăstirii Maldon (Anglia) şi Christos YANNARAS, profesor la Şcoala de ştiinţe politice din Atena.

Vorbind de *„Sfîntul Siluan Atonitul, un înduhovnicit al vremii noastre"*, părintele SYMEON a reamintit itinerariul duhovnicesc şi monahal al sfîntului. El a subliniat că gîndirea lui Siluan impresionează pe cititorul de azi, oricare ar fi confesiunea sa, prin simplitatea şi profunzimea sa. Singure smerenia şi credincioşia faţă de poruncile Domnului îngăduie să se deschidă la acţiunea Duhului Sfînt. Comentînd cîteva formule forte ale sfîntului, părintele SYMEON a evidenţiat, în această cugetare, locul privilegiat al misterului persoanei umane căreia numai smerenia deschisă faţă de Dumnezeu îi îngăduie să se salveze de toate scăderile care o ameninţă.

Teologul şi filosoful grec Christos YANNARAS a meditat asupra temei „*Credința ortodoxă, trăire vie a Bisericii*". Într-o expunere bogată şi clară, el a insistat asupra faptului că credința este o trăire şi nu o adeziune la o idee. O trăire care, în Biserică, depăşeşte timpul, spațiul, corupția şi moartea. În Treime şi în Biserică, care este după chipul şi asemănarea sa, fiecare fiinţează pentru ceilalți. În opoziție cu individualismul religios care se dezvoltă astăzi, comunitatea bisericească oferă fiecărui om harul de a avea acces la energiile divine şi la mîntuire, plenitudinea existenței. Astăzi Biserica trebuie să fie capabilă să depăşească un limbaj care o marginalizează, adeseori neavînd nimic de a face cu viața lumii, pentru a proclama singurul răspuns neliniştii morții. (după S.O.P. nr. 163/decembrie 1991, p. 13).

Diacon P. Cherescu

ÎNSEMNĂRI, NOTE, COMENTARII

* Sub titlul *„Un basarabean pe scaunul Mitropoliei din Transilvania"*, ziarul „Literatură și artă", nr. 51 (2419) din 19 decembrie 1991 consemnează, în cadrul rubricii „Figuri ale spiritualității românești", confesiunile Înalt Prea Sfințitului Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Transilvaniei. Înalt Prea Sfinția Sa evocă momentele — atît cele fericite, cît și pe cele dramatice ale vieții — parcurse pînă a ajuns Întîistătătorul istoricului și ilustrului scaun al Mitropoliei din Transilvania, demnitate la care a ajuns „prin trudă zilnică și credință", fiind ales în 1982 de către colegiul electoral al Bisericii Ortodoxe Române.

Confesiunile Înalt Prea Sfinției Sale se încheie cu gînduri despre cultura din Basarabia și reprezentanții săi cei mai de seamă: Ion Druță, Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Leonida Lari, Valeriu Matei, Gheorghe Mazilu și alții. „Sper — mărturisește Î. P. S. Antonie — că scriitorii basarabeni vor fi și în continuare reprezentanții fideli ai spiritualității și culturii românești pe această palmă de pămînt. Nu exagerez, e convingerea mea — ei sînt marele miracol al secolului. Formîndu-se ca personalități în condiții vitrege, după ocuparea Basarabiei și, în mare parte, fiind oameni care n-au avut cunoștință despre cultura română (Vieru îmi povestea cît de tîrziu s-a întîlnit cu Eminescu), ei au reușit totuși să învingă intemperiile și să renască în sine și în întregul popor puternice simțăminte românești, ajungînd pînă la revoluție. Asta le-o doresc: să lupte și mai departe pentru idealurile noastre, ducînd la bun sfîrșit cele începute. De ei, de coeziunea tuturor forțelor spirituale ale neamului, depinde apropierea acelei Zile Mari cînd vom putea spune că Victoria noastră este întreagă".

* Din articolul intitulat *„Către o nouă sobornicitate"*, semnat de d-l Dan Pavel și publicat în revista „Meridian", vol. I, nr. 3/1991, p. 60—61 aflăm că „eșecul parțial" al *Grupului de reflexie pentru înnoirea Bisericii Ortodoxe*, format din personalități ecleziastice, teologice și laice, o elită intelectuală asemănătoare prin promisiuni și realizări cu *Grupul pentru Dialog Social*, „nu se explică nici prin caracterul elitist, nici prin tendințele divergente determinate de marile orgolii personale ale membrilor săi, ci prin faptul că nu a avut baze teoretice. Or, fără un fundament teologic, canonic nu poți face nimic în Biserica Ortodoxă".

* *„Răsărit-Apus, direcții convergente"* se intitulează interviul acordat de P. S. Teofan Savu, episcop vicar patriarhal (România Liberă, nr. 516/26—27 octombrie 1991, p. 5; nr. 521/2—3 noiembrie 1991, p. 5; nr. 526/9—10 noiembrie 1991, p. 5). P. S. Teofan prezintă, între altele, cazuri „tipice" de trecere la ortodoxie în Occident, cunoscut fiind cel al teologului ortodox Oliver Clement, arată ce înseamnă a trăi ca ortodox în cadrul altor confesiuni creștine, explică rolul cărții teologice și al icoanei bizantine — care continuă să exercite o influență considerabilă — în procesul de cunoaștere a ortodoxiei de către lumea occidentală din țările cu veche tradiție catolică și protestantă, răspîndirea în Occident, în rîndul persoanelor înclinate spre o autentică trăire religioasă creștină, a practicării „rugăciunii lui Iisus", interesul occidentalilor pentru mînăstirile ortodoxe și apariția mînăstirilor protestante, cum este cea din Elveția care întreține strînse legături cu mînăstirea Agapia. Concluzia finală a P. S. Sale, privitoare la situația concretă a vieții religioase de la noi este că „într-o societate ca a noastră, aflată într-un evident proces de secularizare, proces în care Occidentul ne-a luat-o mult înainte, o societate dominată de tehnică, de tirania vizualului, prezența spiritualității ortodoxe cu tot ce are ea mai specific — isihasmul, rugăciunea lui Iisus — rugăciunea inimii, dimensiunea lăuntrică a vieții noastre — bineînțeles totul bazat pe Sfînta Liturghie, pe Sfînta Euharistie, ca centru al vieții noastre spirituale — pot constitui un răspuns și o pavăză la asaltul societății moderne".

* Între 16—23 octombrie 1991 s-au desfășurat la București lucrările seminaru-

lui „*Antropologia creștinismului*", cu participarea unor specialiști români și francezi. Potrivit opiniilor doamnei Ariadna Zeck, consilier la Ministerul Culturii, participantă la lucrările seminarului, în abordarea fenomenului creștin „zona ortodoxă este mai profundă, comunicările noastre, discuțiile noastre, în cadrul Seminarului au mers la esență, nu s-au rezumat la virtuozitatea unor interpretări intelectuale. Colegii noștri francezi, beneficiind de informații aș putea spune exhaustive în domeniul antropologiei analizează la nivelul structurii dar nu merg în profunzime. Cînd am formulat întrebări de adîncime a fenomenului religios n-am primit răspunsurile scontate, francezii preferînd abordarea sociologică sau istorică a subiectului creștin. Ei disecă subiectele cu un rafinat bisturiu intelectual dar nu surprind nucleul matafizic". (România liberă, nr. 516/25 decembrie 1991, p. 5).

Ziarul „România liberă" nr. 556/25 decembrie 1991 și 557/28—29 decembrie 1991, p. 1—2, publică, sub titlul „*Nu trebuie să ne mai temem de nimic*", interviul acordat de Î. P. S. Pimen, arhiepiscop al Sucevei și Rădăuțiului. Abordînd o gamă largă de probleme ce confruntă Biserica și slujitorii săi (salarizarea preoților, aplicarea legii funciare, diminuarea contribuțiilor bănești oferite de stat pentru întreținerea și restaurarea monumentelor istorice ș.a.), Î. P. S. Sa afirmă cu temei și deplină responsabilitate că „*Sîntem datori a arăta și ce este bine — lăudînd, dar și ce este rău — criticînd. Nu trebuie să ne mai temem acum de a mai vorbi așa cum ne învață Biserica, Evanghelia. Nu trebuie să ne mai temem. Ne spunem pînă la urmă părerea noastră. Fiecare, părerea sa personală. Și nu greșim cu nimic*". Problemele ce confruntă azi Biserica provin din faptul că „*Biserica este cu adevărat marginalizată, neglijată, privită cu un dispreț total*". De aceea, în viața țării, normalitatea nu se poate instala fără Biserică: „*Niciodată. Niciodată. Pentru poporul nostru, în primul rînd Biserica este stîlpul și temelia adevărului, a adevărului de credință, iar fără credință nu este cu putință a trăi în lumea aceasta. In al doilea rînd, în viața poporului nostru, Biserica — cum a zis Eminescu — este „mama poporului român". Deci, prin Biserică existăm. Biserica a fost aceea care a creat valori de patrimoniu național. De aceea se impune predarea religiei în școală. Sîntem îndurerați că Parlamentul a disprețuit total sugestiile, propunerile Sfîntului Sinod, care să fie înscrise în Constituție. Înseamnă că ne lepădăm de ceea ce a spus Eminescu: că Biserica este „mama poporului român". Este foarte greu de crezut că se va ajunge la un echilibru moral fără Biserică. Și de acest echilibru avem nevoie în primul rînd. Orice om, orice societate*".

Din paginile revistei de metafizică „Gîndirea", serie nouă, Sibiu, decembrie, 1991, anul I (p. 9), consemnăm șirul de „*Mărturisitori de ieri și de azi ai Ortodoxiei*":

— „Mitropoliții și episcopii condamnați de regimul comunist: *Visarion Puiu*, mitropolit al Bucovinei; *Efrem Enăchescu*, mitropolit al Basarabiei; *Nifon Criveanul*, mitropolit al Olteniei; *Tit Simedrea*, mitropolit al Bucovinei; *Irineu Mihălcescu*, mitropolit al Moldovei și Sucevei; *Lucian Trifeanu*, episcop de Roman; *Cosma Petrovici*, episcop al Dunării de Jos; *Veniamin Nistor*, episcop al Caransebeșului; *Grigore Leu*, episcop al Hușilor; *Nicolae Popovici*, episcop de Oradea.

— Profesori de teologie și preoți care au păstrat pînă la capăt, în suferință, duhul Ortodoxiei: *Nichifor Crainic, Ion Sămărghițan, Arsenie Boca, ierom. Daniel (Sandu Tudor), Dumitru Stăniloae, Ioan V. Georgescu, Liviu Munteanu, Ilarion V. Felea, Ilie Imbrescu, pr. Lazarov, arhimandriții Benedict Ghiuș, Grigore Băbuș, Boghiu Sofian, Dubneac Felix, Roman Bragă, Bartolomeu Anania, ierom. Arsenie Papacioc, Cristofor Dancu, Antonie Plămădeală, preoții Zosim Oancea, Ioan Florea, Ioan Roman, Vasile Frențu, Ioan Sabău, Ioan Iovan* și alții.

La Sibiu s-au desfășurat recent „Zilele Bisericii Evanghelice", a doua manifestație de acest fel, prima desfășurîndu-se la Brașov în iunie 1990. Cu acest prilej au avut loc o seamă de manifestări: conferințe, expoziții, convorbiri la masă rotundă, concerte de muzică religioasă modernă. Toate acestea au avut loc pentru a comemora împlinirea a opt veacuri de existență a Bisericii etnicilor germani din Transilvania. În acest context, la începutul lunii septembrie a.c. a fost vernisată la Muzeul Bruckenthal „Ecclesia Teutonicorum Ultrasilvanorum". În cadrul acesteia, toate aspectele vieții comunității germane din Transilvania și-au găsit expresia în arta și tradiția bisericească. Legăturile cu tradiția spirituală germană sînt reliefate prin vechile tipărituri cu caracter dogmatic și didactic, aduse de la Universitățile

germane ale vremii, prin manuscrisele copiate în așezămintele monahale catolice din Transilvania, prin acestea și prin cărțile tipărite în tipografiile din Brașov și Sibiu răspîndindu-se ideile novatoare ale Reformei religioase. Au mai fost expuse, de asemenea, piese arhitecturale (capiteluri, chei de boltă, figuri de contrafort, piese de mobilier gotic — cristelniță, amvon, tabernacol, altar etc.), piese de feronerie, epitafe (de piatră, apoi altar renascentist sculptat în lemn și alabastru), veșminte de cult, covoare de cult aduse din Anatolia în secolele XVI—XVII, vase de cult ale Bisericii Evanghelice transilvănene.

Expoziția a relevat contribuția sașilor la dezvoltarea culturală a Transilvaniei.

Despre naționalitatea germană din Transilvania, marele nostru istoric Nicolae Iorga scrie cuvinte deosebit de elogioase în lucrarea intitulată „*Ce sînt și ce vor sașii din Ardeal*" (tradusă în limba germană de Prof. dr. Paul Philippi, Editura Kriterion, București, 1990). El analizează și expune în baza izvoarelor istorice, date despre trecutul sașilor ardeleni, situația lor socială, agronomia, meseriile, industria, comerțul și băncile, Școala și Biserica, viața intelectuală, organizațiile sașilor, caracterul lor național. De aceea cuvintele lui Nicolae Iorga își păstrează actualitatea. Se cuvine să le reamintim cu pioșenia cu care au fost scrise la acea dată care marca înfăptuirea visului de veacuri al strămoșilor: reîntregirea României prin actul de Unire de la 1 Decembrie 1918. „*Orișicine cunoaște poporul săsesc știe că el alcătuiește un element foarte prețios, că are un trecut de veacuri glorios și plin de muncă și poate servi ca un model de ordine și de moravuri. Aceasta o știu românii ardeleni și o pot confirma*..." „*Biserica este cea mai puternică dintre toate organizațiile săsești, care cuprinde tot poporul, în întregimea sa, iar școala servește simțămîntului său dornic de dezvoltare și-i păstrează cultura. Un mare noroc pentru poporul săsesc este că popor și confesiune sînt una: toți sașii sînt creștini evanghelici. Biserica evanghelică luterană de confesiune augsburgică unește pe toți în organizația ei bine închegată*" (p. 46—48).

Zilele Bisericii Evanghelice au fost o încercare de găsire a noi modalități de manifestare creștină, de căutare a noi căi de dialog cu celelalte Biserici „cu care se știe unită sub același adevăr revelat, încurajînd mai ales întîlnirea credincioșilor diferitelor Biserici și confesiuni la baza societății", a apreciat d-l Michael Gross, vicarul episcopal al Bisericii Luterane din România (*Opt veacuri de existență a Bisericii germanilor din Transilvania*, în România liberă, nr. 521/2—3 noiembrie 1991, p. 5). *Diacon Pavel Cherescu*

„Jurnalul fericirii" la Televiziunea Română

În sîmbetele din 23 noiembrie, 30 noiembrie și 7 decembrie 1991, în cadrul emisiunii: „Viața spirituală", Televiziunea română a transmis pe programul I un interviu cu Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, în cadrul căruia a fost adusă în atenția obștească o seamă de componente ale personalității celui ce în ultimii săi ani semna atît de modest: *Monahul Nicolae de la Rohia*, unul dintre monahii cu vocația marilor duhovnici din mănăstirile noastre, prezentare făcută pe baza cărții acestuia: „Jurnalul fericirii", apărută în Editura Dacia din Cluj-Napoca, la începutul anului 1991.

După spusa Î. P. S. Sale, „Jurnalul fericirii" e istoria unei restaurări. A cuiva care s-a născut din *nou din apă și din duh*. E cartea unei biografii, chiar dacă nu se vrea ca atare așa, e totuși cartea unei autobiografii spirituale într-o bună tradiție pascaliană".

Acolo unde numai de fericire nu se putea vorbi, ci numai niște suflete mari pot vorbi de fericire în închisoare, la Jilava, la Gherla și-n altele, cartea ne arată cum suferința poate fi convertită în bucurie. Este și aceasta un fel de minune, cum adică Dumnezeu lucrează atît de vădit în unii dintre noi.

Căci, deși paradoxal intitulat, „Jurnalul fericirii" este strigătul de bucurie al unui om, Nicolae Steinhardt, evreu, trecut prin pușcăriile comuniste, condamnat în lotul lui C. Noica, unde s-a convertit și botezat de către un preot ortodox, ceea ce pentru el a reprezentat o adevărată fericire, ceea ce emană din toate paginile cărții.

Deşi aparent neunitară, compusă din „bucăţele", Î.P.S. Mitropolit Antonie a reuşit să facă din această carte un tot unitar, răspunzînd, în interviul menţionat, la cîteva întrebări: Pentru ce s-a convertit Steinhardt la Creştinism? Pentru ce s-a convertit la Ortodoxie? Pentru ce şi-a numit Steinhardt confesiunea aceasta cu valoare de testament „Jurnalul fericirii"?

,Steinhardt a iubit poporul român — a subliniat Î. P. S. Sa. O spune de nenumărate ori. Aşa cum i-a iubit şi religia. Mărturiseşte că se simţea iubit de părintele Gheorghe Georgescu, profesorul de religie, de la cursurile căruia era nelipsit", interviul arătat fiind publicat şi în Telegraful Român, numerele 33—36 din 1 şi 15 septembrie 1991 şi 37—38 din 1 octombrie 1991, sub titlul: „Izvoarele fericirii monahului Nicolae de la Rohia", material în care preoţii noştri găsesc puternice argumente spre a le aduce în atenţia unor semeni de-ai noştri încă marcaţi de concepţii materialist-atee, argumente privitoare la ceea ce înseamnă viaţa spirituală şi bucuria trăirii în Dumnezeu.

De altfel, preoţii noştri pot parcurge cu mult folos cartea însăşi: „Jurnalul fericirii", din care consemnăm gînduri ca acestea:

— Poţi să nu păcătuieşti de *frică*. E o treaptă inferioară, bună şi ea. Ori din *dragoste*, cum o fac sfinţii şi caracterele superioare. Dar şi de *ruşine*. O teribilă ruşine, asemănătoare cu a fi făcut un lucru necuviincios în faţa unei persoane delicate, a fi trîntit o vorbă urîtă în faţa unei femei bătrîne, a fi înşelat un om care se încrede în tine. După ce l-ai cunoscut pe Hristos îţi vine greu să păcătuieşti, ţi-e teribil de ruşine (p. 19).

— Creştinismul e transmutaţie, nu a elementelor chimice, a omului. Metanoia. Aceasta este *Minunea cea mare* a lui Hristos-Dumnezeu; nu înmulţirea vinului, peştilor, pîinii, nu tămăduirea orbilor din naştere, slăbănogilor, gîrbovilor şi leproşilor, nu, nici învierea fiicei lui Iair, a fiului văduvei din Nain şi a lui Lazăr — toate semne bune pentru prea puţini credincioşi..., toate concesii ale divinităţii —, ci transformarea făpturii (p. 45).

— Una e să stai la picioarele crucii şi să suferi, oricît de sincer şi de sfîşietor, şi alta e să fii pe cruce (p. 55).

— Cei trei preoţi se sfătuiesc între ei, apoi vin să mă întrebe: ce vreau să fiu, catolic sau ortodox? Le răspund fără şovăială că ortodox (p. 80).

— Cine a fost creştinat de mic copil nu are de unde să ştie şi nu poate bănui ce-nsemnează botezul. Asupra mea se zoresc, clipă de clipă tot mai dese asalturi ale fericirii. S-ar zice că de fiecare dată asediatorii urcă mai sus şi lovesc mai cu poftă, cu precizie. Va să zică este adevărat: este adevărat că botezul este o taină, că există sfintele taine. Altminteri fericirea aceasta care mă împresoară, mă cuprinde, mă îmbracă, mă învinge n-ar putea fi atît de neînchipuit de minunată şi deplină (p. 84).

— Experienţa noastră existenţială ne dovedeşte că numai cînd facem binele dobîndim ceva ce răii nu pot avea: liniştea şi pacea — bunurile supreme (p. 168).

— Creştinismul nu-i nici acru nici temător în faţa vieţii. Nu propune o fugă, ci altceva nespus de greu şi mai eficient, transfigurarea. Acest ceva e temerar şi măreţ (p. 149).

— Cît de bine îmi pare să m-am făcut ortodox (p. 150).

— Creştinismul e dogmă, e mistică, e morală, e de toate dar e în special un mod de a trăi şi o soluţie şi e reţeta de fericire (p. 170).

— Cred aşa: că dacă din închisoare pleci şi de pe urma suferinţelor te alegi cu dorinţa de răzbunare şi cu sentimente de acreală, închisoarea şi suferinţele au fost de haram. Iar dacă rezultatul e un complex de linişte şi înţelegere şi de scîrbă faţă de orice silnicie şi şmecherie, înseamnă că suferinţa şi închisoarea au fost spre folos şi ţin de căile nepătrunse pe care-i place Domnului a umbla.

Puterea de a iubi, la ieşirea din închisoare, trebuie să fi crescut în proporţii de necrezut (p. 256).

Gh. P.

Aprecieri ale Teologiei ortodoxe

O REMARCABILĂ INTRODUCERE ÎN TEOLOGIA ORTODOXĂ CONTEMPORANĂ

În prestigioasa editură a „Societăţii de carte ştiinţifică" din Germania (Darmstadt) a apărut recent, în condiţii grafice superbe, volumul profesorului dr. Karl Christian Felmy: *Teologia ortodoxă contemporană. O introducere.*[1] Apariţie de excepţie, cartea de faţă reprezintă ,aşa cum vom încerca să sugerăm în prezentarea de mai jos, evenimentul bibliografic major al anului în ce priveşte literatura ştiinţifică de specialitate consacrată teologiei ortodoxe.

Cîteva cuvinte despre autor. De confesiune evanghelic-luterană, el este unul din cei mai avizaţi specialişti occidentali ai momentului în istoria şi teologia Bisericilor răsăritene. Născut în 1938, studiază teologia specializîndu-se în istoria şi teologia Bisericii Ortodoxe Ruse la Institutul pentru studiul Bisericilor răsăritene al facultăţii evanghelice a Universităţii din Münster (Westfalia) unde lucrează sub conducerea reputaţilor profesori R. Stupperich şi Peter Hauptmann. În 1972 devine doctor în teologie cu o teză despre *„Conţinutul şi specificul predicii în Biserica Ortodoxă Rusă în a doua jumătate a sec. XIX.*[2] şi ia parte la dialogul Bisericii Evanghelice din Germania cu Biserica Ortodoxă Rusă.

În 1975 devine asistent la catedra de istoria şi teologia Bisericilor răsăritene din Erlangen, catedră deţinută de doamna profesoară Fairy von Lilienfeld. În 1984 îşi susţine examenul de abilitare cu o monumentală monografie avînd ca temă *Explicarea dumnezeieştii Liturghii în teologia ortodoxă rusă, de la origine şi pînă în prezent*[3] (o succintă semnalare a acestei lucrări care ar merita o discuţie mai amplă a făcut păr. prof. D. Stăniloae în „Ortodoxia" nr. 4/1984, p. 543—544). Umplînd o lacună importantă în bibliografia ştiinţifică privitoare la istoria şi teologia Bisericii Ortodoxe ruse în special, şi a celei ortodoxe în general, lucrarea l-a impus pe autorul ei (care pregăteşte şi o ediţie critică a celor mai vechi comentarii liturgice ruseşti) drept unul din cei mai solizi cercetători şi cunoscători ai istoriei şi teologiei ortodoxe. În baza acestei lucrări de abilitare, în 1985 autorul ei este numit profesor la Heidelberg, succedînd la catedra reputatului specialist în ştiinţa confesiunilor şi cunoscător al Bisericilor ortodoxe răsăritene, şi neobosit călător în ele, care este profesorul Friedrich Heyer. În urma pensionării doamnei profesor Fairy von Lilenfeld, devine titularul catedrei de istoria şi teologia Bisericilor răsăritene a facultăţii de teologie evanghelică a Universităţii Friedrich-Alexander din Erlangen-Nürenberg, unde funcţionează actualmente, îngrijind şi seria de „Izvoare şi studii de teologie ortodoxă: OIKINOMIA", editată la catedra pe care o conduce. Lista principalelor sale studii publicate[4] relevă, pe lîngă preocuparea susţinută cu istoria şi teologia Bisericii Ortodoxe Ruse, preferinţa autorului pentru teme legate de viaţa liturgică şi cultică a Ortodoxiei (istoria cultului, interpretări liturgice, iconografice, etc.).

---

1 Karl Christian Felmy, *Die orthodoxe Theologie der Gegennwart. Eine Einführung*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1990, XXIII, +262 p. + 8 reproduceri de icoane color.

2 *Predigt im orthodoxen Russland. Untersuchungen zu Inhalt und Eigenart der russischen Predigt in der zweiten Hälfte des 19 Jhs.* (Kirche im Osten, Monographien II), Göttingen, V & R, 1972.

3 *Die Deutung der göttlichen Liturgie in der russischen Theologie. Wege und Wandlungen russischer Liturgie-Auslegung* (Arbeiten zur Kirchen-geschichte 54), Walter de Gruyter, Berlin—New-York, 1984, 519 p. + 18 ilustraţii.

4 *Euharistie, Gemeinde und Amt. Ein Neuansatz in russischer Ortodoxie und* Luthertum, „Kerygma und Dogma" 18 (1972), p. 139—160.

Redactată pe baza unei serii de prelegeri de „introducere în teologia ortodoxă" ţinute de autor le Heidelberg şi Erlangen şi discutate cu alţi profesori şi doctoranzi în cadrul seminarului superior „Vahendorfskoe Soglasie", la care a avut bucuria să participe în 1990—1991 şi semnatarul acestei prezentări, — cartea de faţă (cea de a treia a autorului) îşi propune să fie, după cum ne avertizează *Cuvîntul înainte* (p. XI—XII), „o prezentare introductivă a teologiei ortodoxe şi nu o teologie ortodoxă în sine" („eine einführende Darstellung der orthodoxen Theologie, Keine orthodoxe Theologie selbst"). Dacă „o prezentare se poate face şi din afară", precizează autorul, ea nu poate face însă abstracţie de specificul propriu obiectului ei. Iar în cazul teologiei ortodoxe acest specific este dat de faptul decisiv că ea „nu poate fi desprinsă de experienţa ortodoxă", fapt pe care nu-l poate ignora nici „prezentarea" ei. De aceea „tocmai acest lucru vrea să-l arate această prezentare": înrădăcinarea teologiei ortodoxe în experienţa liturgică şi ascetică a Bisericii.

Sesizarea funcţiei-cheie a noţiunii de „experienţă" în teologia ortodoxă comandă implicit şi modul de abordare al „prezentării". Strategia hermeneutică adoptată de autor se situează astfel principial în linia unei „hermeneutici a încrederii" şi nu în cea a unei „hermeneutici a suspiciunii" apriorice tipice pentru aproape întreaga istoriografie occidentală confesională din prima jumătate a sec. XX, preocupată de istoria şi teologia Bisericilor ortodoxe în descendenţa lui Adolf von Harnack (excepţii au făcut cercetările istorice şi patristice remarcabile ale unui Ernst Benz şi Walther Völker). În această abordare a ceea ce numeam „hermeneutică a încrederii", experienţa ortodoxă nu mai este judecată exterior şi taxată şi aprioric în scheme conceptuale şi confesionale prealabile, dar străine de specificul ei propriu. Evitînd această raportare obijectivantă şi reducţionistă, doar aparent şi pretins ştiinţifică (în realitate profund neştiinţifică, în măsura în care ştiinţa caută să surprindă întotdeauna specificul propriu al obiectului ei), acest tip de abordare şi hermeneutică presupune o deschidere prealabilă totală a cercetătorului faţă de „obiectul" pe care vrea să-l înţeleagă, o identificare afectivă şi mentală cu categoriile sistemului lui de referinţă. Ceea ce nu exclude distanţa şi judecata critică, dar ea vine doar în al doilea rînd şi, fapt foarte important, ca din interior, întrucît ea ţine riguros seama de criteriile interne ale „obiectului" prezentat. Fără a fi teoretizată explicit în aceşti termeni — această opţiune metodologică (de tip fenomenologic-hermeneutic) este implicit conţinută în afirmaţia de principiu a autorului: „M-am străduit în această lucrare să prezint teologia ortodoxă cu *ochii iubirii*, care e organul cunoaşterii, dar *fără idealizare*" (p. XII). Lucrarea îşi propune să evidenţieze „ceva din amploarea posibilităţilor teologice întîlnite în

---

5 Petrusamt und Primat in der modernen russischen Theologie, „Ökumenische Rundschau", nr. 2/1975, p. 216—227.

Die Grenezen der Kirche in orthodoxer Sicht. Orthodoxes ekklesiales Selbstverständnis und die Gemeinschaft mit den Kirchen des Westens, „Evangelische Theologie" nr. 5/1977, p. 459—485.

In „Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie":

— *Der Christusknabe auf dem Diskos. Die Proskomidie der orthodoxen Liturgie als Darstellung von „Schlachtung des Lammes" und Geburt des Herrn*, 23 (1979), p. 95—101.

— *Heilsgeschtliche und eschatologische Fülle im orthodoxen Gottesdienst. Das Verständnis von eucharistischem Gottesdienst und Tageszeit gebet in der orthodoxen Kirche* 24 (1980), p. 1—22.

— *„Was unterscheidet diese Nacht von allen anderen Nächten?" Die Funcktion des Stiftungsberichtes in der urchristichen Encharistteteier nach Didache 9 f. und dem Zeugnis Justins*, 27 (1983), p. 1—15).

— *Die Auseiandersetzung mit der westlichen Theologie in der russischen theologischen Zeitschriften des 20 Jhs.* „Zeitschrift für Kirchengeschichte" 94 (1983) p. 66—82.

— *Die orthodoxe Theologie in kritischer Selbstdarstellung*, „Kirche Osten" 28/1985, p. 53—79.

teologia ortodoxă" contemporană care, la o privire mai atentă nu este „nici atît de monolitică cît ar dori să pară ea însăși, nici atît de monolitică cum i se reproșează uneori", cunoscînd nuanțe și diferențe de accent ce nu pot fi ignorate (nici supralicitate, de altfel).

Dată fiind vastitatea temei abordate („teologia ortodoxă contemporană") autorul n-a putut proceda altfel decît *selectiv*, oprindu-se doar la *principalii reprezentanți* ai teologiei ortodoxe contemporane, rusă, greacă și română (păr. G. Florenski, păr. S. Bulgakov, Vl. Lossky, păr. Alex. Schmeman, mitrop. Ioannis Zizioulas, Chr. Ianaaras, și păr. D. Stăniloae, sînt cei mai frecvent citați) și insistînd numai asupra acelor *aspecte și accente noi* aduse de aceștia în raport cu teologia ortodoxă de școală din sec. XIX și începutul sec. XX. Într-un fel, ruptura teologiei ortodoxe neopatristice și liturgice contemporane față de teologia abstractă a dogmaticilor și manualelor sec. XIX și începutului sec. XX este tema centrală a „introducerii". Lucrarea este divizată în 9 capitole (fiecare urmat de lista bibliografică a celor mai importante lucrări consultate, citate sau propuse pentru o eventuală aprofundare) a căror grupare reflectă structura formală a unui manual „clasic" de teologie dogmatică: 1. natura teologiei; 2. teologia apofatică; 3. triadologia; 4. hristologia; 5. pevmatologia; 6. soteriologia; 7. eclеziologia; 8. Tainele; 9. eshatologia. În cadrul fiecărui capitol se insistă pe transformările și noutatea adusă de teologia ortodoxă contemporană față de cea anterioară, noutate concentrată în recentrarea discursului teologic ortodox pe criteriul și categoriile „experienței" ecleziale.

În acest sens, capitolul 1, prezentînd teologia ortodoxă ca o „*teologie a experienței*" (p. 2—22), oferă considerațiile principale valabile pentru întreaga „prezentare". Reorientarea teologiei pe „experiență" (citați sînt: Florenski, Florovski, Lossky, Yannaras) apare drept mutația epistemologică decisivă operată de teologia ortodoxă contemporană față de „teologia de școală" *(Schultheologie)* a sec. XIX—XX, construită pe modelul occidental (termenul de teologie „scolastică" pentru teologia acestei perioade și a manualelor i se pare autorului prea pretențios, lipsit de acoperire istorică reală, și trebuie evitat cu totul sau folosit cu multă circumspecție; p. 19). Modelul teologiei ortodoxe contemporane este cel al teologiei patristice și bizantine (pînă la căderea Constantinopolului), teologie inspirată din experiența eclezială, liturgică și mistico-ascetică în același timp, a Bisericii. Caracterul eclezial, obiectiv-subiectiv în același timp, al „experienței" (Erfahrung) ortodoxe o deosebește radical de trăirea (Erlebnis) individualist-subiectivistă promovate de pietismul protestant (p. 4—5). În Ortodoxie, tradiția liturgică și ascetică (icoanele, cultul, Filocalia) nu sînt simple anexe cu rol de zidire sufletească a credincioșilor, ci părți constitutive ale teologiei — e vorba însă de un alt concept de teologie, diferit de cel occidental (p .10—11) —, ba mai mult sînt „nu numai izvor, ci și criteriu al Ortodoxiei și ferment al înnoirii teologice" (p. 13). „Deși n-am căderea și nici un drept să mă amestec în disputele interortodoxe, — ține să precizeze autorul —, nu pot să nu acord o atenție specială afirmațiilor teologice provenite din „experiența" ortodoxă și care se acordă mai bine cu fundamentele ortodoxe. Nu merg atît de departe încît pe baza unor studii patristice proprii să postulez de la mine însumi ce trebuie să conteze drept ortodox și ce nu. Însă în interiorul a ceea ce este prezentat ca ortodox de teologii ortodocși va trebui privit după acest criteriu" (p. 18).

De accentul pus pe experiența eclezială se leagă și sublinierea insistentă a unității teologiei și a unei gîndiri integrale de tip patristic (gîndire + experiență, unificate în inimă, ca în isihasm) opuse gîndirii occidentale cerebrale și analitic dizolvante. Nu trebuie însă pierdut din vedere faptul că această gîndire unitar-integrală patristic-isihastă este gîndire și nu emotivitate pură, și ea nu discreditează principial rațiunea (ca pietismele de toate genurile), ci doar intelectualismul și raționalismul (p. 16—17). Acest mod de gîndire unitar explică apoi și faptul că — fără a exclude deloc o diviziune științifică avansată a teologiei în discipline autonome în cadrul cercetării universitare — teologia ortodoxă e interesată *mai mult de întreg decît de detalii* și manifestă o dificultate și o reticență în diferențiere, în vreme ce teologia occidentală axată pe diferențiere are dificultăți în unificarea aspectelor diferențiate. Faptul a apărut simptomatic în dialogul ecumenic ortodox-protestant, în care teologi ortodocși evidențiau în scrierile Noului Testament sau

la Părinţi cu precădere învăţătura comună a Bisericii, în timp de teologii protestanţi se arătau interesaţi în diferenţierea opiniilor scriitorilor biblici sau patristici (ce spune Matei? ce spune Luca? ce spune Ioan? etc. (p. 15—16). Acest fapt n-a împiedicat însă dezvoltarea în Rusia în sec. XIX şi înc. sec. XX a unei remarcabile şcoli istorice (continuate parţial în emigraţie păr. Ciprian Kern, Kartasiov, păr. John Meyendorff), mai puţin a unei teologii biblice moderne. Aşa cum arată cazul păr. Serghei Bulgakov — receptiv la rezultatele cercetărilor istorico-critice în chestiunea originii ministeriilor în Biserică, deschis însă în mariologie preluării necritice a elementelor apocrife — relaţia dintre cultic, dogmatic şi doxologic, axat pe atemporal şi eternitate, şi investigaţia istorică orientată pe concret şi pe factorul uman schimbător, continuă să fie încă nerezolvată principial, cum neclarificat încă este şi statutul exegezei istorico-critice în teologia biblică ortodoxă contemporană (p. 21—22). Sînt tensiuni inevitabile şi probleme de principiu, de cea mai mare importanţă încă insuficient şi timid abordate de teologii ortodocşi actuali.

Experienţa eclezială explică apoi şi caracterul general de *teologie apofatică* al teologiei ortodoxe (cap. 2: p. 25—37). Apofatismul şi teologia energiilor necreate îşi au originea în experienţa simultană în cult şi în viaţa duhovnicească a Sfinţilor atît a transcendenţei cît şi a imanenţei lui Dumnezeu. Apofatismul fiinţei divine este subliniat de anaforalele euharistice cît şi de iconografie. Astfel, spre deosebire de reprezentările occidentale ale Învierii şi Schimbării la Faţă (ca de ex. Invierea de pe altarul din Isenheim) unde lumina lui Hristos se pierde în întunericul mediului înconjurător, în cele mai vechi şi autentice reprezentări ortodoxe ale Învierii (Chora, sec. XIII) sau Schimbării la Faţă (Sinai, sec. VI, Novgorod, sec. XV) mandorla Slavei lui Hristos este întunecată în jurul lui Hristos devenind din ce în ce mai strălucitoare spre exterior: în centrul Învierii şi Schimbării la Faţă stă „întunericul" cel „supraluminos" al divinităţii inaccesibile (p. 25).

Absentă din dogmaticile „teologiei de şcoală" (d. ex. Macarie Bulgakov, Androutsos) teologia energiilor necreate a fost recuperată dogmatic de Lossky, Florovski, Stăniloae, Yannaras, ş.a. sub semnul unui front comun împotriva raţionalismului (teologic şi cultural) occidental: Yannaras, de ex. consideră ignorarea distincţiei între fiinţa şi energiile divine în scolastica medievală drept responsabilă pentru întreaga criză actuală a civilizaţiei occidentale (a secularismului, tehnicismului, etc.) generată de obiectivarea „esenţialistă" a lui Dumnezeu, a omului şi relaţiilor lui cu cosmosul. Important este însă în opinia autorului ca palamitismul să nu fie folosit drept paravan pentru o ostilitate principială faţă de ştiinţă în genere (p. 33), ori pentru un antioccidentalism generalizat. Dogmatic vorbind, vorbirea în teologie exclusiv despre har şi energiile necreate (iradiaţie comunicabilă a esenţei divine) poate conduce — cum observa păr. Florenski încă în 1914 şi a dezvoltat în 1980 într-o critică excesivă şi unilaterală Dorothea Wendebourg — la o eclipsare a rolului sfinţitor al Persoanei Duhului Sfînt şi la o „defuncţionalizare" a Persoanelor treimice în unirea „energetică" cu Dumnezeu (p. 33—34). O sarcină a teologiei ortodoxe actuale ar fi, deci — deducem din context — aceea de a evidenţia mai clar caracterul personal al energiilor necreate gîndindu-le într-un context riguros trinitar.

Şi în triadologie (cap. 3; p. 40—56) înţelegerea ortodoxă e determinată principial de accentul pus pe concretul *experienţei lui Dumnezeu ca Tatăl, Fiul şi Duh Sfînt* în viaţa Bisericii. Experienţa eclesială ortodoxă pune în prim planul ei Persoanele Sf. Treimi (nu esenţt divină impersonală, ca în scolastica medievală), după cum arată cultul (doxologia mică, triadikalele, anaforalele euharistice) şi, mai ales, icoana „clasică" a Sfintei Treimi datorată Sf. Andrei Rubliov. În această icoană unitatea Sf. Treimi apare foarte clar ca şi unitatea a trei Persoane distincte, mîntuirea apare ca o integrare a întregii creaţii în cercul Iubirii divine, iar relaţia Taine-Euharistie este transparent sugerată (p. 41—43). Personalismul trinitar patristic — recuperat modern de păr. Stăniloae în „Dogmatica" sa care conservă însă, paradoxal, la nivelul planului structura convenţională a dogmaticilor de şcoală: întîi Dumnezeu unul în fiinţă şi atributele Lui, apoi doar „Sfînta Treime, structura supremei iubiri" (p. 45) — se manifestă cel mai clar în principiul „monarhiei" treimice a Tatălui şi respectiv, în respingerea lui „Filioque". Acestea arată limpede că pentru ortodocşi, principiul unităţii Sf. Treimi nu e esenţa divină impersonală, ci Persoana

Tatălui. Respingerea lui „Filioque" implică și respingerea axiomei augustiene a identității dintre Treimea „iconomică" și cea „imanentă", sau dintre ordinea trimiterilor iconomice în timp și cea a relațiilor lor de origine, eternă. În final, capitolul face un istoric al controversei în jurul lui „Filioque" și o trecere în revistă a tendințelor principale în evaluarea lui: relativizarea lui ca o simplă teologumenă (V. Bolotov, S. Bulgakov, L. Vororov) sau, din contră, identificarea în el a originii tuturor deviațiilor teologice și culturale ale Occidentului (Homiakov, Florenski, Karsavin, Justin Popovici). Este omisă — deși era accesibilă în traducere germană și engleză — propunerea de mediere sugerată de păr. Stăniloae pe baza pnevmatologiei patriarhului Grigorie II Cipriotul (sf. sec. XIII).

Specificul hristologiei ortodoxe (cap. 4.1, p. 59—64) este identificat, pe urmele păr. Florenski, în aceea că este o *„hristologie asimetrică"*, cu alte cuvinte că, dacă în Hristos există două firi, divină și umană, în schimb nu există decît un singur ipostas, cel divin (simetriei firilor îi corespunde o „asimetrie" personală). Această hristologie s-a conturat istoric în receptarea diferită față de Occident a dogmei de la Chalcedon în sec. VI în Răsărit, receptare care a fost opera teologiei zise „neochalcedoniene" sau neochiriliene a „călugărilor sciți", a celor doi Leontie — din Bizanț și din Ierusalim — și a împăratului Justinian. Această teologie a fost sancționată de Sinodul V Ecumenic (553), consacrată liturgic prin antifonul 2: „Unul Născut...". În baza acestei hristologii stă de fapt abordarea misterului lui Hristos prin latura lui personală, concretă; credinciosul face experiența mai întîi a Persoanei Unice divine a lui Hristos, „Unul din Sfînta Treime", și numai în această Persoană unică face experiența firilor enipostaziate de Aceasta. Tendința „monofizită" reproșată de Occident acestei hristologii, explică foarte bine autorul, este legată de fapt tot de experiența cultică ortodoxă: în Liturghie Hristos este experiat precumpănitor ca Cel Înviat și Înălțat și ca Cel ce vine, și în care umanitatea, perfect reală, este transfigurată eshatologic („îndumnezeită") (p. 61). Desigur acest accent eshatologic și sublinierea unilaterală a unității lui Hristos creează și probleme în special științei biblice moderne interesate în primul rînd de figura umană istorică și concretă a lui Iisus — tensiunea dintre eshaton și istorie reapare aici sub forma polarizării între dogmă și doxologie, pe de o parte, și știința critică pe de alta — dar ele sînt inerente unei teologii centrate pe experiența eclezial-liturgică (p. 64).

Același caracter eshatologic al prezenței lui Hristos în experiența eclezială ortodoxă pune o problemă și în ce privește teologia icoanelor (cap. 4, 2, p. 65—80) și implicit, dată fiind legătura esențială între icoană și misterul lui Hristos, și în hristologie. Între hristologie și iconologie există în profunzime o relație de reciprocitate nesesizate încă suficient: teologia ortodoxă patristică a prezentat pînă acum doar „iconologia ca hristologie", teologiei ortodoxe contemporane îi revine sarcina de a aprofunda *„hristologia ca iconologie"*. Cele două perspective de abordare apar în cele două fundamentări ale icoanei propuse în teologia ortodoxă contemporană. Astfel Leonid Uspenski (1980) dezvoltă argumentul hristologic tradițional al Întrupării ca temei al posibilității icoanei în linia Sf. Ioan Damaschin, Teodor Studitul și a definiției Sinodului VII Ecumenic (787). Dificultatea ce apare pe această linie de gîndire este aceea că ea nu poate explica suficient diferența dintre imaginea realistă, portretistică (de tipul Giulgiului) și icoană ca imagine a umanității eshatologic transfigurate a lui Hristos Cel ce vine în slavă pe tronul îngerilor (tipul iconografic „Mîntuitorul pe Îngeri", *Spas* v *silah*, ilustrat magnific tot de Sf. Andrei Rubliov). Acest tip iconologic, a arătat păr. S. Bulgakov (1931), nu poate fi decît parțial justificat prin Întrupare, deci de realismul incarnațional. Cele două tendințe s-au concretizat iconografic prin dezvoltarea în Rusia a două tipuri de icoane, existînd în 1553/1554 chiar și o polemică teologică nedecisă însă, între adepții tipului simbolismului eshatologic, reprezentați de diaconul Viskovati, și cei ai tipului realismului incarnațional, reprezentați de mitropolitul Makari al Moscovei (canonizat recent în 1989) (p. 76—77). O încercare de fundamentare teologică, parțial reușită doar, a icoanei de tipul simbolismului vechitestamentar și eshatologic, a încercat în 1931 păr. Serghei Bulgakov cu ajutorul teoriei sofiologice: Dumnezeu este reprezentabil chiar și înainte de Întrupare prin aceea că sofianitatea Divinității Lui include deja în ea o corporalitate spirituală proprie Persoanei Fiului care este Icoană a Tatălui încă la nivel intratrinitar, și pe aceasta o face sensibilă i-

coana atît în prefigurările Vechiului Testament cît şi în figurarea anticipală a eonului eshatologic în cult şi icoană. Iconologia şi Liturghia oferă astfel o posibilitate neexplorată încă suficient de dezvoltare a hristologiei plecînd de la concretul experienţei ecleziale ortodoxe.

Acelaşi criteriu al experienţei determină şi înţelegerea adecvată a *„mariologiei ca theotokologie"* (cap. 4.3, p. 82—104). Acest subcapitol — ce reia un studiu anterior al autorului — pleacă de la constatarea jezuitului Peter Henrici care, în articolul consacrat mariologiei ortodoxe din recentul *Handbuch der Marienkunde*, se vede nevoit să recunoască că, în pofida a numeroase similitudini remarcabile în veneraţia liturgică a Mariei în catolicism şi Ortodoxie, totuşi „ortodoxul se simte străin în mariologia catolică". Această diferenţă se explică, subliniază just autorul, prin aceea că în cultul ortodox, în imnografie ca şi în iconografie, Maica Domnului nu este o clipă separată de Hristos, Fiul ei. De aceea mariologia ortodoxă tradiţională, a fost şi este, în esenţa ei, o „theotokologie", şi ca atare dogmatic privind, un capitol de hristologie. În vreme ce în romano-catolicism mariologia s-a „autonomizat", devenind un capitol independent *între* hristologie şi ecleziologie. Astfel de tendinţe nu au lipsit nici în Răsărit, în predicile mariologice ale scriitorilor bizantini tîrzii (Teofan al Niceii sau Nicolae Cabasila) sau în filosofia religioasă rusă (exemplul clasic, *Rugul nears* al păr. S. Bulgakov din 1925). Interpretînd *ad litteram* expresii metaforice ale imnografiei, aceşti autori au accentuat pe alocuri unilateral sfinţenia personală (fecioria spirituală) şi rolul ei activ în realizarea mîntuirii (în termeni sinergişti), existînd riscul de a izola între ele „theotokia" şi „aeiparthenia", ce reprezintă în fond doar două aspecte ale aceluiaşi mister şi adevăr dogmatic. „Experienţa liturgică" a Ortodoxiei este marcată decisiv şi exclusiv de „tradiţia theologică" care „împiedică automizarea şi extinderea mariologică a enunţurilor theotokologice". „Numai aşa se explică faptul că în ciuda similitudinilor şi tuturor coincidenţelor cu mariologia romano-catolică persistă sentimentul că aceasta e ceva străin, măcar că renunţarea la cinstirea Maicii Domnului şi respingerea cultului ei în protestantism este încă şi mai străină şi neînţeleasă creştinilor ortodocşi" (p. 104).

Experienţa eclezială ortodoxă relevă şi importanţa deosebită a pnevmatologiei în Ortodoxie. Cultul divin, experienţa Sfinţilor atestă clar accentul pus pe *Persoana şi Iconomia* specifică a *Duhului Sfînt* (Cap. 5.1; p. 106—117), nedetaşată dar şi distinctă de Iconomia Fiului. Teologia ortodoxă mai nouă avertizează atît împotriva hristomonismului, cît şi a penticostalismului, manifestate alternativ în teologia occidentală catolică şi protestantă, cerînd necesitatea elaborării unei „hristologii pnevmatologice" şi a unei „pnevmatologii hristologice" (S. Bulgakov, N. Nissiotis, I. Zizioulas). Duhului i se atribuie cu precădere sfinţirea şi îndumnezeirea ca efecte ale însuşirii personale ale mîntuirii realizate în Hristos (cf. Sf Serafim de Sarov), ca şi diversitatea harismelor în Biserică. Autorul menţionează teoria lui Vl. Lossky (1944) despre specificul Iconomiei Duhului faţă de cea a Fiului (Fiul mîntuieşte natura umană, Duhul persoanele), dar îi scapă criticile formulate de păr. Florovski (1946) şi păr. Stăniloae (1967). *„Manifestările Sf. Duh"* sînt *„Sfinţii"* (cap. 5.2; p. 117—125). Sfinţenia în Ortodoxie îmbină bucuria cu rigoarea ascetică; exclude exaltările harismatice şi extremele (spiritualizarea nu are caracter dualist, maniheic, de vrăjmăşie faţă de trup); impune tuturor credincioşilor acelaşi ideal spiritual-ascetic (nu există două spiritualităţi) menit să ducă la manifestarea frumuseţii duhovniceşti eshatologice a cosmosului transfigurat şi reconciliat cu Dumnezeu. În acest sens, întreg cultul ortodox şi întreaga viaţă a creştinului ortodox devin o „rugăciune în Duhul Sfînt" (cap. 5.3; p. 126—131). Autorul remarcă cu pătrundere, pe u mele Sf. Feofam Zatvornik şi ale păr. G. Florensky, că esenţială în rugăciunea ortodoxă nu e cererea, conţinutul corect al rugăciunii, ci „starea de rugăciune", ca „stare" neîncetată a sufletului „înaintea lui Dumnezeu". Acest fapt a împiedicat rugăciunea ortodoxă să cadă în riscul la care este expusă în Occident: acela de a deveni un simplu mijloc de informare şi comunicare a unor idei doctrinare sau apeluri morale. Accentul pe starea de rugăciune a dus la concentrarea pe rugăciunile scurte şi repetate neîncetat, de tipul rugăciunii lui Iisus din practica isihastă şi la descurajarea practicii harismatice a rugăciunilor individuale spontane. Formularele tipizate ale rugăciunilor cultului public sau privat şi rugăciunile

scurte și neîncetate sînt privite ca mijloace de depășire a subiectivității individualiste anarhice și impure. În același sens, precizează autorul, spre deosebire de concepția voluntaristă, sociologică, despre cult în Occident („noi ne adunăm și facem cultul"), în Răsărit cultul pămîntesc este privit ca o simplă aderare la cultul ceresc, preexistent din veșnicie („ne alăturăm liturghiei cerești a Îngerilor") (p. 131).

Și în *soteriologie* (Cap. 6, p. 133—143), depărtarea „teologiei de școală" de criteriile experienței ecleziale, liturgico-ascetice, a dus la preluarea schemelor juridice occidentale de inspirație catolică sau protestantă. Începînd cu A. Homiakov, în teologia rusă a sec. XIX și începutului sec. XX se înregistrează o profundă reacție la juridismul soteriologic occidental. Sub influența puternică a teologului liberal protestant Albert Ritschl, profesorii P. Svettov, M. Tareiev și mitropoliții Serghei Stragorodțki și Anatoni Hrapovițki, dezvoltă o serie de teorii moraliste despre mîntuirea realizată de Hristos și în Hristos. Astfel, mitrop. Antoni, d.ex., elimină orice referire la caracterul substitutiv al jertfei de pe Cruce punînd în centrul operei de mîntuire nu Golgota ci noaptea din Ghetiman. Eliberarea deplină de viziunea juridică și eticistă s-a produs abia spre mijlocul sec. XX, odată cu redescoperirea teologiei patristice și revalorizarea teologică a Liturghiei și cultului ortodox. Citînd două studii remarcabile în acest sens ale lui Vl. Lossky și Gh. Florovski — autorul ignoră contribuția păr. Stăniloae din 1943: *„Iisus Hristos sau restaurarea omului"*, ca și subtilele analize teologice și liturgice ale lui P. Nellas din teza despre conceptul de *„îndreptare"* la N. Cabasila sau din *Zoon theoûmenon* (1979) — autorul sesizează corect mutația categorică intervenită în soteriologia ortodoxă contemporană de pe juridism și eticism pe ontologism, de pe vină și o iertare pe izbăvirea de stricăciune și moarte, de pe Cruce pe Înviere, totul cu recuperarea motivului patristic clasic de *„théosis"* (care apare și la Luther într-o predică din 1526, citată la p. 141). Acest ontologism soteriologic patristic este interpretat nu în sens naturalist, „ci în sens personalist-relațional (căci e vorba mereu de o îndumnezeire „energetică" prin har, nu prin fire) și sinergic (fiind rezultatul unei conlucrări continue a libertăților divină și umană). Această viziune transpare plastic magnific în reprezentarea clasică a Învierii sub forma Pogorîrii lui Hristos la Iad și a ridicării lui Adam și a Evei în lumina slavei Dumnezeirii Lui (cf. m-rea Chora) (p. 143).

Dar poate cea mai spectaculoasă mutație adusă în teologia ortodoxă contemporană, de recentrarea ei principială pe criteriul „experienței", este cea produsă în eclezіologie (cap. 7; p. 144—156). Ea nu este altceva decît dezvoltarea riguroasă a faptului elementar, uitat cel mai adesea total de teologi că *„experiența Bisericii"* are loc *„în Euharistie"*. Așa-numita „eclezіologie euharistică" corespunde riguros criteriului centralității normative a experienței restaurat principial de teologia ortodoxă contemporană, și ea a influențat cel mai puternic și teologia celorlalte confesiuni creștine și dialogul ecumenic actual.

Toate ideile eclezіologiei euharistice, arată autorul, sînt cuprinse în germene într-un studiu din 1929 al păr. G. Florenski: Evharistia i sobornost („Put" nr. 29/1929, p. 3—22): Biserica se manifestă concret ca prelungire a Întrupării în Euharistie, cu *tot* ceea ce reprezintă aceasta: adunarea credincioșilor în frunte cu întîistătătorul săvîrșitor al euharistiei, darurile euharistice, și rugăciunea (anaforaua) euharistică: expresie concentrată a învățăturii Bisericii.

Într-o perspectivă diferită — pnevmatologică, nu hristologică — aceste idei au fost dezvoltate de elevul și colegul păr. Gh. Florovski de la Institutul „Saint Serge" din Paris, păr. Nikolai Afanasiev (1893—1966). Într-o serie de studii — începînd cu cel din 1934: *Două idei de Biserică universală* — și lucrarea postumă *Biserica Sfîntului Duh* (1970), păr. Afanasiev opune eclezіologiei „universaliste", dezvoltate începînd cu sec. III—IV, eclezіologia originară „local-euharistică", așa cum se reflectă ea în Epistolele Sf. Ignatie Teoforul. Adunarea euharistică prezidată de episcop în mijlocul colegiului presbiterilor și asistat de diaconi *este* Biserica în plenitudinea catolicității ei și nu doar o parte a unei Biserici universale abstracte; Structurile de unitate supralocală neavînd, după Afanasiev, relevanță eclezіologică și doar administrativă. Dar principala mutație de accent operată de păr. Afanasiev privește înțelegerea riguros comunitară a Euharistiei însăși: Euharistia nu este, după el, o simplă Taină a Bisericii în rînd cu celelalte șase, ci Taina Bisericii prin excelență; ca atare ea are un sens prin excelență eclezial. Aceasta duce automat la necesitatea revizuirii

actuale a împărtăşirii credincioşilor, azi strict individualiste, într-un sens comunitar. Nu e vorba atît de o împărtăşire mai rară sau mai deasă, cît de regîndire consecventă a însăşi naturii Euharistiei ca act prin excelenţă eclezial. Păr. Afanasiev a influenţat considerabil şi dezvoltarea ecumenică actuală prin teoriile sale privitoare la originea oficiului episcopatului din întîistătătorul colegiului presbiterial — ceea ce creează perspective în dialogul cu bisericile protestante care au pierdut acest misteriu eclezial — şi la caracterul acceptabil al primatului Bisericii Romei în sensul (şi *numai* în sensul) pe care îl dă Sf. Ignatie Teoforul în preambulul Epistolei sale către Romani ca *„ekklesìa prokatheméne en agápe"*. Cum era de aşteptat, toate acestea au provocat severe critici din partea teologilor ortodocşi de şcoală veche care — cel mai adesea fără să salute, cum s-ar fi impus poate, esenţa pozitivă a regîndirii „euharistice" a eclezioIogiei întreprinse de păr. Afanasiev — s-au grăbit să demaşte o pretinsă relativizare inacceptabilă a adevărului de credinţă şi o pledoarie mascată (dar inexistentă) în favoarea intercomuniunii euharistice. În orice caz, însă, aceste critici ca şi dificultăţile reale ale teoriilor păr. Afanasiev au avut un efect benefic ducînd la o regîndire mai profundă şi nuanţată a nucleului pozitiv al eclezlologiei euharistice. Principala dificultate cu care acesta se confruntă era chiar practica actuală a celebrării Euharistiei în care preotul şi nu episcopul, este de fapt cel ce prezidează adunarea euharistică locală. Păr. Afanasiev a văzut în apariţia diocezei episcopale ca unitate administrativă supraeuharistică o evoluţie negativă responsabilă de profunde alterări în înţelegerea naturii ministeriului şi a Bisericii. Nu de aceeaşi părere au fost discipolii şi continuatorii lui care s-au silit să reţină şi dezvolte pozitivul teologiei lui Afanasiev, corectîndu-i însă excesele şi erorile.

Astfel, în studiul său despre „Teologia sinoadelor", în 1962, păr. A. Schmeman (1921—1983) a oferit explicaţia „euharistică" corectă a legitimităţii evoluţiei de la parohie la dieceză, a specificităţii harismarice (şi nu administrative) a instituţiei episcopale supraparohiale, ca şi a sinoadelor locale provenite din adunările „ad hoc" ale episcopilor unor provincii cu ocazia hirotonirii episcopului unei cetăţi, în sensul canonului 34 apostolic.

Dar expresia cea mai echilibrată, nuanţată şi aprofundată a eclezioIogiei euharistice, cu largi deschideri ecumenice, este cea pe care i-a dat-o Ioannis Zizioulas (n. 1930), actualmente mitropolit de Pergam, în teza sa din 1965: *„Unitatea Bisericii în Euharistie şi episcop în primele trei veacuri,* şi în importantele studii din *L'être ecclesial* (1981). Această versiune a eclezioIogiei euharistice ce rezistă interogaţiilor critice, făcînd dreptate atît adevărului de credinţă cît şi structurilor supralocale, impresionează în primul rînd prin soliditatea şi profunzimea fundamentării teologice de principiu a eclezioIogiei. În ce priveşte soluţia problemei create de evoluţia de la parohie la dieceză, mitrop. Zizioulas o vede în reducerea extensiunii diecezale actuale şi, deci în înmulţirea numărului episcopilor care trebuie să-şi recentreze misiunea pe funcţia primordială a prezidării adunărilor euharistice. Principalele sale contribuţii la relansarea dialogului ecumenic, din impasul aparent insurmontabil pe care-l reprezintă problema ministeriului săvîrşitorului Euharistiei, sînt legate de sublinierea naturii *eshatologice* (şi nu simplu istorice) a continuităţii şi succesiunii apostolice şi, respectiv, de înţelegerea *relaţională* a naturii ministeriului (depăşind blocajul în aporia: ontologic-funcţional). Toate acestea creează noi posibilităţi de înţelegere ecumenică cu bisericile protestante în chestiunea ministeriului, problema cheie fiind acum însă realizarea în prealabil a unui acord şi a unei înţelegeri comune asupra Euharistiei.

O mutaţie esenţială a produs reorientarea teologiei ortodoxe contemporane după criteriul experienţei şi în teologia Tainelor (cap. 8, p. 169—239). „Revoluţionarea acestui capitol al dogmaticii prin reactualizarea înţelegerii originare a cultului este opera părinţilor N. Afanasiev şi Al. Schmeman: cel dintîi a propus într-un studiu din 1951 drept criteriu de diferenţiere a Tainelor în raport cu ierurgiile: legătura lor directă cu Euharistia, iar cel de al doilea a exemplificat prin două lucrări de referinţă asupra ritului iniţierii creştine şi a Euharistiei *(Of Water and of Spirit, 1974, şi L'Eucharistie. Sacrament du Royaume,* 1984) modul în care o teologie autentică a Tainelor trebuie să o rupă cu definiţiile şi schemele scolastice (materie, formă, săvîrşitor, primitor, etc.) şi integrează în explicarea lor întreaga rînduială liturgică corectă de săvîrşire a lor (în sensul ei realist şi nu alegoric) ca o componentă teologică absolut indispensabilă. În continuarea capitolului,

autorul prezintă pe larg rînduiala săvîrșirii și principalele diferențe existente în practica și înțelegerea lor teologică între Est și Vest pentru următoarele Taine aflate, în opinia autorului, în relație nemijlocită cu Euharistia: Botezul și Mirungerea, Euharistia, Pocăința și Preoția. Absența Cununiei și Maslului este, de altfel, singurul aspect care ar putea să șocheze pe un cititor ortodox cu „clasicul" septenar al Tainelor consacrat de catehisme și Mărturisirile de credință antiprotestante" din sec. XVII. El nu trebuie însă să uite că numărul de 7 apare în Răsărit venit din Occident abia în mărturisirea de credință impusă împăratului Mihai VII Paleologul de Conciliul „unionist" de la Lyon (1274), și că pînă în sec. XV inclusiv diferența Tainelor de ierurgii și numărul lor a variat considerabil la Sf. Părinți și scriitori bisericești ai epocii bizantine. Teologia Tainelor este, cum sugera încă păr. S. Bulgakov, în Ortodoxie un capitol încă deschis aprofundărilor și nuanțărilor ulterioare.

Cum era de așteptat, spațiul central al capitolului e dedicat *Euharistiei* (p. 186—216) și evidențierii aspectelor noi reliefate de reprezentanții eclezilogiei euharistice (Afanasiev, Schmeman, Zizioulas): a) Euharistia ca Liturghie a Bisericii: sensul ei esențial *comunitar*, concelebrarea poporului și împărtășania ca act eclezial, necesitatea depășirii atît a clericalismului cît și a individualismului euharistic; b) Euharistia ca *eveniment eshatologic*, ca icoană a Împărăției viitoare și anticipare a cosmosului transfigurat, iar nu simplă comemorare a istoriei trecute a mîntuirii (paradoxală anamneză a viitorului). Sublinierea aspectului eshatologic al Euharistiei este cheia înțelegerii autentice a atît de controversatelor interconfesional aspecte ale acesteia: misterul prefacerii și caracterul de Jertfă; cum tot el oferă nesperate soluții blocajului ecumenic în chestiunea ministeriilor, cum arată Zizioulas (p. 237—238).

Lucrarea se încheie cu un scurt capitol dedicat eshatologiei (cap. 9, p. 240—245). Nu este vorba de problemele ce fac conținutul capitolelor de eshatologie ale dogmaticilor (moarte, viață, judecată particulară și universală, rai, iad, purgatoriu, învierea morților, antihrist, etc.), ci de *„trăsătura eshatologică fundamentală"* a experienței ecleziale și teologiei ortodoxe. Iar această trăsătură ține nu de o eshatologie futurist-apocaliptică (de tip iudaic), ci de eshatologia „prezenteistă", „realizată" sau „inaugurată" deja în experiența cultului divin și vieții duhovnicești. Liturghie, cioane, moaște, asceză, rugăciune, diaconie, toate sînt forme de participare încă de aici și acum la Împărăția eshatologică viitoare, la bucuria Învierii și comuniunii Sfinților. Eshatologia în Ortodoxie este, paradoxal, obiect al experienței, ecleziale nemijlocite și culminează în bucuria universală a liturghiei pascale care dă singură întreaga măsură a profunzimii inegalabile a experienței ortodoxe.

La capătul acestei detaliate dar totuși succinte prezentări se impune credem, cu evidență o concluzie. Atît prin conținut cît și mai ales prin metoda hermeneutică aplicată, „Introducerea în teologia ortodoxă contemporană" a prof. K. Ch. Felmy este o lucrare de excepție cu valoare exemplară chiar și pentru teologii ortodocși cărora le oferă o lecție de înțelegere în același timp congenială și riguros științifică a propriei lor tradiții. Spunem acestea avînd în minte voluminosul tom pe care un teolog ortodox român ni-l oferă în 1989, la sfîrșitul carierei sale, genericul unui titlu similar celeia al lucrării prezentate mai sus dar infinit mai pretențios: „Teologia ortodoxă contemporană". Citind cel puțin straniile considerații ale autorului masivului opus despre „actualitatea" de fapt inactualitatea, „teologiei bizantine", avînd în minte și aprecierile superlative ale acesteia venite din partea unui teolog luteran, nu mai știi ce să crezi: un teolog ortodox gîndește mai occidental decît occidentalii, iar un teolog occidental mai ortodox decît ortodocșii!

Dincolo de aceste accente polemice impuse de această anacronică supraviețuire a unei „teologii de școală", „aggiornate", în plin ev neopatristic, neoliturgic și euharistic, o ultimă precizare. Cartea prof. K. Ch. Felmy este de acum un instrument de lucru științific indispensabil pentru toți cei preocupați de adîncirea științifică a teologiei ortodoxe, profesori, doctoranzi, studenți, preoți cu preocupări teologice. Pe lîngă faptul că e scrisă cu deplină identificare afectivă și mentală cu categoriile spirituale specifice ortodoxe, ceea ce garantează autenticitatea înțelegerii și prezentării teologiei ortodoxe „din interiorul" ei de fapt, lucrarea aplică și rigorile metodologiei științifice occidentale. În acest ultim sens ea ajută chiar pe teologul ortodox să conștientizeze *problemele* disciplinei sale și să-și facă o ima-

gine diacronică şi sincronică clară asupra *mutaţiilor* survenite în evoluţia acestuia în ultimii 150 de ani în comparaţie cu teologia ortodoxă de şcoală a sec. XVII—XIX. În orice caz, cartea este de acum un reper bibliografic inevitabil pentru orice teolog ortodox serios. Mai ales că ea vine să completeze fericit sinteza doctrinară cu care se încheie „Iniţierea în teologia bizantină" (1975) a păr. John Meyendorff, ce nu depăşeşte secolul XV. Lectura „introducerii în teologia ortodoxă contemporană" a prof. K. Ch. Felmy umple astfel o lacună bibliografică însemnată, aducîndu-l pe cititorul şi teologul studios la zi, atît cu problematica cît şi cu bibliografia esenţială. Tot atîtea motive care ne obligă să răspundem pilduitoarei lecţii de admiraţie lucidă a autorului ei cu recunoştinţa noastră deplină.

Diac. asist. Ioan I. Ică

John Meyendorff, IMPERIAL UNITY AND CHRISTIAN DIVISIONS (Unitatea imperială şi diviziunile creştine), ST. Vladimir' s Seminary Press, Crestwood New York, 1989

Această lucrare este rezultatul multor ani de studiu şi predare a Istoriei bisericeşti la Institutul Teologic Ortodox Sf. Sergiu din Paris şi apoi în ultimele trei decade la Seminarul Sf. Vladimir, Crestwood, New York.

Autorul este fericit să dedice această lucrare studenţilor săi, care, prin întrebările, curiozitatea şi interpelările lor, au contribuit la alcătuirea ei în forma în care ea ni se prezintă.

A scris încă o dată, după mulţi ani o lucrare sistematică despre Istoria creştinismului, poate fi justificată numai prin dorinţa mare a autorului de a prezenta fapte, evenimente, persoane şi relaţiile între ele într-o nouă perspectivă. În prezenta lucrare noutatea constă în dorinţa autorului de a realiza o balanţă mai corectă decît cea prezentată în general în manualele de istorie bisericească privitor la concepţiile Răsăritului şi Apusului despre trecutul istoric.

Într-adevăr, se poate spune că istoricii moderni ai Imperiului Roman tîrziu şi ai Evlui Mediu sau se limitează la acele perioade fără să discute repercursiunile, sau dacă iau în considerare eventualele consecinţe pentru istoria civilizaţiei apusene, o consideră pe aceasta din urmă numai ca istoria Europei Apusene. În contrast, pentru orientarea istorică apuseană, dezvoltarea în acest secol al studiilor bizantine a contribuit la descoperirea faptului că Imperiul Roman creştin a continuat să existe după secolul al V-lea pînă în perioada medievală tîrzie. Cu toate acestea, studiile bizantine au fost departe de a exercita o influenţă semnificativă asupra înţelegerii istoriei creştinismului în cele mai multe şcoli şi universităţi din Apus, în primul rînd pentru că, ele au rămas o disciplină faţă de care s-a manifestat mai puţin interes. Într-adevăr, lumea modernă, aşa cum noi o cunoaştem, nu a fost modelată sau formată în Bizanţ sau în Europa de Est ci prin Renaşterea Europeană Occidentală şi prin Iluminism, astfel că, studentul apusean se găseşte în imposibilitatea de a lega Bizanţul de civilizaţia modernă.

Există într-adevăr o balanţă istorică care să fie stabilită?

Nu a fost Răsăritul decît o baltă a civilizaţiei europene sau o zonă periferică dăinuind de secole?

Aceste idei ale lui Edward Gibbon au fost respinse de generaţii întregi de bizantinologi. Este afirmat de mulţi istorici astăzi că Bizanţul a fost podul de trecere între antichitatea greacă şi lumea modernă.

Rezultînd din experienţa predării Istoriei bisericeşti timp de mai multe decenii în şcolile teologice ortodoxe europene şi americane, conţinutul acestui volum se referă din punct de vedere cronologic la secolele V—VII. Aceste limite cronologice impun o scurtă justificare. Scopul autorului este acela de a trata acea perioadă a istoriei bisericeşti în care Biserica cu teologia, instituţiile, Liturghia şi acţiunea socială a sa era unită cu societatea în cadrul Imperiului Roman şi în structurile politice variate care moşteniseră ideologia romană. Această perioadă rămîne crucială pentru înţelegerea „Bisericii" astăzi, nu numai din cauza relaţiilor distincte care au existat între Biserică şi Stat, ci şi din cauza opţiunilor doctrinare luate, a schismei care a despărţit creştinătatea şi care nu a fost rezolvată din cauza faptului că Biserica, nedespărţită de Tradiţia sa, nu poate rezolva problemele sale actuale fără recurgerea la aceste secole decisive şi formative.

Autorul este de părere că lucrarea sa ar fi putut foarte bine începe cu domnia lui Constantin cel Mare (305—337), care a dat libertate creştinilor prin Edictul

de la Milan, sau cu cea a lui Teodosie I (379—395), care a fost primul creştin botezat care a ocupat tronul imperial, sau cu cea a lui Iustinian I (527—565) care a înlăturat ultimele vestigii ale păgînismului şi a constituit Bizanţul ca o societate monolitică creştină.

În primele două capitole sînt analizate minuţios principiile ideologice şi legale adoptate de Constantin şi Teodosie. Fără această introducere, Istoria creştinismului apusean sau răsăritean ar fi neinteligibilă.

Totuşi cronologic, lucrarea de faţă începe cu Sinodul de la Calcedon (451). Această alegere se bazează pe faptul că acest Sinod a fost în multe privinţe primul „adevărat Sinod Ecumenic" cu reprezentanţi atît din Est cît şi din Vest. Acest Sinod a inaugurat dezlipirea bisericilor necalcedoniene de Biserica Ortodoxă, atrăgînd atenţia foarte clar asupra problemelor care vor domina pe viitor viaţa bisericească.

Lucrarea continuă cu tratarea epocii lui Iustinian insistîndu-se mai ales asupra problemelor legate de controversele origeniste şi Sinodul V Ecumenic.

Interesant este capitolul referitor la Sf. Grigorie cel Mare şi legăturile lui cu Imperiul Bizantin, la călugării irlandezi şi Fer. Augustin, la Bisericile naţionale din Spania şi Franţa.

Ultimul capitol al lucrării se ocupă cu epoca lui Heraclie (610—771) şi Sinodul VI Ecumenic.

John Meyendorff conchide în epilog că în această perioadă a Istoriei Bisericii (sec. V—VII) nu s-au produs numai tragedii şi diviziuni. El scoate în evidenţă extraordinara expansiune şi propovăduire a credinţei creştine printre societăţi şi naţiuni vechi atît din Est cît şi din Vest. Cît de asemănătoare sînt activităţile misionare ale călugărilor sirieni în Orientul Mijlociu şi ale călugărilor irlandezi în Vest.

Prin aceste exemple şi prin multe altele, studiul Istoriei bisericii creştine descopere spiritul autentic Ortodox şi Catolic, credinţa cea adevărată, comună celor două Biserici apostolice a primelor secole.

Diac. drd. Corneliu Erneanu

Florentina Căzan, CRUCIADELE. MOMENTE DE CONFLUENŢĂ ÎNTRE DOUĂ CIVILIZAŢII ŞI CULTURI. Editura Academiei Române, Bucureşti, 1990, 269 p.

După cum scrie autoarea în Prefaţă, cruciadele „au fost fenomenul major politic al evului mediu occidental atît prin durata lor de mai multe secole, cît şi prin implicaţiile multiple ce le-au avut în diferite sectoare ale vieţii sociale, economice, politice, religioase, culturale" (p. 7). Ele s-au născut dintr-un sentiment moral-religios, suprapus unor interese materiale, înmănunchind în ele „năzuinţe spre o viaţă mai bună, spre un ideal al unui ev cu o gîndire esenţialmente religioasă" (p. 257).

În paginile acestei cărţi, autoarea analizează cu minuţiozitate complexitatea fenomenului cruciat în totalitatea sa, evidenţiind motivaţiile social-economice şi politice înveşmîntate în termeni religioşi care au stat la originea sa, de-a lungul secolelor XI—XVI în care s-au desfăşurat.

Lucrarea este structurată în două mari părţi. Partea I, intitulată *Cruciadele clasice (secolele XI—XIII)* (p. 15—166) descrie *Exodul popoarelor occidentale spre Orient. Cauze şi preliminarii* (p. 15—53), *Desfăşurarea cruciadelor în secolele XI—XIII* (p. 54—136) şi *Urmările cruciadelor clasice* (p. 137—166). Desfăşurarea cruciadelor a început în secolul XI cînd papalitatea şi regalitatea europeană credeau că dezideratul politic din primele veacuri ale mileniului întîi — înfăptuirea „cetăţii lui Dumnezeu" — se poate realiza prin intermediul acelei *respublicae christiana* şi al cruciadelor care aveau să aducă în sînul creştinismului catolic Siria şi Palestina, leagănul însuşi al religiei creştine (p. 26). Cruciadele au fost declanşate de apelul papei Urban al II-lea lansat la conciliul de la Clermont (1095) în urma

stăruințelor lui Petru din Amiens, supranumit și Pustnicul, de a se porni la eliberarea „locurilor sfinte" cucerite de turcii selgiucizi.

Cruciada I (1096—1099), — alcătuită din săracii conduși de Valter cel Sărac și Petre Eremitul, din nobilii lotaringieni, flamanzi și germani de sub conducerea lui Godefroy de Bouillon, din normanzii conduși de Bohemond de Tarent, din cavalerii provensali conduși de contele Raymond IV de Toulouse și din cavalerii francezi, bretoni și englezi conduși de Robert de Courtheuse și contele Etienne de Blois — s-a soldat cu cucerirea și cu înființarea regatului latin al Ierusalimului, cu crearea principatului Antiohiei și a comitatelor Jaffa, Edessa, Ascalon și Tripoli.

Celelate șapte cruciade — cruciada a II-a (1147—1149), cruciada a III-a (1189—1192), cruciada a IV-a (1202—1204), cruciada copiilor (1212), cruciada a V-a (1228—1229), cruciada a VI-a (1248—1254), cruciada a VII-a (1270) — „nu vor avea alt scop decît recucerirea posesiunilor pierdute în Orientul Apropiat și menținerea cruciaților în pămînt musulman. Timp de un veac și jumătate, Orientul Apropiat va vedea venind armatele europene conduse de regi și împărați intrați în legătură: Ludovic al VII-lea, Filip al II-lea August, Ludovic al IX-lea, — regii Franței; Richard Inimă de Leu — regele Angliei; Frederic I Barbarossa, Frederic al II-lea Hohenstaufen — împărații Germaniei; va cunoaște vărsări de sînge și progromuri cînd în tabăra musulmană, cînd în cea creștină; Europa va asculta îngrozită relatarea înfricoșătoarei bătălii de pe malul lacului Tiberiada (1187): va înregistra nașterea Imperiului Latin de Răsărit (1204), va asista uimită la jertfa „noilor inocenți" (1213) și va afla neputincioasă despre moartea regelui Ludovic al IX-lea (1270) în ultima cruciadă" (p. 260). Aceste cruciade, care au produs primul contact de durată între Occident și Orient, numite „clasice" s-au încheiat în anul 1291 prin cucerirea de către musulmani a cetății Acra, ultima stăpînire a cruciaților în Orient.

Cruciadele au avut urmări politico-sociale, economice și consecințe culturale de pe urma contactului nemijlocit dintre Occident și Orient, respectiv dintre civilizațiile și culturile creștină și musulmană, occidentală și orientală.

Partea a II-a se intitulează „*Cruciadele tîrzii. Rolul românilor în planurile de cruciadă (secolele XIV—XVI)* (p. 167—223). Căderea Acrei în anul 1291 și înaintarea turcilor otomani spre Europa, a făcut ca secolul XIV să debuteze cu noi planuri de cruciadă pentru apărarea țărilor europene creștine. În acest scop se trece la înființarea unor ligi pentru menținerea unității creștine, ligi ce cuprind — începînd din secolul al XV-lea — și țările creștine necatolice din Răsăritul Europei, în special țările române. Și, tot în acel scop, ia naștere propaganda de cruciadă, ce a avut și teoreticieni susținători ai cruciadei clasice (ex: Pierre de Bois, Fidentiu de Padova, Philippe de Mezières). Pentru aceștia cruciada însemna o *nova religio* adică „o armată cu disciplină deosebită ridicată la rangul de religie" (p. 173). Singura acțiune militară însemnată din prima jumătate a secolului XIV a fost expediția nereușită a lui Humbert al II-lea, conte de Dauphiné, eșuată în insula Rodos în anul 1345. Victoriile repurtate de Vlaicu Vodă și apoi de Mircea cel Bătrîn (Rovine, 1394) împotriva turcilor, atrage atenția Europei „că la Dunăre există un popor în stare să țină piept unui dușman de temut" (p. 177). Din această cauză voievodul Mircea cel Bătrîn se va număra printre participanții la cruciada de la Nicopole (25 septembrie 1396), marcînd începutul unui nou nucleu al rezistenței antiotomane ce îl va constitui țările române. „De aceea, victoriile în lupta cu turcii ale lui Iancu de Huneoara și Vlad Dracul (1444—1445) vor fi punct de referință în întreaga literatură de cruciadă din secolul XVI (p. 263).

În secolul al XVI-lea Europa va fi zguduită de înaintarea turcilor conduși de temuții sultani Selim I (1512—1520) și Soliman Magnificul (1520—1566), care reușesc să cucerească Belgradul (1521) și Rodosul (1523) și să asedieze Viena (1529). În fața acestora, papalitatea și imperiul habsburgic vor susține politica de cruciadă, papalitatea „pentru refacerea prestigiului grav amenințat de Reformă și de propria ei decădere" iar Habsburgii „pentru că ideologia cruciadei slujea expansiunii germane spre răsărit" (p. 263). Planuri de cruciadă au fost elaborate în acest secol în anii: 1501; 1506; 1507; 1513; 1517; 1527; 1532; 1533; 1536; 1542; 1556; 1563, însă singura cruciadă a fost cea din anul 1532 condusă de împăratul Carol Quintul (p. 201 și 265).

După cum conchide autoarea, „cruciadele s-au stins în secolul al XVII-lea ca un foc de vreascuri umede care pîlpîie din cînd în cînd și fumegă mult timp după

ce şi ultimul cărbune şi-a pierdut lucirea" (p. 221).

Cartea se încheie cu o Postfaţă (p. 257—265) precedată de un număr de 60 de ilustraţii.

La bibliografia selectivă indicată de autoare (p. 266—269) adăugăm şi următoarele lucrări şi studii elaborate de autori români, clerici şi mireni, de-a lungul vremii:

— Prof. T. M. Popescu, *Cuceririle Constantinopolului de către Latini ca mijloc de Unire a Bisericilor (sec. XI—XIV)*, în rev. „Studii Teologice", anul I, 1929, nr. 1, p. 48—132;

— Pr. Prof. Milan Şesan, *Cruciadele şi Biserica Ortodoxă*, în rev. „Candela", anul XLVIII, 1937, p. 143—184 (şi extras, 45 p.);

— Idem, *Cruciadele, Biserica Ortodoxă şi actualitatea*, în rev. „Mitropolia Ardealului", anul VI, 1962, nr. 4—6, p. 216—241;

S. Columbeanu, R. Valentin, *Cruciadele*, Bucureşti, 1971.

Lucrarea Flarentinei Căzan se înscrie ca o operă de referinţă în istoriografia românească, fiind scrisă cu deosebită rigurozitate ştiinţifică, într-un limbaj atrăgător, accesibil tuturor categoriilor de cititori cărora le-o recomandăm spre lectură.

Diacon P. Cherescu

Onisifor Ghibu, OAMENI ÎNTRE OAMENI, Bucureşti 1990, pp. 527.

În 1992 se împlinesc douăzeci de ani de cînd a murit, în Sibiu, Onisifor Ghibu. De cîte ori pomenesc numele lui O. Ghibu îmi stăruie în gînd singurătatea lui din str. Raţiu, unde putea fi văzut încadrat de arhiva şi bogata sa bibliotecă şi unde era totdeauna gata a sări în ajutorul altora, după principiul biblic: „Să nu ştie stînga ce face dreapta". Astfel în anul 1970 cînd liceul „Aurel Vlaicu" din Orăştie prăznuia 50 de ani de existenţă şi cînd eram programat să fac şi eu o comunicare la Orăştie, Ghibu îmi zicea: „Dumneata nu poţi trata o temă din domeniul dumitale, o temă teologică, ăştia nu te lasă." „Ce ar fi — am zis eu — să vorbesc despre tangenţele lui Aurel Vlaicu cu Sibiul?". La acestea O. Ghibu mi-a pus la dispoziţie un pachet de scrisori între Vlaicu şi Goga, care activase atunci la Sibiu la Astra etc. Şi scrisorile erau de un interes rar. Iată că relaţiile lui O. Ghibu cu noi, continuă de data aceasta cu amintiri în legătură cu evenimente pe care O. Ghibu le-a trăit, cu oameni de seamă pe care i-a cunoscut. Aceştia sînt O. Goga, I.L. Caragiale, Şt. O. Iosif, M. Sadoveanu, George Coşbuc, N. Iorga, V. Lucaciu, N. Titulescu, George Enescu, Sextil Puşcariu, Ioan Lupaş, Emil Racoviţă, Vasile Stroescu, Vasile Pîrvan şi Lucian Blaga.

În 1974, O. Ghibu mai publicase ceva asemănător cu titlul: Oameni pe care i-am cunoscut, căci O. Ghibu a cunoscut mulţi oameni mari. Amintirile cuprinse în acest volum, în: Oameni între oameni, au fost scrise în epoca bătrîneţii sale, cînd avea la îndemînă Caietul Jurnal, bogata sa arhivă şi excepţionala sa memorie. Cu O. Goga, Onisifor Ghibu a fost prieten o viaţă întreagă de la vîrsta de 15 ani şi pînă la moartea poetului, în 1938.

Pe Caragiale l-a cunoscut Ghibu în 1911, la Arad şi în vara aceluiaşi an la Blaj la sărbătorile Astrei, „cu care prilej" Caragiale a pus în uimire, cu spiritul său corosiv şi cu verva sa diabolică, pe mulţi intelectuali ai Ardealului de odinioară.

Poetul Şt. O. Iosif l-a cucerit pe O. Ghibu pentru: „sufletul lui blînd, nobil, adînc şi pentru versurile pe care le-a citit, căci Iosif era un suflet admirabil, preocupat de gîndurile cele mai înaintate".

În ce priveşte pe M. Sadoveanu, iată aspectul lui în viziunea lui O. Ghibu. „Un om bine legat ca fizic, cu o privire liniştită, care părea împăiat cu ceea ce se petrece în jurul său. În societate vorbea foarte puţin, scotea doar, din cînd în cînd, cîte o vorbă, neluînd propriu-zis parte la discuţii. Se vedea însă că-l interesează totul şi că se simţea bine în atmosfera frumoasă care domina în întruniri" (e vorba de cafeneaua „Bulevard" din Bucureşti).

Sadoveanu a rămas în amintirea lui O. Ghibu un scriitor mare înscriindu-și numele pentru totdeauna în istoria literaturii noastre.

Opera lui George Coșbuc l-a cucerit atît de mult încît vedea într-o aureolă, nu numai de prooroc, ci aproape de sfînt. „Mi se părea că trăiesc o clipă de fericire cînd putea să am măcar și pentru puțină vreme contact cu opera lui".

Pe marele Nicolae Iorga, cu care O. Ghibu era în relații apropiate, din tinerețele sale, îl numește „un trimis al cerului". Ghibu era încîntat de personalitatea sa și îl numește „cel mai mare istoric român". Despre N. Titulescu are amintiri frumoase pentru „calitățile care rareori se întîlnesc în acelaș om".

Paginile închinate lui George Enescu ar putea constitui un volum separat. Îi dedică 70 de pagini în care amintirile merg pînă la începutul acestui veac, vorbind despre însemnătatea națională și universală a celui „minunat și divin artist".

Despre Sextil Pușcariu, cu care a fost coleg vreme de un sfert de veac la Universitatea din Cluj, are mult material inedit, pentru că Pușcariu a fost nu numai un profesor excelent și un filolog de mare calibru, ci a fost și un cap luminat, ordonat, sistematic, „El a lăsat urme neșterse atît în calitatea de profesor la universitățile din Viena și Cernăuți și Cluj, pentru că a fost una din figurile de seamă ale culturii".

Sînt impresionante paginile despre protopopul de la Săliște și ilustrul profesor de la universitatea din Cluj. Dr. Ioan Lupaș, istoric consacrat și academician. Născut în acelaș an cu O. Ghibu în Săliștea Sibiului: „drumurile celor doi au mers alături o viață întreagă".

E meritul lui O. Ghibu că marele speolog Emil Racoviță a acceptat să renunțe la Paris și să devină profesor de biologie la universitatea din Cluj, care a reușit să facă din Cluj, centru științific mondial, cercetat de speologi din toată lumea. Emil Racoviță intră în rîndul acelor bărbați iluștri, care fac măreția unei națiuni.

Un om prin faptele sale mari și prin rarele sale însușiri sufletești s-a ridicat mai presus de toate „mărimile" din viața publică a fost basarabeanul Vasile Stroescu. Boier care ne-a făcut să înțelegem că boier înseamnă a avea inimă față de oameni; împărțind din darurile sale. El a fost un mare binefăcător al românilor ardeleni împărțind ajutoare școlilor, bisericilor, asociațiilor (de ex. „Astra"). Puține sate din Ardeal și Banat au rămas fără să primească ajutoare.

O. Ghibu arată toate relațiile lui Stroescu cu Transilvania.

În ce privește Vasile Pârvan, care n-a fost numai omul „pietrelor moarte ci un arheolog de reputație mondială, a fost în măsură așa de mare un artist și filozof și teolog, nu de dogme, ci de credință puternică, și de comportare practică „de veritabil ascet al unei epoci de decădere, și de destrăbălare morală".

Pe filozoful Lucian Blaga, O. Ghibu l-a avut discipol la Institutul teologic din Sibiu. Dacă n-ar fi fost sprijinul lui O. Ghibu și a altor bisericeni, Blaga ar fi rămas preot, sau învățător, tot bun, dar poate n-ar fi ajuns la Viena și alte centre universitare din Europa, precum Iena și altele. Iată o sinteză a Dascălului despre ceea ce a devenit discipolul: „citind pe Blaga am rămas cu impresia că Blaga s-a situat pe o linie înaltă din punct de vedere filozofic.

Blaga găsise mijloacele de a face filozofia inteligibilă și deci capabilă de dezvoltare și în limba română".

Ion Bulei, Octavian O. Ghibu și Șerban Polverjan au săvîrșit un prețios act de cultură adunînd în volum amintirile lui O. Ghibu, în legătură cu oamenii mai de seamă pe care i-a cunoscut. O. Ghibu a scris antrenant și atrăgător cu toate virtuțile unui distins cărturar. Aș sublinia competența cu care tratează problemele teologice bisericești. De fapt avea calitatea. E doar absolvent al Institutului teologic din Sibiu, fusese funcționar arhiepiscopesc, inspector al școlilor bisericești, deputat sinodal și preot (adică a fost preoțit, fără însă să slujească în această calitate). În cler a intrat Ghibu pe timpul cînd se găsea în Basarabia, ca ambasador al unității naționale și nu și-a manifestat preoția fiind totdeauna prea angajat în probleme etnice și culturale. În tot cazul am putea spune că și O. Ghibu este un om între oameni.

Nicolae Neaga

VIAȚA BISERICEASCĂ

Pr. GH. PAPUC, Arhid. VISARION BĂLȚAT: Din viața bisericească în Arhiepiscopia Sibiului 79

DIN ACTUALITATEA PANORTODOXĂ

Pr. Prof. IOAN I. ICĂ, Diacon P. CHERESCU: Din actualitatea panortodoxă . 87

ÎNSEMNĂRI, NOTE, COMENTARII

Diac. PAVEL CHERESCU, Pr. GH. PAPUC: Însemnări, note, comentarii . . 101

APRECIERI ALE TEOLOGIEI ORTODOXE

Diac. Asist. IOAN I. ICĂ: O remarcabilă introducere în teologia ortodoxă contemporană 105

RECENZII

Diac. drd. CORNEL ERNEANU: John Meyendorff, IMPERIAL UNITY AND CHRISTIAN DIVISIONS *(Unitatea imperială și diviziunile creștine)*, ST. Vladimir's Seminary Press, Crestwood New York, 1989 115
Diac. P. CHERESCU: Florentina Căzan, *Cruciadele. Momente de confluență între două civilizații și culturi*. Editura Academiei Române, București, 1990, 269 p. 116
Pr. Prof. N. NEAGA: Onisifor Ghibu, *Oameni între oameni*, București, 1990, pp. 527 118

